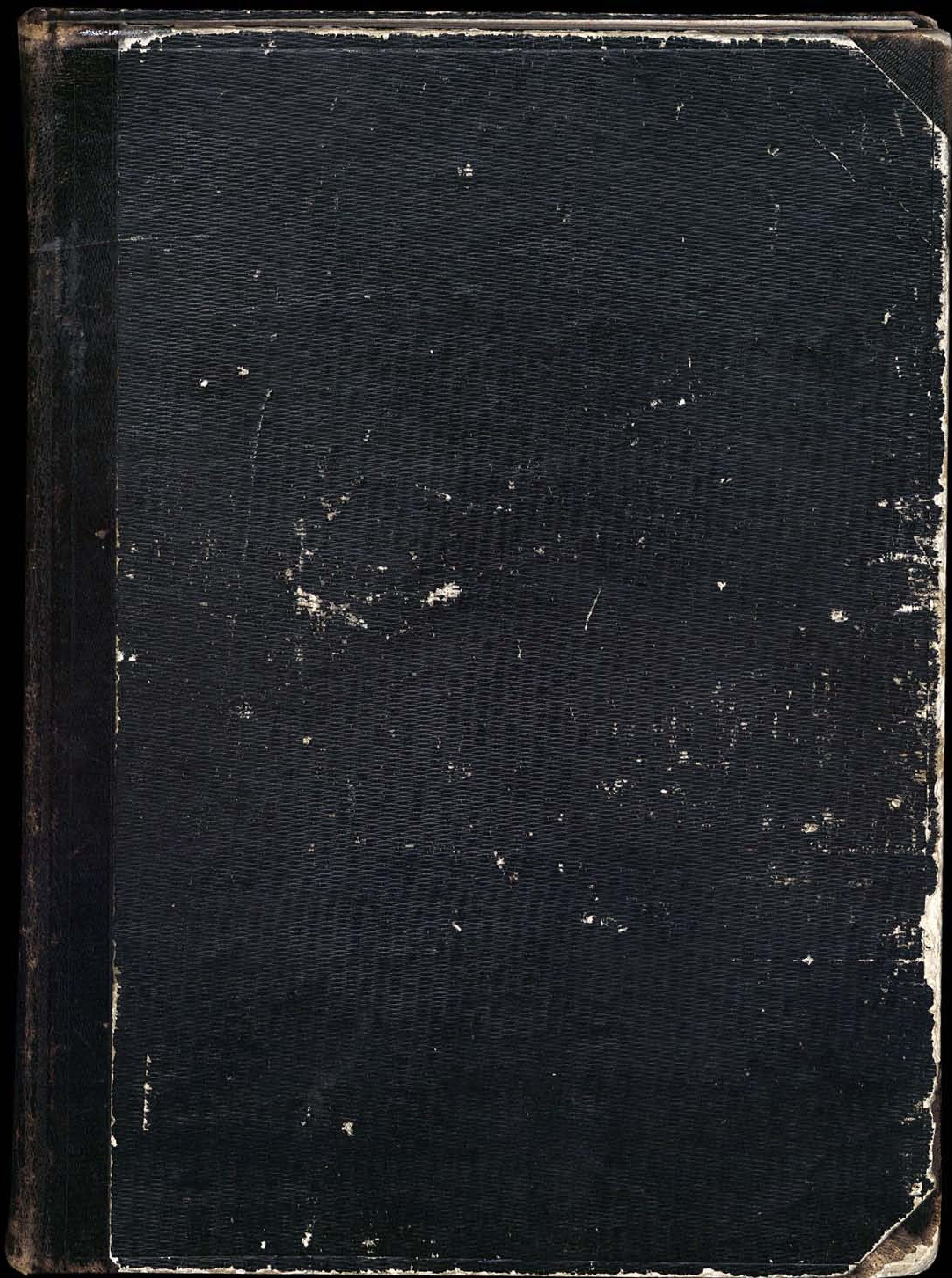

Ad uenerandum dñm Ladizlaũ prepositũ ecclesie budeñ: ꝓthonotariũ apostolicũ: necnon uicecãcellariũ serenissimi regis Mathie ĩ cronica hũgaroꝝ Andree prefatio.

QVm superiori tempore uenerande dñe in latio uersarer: uiderẽq; quãto emolumento ac decori hoim generi hi uiri forẽt: q magno pstantes ingẽio suã diuinã industriã compmẽdis libris adhibebant: placuit mihi tam dignũ tamq; excellens studiũ mea pro uirili capessere: ut siquid demũ assequi possem: id non in meam dũtaxat: uerũ etiam pluriũ mortaliũ utilitatẽ conuerterẽ. Vnde cũ dei benignitate ꝓ uoto meo aliquãtisper profecissem: & ob id rei ad inclytum hungarie regnũ tua gratia accersitus uenirem: essemq; nõ parum ociosus: suscepi laborem ingentem dieꝝq; plenũ: imprimendi uidelicet cronicũ pãnonie opus: laborẽ inquã: quẽ omnibus hungaris gratũ atq; iocundũ fore putaui: quãdoquidem: ut quisq; natale solum unice diligit: reliquisq; orbis terrarum partibus longe anteponit: ita & suoꝝ: qualem uitam egerint: quiq; uernaticus scire plurimũ exoptat: ut siqua preclara: memoratuq; digna cõspexerit: imitari debeat. siqua uero minus feliciter gesta compererit doctus precauere possit. Sed cum animaduerterem: & diu mecum ipse uolutarẽ: cui meam primam in hoc sedulitatẽ pluribus diebus lucubratã dirigerẽ: te preter domine mi obseruandissime inuenio neminẽ. Quippe & tu de me optĩe meritus es: & sine te susceptus labor neq; iniri: neq; expleri potuisset. Accipe itaq; hoc munusculum nostrum iure quodam tue excellentie dedicãdũ: ut q uidelicet potissima laboris causa extitisti: ipsius quoq; operis particeps esse debeas. Et siqua indies maiora excudemus: tuo etiã illustri nomini dedicanda putabimus.

Incipit prima pars cronice de origine hũgaroꝝ: de descensu de scitia in pãnoniam: de bellis cõtra diuersas natiões habitis: ac de expulsione eorũdẽ & reditu in scitiam.

Porro cum per cladem diluuii preter Noe: &
tres filios eius ac uxores eoꝝ deleta esset oīs
caro. Tādē ex Sem Cham & Iaphet septu⸗
agintadue tribus post diluuiū sunt ꝓgresse.
Ex Sem.xxii.Ex Cham.xxx.tres Ex Iaphet
decemseptem.Dū aūt iste tribus sicut refert
Iosephus hebraica lingua uterentur. CC.primo anno
post diluuiū: Nemroth gigas filius Tana ex semie Ia⸗
phet oriūdus:cepit turrim cōstruere cū oīni cognatōe
sua:periculum preteritū attendendo.ut si contingeret diluuiū
iterari possent effugere iudiciū ultōis turris interfugio. Diuini
uero misterii arbitrata sentēcia:cui non ualet resistere hūanus
intellectus:sic illorum mutauit loquelam ac confudit: ut dum
proximus a ꝓximo nō posset ītelligi:tandē in diuersas regiōes
sunt dispsi. Fecerat.n.in turri ipā sicut refert Iosephus deorū
templa ex auro purissimo.palacia lapidibus ꝑciosis.colūpnas
aureas.ac plateas diuersimode petris coloratis.& diuersis ab⸗
stractis.& turris ipsa in quadrū subleuata:ab uno āgulo in aliū
habens passus lōgitudinis mille & qndecim.latitudinis totidē.
Quātitas uero altitudinis finita nondū erat.sed usqꝫ ad lunarē
circulū cogitatu illorum debebat subleuari. Grossitudo autem
fundamenti trecentoꝝ passuū erat.paulatim quidem artabatꝰ
ut ꝑeminens pondus posset leuius sustētare grossitudo funda⸗
menti. Sita.n.erat inter nubiam & egyptum.cuius antiqualia
cernūtꝰ usqꝫ hodie euntibus de ymphis alexandriā. ¶ Dimissis
igitꝰ incidentiis que cepte materie dant colorē:redeundum est
ad incepta. Nemroth gigas post linguaꝝ confusionem terram
euilath dicitꝰ itroisse.q̄ regio persiden isto tempore noīabatur.
ibiqꝫ duos filios: Hunor scilicet & Magor de Enech sua cōiuge
generauit.ex quibus huni siue hungari sunt egressi. Sed gigas
Nemroth uxores alias sine Enech habuisse ꝑhibetur.ex q̄bus
absqꝫ Hunor & Magor plures filios & filias generauit. Hii sui
filii & eoꝝ posteritas persiden inhabitant regionem.statura &

colore similes hunis.tm̄modo differūt parum in loquela:sicut
saxōes & turingi. ¶ Dū autē Hunor & Magor Nemroth eēnt
ꝑmogeniti:a p̄re ipoꝝ in tabernaculis separatim inhabitabāt.
Accidit aūt dierum una uenandi causa illos prexisse.quibus in
deserto cum cerua occurrisset:in paludes meotidas illam in⸗
sequentes:fugit āte eos. Cumqꝫ ibi ante eos prorsus euanuisset:
diutius requisitam potuerunt nullo modo inuenire. Peragratis
tandem paludibus memoratis:ꝓ armentis nutriendis ipsam
conspexerūt oportunam. Deinde ad p̄rem redeuntes.ab ipso
licentia impetrata cum omnibus rebus paludes meotidas in⸗
trauerunt moraturi. Regio quidem meotida perside ꝓuincie
est uicina.quam undiqꝫ preter uadū pontus giro uallat.fluuiis
currētibus.herbis.siluis.piscibus.uolucribus & bestiis copiatꝰ.
Aditus illuc difficilis & exitus. Paludes ergo meotidas adeū⸗
tes:quinqꝫ annis ibidem immobiliter permanserūt. Anno uero
sexto exierunt:sine maribus in deserto loco in tabernaculis per
manentes uxores. Ac pueros filiorum Bereka:cum festū tube
colerent:& choreas ducerēt:ad sonitū simphonie casu repiert.
quos cum eorum rebus in paludes meotidas rapinis celeribus
deduxerunt. Hec fuit prima preda post diluuiū. ¶ Accidit aūt
Dule principis alanorum: in illo prelio inter illos pueros duas
filias comprehendi.quaꝝ unā Hunor.aliam uero Magor sibi
sumpserunt in uxores. ex q̄bus mulieribus omnes huni pitereqꝫ
hungari originem sumpserunt. Factum est aūt cum diutius in
paludibus meotidis habitassent:in gētem ualidissimā crescere
ceperunt.nec eos capere ipā regio poterat aut nutrire. Explo⸗
ratoribus igitur abinde in scitiam destinatis:scrutinii astutia.
subtilissima scitia regiōe explorata: cū pueris & armētis ipam
patriam intrauerūt ꝑmansuri. Regnū igitur ipm̄ dū adissent:
alprosuros:qui nūc pruteni noīantꝰ in eo habitātes inuenerunt.
Quibus deletis & expulsis aut occisis:usqꝫ hodie ipm̄ regnum
inuitis uicinis possidere dinoscuntur. Scitia.n.regio in europa
situm habet.& extenditꝰ uersus orientem. ab uno latere ponto

aquilonari. ab alio uero ripheis mõtibus includit̃. Cui de oriẽte
asya. & de occidente fluuius etul. id est don. Gentes siquidem
in eadẽ procreate ocia amplectunt̃. uanitatibus dedite. nature
dedignantis. actibus ueneriis intendentes. rapinas amant. ge-
neraliter colore plus nigre q̃ albe. Scitia. n. comprehẽsiõe una
cingitur. sed i tria regna diuidit̃ pncipãdo. scilicet in bascardiã.
denciam. & mogoriam. Habet quoq̃ puincias centum & octo
que dudum p filios Hunor & Magor ob cẽtũ & octo pgenies:
que egresse fuerant ex femoribus eorundem de paludibus me-
otidis intrãtes scitiam: sunt diuise. Regno aũt scitico de oriẽte
regnũ iũgitur iurianoꝝ. & post hec tarsia. tandẽ uero mãgalia.
ubi & europa terminatur. Ex plaga autẽ estiuali subsolari: gens
iacet corosmina. & ethiopia que mĩor india dicit̃. Deinde iter
meridiẽ & cursum don fluuii: est desertũ immeabile. ubi ppter
intemperiem aeris: illius zone: sunt serpentes diuersi generis.
rane ut porci. basiliscus. & plura aĩalia toxicata. tigris & uni-
cornis ibi generantur. Don grandis fluuius est. in scitia oritur
ac ab hungaris etul nuncupatur. & ibi montes niueos qui scitiã
cingunt: transcurrit. amisso nomine: don uocatur. Circa enim
meridiem circa ip̃m iacet gens kythanoꝝ. & gens alanorum.
tandem in mare rotũdum cadit tribus ramusculis. Alter uero
fluuius noĩe togata ualde magnus in regno nascitur sciticorũ.
qui per siluas uadit desertas. paludes. & montes niueos: ubi sol
nunq̃ lucet discurrens. intrat tandem in ircaniam: & ibi uergit
in mare aquilonis. Lõgitudo quidem scitice p̃rie: trecentis &
sexaginta stadiis extendi p̃hibetur. latitudo centũ & nonaginta.
Situm enim habet tam munitum: q̃ i solo loco uno puissimo
uadũ aditus illuc rep̃itur. ppter hoc ip̃i scite: nulli imperio: nec
etiam macedonico aliquo tempore sunt subiecti. Et pro tanto
uocamus eos dẽptos. id est exẽptos ab oĩni ptãte. Dicimus eos
etiã demptos a dentositate. quia sicut dentes oĩa corrodunt &
triturant. ita ip̃i oĩes alias natões triturabãt. Vnde Romani
eos uocabant flagellum dei. Solo tñ dicta scitia in quibusdam

locis satis lata esse dicit̃. nemoribus. siluis & herbis uenustata.
diuersisq̃ generis bestiis diues & referta. Cui de oriente uicini
sunt bessi & cumani albi. Circa etiã mare aq̃lonis de occidẽte
quod ei uicinatur: usq̃ susdaliam est desertum siluestre: humão
generi immeabile. quod ad magnum spaciũ extendi perhibet̃.
ubi nubium densitas per nouem menses continue iacet. ubi sol
non cernitur per menses memoratos: nisi in mense iulio. iunio.
& augusto. & id in tanta hora diei: quãta ẽ a sexta usq̃ ad nonã.
In mõtibus. n. deserti memorati cristallus inuenitur. griphões
nidum parant. auesq̃ legisfalk: que hungarice kerecheth appel-
lantur: pullos procreare dinoscuntur.

IN sexta igitur etate seculi multiplicati sunt huni in scitia: ut
arena que est in littore maris. Anno dñi. CCC. uicesimo
octauo cõgregati in unũ: inter se capitaneis cõstitutis Bele filio
Chele de genere Zemeyn oriundo. Keue & Cadicha eiusdem
fratribus. Atile Keue & Buda filiis Bendekuz de genere Erd.
occidentales regiones inuadere decreuerunt. De centum. n. &
octo tribubus decies centena milia. scilicet de unoquoq̃ genere
decem milia armatorum uirorũ eligentes. aliis hunis in scitia
derelictis: qui ip̃orum sedes regnũq̃ ab hoste custodirent. Cõ-
stituentes nichilominus inter se rectorem unũ nomine Kadar
de genere Torda: qui lites sopiret dissidẽtium. fures & latrões
ac malefactores castigaret. ita tñ. ut si idẽ rector immoderatã
diffiniret sentenciam: in irritum posset communitas reuocare
errantem rectorem. & capitaneos deponere quando uellent.
Consuetudo itaq̃ ista legittima inter hunos siue hungaros usq̃
ad tempora ducis Geyche filii Toxun extitit obseruata. Ante
etenim baptismũ hungarorum: in castris uox preconia clamã-
do taliter hunos congregabat ad exercitum. Vox dei & com-
munitatis uniuerse: q̃ unusquisq̃ in tali loco armatus: uel sicuti
est debeat precise comparere: cõmunitatis preceptũ ac cõsiliũ
auditurus. Quicunq̃ ergo edictum contempsisset: non ualens
pretendere ratõem: cultro diuidi p mediũ lex scitica sanxiebat.

aut ire in desperatas causas.uel in cõmuniũ seruitiũ immiseri-
corditer tradebatur.uicia itaq; & huiusmõi excessus:unũ hunũ
ab aliis fecerunt separari.alias aũt cum unus pater & una etiã
mater hunos oẽs generans pcreauerit:quõ unus nobilis & alter
ignobilis esse diceret:nisi uictus per hos casus criminis hẽret.
Tunc omnes capitanei simul uno animo unoq; consilio egressi
de scitia;intrãtes tãdẽ bessos.& cumãos albos. deĩde susdalos.
ruthenos.terramq; nigroꝝ cumanoꝝ intrauere.abinde egressi:
usq; ad tysciam peruenerũt.Qua quidem regione circũspecta:
concorditer placuit om̃i cetui ulterius non incedere cũ uxori-
bus & armẽtis. Cũ uxoribus enĩ & bigis:& suis tabernaculis:
de natali solo descenderant.¶ Cunq; eo tempore:pannoniam.
pamphiliam.frigiam.macedoniam.& dalmaciam:tetrarcha
Matrinus:natõe lõgobardus:de sabaria oriũdus:gubernaret.
armis bellicis informatus.audito ꝙ huni sup tyscia resedissent
& de die in diem deuastarent regnũ eius.cum alumpnis regni
sui ipos aggredere formidãs:ad romãos nũcios suos destĩauit.
petens sibi auxilium comodari contra hunos.Ex gratia etenim
romanorum in patriis memoratis imperabat. Romani uero
eo tempore Detricum de uerona natõe almanũ:uolũtarie sup
se regem prefecerant.quem petentes ut Matrino subsidiũ im-
portaret.Illo autem animo gratanti annuẽte:egressus est cum
exercitu italico.germanico.ac aliis mixtis gentibus ptis occi-
dentis.Peruẽit tãdẽ in zazhalm:ubi ipi longobardi ad ciuitatẽ
potentianam fuerant congregati:ut tractarent cum Matrino
cõsiliũ:utꝫ hunos in eoꝝ tabernaculis in suo descensu trãsmeã-
do danubium: uel in alio loco competenti inuadere oporteret.
In istis itaq; consiliis & tractatibus Detrico Matrinoq; resi-
dentibus:huni sup utres noctis in silẽtio in sicambria danubiũ
transfretantes:Matrini & Detrici exercitũ:quem ciuitas po-
tentiana capere non poterat:in campis commorãtẽ crudeliter
trucidarunt.. Ex qua.n.inuasione Detricus acerbatus:exiuit
cõtra hunos in cãpũ tauarnokuelgy pugnaturus.q cõmittẽdo

prelium hunos fertur deuicisse:cum suorum maximo interitu:
& periculo.Ex hunis uero q remãserũt:fugierunt ultra tysciã.
Ceciderũt aũt illo die ex hunis centum & uigintiquinq; milia.
Keuaq; capitaneus interiit in ipso p̃lio inter illos deiectos.Ex
Detrici uero & Matrini exercitu:exceptis illis qui in tentoriis
suis in cãpis fuerant trucidati:ducenta & decẽ milia corruerũt.
Videns aũt Detricus tantã cedem accidisse sui populi in p̃lio:
post congressum altera die perrexit uersus tolnam ciuitatem:q
tunc erat ciuitas latinorum inter urbes pannonie computata.
Tolna ciuitas est in austria.tres rastas distat a uienna. Vt aũt
cognouerunt huni retrocessisse suos aduersarios:ad locũ certa
minis sunt reuersi.& cadauera suorũ socioꝝ & Keuã capitaneũ:
more scitico prope stratam ubi statua solemnis lapidea erecta
est:decẽtissime subterrarũt.locũq; illũ & partes illas keuehaza
uocauerunt.¶ Experientes igitur in prelio precesso aĩositatem
romanorum.& armorum paraturam.resarcito exercitu uersus
tolnam ciuitatem:ubi se inimici eoꝝ collegerant huni prexerũt.
Cõtra quos Detricus cũ Matrino ĩ cezmaur dicit̃ occurrisse.
& a mane usq; ad nonam preliantes:romani sunt deuicti. Vbi
& Matrinus mortuus est.Detricus per sagittam in fronte uul-
neratus.totoq; exercitu romanorum interempto ac fugato.Ex
hunis uero in illo prelio quadraginta milia perierũt.Bela:Ca-
dicha & Keue ibidẽ ĩterfectis:quoꝝ cadauera abĩde remouẽtes
apud statuam memoratam sepulture tradiderunt. Postq; autẽ
romãorum exercitus de cezmaur est dispersus:nunq̃ deinceps
per plures annos contra hunos congregari potuerunt.¶ Tunc
huni Atilam filium Bendekuz cõsuetudine romanorum super
se regem prefecerunt:qui primo unus de capitaneis habebatur.
Et ipse Budam fratrem suũ de flumĩe tyscia usq; don:pncipẽ
constituit ac rectorem.uocariq; se faciens regem hungarorum.
¶ Titulũ siquidem suũ tali sub forma scribi faciebat. Atila dei
gratia filius Bendekuz:q est nutritus in engaddi.nepos magni
Nemroth.Rex hungarorum.medorũ.& gothoꝝ.metus orbis

terre.& flagellum dei.¶Erat.n.Rex Atila colore teter.oculis
furiosus. elatus ĩcessu.pectore lato.barbam prolixam deferebat
uenereus etiam erat ultra modum. In archa sua es tenere cõ/
temnebat.audacie q̄dem temperate.astutissimus in preliis.ac
solicitus. fortitudinis competentis suo corpore habebatur. in
uoluntate magnanimus. armis politis. mundis tabernaculis.
cultuq̃:utebatur.amabatur siquidem ab extranea natõne:eo q̄
esset liberalis & cõmunis.ex natura uero serenitatem habebat.
mirabiliter etiam a suis timebatur.linguaꝝ ideoq̃ diuersarum
nationes de finibus orbis terre ad eum confluebant.quibus li/
beraliter ꝓ posse affluebat.Habebat enim decem milia curruũ
falcatorũ.diuersas machinas.& omnia ingenia quibus castra
urbesq̃ confringuntur.que in suo exercitu secũ ferebat.Taber/
nacula quidem uariis modis diuersorũ regnoꝝ hr̄e cõsueuerat
operata.unũ tñ habebat sic celebre ac solemne:ut ex laminibus
aureis mirifice cõiunctim solidata:mõ solui:& nũc recõiungi:
ad tendentiũ staret uoluntatem.colũpne eius ex auro laborate:
habentes iũcturas.opa ductilia.in medio uacue.ĩ suis iũcturis
lapidibus preciosis fabricate iungebãtur.Sed & sua maristalla
dum pergeret ad exercitum:diuersarũ patriarũ eq̄s replebat̃.
quos q̄uis uisus eẽt habuisse:largiter tamẽ egẽtibus tribuebat.
ita tamen:q̄ duos uix haberet aliq̄ñ pro usu equitãdi.Iste uero
maristalle ex bisso & purpura habebant paraturã.sed & regales
selle ex auro fuerant & lapidibus preciosis laborate.mensa erat
tota aurea.uasa etiam coquinarum aurea erant.thalamus autẽ
eius ex auro purissimo mirifice fabrefactus:secum in exercitu
ferebatur.In huiusmodi igit̃ & aliis huius mũdi pompis Atila
Rex hunorũ erat gloriosus. Expeditio uero sua preter exteras
natões:decies cẽtenis milibus uirorum armatorum replebat̃.
ita quidem ut si unũ sciticum decedere contigisset:continuo ꝓ
ipso alter ponebat̃.Arma quidem gẽtis eius:ex corio maxime:
& metallis uariis diuersimode fuerãt laborata.arcus habens &
lãceas acutissimas.ꝑiter & cultros accictos ĩ femore.Balneriũ

quoq̃ regis Atile quod in suo scuto gestare consueuerat:simili/
tudinem austuris in capite habebat cum corona. quod signum
hũgari dum se regerent per cõmunitatem usq̃ tempora ducis
Geyche filii Toxun ĩ exercitu semꝑ cõmuniũ gestauere.Postq̃
autem commisso prelio in cezmaur:redissent huni cũ uictoria
ad sua tabernacula:diebus paucis ultra tysciam cum uxoribus
permalerunt.Et hoc facto Rex Atila ad zeuuen solemnẽ curiã
fecit cõgregari.in quam Detricus de uerona cum principibus
germanie accedens:omnem homagionem & reuerentiã Regi
Atile fecisse ꝓhibet̃. Suggessit itaq̃ Regi ad ꝑtes occidẽtales
ꝑsonaliter accedere:ubi magnũ hõrẽ posset adipisci.Cuius q̄dẽ
huni ãplectẽtes consiliũ:exercitu stati ꝓclãto egressi de sicãbria
primo Rex Atila illiricos dicit̃ inuasisse.deĩde cõstãtie regnũ
pertransiuit.cui Sigismundus Rex occurrit circa basileã cum
exercitu magno.quem cum gente tota conterens:suo dominio
subiugauit.¶A loco autem illo egressus:iuxta renũ argentinã
ciuitatem obsedit.quam quidem romanoꝝ nullus Cesar potuit
ꝑmitus expugnare:ipse Atila expugnauit:diruendo murũ eius
in diuersis locis:ut cũctis aduenĩetibus sine grauitate uia libera
preberet̃.edicens firmissime:ne ipsius murus ipso uiuẽte mu/
raretur.ut eadem ciuitas non argentina:sed strospurg uocaret̃:
propter uiarum pluralitatem quas ĩ muro eius fecerat aperiri.
¶Amoto igitur suo exercitu de argentina:luxoniũ.bisantium.
chalon.masticon.ligonẽm.burgundiã.& lugdunũ destrui fecit
ciuitates usq̃ terram.¶Et egressus inde iuxta fluuiũ rodanũ
ꝑuenit cathalannis.ibi diuiso dicit̃ suo exercitu:uidelicet terciã
partem sue gentis cõtra Miramãnionã soldanũ potentissimũ
cũ electis capitaneis destinasse.Quo audito idẽ de urbe sibilie
fugit ante hunos in marrochiam brachio maris:quod strictum
sibilie dicitur transpassato.Hoc facto incerto regẽ Atilã roma/
noꝝ Rex Patricius:dictus Eucius cũ decẽ regibus occidẽtis
inuasit ex obrupto.Cumq̃ insultum niteretur facere super Atilã
per nuncios petens inducias prehandi:ut copia sue gentis que

fuerat aduersus soldanū destinata remearet. Illis remanentibus.
inter ambos exercitus a mane usqꝫ ad noctē in cāpo q̄ beuind
dicitur prelium est commissum. Erat.n. inter ambos exercitus
fluuius discurrens tam paruissimus: ut si capillū in ipsum quis
iactasset: suo lēto motu potuisset uix inferius remouere. Prelio
aūt iam facto: animalium & hominū sanguine inundādo: tātus
torrens fuisse perhibetur: ut aurigam cum curru intro traheret:
ac armatos. fieretqꝫ mortalitas non modica per torrentem in
utroqꝫ exercitu. Illud ergo preliū quod commissum extitit iter
reges occidentis & Atilam in cāpo beuind: cathalannis oībus
preliis huius mūdi que commissa sunt uno die & loco uno: ter-
ribiliora & magis ardua per ueteres non memorantur. In quo
quidem conflictu Rex gotthorum maximus: nomīe Aldaricus
extitit interemptus. cuius quippe obitū dum alii reges cogno-
uissent qui occisi non fuerant fuge latebras queritarunt. Ab
illo ergo die eleuatū est cor hunoꝝ & regis Atile. timorqꝫ eorū
percussit orbem terre. Quo audito: cēsu eis & tributo plurima
regna seruierunt. ¶ Tercia uero pars exercitus Atile regis: que
non potuit in hoc prelio interesse: timēs Atilam propter morā
usqꝫ uitam Atile remansit cathalānis. eiusdem pr̄ie habitatores
tandem sunt effecti: pannoniam nolentes remeare. Erāt enim
soli qui aduersus Miramammonam destinati: sexagintaquinqꝫ
milia. excepta extera natione. Ex his etiam hunis plures erant
capitanei statuti qui lingua eorum spani uocabantur. ex quibus
quidem nominibus hispania tota nomen assumpsit. ¶ In loco
siquidem prelii diebus paucis Atila commorāte: regressus est
demū cum uictoria. uenitqꝫ in ciuitatem tolosanam: in qua per
ciues cū summa laude est receptus. Abinde se remouens abiit
contra remensem ciuitatem: scilicet capitalem urbē gallicorū:
que ei dum pergeret cathalanniam: restiterat uehementer. quā
occupans sine mora: omnes contra se restantes: quos ibi reperit
igne & gladio deuastauit. Taliterqꝫ tota francia & flandria de-
molita: peruenit coloniam ubi sanctā Vrsulam bractarorum

Regis filiam: cum undecim milibus uirginū: hunorum feritas
crudeliter iugulauit. Deinde reno ibidem colonie transpassato:
intrauit turingiam . ubi apud ysnacū ciuitatem & in ipsa: curia
solemni celebrata: super dacos. noruanos. frisones. lituanos. &
brutenos exercitū destinauit. quos deuictos sibi fecit deseruire.
¶ Egressus uero curia celebrata: sicābriā pānōie ciuitatē ītrauit.
in qua propriis manibus Budā fratrē suū interfecit. ac corpus
eius in danubium proiecit. quoniā ipso Atila in partibus occi-
dentalibus demorāte: ibidem Budā inter ipm̄ & Atilam frēm
suū: metas statutas. transgressus fuerat dn̄ando. nam sicābriam
suo noīe fecerat noīari budauara. Et q̄uis Rex Atila hunis ac
aliis gentibus posuisset interdictum: ut eadem ciuitas non bu-
dauara. sed urbs Atile uocaretur. teutōici īterdictū formidātes
ecilburg eam uocant. id est urbem Atile. hūgari uero īterdictū
non curantes: adhuc eam obudā usqꝫ hodie uocant & appellāt.
¶ His itaqꝫ sic peractis: qnqꝫ annis sicambrie regnauit: specula-
toribus suis per mūdi quatuor partes destīatis siue distributis
Speculatoꝝ q̄dem p̄ma societas de sicābria ordinatū: inquātū
unus clamor potuisset ad alium exaudiri: die ac nocte: colonie:
germanie stare consueuerat. altera pars usqꝫ lituā. tertia ī littore
don fluuii. id est etul. sed quarta statio iadrie dalmacie ciuitate
consistebat. quorū quidem clamore & uoce: quid Atila ageret:
uel quali exercitationi esset deditus: mūdi quatuor partes scire
potuissent.

Incidentia.

¶ Pannonie. pāphilie. frigie. macedonie & dalmacie ciuitates:
que per hunos obsidione crebra erant fatigate: natali solo dere-
licto in apuliā per mare adriaticū: licentia ab Atila impetrata:
seruire ipi Atile renuentes: dimissis armētis transierūt. ulachis
qui ipsorum coloni extitere ac pastores: remanentibus sponte
in pannonia ¶ Cumqꝫ Rex Atila quinqꝫ annis in sicambria re-
pausasset: sui exercitus defectum uidelicet tercie partis q̄ dudū
remanserat cathalānis resarcire procurauit. Curiaqꝫ celebrata
egressus de pānonia ī corinthiā. stiriā & dalmaciā. occupatisqꝫ

rebellibus: pertransiuit tādem apud urbem salonam & spoletū:
mari adriatico se cōiunxit. ābasq; urbes fecit concremari. ¶ Ab
illo uero loco egressus: perrexit circa mare. traguriam. sardonā
sibinicū iadriā nouā. sceniā. penciā. polā. caputistriā & terestinā
ciuitates: & alia multa oppida in mōtibus discurrens: peruenit
tandem Aquilegiam. cuius quippe magnitudine cōspecta: ab-
horruit. & se confusum reputans: si dictam urbem inexpugnatā
reliquisset. pro eo maxime. quia plures rebelles longobardi de
pannonia fugisse in ipsam ferebantur. Quos cum per nuncios
a ciuibus repetisset. illosq; tradere recusassent. expugnare cepit
diuersis machinis ciuitatē. quā cū capere nullatenus potuisset:
obsedit eam uno anno & dimidio. Accidit aūt die uno ut ipām
ciuitatem circuiret: multis phitonicis lateri eius adherentibus
in quibus iuxta fidei sue opinionem spem maximam ponebat:
uidens ciconiā de mari euolantē: & in pinnaculo unius palacii
in quo habebat nidū suū: resedisse. acceptoq; ī rostro suo pullo
uno: in maris arūdines illū deportauit. reuersa iterato: & alios
pullos suos simul cū nido transportauit. Quo uiso Rex Atila
suos milites ad se uocans dicit eis. Cernite socii: q̄ ista ciconia
futurorū factorū indicia notat. & urbem istam per nos sentit di-
ruendam. ad fugam: ne pereat cū ciuibus: se cōmunit. Estote
ergo ī prelio die crastina fortiōres. nam uidebitis ciuitatem ru-
ituram. ¶ Tunc edicto ꝓclamato: machinarum omni genere
adhibito. cū nō potuisset ciuitatem expugnare cum machinis:
consilio sciticorū tandem usus: sellam unam ex decies centenis
milibus de quolibet postulauit. fecitq; ex sellis iuxta muri cir-
cuitum congeriem uehementem. & iussit incendi sellas ipsas.
quarū flamma & ardore murus nimiū se dissoluēs: cū turribus
in terram est prostratus. Quo uiso ciues omnes in insulā maris
fugierunt. Quandam enim insulam maris Aquilegie cōtiguā:
decreuerunt introire: eterno ibidē ꝑmansuri. que uetus uenetia
usq; hodie nūcupat. in qua quidem aliquādiu habitātes: ꝓpter
metum regis Atile: ipsa insula derelicta: insulam que bealth dī

intrauerunt permansuri. Veneti quidē sunt troiani: ut cronica
canit ueterum. Post excidium. n. troie: aquilegie permanserunt.
quam & fundasse perhibentur. Veneti quidem non accipiunt
originem de sabaria: sed de Troia ciuitate opimatissima. nam
sabarie latini: longobardi uidelicet inhabitabant. ubi erat scola
generalis tā ipsis longobardis q̄ aliis gentibus orbis terre. po-
etarū: multisq; phōrū dogmatibus luculenter illustrata. & uariis
erroribus ydolorū mancipata. quam quidam Rex gotthorum
nomīe Archelaus diu obsessam capere non potuit. demū metus
orbis expugnauit. cuius nempe incole per hunos expulsi sunt: &
nūc habitant papie in italia iuxta flumen tycini. Destructa itaq;
ciuitate aquilegie: concordiam demum in foro Iulii destruxit
ciuitatē. Abide ī marchiā intrans longobardie: teruisiū. paduā.
ueronam. brixiam. cremonam. mantuā. pergamū. mediolanū.
alexandriam & ferrariam: aliasq; plures urbes ipsius regionis:
suo dominio subiugauit. ¶ Post hec rauēnam dū uenisset: ari-
anorū archipresul: q in ipsa ciuitate contra sedem apostolicam:
duodecim cardinales fecerat eleuari: sectam suam imitantes:
habēs thesaurū copiosum: ciuibus ignorantibus: ī urbē rauennā
clam hunos intromisit: filiosq; baptismatis qui in ipsa ciuitate
erant fecit iugulari. ꝓmittēs nichilominus regi Atile: q̄ si secte
sue adhesertt: fueritq; xp̄ianos persecutus: totā italiā & romanā
ciuitatem cum affrica: sine fatigatiōe sue gentis & expensis sibi
subiugaret. Cūq; Atila libenter ānuisset: magis oblectatus aōre
dominii: q̄ secte memorate. Cognoscentes romani periculum:
quod inde potuisset emergere xp̄ianis: Leonē adeūt apostolicū
ut ad Atilam debeat dirigere gressus suos: petens eum ex parte
romanorum: ut acciperet census & seruitia q̄ diu uiueret ipse
Atila. Interea Rex Atila ad apuliam exercitū suū destinauit.
constituens ipsi exercitui capitaneū Zoard ex tribu Zoard ori-
undum. qui quidem apuliam terram laboris. & calabriam. usq;
regionam ciuitatem. & cathonam. quā sapiens Catho fūdasse
dicitur spoliauit. & cum summa preda reuertitur. ¶ Cūq; Leo

Papa cum cleri multitudine: ac crucibus rauennã puenisset ad
Atilam. in campo simul in equis colloquiũ habuerũt. Et dum
Atila promissa cẽsuũ & uerba imperialis maiestatis audiuisset
romanorum: onerosa uidebanẽ regi Atile. admittere tñ decuit
postulata apostolici ob timorem. Nam cum idem Rex oculos
superius leuasset: uidit supra caput suũ pendere hominẽ in aere
habentem gladiũ uersatilem in manu sua: qui ipsius caput quasi
stridentibus dentibus truncare minabatur. & sic romanis ad-
mittendo postulata: ac apostolico licentia data: Rex rauennã ẽ
ingressus. in qua quidem archipresulẽ arianũ fecerat captiuari
suis cũ cõsectaneis: Pape imitatus cõsiliũ. Et postq̃ exegisset
ab eo sexaginta mille marcas auri: ipso iugilato: cũ omni copia
sui exercitus frena retrouertit. pannoniamq̃ est ingressus. Dũ
ergo per meridiem. occidẽtem. aquilonem atq̃ orientem: lõge
lateq̃ suũ imperiũ extendisset: uertebat in aĩo suo transfretare:
ut egiptios. assirios. affricamq̃ subiugaret. ¶ Tũc filiam regis
bractanoꝝ nomine Micolch supra formam humanã pulciorẽ
sibi adducũt adamãdũ. quam in tantũ adamasse perhibeẽ: ut
modũ excesserat. sicuti moris ei erat in potando. Factoq̃ fine
coitus puelle. usq̃ cõsumato: de naribus eius sanguis egrediẽs
supinoq̃ dormiẽti: cruor per os in guttur intrauit. ubi sanguis
coagulatus: tractum impediens anhelitus: Atilam interemit.
Micolch uero de somno excitata: cũ suũ dñm motu celeri teti-
gisset: & ille se mouere non potuisset. notans corpus frigidatũ:
& priuatum calore naturali: cubicularios regios eiulatu magno
ad se uocans: & dñm suũ eis demonstrans uniuerse carnis uiã
introiisse. Qui sane clamore terribili perstrependo: uniuersos
uigiles ad hostia palacii: eoꝝ eiulatu fecerẽt cursitare. Sepelierẽt
deniq̃ eũ cum Bele. Cadicha & Keue: aliisq̃ capitaneis hunoꝝ
in loco superius memorato. ¶ Diuulgato igitur eius obitu: ob-
stupuit totus mũdus. & utꝝ inimici eius lugerent an gauderẽt
hesitabant. filioꝝ multitudinem formidantes. qui quasi populi
uix poterant numerari. timebãt. n. aliquem post obitum patris

ex filiis regnaturum ¶ Detrici uero ac alioꝝ principũ almanie
astutia: quibus Rex Atila imperando in collo residebat: hunoꝝ
impotita cõmunitas: in partes diuersas est diuisa. ita quidem ut
quidam Chabam regis Atile filium: ex grecoꝝ Imperatoris. s.
Honorii filia procreatũ. Alii uero Aladariũ ex germanie pnci-
pissa. s. dña Crimiheldina procreatum: in regem post Atilã sibi
pficere nitebanẽ. Sanior uero pars hunoꝝ dũ Chabe adhesisset
Detricus autem & extera natio cum paucis hunis Aladario. &
sic ambo regnare ceperunt. Cũq̃ alter alteri preferre molireẽ:
Detrici astutia qui illo tempore sicambrie Aladario adherebat
inter ambos reges tam duꝝ preliũ ac forte est cõmissum: ut p
quindecim dies continuos ita danubium germanico sanguine
inundauit. q̃ si teutonici occisionẽ que p hunos facta est diebus
memoratis: ob odiũ non celarent: pfecto possent confiteri: q̃ a
sicãbria usq̃ potẽtianã: nec homies: nec bruta aĩalia de danubio
aquam puram bibere potuissent. Istud est preliũ: quod hũgari
Crimiheld preliũ uocant usq̃ in diem istũ. In his itaq̃ preliis
semper Chaba & huni uictoriam habuerũt. Postmodum uero
Detricus de uerona per traditamentum Chabam fecit superari.
Deuicerat. n. Chaba primitus fratrem suũ. sed tandem ultimo
est deuictus: ut uix qndecim milia ex parte Chabe remanerẽt.
aliis hunis & filiis Atile totalr̃ deletis & occisis. Mortuo itaq̃
Atila: tam filii sui q̃ huni inter se sunt necati. ¶ Deuictus itaq̃
Chaba: idem & germani sui filii Regis Atile: qui ei astiterant:
numero sexagĩta cum quindecim milibus hunoꝝ: ad Honoriũ
auũ suũ fugisse phibẽt. Et q̃uis Honorius Imperator grecoꝝ:
incolam grecie eũ facere uoluisset. illo renuente pmanere: prĩa
sedem uidelicet scitiam moraturus repetiuit. Manserat nanq̃
Chaba in grecia cũ Honorio ãnis tredecim. sed rediit in scitiã
anno uno. pter uiaꝝ discrimina. & difficultatem passagiorũ.
Hic autem in scitiã dum uenit uxorem ex ea non duxit. sed de
corosmenia traduxit: de consilio Bendekuz aui sui. quem sanũ:
sed nimis decrepitũ dicitur inuenisse. Ex ista quidẽ uxore sua

genuit Edemen & Ed. Hic igr̄ Chaba suo āmonitu redire fecit sciticos iteꝝ in pannoniā. Remanserant aũt ex hunis uirorum tria milia: qui per fuge īterfugiũ erepti de prelio Crimibeldino in campũ chigladmezei se colligere procurarũt. & cũ timerent occidentis natōnes ne eos inuaderent ex obrupto: ad erdeel in-trauerunt. non se hungaros: sed siculos alio nomine uocauerũt. Isti etenim siculi hunoꝝ sunt residui: usq; ad aliũ hungarorum aduentũ: in cāpo prefato cōmorantes. Dũ.n. hungaros iterato in pannoniā redire cognouissent: in rutheniam eis occurrerũt. conquestrantes simul pannonie regionem. ubi tandem in eadē sorte permanserunt. Iidem nanq; siculi Chabā in grecia perisse putauerunt. Vnde uulgus adhuc loquitur in prouerbio. Tunc redire debeas quando Chaba de grecia reuertit̄. Ex isto etiam Chaba filio legittimo regis Atile ꝓcreati sunt filii Edemen & Ed. quoꝝ Edemen in secundo reditu hungaroꝝ: in pannoniam per se cum maxima multitudine ex cognatione patris & mr̄is sue introiuit. Ed aũt remansit in patria. s. in scitia. Ex isto etiā Chaba Abe generatio uerissime est exorta. Exterminata itaq; multitudine filioꝝ regis Atile: tandem pannonia remansit sine rege decem ānis. ulachis. grecis. aduenis. messianis. teutonicis sclauis exulibus remanentibus tm̄modo in pannonia: qui Atile seruiebant. ¶ Surrexit post hec quidam princeps Suetibolug Morothi filius in polonia: cepitq; nichilominus & in pannonia dñari. Hunc quidē primo hungari de erdeel: & de flumīe ungh: muneribus uariis explorantes: practando diuersis sermonibus. deniq; irruptione subita in quodam oppido circa pontem Bani iuxta tatam: cuius oppidi adhuc patet interruptio: cũ tota mi-licia deleuerũt. & sic populis memoratis quos Morothi filius dilatando adauxerat inceperunt dominari. ¶ Regnauit autem Atila annis. xl. iiii. Ducatum tenuit annis quinq;. Vixit autem centum & uigintiquinq; annis.

Incipit prologus secunde partis cronice hungaroꝝ.

Igestis igr̄ hunorũ natalibus preliis felicibus & sinistris: quotiensq; eorum loca immutauerũt. uidendum nunc est quo tempore in pannoniam redierunt iterato. quiq; redeuntiũ fuerũt capitanei. quantus quisq; numerus armatoꝝ in exercitu fuit: apponere in presenti opusculo dignum duxi.

¶ Hec secunda pars coronice est de secundo ingressu hungaroꝝ in pannoniam. & de uita & morte regũ eorundem in dicto regno hinc inde successorum.

Orro Eleud filius Vgek ex filia Ennodbilia in magor genuit filium qui nominatur Almus ab euentu. qa matri eius in somnio innotuerat auis quasi in forma austuris ueniens dũ eēt grauida. & ꝙ de utero eius egrederet̄ torrens: ac in terra non sua multiplicaretur. ideoq; fatatũ fuit: ꝙ de lumbis eius gloriosi reges ꝓpagarent̄. qa uero somniũ in lingua nr̄a dicit̄ alm. & illius ortus per somniũ fuit ꝑnosticatus ideo ipse uocatus est Almus. qui fuit Eleud. qui fuit Vgek. qui fuit Ed. qui fuit Chaba. qui fuit Atile. qui fuit Bendekuz. q fuit Turda. qui fuit Scemeyn. qui fuit Ethei. q fuit Opus. qui fuit Cadicha. qui fuit Berend. q fuit Zulta. qui fuit Bulchu. qui fuit Bolug. q fuit Zambur. q fuit Zamur. q fuit Leel. q fuit Leuēte qui fuit Kulche. qui fuit Ompud. q fuit Miske. q fuit Mike. q fuit Beztur. q fuit Budli. qui fuit Chanad. q fuit Buken. qui fuit Bodofart. q fuit Farkas. qui fuit Othmar. qui fuit Cadar. qui fuit Beler. qui fuit Kear. q fuit Keue. q fuit Keled. q fuit Dama qui fuit Bor. q fuit Hunor. q fuit Nemroth. qui fuit Thara. qui fuit Iaphet. q fuit Noe. Almus aũt genuit Arpad. Arpad ge-nuit Zoltan. Zoltan genuit Toxun. ¶ Imperante igitur Ottone Cesare de sueuia oriũdo: in italia & germania. in frācia Lotarii regis filio Lodouico. ac Antonio Duro filio Theodori: ¶ Anno octingentesimooctuagesimooctauo ab incarnatione Ihesu xp̄i:

uulgariter magyari ſiue huni: latine uero hũgari denuo ingreſſi ſunt pannonia. tranſeuntes. n. regna: beſſenoꝝ. alboꝝ cumanoꝝ ſuldaliam & ciuitatem kyo nominatam. Deinde trãſcenderũt alpes in quandam ꝓuinciam ubi uiderũt aq̃las ĩnumerabiles. & ibi ꝓpter aq̃las illas manere nõ potuerũt. quia de arboribus tanq̃ muſce deſcendebant aquile: & cõſumebant deuorãdo pecora eorum. & equos. uolebat enim deus ut citius deſcenderẽt in hũgariam. Exinde montes tranſcendentes per tres menſes tandẽ deueniũt in cõfiniũ regni hungarie ſcilicet ĩ erdeel ĩuitis gentibus memoratis. ibiq̃ terreis caſtris ſeptem preparatis: ꝓ uxoribus & rebus ſuis cõſeruãdis: aliq̃diu ꝑmãſert. quaꝓpter teutonici partẽ illam ab illo die ſibenburg: id eſt ſeptem caſtra uocauerũt. Cumq̃ in eiſdem caſtris permanerent: irruptionem circunquaq̃ iacentium dñoꝝ formidantes: deliberato cõmuni conſilio: ſeptem capitaneos inter ſe prefecerũt. & in ſeptẽ exercitus ſunt diuiſi. ita ut unuſq̃ſq̃ exercitus unũ hr̃et capitaneũ. ſine centurionibus & decanis conſueto modo poſitiuis. Unus nanq̃ exercitus habebat triginta milia uiroꝝ armatorum: ſine centum uiris. Ex centũ itaq̃ & octo tribubus. in ſecũdo egreſſu de ſcitia: ducenta & tria milia uirorum armatorum ſunt egreſſi familiarũ numero non appoſito. Fuerat aũt ex iſtis capitaneis ditior & potentior Arpad: filius Almi. filii Eleud. filii Ugek. Huius autem pater Almus in patria erdeel occiſus eſt. non. n. potuit pannoniam introire. In erdeel igitur cum quieuerunt: & pecora ſua recreauerunt: audientes terre utilitatem de inhabitatoribus. & ꝙ optimus fluuius eſſet danubius. terraq̃ melior in mũdo non eſſet ꝑtibus illis: accepto cõmuni conſilio: miſerũt nunciũ nomine Kuſid: filium Kund: ut iret & totam terrã cõſpiceret. Cumq̃ ergo Kuſid ueniſſet in mediũ hungarie. & circa partes danubii deſcendiſſet: uidit locum amenũ. ac circũquaq̃ terram bonam & fertilem fluuiũ bonũ ac pratoſum. placuit ei. Deinde uenit ad ducem prouincie qui regnabat poſt Atilam: uocatum Suetibolug. ſalutauitq̃ eũ de ſuis. & cauſam pro qua

uenerat manifeſtauit. hec audiẽs Suetibolug gauiſus ẽ gaudio magno. putabat enim illos eſſe ruſticos: ut uenirent & terram eius colerent. ꝓpter hoc nunciũ delicatum remiſit. kuſid autem de aqua danubii lagenam implens. & herbam periarum ponẽs in utrem. & de terra nigri ſabuli accipiens: ad ſuos reuerſus eſt. Cũq̃ narraſſet om̃ia que audierat & uiderat: ualde placuit eis. & lagenam aque. terram & herbam eis preſentauit. de quibus ipſi ſapiendo bene cognouerũt: ꝙ terra optima ſit. & aquã hẽat dulcem. & pratum cum herbis ſimilibus: quo modo nũcius eis recitauit. Arpad uero cum ſuis de aqua danubii cornu implens & ante oẽs hungaros ſup illud cornu om̃ipotentis dei clemẽtiã rogauit: ut dominus eis terram imperpetuũ cõcederet. Finitis his uerbis: omnes hungari clamauerunt. deus deus deus. tribus uicibus. & ibi inuentus eſt uiuus iſte. & ſeruatur apud hungaros uſq̃ modo. Deinde cõmuni conſilio ad predictũ ducem eundẽ nuncium remiſerunt. & ei equũ album & magnũ: cum ſella deaurata auro arabie. & freno deaurato miſerũt ꝓ terra ſua. Quo uiſo dux ipſe magis gauiſus: putabat ꝙ ei ꝓ terra quadã hoſpitalari miſiſſent. Nuncius aũt ĩpetrauit ibi a duce terra herbã. & aquam. Dux uero ſubridẽs ait. habeant quantũcunq̃ uolunt pro hoc munere. & ſic nuncius ad ſuos reuerſus eſt. Arpad aũt interim cum ſeptem ducibus pannoniam intrauit: non. n. ſicut hoſpites. ſed ſicut terram iure hereditario poſſidentes. Tunc nunciũ aliũ ad ducẽ miſerunt. & ei hanc legationẽ mandauerũt. Arpad cum ſuis tibi dicit: ꝙ ſuper iſta terra quã a te emerũt: diutius nullo modo ſtes. quia terram tuam cum equo emerũt herbam cum freno. aquam cũ ſella. & tu propter emphiteoſim id eſt inopiam & cupiditatem: terram. herbã & aquã cõceſſiſti. Cumq̃ duci dicta eſſet legatio: ſubridẽs dixit. Equũ illũ malleo ligneo interficiant. frenũ autem in pratum proiciant. ſellã aũt deauratam in aquam danubii abiciant. Cui nuncius. Et inde domĩe quid damni habebunt? Si equũ interficies: canibus ſuis uictualia dabis. ſi frenum in herbam proicies: homines ſui qui

fenum falcant: aurum freni inuenient. si uero sellam in danubiũ abicis: piscatores illius aurum selle super littus exponent. atq domi reportabunt. Si ergo terram herbam & aquam hñt: totũ habent. ¶ Dux ergo ille hiis auditis exercitum cito congregauit timẽs hungaros. & auxilium ab amicis impetrauit. & om̄ibus coadunatis: obuiam illis uenit. Illi autem interdum prope danubium peruenerunt. & in campo pulcerrimo summo diluculo pugnam inierũt. Fuit autem auxilium domini cum hungaris. a quoꝝ facie dux sepedictus se in fugam conuertit. Persecutiq sunt eũ hungari usq danubiũ. & ibi pre timore in danubium se iactauit. in quo pre aquaꝝ uehementia suffocatur. Retradidit aũt dñs hungaris pannoniam: sicut tradiderat filiis Israel tẽpe Moysi Seon regem ãmorreoꝝ. & Ogh regem basan. & om̄ia regna chanaan in hereditatem. Dũ ergo capitaneus iste Arpad uteretur speciali quadã in scitia dignitate. & hanc haberet ip̄ius generatio consuetudinem scitica legittima & probata: ut unus in expeditione gradientibus debeat anteire. in redeundo uero retrocedere. ipse p eo alios capitaneos ferĩ pcessisse pannoniam adeuntes. ¶ Eoq Arpad Suetibolug cum ceteris hungaris ut superius dictũ est debellato & occiso: castra fixit in mõte Noe prope albam. & ille locus est pmus quẽ sibi elegit in pannonia. Vnde & ciuitas alba per sanctum regẽ Stephanũ: qui de ipso processit fundata est ibi ppe. ¶ Zoboley uero alius capitaneus unde Chaak oritur generatio: descendisse dicitur ĩ ipso campo & loco: ubi Chaakuara nunc iacet desolata. Illud etenim castꝝ Zoboley fundauit capitaneus. quod postmodum Chaak: ipso mortuo: suo nomine a suis cognatis atq familia iussit appellari primo quidem Zoboley dicebatur. Illud etiam castrũ tpibus Andree. Bele. & Leuente filiorũ Zaar Ladizlai: per cõe cõsiliũ hungarorum est confractũ. ¶ Tercius uero capitaneus Gyula fuit. ũde Gyula filius Ladizlai deriuat̃. Eratq iste Gyula dux magnus & potens. qui ciuitatem albam in erdeel in uenatione sua inuenerat. que iam pridem a Romanis constructa fuerat.

habebatq filiã pulcherrimã nomine Zaroltb: de cuius pulchritudine duces puinciales diutius loquebantur. quam Geysa dux consilio & auxilio Beliud: q terrã Kulan possederat transduxit in uxorem legittimam. Isti Beliud: Kulan dedit filiam suam: ut cõtra fratrem suũ kean debellaret. & post obitum suũ terrã suam idem Kulan Beliud hereditauit. Tadẽ cũ Gyula hũgaris in pannonia habitantibus infestus esset. & multipliciter aggrauatus: per sanctum Stephanũ regẽ in pãnoniã ẽ deductus. Nõ tñ iste Gyula capitaneus: sed ab illo tercius. ¶ Quarti siquidẽ capitanei uocabulũ fuerat Kund. cuius filii kusid & Cupa ppe Nyr fixere sua castra. ibiq post baptismũ mõasteriũ fũdauere. ¶ Sed quintus Leel est nominatus. qui messarios scilicet bohemicos de partibus golgothe expulit. ibiq diutius castrametatus fuisse phibetur. Ex isto quidem Zouard oritur generatio: siue prosapia & origo. ¶ Sextus capitaneus Berbulchu nomẽ habuit. q circa balatem sua tabernacula fixisse pbat̃. ¶ Septimus capitaneus Vrs dicitur. Istius siquidem generatio circa Seo locum habebat. ¶ Alie uero generatiões que genere sunt pares istis & consimiles: acceperunt sibi loca & descensum ad eorum beneplacitũ. Cum igitur codices qdã cõtineãt: q isti capitanei septẽ pãnõiã itroierĩt. & hũgaria ex ip̄is solis edita sit et plãtata: unde ergo uenit generatio Akus: Bor: Abe: alioꝝq nobiliũ hũgaroꝝ: cũ oẽs iste nõ hospites: sed de scitia descẽderit? assignãt .n. hãc rationem solã quã uulgus dicit. septẽ hungaros. Si ergo septẽ soli sunt hungari cũ familia: & non plures familie: uxores filii & filie accipi possunt serui & ancille. Nunqd enim cum tali familia regna possunt expugnari? Absit. Accidit aũt tẽporibus Toxun hungaroꝝ exercitum uersus galliã p accipiendis spoliis ascendisse. Qui cum in reditu reno transmeato diuisi forent in tres partes. due sine honore: una cum honore in hũgariã descẽdebat. quam dux saxonie apud ysnacum ciuitatem sine septem hungaris omnino interfecit. Septem autem ex ip̄is reseruatis: amputatis auribus misit in pannoniam. Ite inquit ad uestros

hungaros taliter enarrantes: ut amplius non ueniant in locum
hunc tormentorum. Que uero partes iam sueuiam introierant.
audito ut acciderat eorum sociis & cognatis: dimiserunt spolia
accipere in sueuia: & quidqd eis occurrit a flumine illirici usq
ad flumen saar siue saytab occiderunt ab homine usq ad pecus.
Hungaris autem septem sine auribus pro eo ut uiui redierunt:
& se occidi cū sociis non elegerunt: cōmunitas talē sententiam
dedisse phibetur. oia que habuerūt amiserūt. tam ī re stabili q̄
mobili. ab uxoribus & pueris illos sepantes: pedites sine calceis
propriūq nil habere permiserunt. semper etiam insimul de ta-
bernaculo ad tabernaculum mendicatum usq dum uiuerēt ire
cōpulerūt. Qui quidē septē ob offensam huiusmodi hethmagiar
& gyak sunt uocati. de istis itaq sic damnatis uulgus dicit: nō
de septem istis primis. Preterea cum sit quodāmodo proprium
mundanoꝝ arrogantie plausum plus de se assumere q̄ ex aliēis
de seipis componere: ideoq isti capitanei septem cantilenas de
seipsis componentes: fecerunt inter se decantari ob plausum se-
cularem & diuulgationem sui nominis: ut quasi eorum posteri-
tas hiis auditis: inter uicios & amicos iactare arrogātia se ua-
lerent. Constat ergo & manifestum est ex hoc: nō solum septem
capitaneos pannoniam conquestrasse: sed etiam alios nobiles
q̄plures simul cum illis de scitia descēdisse. Vnde in ipsis ca-
pitaneis uenerari potest nomen dignitatis plus aliis & potentie.
nobilitatis uero equaliter. ¶ Cum ergo quidam sint hospites:
isto tempore nobilitate pares hungaris: inquirendum est: quare
istud esse habuit: undeq processit: cū hūgari in numero ualido
ad implendam pannoniam suffecissent. Geysa nanq dux inter
alios diuino premonitus oraculo: conuertere cepit hungarorum
gentem ad fidem xp̄ianam. & dum monitu illos conuertere nō
posset: paganismis ritibus deditos & intentos: oportebat quos-
dam armis edomare. Ad quod autem faciendum: quia plures
fuere fidei repugnantes q̄ quippe adherentes: necessarium ha-
buit desideriū suum diuulgare regibus & principibus xp̄ianis.

Quo audito huius desiderio: nō solum iuuamen transmiserūt.
sed etiam personaliter adierūt. quibus fuerat hungaroꝝ crude-
litas nociua plurimū ac exosa. ¶ Introiuit ergo p̄mo Deodatus
de comitibus sancti Seuerini de apulia. q fundator extitit mo-
nasterii de tata & parator. Iste etiam cū sancto Adalberto ep̄o
pragensi scm̄ regē Stephanū baptisauit. Cuius qdē monasterii
nomē pro eo tata appellatur. quia cū beatus Rex Stephanus
ipsius nomen ob reuerentiam non exprimeret. sed eum Tata
appellaret: abolitū ē nomē Deodati. sed Tata extitit uocitatus.
unde etiam ipsius mōasteriū taliter est uocatum. Huius qdem
generatio in pannonia non habetur. quia q̄uis uxorē habuisset:
tamen sine heredibus finiuit uitā suam. ¶ Post hec de almania
Volphgerus: cum frē suo Hederico de comitibus houmburch
ortus: cū trecētis dextrariis faleratis ītroiuit. cui dux Geycha
montem kiscen: pro descensu eterno cōtulisse comprobatur. ubi
castrum ligneum edificauit. fecitq in eodem monte cenobium
ubi & est tumulatus. De istis deinde Hedrici generatio deriuat̄.
¶ Descēdit quoq de bauaria: Vecelinus uidelicet de ueyzen-
burch. qui cum sancto rege Stephano ī simigio Cupan ducem
interfecit. capitaneus eni exercitus extitit illo die. Ex istis Iak
nascitur principiū & origo. ¶ Adierūt etiā hiis diebus Hunt &
Paznan: qui scm̄ regem Stephanum ī flumine garany: gladio
teutonico more accinxerunt. Istorum nanq generatio ab eisdē
nominibus distare non uidetur. Istorum itaq comitum Dux
Geycha fretus auxilio. & sanctus Rex Stephanus suus filius.
& diuino potius. quosdam rebelles armoꝝ terroribus: nōnullos
uoluntarie conuerterunt ad baptismū. Quos quidem comites:
tam dux Geycha: q̄ filius suus latis & amplis hereditatibus p
ipsoꝝ seruitio ditauere. prout apparet nunc manifeste. q quidē
temporis in processu hungaris per contractus matrimoniorū
sunt immixti. Istorum etiam cōsilio & auxilio super hungaros
Rex est constitutus. Pluresq nobiles hungari duci Cupan ad-
herentes: baptismum fideq respuentes: ad turpia seruitia sunt

detrusi. Illis nanq; in gerendis iudicatus erat nobilior: qui fidei
xp̄i citius adhesisset. ¶ Poth uero generatō: unde Conradus de
altinburg deriuatur: temporibus regis Salomonis: filii Andree
uenit in pannoniā. hic Hernistus est uocatus. sed ꝓpterea Poth
fuit appellatus. q̄a internuncius erat inter imperatorē Cōradū
& Andream & Salomonem reges. Poth enim teutonice: latine
nūcius sonat. ¶ Gerse aūt & Gregorii generatio de francia est
ex cōsanguinitate Guillermi dicti corues. ¶ Kyquini q̄dem &
Rinaldi origo est de hispania. cum regina Margareta coniuge
Bele regis: filii Zaar Ladizlai pannoniam adeuntes. Hic enim
Bela primo uxorem de polonia habuit. ¶ De generatiōe autem
Gutbkeled plura enarrantur. sed procerto per Petrum regē dū
idem fugit ad Henricum cesarem: in adiutoriū ei sunt adducti
de castro stoph. sunt exorti de sueuia: ūde Impator Fridericus
ortum habet. Ista enim generatio de primatibus sueuie extitit
procreata. pauperes enī sunt hereditatibus. sed probi & ualētes
sunt in patria memorata. Istius siquidē Gutbkeled generatio
temporibus Salomōis regis. Ladizlai & Geyche ducū extitit
exaltata. nā tunc ipsa generatō in duas partes diuisa fuit. q̄dam
ducibus adherentes. quidā uero Salomoni. & specialiter Vid.
quem Salomon exaltasse perhibetur super alios de generatōne
p̄dicta. ¶ Generationē Ratoldi de apulia exiuisse nullus debet
dubitare. De cognatione comitis castrie: Oliuerius. Ratoldus
oriundi: per regē colomannū filiū Geyche regis: q dalmaticos
subiugauit in pannonia collocantē. ¶ Hermanni etiā generatio
cum regina Keyssla introiuit. liberi homines sunt de nurunberg
hereditatibus pauperes. ¶ De generatione quidem Buzad est
dicendum. huius enim generatio per regem Stephanū: filium
secūdi Bele in hungariā adducitur: in adiutoriū regis mēorati.
Ex comitibus enim de orlemund sunt. Primus enim qui uenit
Hadolth est uocatus. cuius filius similiter Hadolth. & Arnoldus
ex istis origo procedit Buzad bani. hic enī Hadolth cū exp̄mi
non potuit: paraloisando Hodolth dicitur. ¶ Generatio quidem

Chaak cū aliis quibusdam generationibus conspirauerīt cōtra
istum regem. quas per Hodolth & suam miliciā quam cū ipso
adduxerat dicitur cōtriuisse. ¶ Stephani. Ladizlai & Gregorii
filiorū Keled prosapia: de ꝓuincia mysne ortū hēt. Stephanus
enim filius fuit mysneñ marchionis filius comitis de herfold.
qui occiso turingie Lantgrauio in frankfordia in solemni curia
ubi Imperator eligi debuit per eum: ac per alios. dū reoccidēdi
sentencia per almanie principes contra ipsum lata esset. diebus
Geyche regis filii secundi Bele: descendit in pānoniā cū dexte-
rariis falleratis. lx. & a rege p̄dicto r̄ceptus solemniter: optime
& latis possessionibus inuestitur. ꝓut patet ipso in mysneñ re-
gionis proscriptionis penam incurrente. Roꝶ uero qui dicunī
de bobocha: de samberg descenderunt in pannoniā. ¶ Simonis
enī & fratris eius Michaelis generatio: mortundorf nominat̄.
temporibus Andree regis filii Bele tercii: descendit de hispania
castra quidem plura habet in hispania illa generatio. ex quibus
unū quod melius ē boyoth. huius quidē Simonis auus: dū cū
rege aragonum annis pluribus contēdisset. tandē p eundē regē
captiuatus. in carcere detruditur. quod Simon comes & Ber-
tramus formidantes: cum secunda uxore p̄fati regis Andree: q̄
fuerat de campania: in hungariam itrauerūt. In hispania enim
nulla generatio in scuto suo aquilam ferre audet. nisi Simon. &
Michael. Intrauerunt autem in hungariā tam tempore regis
Geyche. sancti regis Stephani. q̄ꝫ diebus regum aliorꝫ: bohemi
poloni. greci. hispani. ysmaelite. bessi. armeni. saxones. cumani.
latini. qui diutius in regno commorando: q̄uis illoꝶ generatio
nesciatur: per matrimoniorū diuersorum contractus: hungaris
immixti: nobilitatem pariter & descensum sunt adepti. Quorū
quidem nomina mihi nota essent: tñ huic operi non apponam.
¶ Postq̄ꝫ autem Suetibolug per hungaros ut superius dictum
est necatus esset. & hungari descendissent. in pannonia per sex
annos eoꝶ arma & equos meliorare curauerūt. ¶ Anno deinde
septimo: morauiam & bohemiam: in quibus eo tempore: Dux

Vratizlaus regnare uidebatur: crudeliter spoliarūt. Exinde cū
uictoria redeuntes, treugis ordinatis cū prefato duce: uno āno
quieuerūt. ¶ Post hec corinthiā hostiliter adeūtes: ultra castꝝ
leopab dux meranie Gothfridus noīatus. & dux corithie Bern-
bardus. nec nō Gregorius aqlegieñ pr̃iarcha: ipsis occurrētes:
insimul atrociter pugnauerunt. Et q̄uis ex hungaris plures ibi
cecidissent. tamen ambos duces hungari occiderūt. patriarcha
uero per fugam euadente. Abinde spoliata corinthia. carniola &
stiria: cū maxima preda sunt reuersi. ¶ Audito igitur Cōrado
cesare: ꝙ hūgari imperii sui cōfinia ītrassent. ducesq̄ mēoratos
occidissent: decreuit uenire ī hungariā. & cum exiisset de italia:
uenissetq̄ in augustam sueuie ciuitatem: ut deinde in pannoniā
inuasurus hungaros descenderet. inter romanos bellum gene-
ratū est interea ītestinū: ꝓpter qđ ip̄m retrocedere oportebat.
Inter hec hungari tanq̄ immobiles annis tribus ad nullas ꝑtes
perrexerunt. Anno autem quarto bulgariam inuaserūt. ex eaq̄
thezauꝝ & armenta īnumerabilia adduxerunt. castra ipsorum
occupātes. que domino concedente & nūc habent & possident.
Postq̄ autem memorata regna deuicer̄t: per foꝝ Iulii usq̄ in
marchiam longobardie intrauer̄t. ubi ciuitatem paduam igne
ac gladio cōsumpser̄t. Exhinc intrātes longobardiā: Lynthar
uercelline ciuitatis ep̄m: imꝑatoris Karoli cōsiliariū fidissimū
occidentes. ex ipsius ecclesia thezauꝝ maximū rapuer̄t. totāq̄
pene longobardiam spoliantes: cū maximo spolio in pannoniā
cum uictoria redierunt. ¶ Post hec decem annis repausantes:
anno undecimo saxoniam. turingiā. sueuiam. frācosq̄ orīetales:
id est burgundos demoliti. in cōfiniis bauarie ultra castꝝ abab
circa danubiū almanorum: exercitus ipsos oneratos in reditu
īnuaserunt ex abrupto. quos hūgari in fugā turpiter cōuerter̄t.
cesis multis militibus ex eisdem. In quo quidem conflictu ex
hungaris tria milia uirorum perierunt. Qui uero euaserunt: ad
propria redeuntes: ānis sedecim immobiliter in hungaria per-
manserunt. ¶ Regnante uero per almaniam Conrado primo.

decimoseptimo anno hungari egressi: q̄busdā partibus teutonie
deuastatis. cum ad urbem augustam peruenissent. Vlrico ep̄o
cum ciuibus & sueuie ꝓmatibus resistentibus. tandē cū hūgari
eandē obsiderent ciuitatē obstinati: nolentes de urbe recedere.
missis nunciis ad Conradum memoratum: ut celeriter urbanis
succurreret. idem uenire non obmisit. Hungaris igit̄ se incaute
circa obsessionem ciuitatis ingerentibus: almanicus & italicus
exercitus illos īuasit ex abrupto: ut si fugere uoluissent: nec po-
tuissent. ex una ꝑte fluuio lili. q̄ illis diebus ꝑ canales mirabilr̄
inundauerat: impedimētū faciēs. ab altera uero ab exercitibus
predictis circūuallantibus sicut murus. illosq̄ cōstringentibus.
sic itaq̄ artati ab hostibus. quidā captiuati ab eis. aliqui crudelr̄
sunt necati. In quo loco Leel & Bulchu illustres capitanei capti-
uati sunt. & ducti coram cesare. Quos cum Cesar requireret.
quare xp̄ianis eēnt sic crudeles. Dicūt. Nos sumus ultio summi
dei: ab ipso uobis ī flagellū destinati. tunc. n. ꝑ uos captiuamur:
cum persequi uos cessamus. Quibus Imperator. eligite uobis
mortem qualem uultis. Cui Leel ait. Afferatur mihi tuba mea
cum qua primū buccinans: post hec tibi respondebo. Allataq̄
est ei tuba. & appropians cesari. cū se ingereret ad buccinandū
ip̄m cesarem sic fortiter in frōte fertur ꝑcussisse: ut illo solo ictu
Imperator moreret̄. dixitq̄ ei. tu p̄ibis ante me. mihiq̄ in alio
seculo eris seruiturus. Est nanq̄ fides sciticorum: ut quoscunq̄
uiuētes occiderint: in alio seculo ipsis seruire teneant̄. Detentiq̄
sunt sine mora. & ratispone patibulo suffocati. Alius aūt exerci
tus hungarorū: in quo erant bene uiroꝝ armatoꝝ quadraginta
milia: qui castrametatus est longe ab augusta ciuitate sentiens
socios suos tam crudeliter artari. captiuari. & occidi: seorsum ī
quandam siluam se recepit expectans ut se abinuicē imꝑatoris
exercitus separaret. Et dū maior pars cesaris exercitus tēderet
uersus renum. hungari in campo quodam illos coniungentes:
sagittis primitus illorum equos occiderunt. tota die ipsos nec
descendere: nec quoq̄ fugere mittēdo. tandem uero se mouere

dū non possent: captiuari se dederunt. cum quibus socios suos
ratispone detentos redemerūt. Ipsi uero exinde tali fortuna eis
occurrente: mōasterium de uulda combussere. ubi multum de
auro haurientes. abinde reno transpassato: lotoringeñ ducatum
igne & gladio uastauerunt. ubi circa strozpurg in quodā prelio
Ekbardum ducem lotoringie. & Pertoldum ducem brabancie
qui ei uenerat in auxilium: captiuantes decolarunt. Inde uero
galliā atrociter affligentes. crudeliterq; in ecclesia dei seuiētes:
metense. treuerense. & aquisgranense territoria igne deuastarūt.
¶ Deinde per abrupta montiū senonensiū: per populos eterni
Martis uiam sibi gladio aperientes parauerunt. ubi siquidem
segusam. taurinamq; ciuitates destruxerunt. montesq; prefatos
perforantes. planum longobardie cum uidissent: totam pene ꝓ-
uinciam cōcitatis cursibus uastauere. & ita ad propiū regnum
cum uictoria reuertunt̄. ¶ Annis uero. xx. sine motu in pānonia
permanserunt. uicesimo autē primo anno egressi: in bulgariam
intrauerunt. & inde ad ydropolim uenientes. qua expugnata:
constantinopolim tandem obsederunt. In obsidione igit̄ urbis
memorate bungaris cōstitutis: qdā grecus sicut gigas emissus
de urbe: ad luctandū cū eo duos bungaros impetebat altercari
dicens. ꝙ si ambos deuinceret: Imperator grecoꝝ būgaris nil
pene dare teneretur. si autem ambos nō deuinceret: grecorum
Imperator cēsu bungaris teneretur. Qui cū bungaris infestus
esset ultra modū: unū contrarium ei inuenerunt. qui oppositus
greco ita ait. Ego inqt sum Botond rectus būgarus. minimus
bungaroꝝ. adiungas tibi duos grecos: quoꝝ unus conseruare
debeat animam tuam exituram. alter uero cadauer tuū sub-
terrandum. quia certissime censualem faciam grecorum regē
genti mee. Tunc igr̄ capitaneus bungarorū nomine Opour:
qui illi exercitui de cōmunitatis uoluntate fuerat constitutus:
iussit Botond cum dolabro suo pergere contra portam urbis:
que erat metallina. & ī porta declarare uires suas cū dolabro.
Veniens autem usq; ad portam: talem ictum & cesurā in ipsa

porta fecisse perhibetur: ꝙ puer ānoꝝ quinq; per ipm foramē
exire & intrare satis large potuisset. Facto naq; spectaculo bū-
garorum & grecoꝝ: parataq; area ad certandum ante portam
urbis. parua hora simul in unū dimicantes: grecus in terram ꝑ
bungarum est detrusus. & statim sine mora spiritum exalauit.
quod factum. & casum grecorū Imperator: qui stabat in urbis
ꝓpugnaculo cū cōiuge: ꝓ ingēti uerecundia reputantes: facies
auerterūt suas pergentes in palacium. Veruntamē cū būgari
censum repetissent: ꝓ quo certamē cōmissū fuerat & pugnatū
& dum risum faceret grecorum Imperator de cēsu postulato:
recesserunt bungari de obsidione ciuitatis: depopulantes totam
gretiam haurientesq; ex ea aurum. gēmas & armenta infinita.
sicq; ad propria sunt reuersi. Cōmunitas itaq; bungaroꝝ cum
suis capitaneis siue ducibus hec & alia huiusmodi usq; ad tēpa
Toxun ducis gessisse perhibetur.

De generatōne sancti Stephani ꝑmi regis
hūgarie: post secūdū ingressum de scitia ī
pānoniā. ac de uita bellis. & morte eiusdē.

Porro Toxun genuit Geycham & Michaelem. Michael
uero genuit caluum Ladizlaum & Vazul. Geycha uero
diuino ꝓmonitus oraculo: āno dn̄ice incarnatōis. d. cccc.
. lx. nono. quēadmodū in legenda sancti Stephani regis scp̄tū
est genuit scm̄ Stephanū regē ex Sarolth filia Gyule. At Rex
Stephanus plures quidē genuit filios. sed īter alios habuit unū
filium nomīe Emericum deo amabilem. & hōibus honorabilē.
cuius memoria in benedictione est. Hic autem per inscrutabile
diuini consilii iudicium: raptus est de medio: ne malicia imu-
taret intellectū eius. & ne fictio decipet aīam eius. quēadmodū
de immatura morte scribitur in libro sapientie. Vt ergo acta
ne agamus. & exposita ne exponāmus. quot & quantis uirtutibus
floruerit. & q̄ feruēs in dei seruitio: scūs cōfessor xp̄i Emericus

dux fuerit: scribere supersedimus. quicq͂ enim hoc scire uoluerit
ex legenda eiusdem beatissimi confessoris: plenam sanctissime
eius conuersationis noticiam habere poterit. Nos .n. ea potius
que ab aliis scriptoribus ꝑmissa sunt: breuiter ac summatim
scribere intendimus. ¶ Sanctus autem Rex Stephanus iam
pridem in adolescentia sua contra Cupan ducē fortem & po-
tentem: bellum gessit gloriosum. Erat autē Cupan filius calui
Zirind. qui etiam uiuente Geycha duce patre sancti Stephani
regis ducatum tenebat. mortuo autem Geycha duce: Cupan
uoluit matrē sancti Stephani regis sibi ꝑ incestuosum copulare
cōnubiū. & scm̄ Stephanū occidere. ducatūq͂ eius sue subdere
potestati. Hic fuerat dux symigień. Sāctus autem Stephanus
cōuocatis ꝓceribus suis: per interuētum beatissimi cōfessoris
Martini: diuine misericordie implorauit auxiliū. Postmodum
uero cōuocato exercitu: perrexit obuiam hosti suo, & ad amnē
garany ꝓmitus accinctus est gladio. Ibiq͂ ad custodiā corpalis
salutis sue: duos ꝓncipes Hunt & Pazman cōstituit. totius aūt
exercitus sui principem & ductorē Vecellinū hospitē almanū
genere prefecit. Cōmisso itaq͂ ꝓlio: inter utrunq͂ diu & fortiter
est pugnatum. sed diuine miseratōis auxilio: beatus Stephāus
dux gloriosam obtinuit uictoriā. In eodē autē ꝓlio Vecellinus
comes interfecit Cupan ducem. & largissimis beneficiis a btō
Stephano tunc duce remuneratus est. Ipm̄ uero Cupan btūs
Stephanus in quatuor partes fecit mactari. primā ptē misit in
portam strigonień. secundā in uesprimień. terciam in iaurień.
quartam autem in erdeel. Beatus etiam Stephanus dux: uotū
quod tunc uouit deo fideliter reddidit. nā uniuersum populū
in prouincia Cupan ducis degentem: decimas liberoꝝ. frugū.
ac pecorum suoꝝ cenobio sancti Martini: dare ꝑpetuo iure de-
creuit. Predictus autem Vecellinus genuit Kadi. Kadi uero
genuit Miska. Miska uero gēuit Cupan & Martinū ¶ Porro
beatus Stephanus postq͂ regie celsitudinis coronam diuinitus
est adeptus: famosum & lucrosum bellū gessit contra ꝓauūculū

suum nomine Gyula. qui tūc temporis totius transiluani regni
gubernacula possidebat. Anno itaq͂ domini millesimosecundo:
beatus Rex Stephanus cepit Gyulā ducē cū uxore & duobus
filiis suis. & in hungariam transmisit. Hoc autē ideo fecit. quia
sepissime fuit āmonitus a beato rege Stephano: nec ad fidem
xpi conuersus est. nec ab inferenda hungaris iniuria cōquieuit.
uniuersum uero r̄gnū eius latissimū & opulētissimū: mōarchie
hungarie adiunxit. Dicitur aūt regnum illud hungarice erdeel.
quod irrigatur plurimis fluuiis. in quoꝝ arenis aurū colligitur.
& aurum terre illius optimum est. ¶ Post hec mouit exercitū
super Kean ducē bulgarorum & sclauoꝝ. que gēs loca naturali
situ munitissima inhabitat. unde etiam multis laboribus & su-
doribus predictum ducem uix tandem deuicit & occidit. & in-
estimabilem copiā thezauroꝝ eius: precipue in auro & gēmis
ac preciosissimis lapidibus accepit. & locauit ibi unū ꝓauū suū
nomine Zoltan. qui postea hereditauit illas partes transiluanas
& ideo uulgariter dici solet: erdeeli Zoltan. Erat .n. ille antiq͂ssi-
mus. qui uixerat usq͂ tempora sancti regis. & ideo uoluit eum
esse sup gentes opulentas. Ex hac itaq͂ gaza multiplici: sanctus
Rex Stephanus plurimū locupletatus: albeń basilicam quam
ipse fundauerat: aureis altaribus. crucibus quoq͂ & calicibus.
indumentis etiam pontificalibus: auro purissimo contextis. &
lapidibus p̄ciosissimis: copiauit atq͂ ditauit. uasa quoq͂ mistra-
toria. & cetera utensilia eidē basilice necessaria. nec non & aliis
ecclesiis: de regali donauit largitate. Inter cetera dedit eidem
albeń ecclesie quedā dōaria sempiterne memorie digna. duo. s.
ratōnalia: quoꝝ utrunq͂ habebat orā contextam. lxxiiii. marcis
auri purissimi: & lapidibus preciosis. Que beatus Benedictus:
sancte romane ecclesie pontifex ad preces sancti Stephani regis
tante autoritatis priuilegio insigniuit: ut quicunq͂ in celebrādo
missam eis uteretur: legittime posset regem inungere. coronare
& gladio accīgere. Et q̄a pecunia ip̄ius ducis Gyule fuit male
acquisita: ideo ip̄a ecclesia frequēter passa est incendiū. In eadē

autem ecclesia ip̄m auunculū suū cum tota familia absq̧ uelle
compulit baptizari. sed postea honorifice tenuit sicut patrem.
Regina uero Keysla uxor sancti regis: dictam ecclesiā aureis
crucibus. fusoriis tabulis. calicibus. gēmis. & ornamentis ultra
modum ditauit. Deinde sanctus Rex uenit in ciuitatem que
uetus buda uocatur: una cū filio suo sancto Emerico: & regina
& cū ibi non inuenisset aliquod piū opus in xp̄o: in quo possit
laudari creator omniū. statim sanctissimus Rex de thezauro
predicti Kean ducis bulgarorum & sclauorū: quem occiderat:
cepit in medio ciuitatis edificare grande cenobium: in honore
apostoloꝝ Petri & Pauli. ditando illud multis prediis. & simili
libertate romane ecclesie fulciendo. in memoriam & honorem
curie romane quā corporaliter uisitauerat. Dū igit̄ edificaret̄:
magistri lapicide de grecia ducti erāt. & sanctissimus Rex &
regina ratione deuotionis ibidem degebāt. Regina aūt cruces
tabulas & ornamenta ꝓcurabat. Quia uero illud grande opus
inceptum: multos annos conduxerat. ideo uiuente scō Stephāo
rege: illud cenobiū non potuit consumari. sed uolente deo post
multum temporis: sanctissimus Rex Ladizlaus nepos eiusdē
beati Stephāi: illud opus consumauit. ut scilicet possit implere
uotū ꝓaui sui. sicut inferius plenius declarabo. Consuetudo igr̄
sancti regis Stephani maior ista fuit. ꝙ omnes ecclesias quas
ipse fundauerat: in quolibet anno ad minus tribus uicibus ui-
sitabat. Et dum ad ipsas ecclesias deuenisset. primo ad omnia
altaria pergebat. & singulis singulas preces effundebat. tādem
exeundo totam ecclesia illā circuibat. & fracturas siue scissuras
parietum ac tectoꝝ perspicacibus oculis & morose inspiciebat
& statim meliorari ꝓcurabat. nec a loco illius ciuitatis aut uille
recedebat: nisi prius uidisset renouari. Quo expto regīa Keysla
dum ad aliquas ecclesias in hūgaria deuenisset: oēs apparatus
in domo domini existentes sibi presentari faciebat. & renouāda
tam in sindone q̄ꝫ in bisso omni anno renouabat. Filius autem
ipsoꝝ beatus Emericus: purpureas uestes proprias anī altaria

deponebat pro altaribus induendis. sicut patet in ecclesiis re-
galibus usq̧ modo. Pater uero sanctissimus bursam auream in
lumbis gestabat refertam denariis puri argenti. & dū paupes
uidisset: mox ibi accedebat. & ꝓpriis manibus eis prouidebat.
& ideo dextera illa misericors est in corpe exterius corā oculis
hungarie usq̧ in hodiernū diem.

Incidentia

¶ Anno dñi millesimouigesimosecūdo in multis locis incēdia
multa & magna facta sunt. ingens etiam terremotus contigit:
quarto ydus maii decima hora diei. feria sexta post ascensionē
domini: quasi duo soles uisi sunt: decimo kald̄ Iulii.

¶ Postq̧ autem magnificauit dñs misericordiam suam cum
beato Stephano: uertēdo dorsa regum in fugam a facie gladii
eius. & dominio eius principatus & potestates subiciendo oīm
exterarum nationū circūadiacentiū. deliberauit sanctus Rex
Stephanus & firmiter statuit. ut oībus pōpis mundane glorie
calcatis. & tēpalis regni dyademate deposito: solius dei seruitō
semetip̄m manciparet. & ab exterioribus curis expeditus: cō-
templatiuam uitam tranquilla pace perageret. coronam uero
regie celsitudinis filio suo duci Emerico: sanctissimis moribus
diuinitus instructo: se datuꝝ disposuit. Erat. n. btūs Emericus
in primeuo adolescentie flore supra cōmunē naturam hominū:
diuino munere sublimatus. iusticia. prudētia. fortitudine. tem-
perantia. sapīa. scientia. māsuetudine. misericordia. benignitate
largitate. humilitate & patientia armatus. ceterisq̧ catholicis:
atq̧ politicis uirtutibus adornatus. Cum itaq̧ sanctissimus
pater sanctissimo filio: curam administratōis: & gubernandi
regni solicitudinē intenderet cōmittere: Beatus dux Emericus
prepropera morte preuentus est. Fleuit autem eum scūs Rex
Stephanus: & uniuersa hūgaria incōsolabiliter planctu magno
ualde. Tanta uero doloris acerbitate sanctus Rex Stephanus
exacerbatus: in grauissimam incidit infirmitatē. & post multos
dies uix qualēcunq̧ uite reparatōem recepit. sed p̄stine sanitati
nunq̄ꝫ plene potuit restitui. nam & pedum doloribus urgebatur

& triſticia ac gemitibus afficiebatur. preſertim propterea: quia
nullus uidebat de cõſanguineis ſuis idoneus ad hoc: ut eo mor
tuo regnum in fide xp̄i conſeruaret. Pronior etenim erat atqꝫ
paratior gens hungarica ritui pagãiſmo inclinari: q̄ꝫ fidi xp̄iane
Interim uero uiribus corporis cepit repēte deſtitui. & lãguore
uehementiſſimo ſe grauatum ſentiens: miſit feſtinanter nũciũ
ſcilicet Budam filium Egyrub: qui Vazul patruelis ſui filium
quem recluſerat Rex ꝓpter iuuenilem laſciuiam & ſtulticiam:
ut corrigeretur: de carcere nitrie educeret. & ad ſe duceret: ut
eum anteq̄ꝫ moreretur regem conſtitueret. Audiens autem hoc
Keyſla regina: iniit conſiliũ cũ Buda uiro nephando. & feſti-
nantiſſime miſit nunciũ nomine Sebus filium ipſius Buda: ad
carcerem in quo Vazul detinebatur. Sebus itaqꝫ preueniens
nunciũ regis effodit oculos Vazul. & concauitates aurĩũ eius
plumbo obturauit. & receſſit in bohemiam. Poſt autē ueniens
nũcius regis: Vazul oculis orbatũ: ĩ eiſdē uulneribus duxit ad
regem. Quē ſanctus Rex Stephanus uidēs tam miſerabiliter
deſtructũ: in nimias erupit lacrimas. ſed impediēs egritudinis
moleſtia: debitam penã malefactoribus impendere non potuit.
Conuocatis autē filiis calui Ladizlai patrui ſui. ſ. Andrea Bela
& Leuente: conſuluit eis: ut quanto citius poſſent fugerent. ut
ut ſic ſibi ſalutem: & corporum ſuoꝝ integritatem reſeruarent.
Illi uero ſalubri cõſilio ſancti regis acquieſcētes: a facie maloꝝ
& dolorum in bohemiam fugierunt.

De morte ſancti Stephani regis.

¶ Beatus autem Rex Stephanus ſanctitate & gracia plenus:
quadrageſimo ſexto anno regni ſui: in feſto aſſumptionis beate
Marie uirginis a preſenti ſeculo nequã: eripitur. & ſanctorum
angelorum conſortio adiungitur. Sepultus eſt autē in baſilica
quam ip̄e in honore ſanctiſſime genitricis dei ſemper uirginis
Marie conſtruxerat. ubi multa ſigna & miracula fiũt: interue-
niētibus meritis eiuſdem ſanctiſſimi regis Stephani: ad laudē
& gloriã dñi nr̄i Ih̄u xp̄i: q̄ ē bñdictus in ſecula ſeculoꝝ. amē.

Confeſtim quoqꝫ totius hũgarie cithara uerſa eſt in luctum. &
omnis populus regni: tam nobiles q̄ꝫ ignobiles ſimul in unũ:
diues & paup̄ planxerunt ſup̄ morte ſanctiſſimi regis. piiſſimi
patris pupillorum: lacrimis uberrimis. & ululatibus plurimis
Iuuenes & uirgĩes p̄ triſticia & merore ſcalidis iduti ueſtibus
per trienniũ choream non duxerunt. & oĩa genera muſicorũ:
de ſinitiuo dulciſſono ſiluerunt planxeruntqꝫ eũ planctu cordis
fidiſſimi. eratqꝫ planctus magnus & incõſolabilis. ¶ At regina
Keyſla cũ Buda ſatellite: Petrum alemanũ: uel potius uenetũ:
fratrem regine regem preficere ſtatuerunt. hoc intendentes: ut
regina Keyſla motus ſue uolũtatis pro libito ſuo poſſet cõplere.
& regnum hungarie amiſſa libertate teutonicis ſubderetur. &
regina Keyſla motus ſue uoluntatis in regno ſine impedimēto
poſſet explere. Vilhelmus autem pater Petri regis: fuit frater
Sigiſmundi regis burgundorum. ſed poſt interemptionē ſancti
Sigiſmundi uenerat ad imperatorē. quē Imperator collocauit
ueneciis. & dederat ei ſororem ſuam nomine Gerdrud in uxorē
de qua genuit keyſlã reginã. mortua aũt Gertrud: Vilhelmus
duxit in uxorem ſororem ſancti regis Stephani. de qua genuit
Petrum regem.

De ſeuitia. expulſione. reingreſſu. & morte Petri regis.

POſtq̄ꝫ autem petrus eſt factus Rex: oēm regie ſerēitatis
benignitatem abiecit. & teutonico furore ſeuiens: nobiles
hungarie aſpernabatur. bona terre ſuperbo oculo: & inſatiabili
corde cum teutonicis beluina feritate rugientibus. & cũ latinis
yrundinũ garrulitate murmurantibus deuorabat. munitiones
preſidia. & caſtella: teutonicis & latinis: cuſtodienda tradebat.
Erat autem ipſe Petrus nimiũ laſciuus. nulluſqꝫ eo tēpe tutus
eſſe poterat de pudicitia uxoris ſue. uel filie ſue. ſeu ſororis uir-
ginitate: propter inſultus ſatellitũ regis: q̄ eas impune uiolabāt
Videntes aũt principes hungarie tanta mala gētis ſue: q̄ cōtra
deum eis inferebantur: cōmunicato cõſilio rogauerunt regem:

ut preciperet suis a tam detestabili opere desistere. Rex uero faustu superbie inflatus: pestiferum precõcepti ueneni fetorem: in propatulum effudit dicens. Si aliq̃diu sanus fuero: omnes iudices tam clarissimos & spectabiles. q̃ȝ pedaneos. centuriões. & etiam decuriones. ac uillicos. omnesq̧ principes & ptãtes in regno hungarie teutonicos constituam. & terrã eius hospitibus implebo. & eam uniuersaliter in potestatẽ teutonicorũ redigã. Et dicebat. Hoc nomen hungaria: deriuatum ẽ ab angaria. & ideo ipsi debent angariari. Hec itaq̧ fuerunt fomenta discordie inter Petrum regem & hungaros. ¶ Anno igitur Petri regis tercio: principes hungarorũ & milites. consilio epoꝝ cõuenerũt aduersus Petrum regẽ. & solicite querebant si aliquẽ de regali progenie in regno tunc inuenire possent: qui ad gubernandum regnum esset idoneus. & eos a tyrannide Petri liberaret. Cũq̧ neminẽ talẽ in regno inuenire potuissent: elegerũt de semetipsis quendam comitem noĩe Abam sororiũ sancti regis Stephani: & eum super se regem constituerũt. Aba uero congregato hũgarorum exercitu contra Petrum regem processit preliaturus. Petrus autem Rex uidens se hungarorum auxilio destitutum: uehementer expauescens: transfugit in bauariam: Hẽrici regis teutonicoꝝ adiutorium imploraturus. Petro itaq̧ per fugam de manibus hungarorum elapso: hũgari sceleratissimũ Budam barbatum: omniũ malorum intentorem: cuius consilio Petrus hungariã afflixerat: in frustra cõcidentes interfecerũt. & duoꝝ filiorum suoꝝ oculos effoderunt. Sebus aũt qui oculos Vazul eruerat: confractis manibus & pedibus peremerunt. quosdam uero lapidibus obruentes. alios autem in manganis ferreis occiderunt uastantes.

Expulso rege Petro de regno Aba Rex consecratᷓ.

Aba uero regali ptãte sublimatus consecratus est in regem. Omnes autem constitutiones & exactiones quas Petrus Rex secundum consuetudinem suam statuerat: Aba Rex in irritũ reuocauit. In hiis aũt rebus gerendis: tres de ꝑncipibus regni ꝑcipui fuerunt. unus uocabaᷓ Vilke. secundus Toyzlau tertius uero Pezh. qui libertatẽ gentis sue querebant: & regnũ regali semini restituere fideliter nitebãtur. In tercio uero anno regis Abe: Petrus cum Hẽrico rege teutonicoꝝ descendit cum exercitu magno contra Abam regẽ. Rex igitur Aba audiens Petrum ab hungaris derelictũ. & ab Henrico rege teutonicoꝝ benigne susceptum: Anno dñi millesimoquadragesimosecundo misit nuncium ad cesarem: ut perquireret: an inimicaretur ei ꝓ eo ꝙ Petrum de regno expulerat. an etiam pacem stabilem cũ eo posset habere. Cui Cesar in respõdendo se inimicũ esse oñdit dicens. quia modos iniuriis lacessuit: quid uel quantũ possum ipse sentiet. Rex Aba hiis auditis: intellexit ꝙ Cesar intẽderet Petro regnũ restituere. inflammatus ira: cõgregatoq̧ exercitu magno: inuasit austriam & bauariã: & ex utraq̧ parte danubii fluminis: bipertitis aliis pugnatoꝝ fortium percussit eos in ore gladii. tulit itaq̧ spolia eorum. & plurimos captiuos ex eis secũ trahens a flumine quod uocaᷓ treysama: pertrãsiuit captiuãdo usq̧ ciuitatem tullinam. ĩ qua pernoctauit. Factum autem est hoc in secunda feria sexagesime: a crepusculo usq̧ noctem. mane autem facto cũ innumerabili multitudine captiuoꝝ ĩ hũgariã reuersi sunt gaudẽtes. Post hec misit bellatores fortes ĩ carinthiam. qui plurimos captiuos ibidem ceperunt & in hũgariam redierunt. Eo tempore Cesar pascha dñi colonie celebrauit. & cum principibus suis consiliatus est: qualiter regno suo iniuste illatam ab hungaris iniuriã deberet uindicare. Qui cõcorditer ei consuluerunt: ut hungaros qui sine causa regnũ suũ hostiliter irruperant armis inuaderet. & captiuos suos ab eorũ seruitute liberaret. Mouit itaq̧ expeditionẽ ingentem. & consilio Vratizlai ducis bohemorum ex aquilonari parte danubii: uenit ad confiniũ hungarie. legati uero hungarorum ꝓmiserant cesari: ꝙ hungari in omnibus starent ad mãdatum eius: nisi quia Petꝝ in regem non susciperent. quod tamen Cesar summopere ꝑficere

affectabat. Obligatus enim erat Petro ꝑmissione ꝙ ei regnum
restitueret. hungari uero nullatenus cōsenserunt. & missis mu-
neribus. data quoqꝫ fide: ꝙ captiuos teutōicoꝝ abire ꝑmitterēt
Cesar rediit festinãter cōtra illultus Gotfridi ducis lotoringoꝝ
filii ducis Gozzylōis. Sequēti āno Aba Rex missis legatis
ad cesarem: que pacis sunt: querebat: promittens captiuorum
dimissionem quos habebat. eoꝝ uero quos reddere nō poterat
condignam compensationem. Cesar uero noluit pacē cōponere
donec in bauariā ueniret. ut qui ꝑ hungaros iniuste lesi fuerat:
compositioni pacis interessent. Venit ergo Cesar ad terminos
hungarie: & in crastinū expugnare disposuit obstacula quibus
hungari fluuiū rabcha cōcluserat. Interim uero a legatis Abe
regis rogatus est Cesar: ut competētem terminū figeret: i quo
oēs captiuos ei remitteret. & donaria ei insuper daret. Cesar
itaqꝫ allectus mūeribus: & aliis grauioribus negociis ꝑpeditus
rediit bizantium. quod est oppidum burgundie. Exhinc itaqꝫ
Rex Aba securitate accepta: factus ē insolens. & cepit crudelē
seuire in hungaros. arbitrabatur enim ut omnia cōmunia eēnt
dominis cum seruis. sed & iusiurandū uiolasse ꝑ nichilo re-
putabat. nobiles enim regni contemnens: habens semper cum
rusticis & ignobilibus cōmune. hungari uero nobiles nolentes
ei id sustinere: exacerbationem eius moleste ferentes: cōspirarūt
& cōiurauerunt ut eum occiderent. Quidam autē ex ipsis no-
tificauit regi in necē eius coniuratos. ex qbus eos quos potuit
captos fecit interfici sine iudicii examīe. quod in magnū regis
detrimētum uersum est. Cū. n. Rex chanadini quadragesimā
celebraret. in eadem quadragesima circiter qnquaginta uiros
nobiles sub pretextu consiliandi: in quadam domo conclusit. &
ab armatis militibus fecit eos obtruncari: nec cōtritos. nec cō-
fessos. unde beatus Gerardus canōica seueritate regē corripuit
& sibi periculum imminere predixit. Quidā itaqꝫ ex cōiuratis
propter hoc magis īcitati: fugiētes uenerūt ad cesarē. oblocuti
sunt contra Abam dicentes. ꝙ ꝑ nichilo iuramentū reputaret.

nobilesqꝫ qui eum regem super se constituerant contemneret. ac
cum rusticis & ignobilibus ederet. eqtaret. & cōtinue loqueret.
Quibus dixit Imperator. Ista etenim cōsuetudo non ē nobilis
hominis: sed eius oppositi. Ipsum ergo cesarem efficaciter in-
stigauerunt. ut super Abam regem iniuriam uindicaret. qa nec
captiuos suos remiserat sicut cesari iurauerat. nec illata damna
resartiret. Cesar itaqꝫ armatus instigationibus hūgarorum: cū
exercitu norico & bohemico. & flandris aulicoꝝ suorū bellico-
sissimis uenit in marchiam austrie: dissimulans se intraturum
in hungariam. simulans autem se pactum ab Aba rege exactuꝝ
& reuersuꝝ. Tūc legati Abe regis uenientes ad cesarē: repetebāt
hungaros qui ad eum fugerant. conquerentes & dicentes. ꝙ ipi
essent ꝑdones & latrunculi regni hungarie. & ꝑcipui intentores
guerrarum & discordie inter hungaros & cesarē. q cesari fidelr̄
obsequerentur. ideoqꝫ huiusmodi seminatores discordie tradi
oportere in manus Abe regis hūgarorum. Quod Cesar nullo
modo se facturū spopondit respondendo. Concitato itaqꝫ cursu:
inuasit fines hungarie: intrans per sopronium. & cum uellet per
hobuch rabcha pertransire fluuiū. rabcha stagnātibus aquis: &
densissimis nemoribus scaturiētibusqꝫ paludibus: impmeabilē
transire non potuit. hungari ergo qui erant cum cesare & Petro
rege duxerūt exercitū tota nocte: eqtantes sursum iuxta fluuios
raba & rabcha. quos illucescente sole facili uado transierūt. Oc-
currit autem ei Aba Rex in menseu iuxta iaurinū cum magna
multitudine armatorum. nimium presumens de uictoria. quia
bauari quidam intimauerant ei ꝙ Cesar super eū cum paucis
ueniret. Et ut dicitur Aba Rex uictoriam habuisset. nisi quia
hungari quidam amiciciam Petro regi reseruātes: super terrā
sua uexilla ꝑiecissent. & fugissent. Tradunt autem teutonici. ꝙ
cum ad preliū appropinquassent: cū celesti signo nebula tenuis
apparuit. turboqꝫ uehemēs diuinitus īcitatus: terribilē puluerē
obtutibus ingessit hungarorū. quos iam pridem ut dicitur q a
Petrum regē suū dehonestauerant: dñs apostolicus anathēate

damnauerat feriendo. Cōmisso igr̄ prelio: inter utrūq; exercitū
diu & acriter pugnatum est. sed tandem Cesar diuino fretus
auxilio felicem obtinuit uictoriam. Aba uero rex deuictus fugit
uersus tysciam. & in uilla quadam in scoobe ueteri ab hungaris
quibus regnans nocuerat: crudeliter iugulatur. Cuius quidem
corpus est sepultum in ecclesia que fuerat prope ipsam uillam.
Post aliquos autem ānos cum esset effossum de sepulchro: su/
dariū & ipsius uestimēta inuenerunt incorrupta. & loca uulneꝝ
resanata. tandē sepeherunt corpus eius in proprio monasterio
in sarus. Cesar autē reuersus ad castra ante sacrosanctū lignū
salutifere crucis se humiliter ac deuote prostrauit discalciatus
pedes. cilicio ad carnem indutus: una cum omni populo suo:
misericordiā dei glorificauit: ꝙ ipm̄ illo die liberauit de ma/
bus hungarorū. Ex teutonicis enim illo die in loco illo infinita
corruit multitudo. ita ꝙ idem locus usq; hodie ferlorun payr i
eorum lingua. in nostra autem lingua uezetnemet nominatur.
Ob fetorem nanq; mortuoꝝ per duos mēses homo nō poterat
bono modo ꝑ partes illas transire. sagittarii. n. occiderāt illos.

Aba mortuo rege: Petrus Rex plenarie regali corone
restituitur.

INterea hungari congregati in unum supplices uenerunt ad
Cesarem: ueniam & misericordiam implorātes. Quos cesar
placido uultu & benigne suscipiens: quod rogabant concessit.
Indeq; cum omni multitudine sua albam uenit. que teutonice
weyzenburg dicitur. & est principalis sedes regni hūgarie. Ibi
ergo Cesar imperiali honore & latissimo preparatu: ab hūgaris
est honoratus. Petrum regem regali corone plenarie restitutū:
& sacris insignibus sancti regis Stephani more regio decoratū
in regali throno manu sua deducēs: in basilica gēitricis dei sēp
uirginis Marie regaliter sedere fecit. & ibidem regē hūgaris:
& hungaros regi reconciliauit. Concessitq; petentibus hūgaris
hungarica scita seruare. & consuetudinibus iudicari. Hiis itaq;

taliter ordinatis: Cesar Petro rege cum p̄sidio suoꝝ in hūgaria
relicto cum optata prosperitate ratisponam rediit. ¶ Sequēti
quoq; anno reuersus est Cesar in hungariam. cui Petrus Rex
in ipsa sancta solemnitate regnum hūgarie cum deaurata lācea
tradidit coram hungaris simul & coram teutōicis. multis etiā
insuper & magnificis muneribus Cesar honorificatus a rege:
ad ꝓpria rediit cum gloria. ¶ Interea Endre. Bela. & Leuente
qui fugerant in bohemiā: inde ꝓpter paupertatis necessitudinē
transierūt in poloniam. & a Myska duce polonie: benigne sunt
suscepti & honorati. Tūc uero pomorani annuas pensiōes duci
polonoꝝ cui tenebantur reddere recusarunt. Dux uero censum
sibi debitū a pomoranis armata manu cepit exigere. Pomorāis
itaq; paganis: & polonis xp̄ianis communiter placuit: ut duces
eorum duello confligerent. & si caderet deuictus pomoranus:
consuetam persolueret pensionem. si uero polonus: tantūmodo
damna fleret. Cum igr̄ tam Myska dux: q̄ filii eius horrerent
duellum assumere impositum: Bela seipsum per uerba interp̄tis
in mediū introducens sic dicebat. Si uobis polonis & domino
duci placet: q̄uis sim nobilior q̄ paganus ille: tamen pugnabo
pro regni uestri comodo. & honore domini ducis. placuit itaq;
tam pomoranis q̄ polonis. Cumq; armati cū lancea se iūxissent
tam uiriliter pomoranū fertur Bela de suo dextrario detrusisse
ut de loco suo se mouere nō potuit. & gladio ꝑfossum ꝓstrauit.
Confessusq; est ip̄e dux pomoranus se culpabilem. quo uiso: po/
morani duci polonie humiliter subditi: solitum tributum: sine
contradictione ꝑsoluerunt. Dux uero inde cōuertēs cū uictoria
acquisita: audaciam & potentiā ualoris in Bela duce collaudās:
cum toto censu pomoranico ei tradidit filiam suam in uxorem.
& uniuersa que sibi necessaria fuerāt sufficienter & copiose mi/
nistrari precepit. & eum in oīibus honoratum in ducatu suo
tenuit. ac bōa quantitate de terra eundē hereditare nō obmisit.
¶ Bela uero dux ipse in polonia duos filios genuit. quorū unus
Geycha. alter autem Ladizlaus: nomine aui sui est uocatus.

Displicuit autem Endre & Leuēte ꝙ per Belam apud ducem
polonie quasi appendices degerent. dedignatiꝗ sunt occasione
sui nominis in ducis curia ꝑmanere. Et accepta a duce licētia
Bela fratre suo ibidem relicto: euntes uenerunt ad regem lodo-
merie: qui ip̄os non recepit. Cunꝗ non haberent ubi caput suū
reclinarent: abinde ad cumanos ꝓrexerunt. Videntes aūt ip̄os
cumani optime ꝑsonatos: arbitrati sunt ut eoꝝ terrā aduēissent
explorare. & nisi captiuus hūgarus illos cognouisset re uera oc-
cidissent. & sic postmodū aliquo tēpore ipsos tenuerūt. abhinc
postea in rusciam sunt ꝓfecti. ¶ Eo tempore quidā magnates
hungarie desolationē regni gementes. & liberationē eiusdem a
tirānide Petri cupientes: Endre. Bele & Leuēte: qui de genere
sancti regis Stephāi erant progeniti: intemeratam fidelitatem
seruabāt. & eis per nūcios bona que habere poterant: mittēdo
fideliter seruiebant. Erant autem isti magnates Visca. Bua &
Bubna. & alii eorundem cognati. qui semp cum suspiriis & ge-
mitibus expectabant oportunū tempus: qn̄ Andream: Belam:
& Leuente possent reducere in hungariam. & regnum generi
sancti Stephani regis: qui eos dilexerat & exaltauerat: oīmibus
uiribus suis restituere laborabant. Petrus uero Rex p ptāte m
regis teutonicoꝝ elatus: non iam regnabat. sed potius tirāuidis
sue crudelitate hungariam deprimēdo flagellabat. Quibusdam
autē perfidis: Buda scilicet & Deuether suggerentibus: audiuit
Petrus: ꝙ p̄dicti nobiles hūgarie: Visca. Bua & Bubna. & eoꝝ
cognati cogitabāt qualr̃ regnū regio semini posset r̃stituere. &
Andream. Belam. atqꝫ Leuente contra Petrum regem in regnū
reducere. Ideoꝗ Petrus Rex uehementi furore succensus fecit
eos comprehendi. & in eculeo suspensos interfici. quosdā autem
effossis oculis tormentari. Et totam hungariam tam magnis
afflixit āgustiis: ut magis eligerēt mori: ꝙ̄ ita miserabilr̃ uiuere
Tunc nobiles hungarie uidentes mala gētis sue in chanaad in
unum conuenerunt. consilioꝗ habito: totius hungarie nuncios
miserunt solemnes in rusciam ad Andream & Leuente dicētes

eis: ꝙ tota hūgaria eos fidelr̃ expectaret. & uniuersum regnū
eis sicut regali semini libenter obsequeretur. tantūmodo ipsi in
hungariā descenderēt: & eos a furore teutonicoꝝ defenderent.
hoc etiam iuramento firmauerunt: ꝙ statim ut ip̄i hungariam
introirent: oēs hungari unanimiter ad eos cōfluerent. & eorum
dominio se subderēt. Endre uero & Leuēte timentes palliatas
insidias: clanculo miserunt nuncios in hungariam. Cum autem
uenissent ad nouū castrum quod Aba Rex construxerat: ecce
uniuersa multitudo hūgarorum catenatim confluxit ad ip̄os.
Et instinctu diabolico inflāmati ꝑnicaciter petierēt ab Endre
& Leuente: ꝙ permitterent uniuersum populum ritu paganoꝝ
uiuere. ep̄os & clericos occidere. ecclesias destruere. xp̄ianam
fidē abicere. & ydola colere. Permiseruntꝗ eos scd̄m desideria
cordis eorum. ut irent & perirēt in adinuentionibus antiquoꝝ
patrum suorum. aliter enim non pugnabant contra Petrū regē
pro Endre & Leuēte. Primus autem inter renatos noīe Vata
de castro belus: dedicauit se demoniis: radēs caput suū. & cin-
cinnos dimittens sibi per tres partes ritu paganorum. Cuius
filius nomine Ianus multo postmodū tēpore ritū pr̄is seqn̄do
congregauit ad se multos magos & phitonissas. & aruspices. p
quorum incantatōes ualde graciosus erat apud dominos. De
multis aūt deabus suis una noīe Rasdi: capta fuit a xp̄ianissimo
rege Bela. & tā diu ī carcere fuit reclusa: dōec comederet pedes
proprios. ibidemꝗ moreretur. Est autem scriptum in ātiquis
libris de gestis hungarorum. ꝙ omnino ꝓhibitum erat xp̄ianis
uxorē ducere de consanguineis Vata & Ianus. q sicut Dathan
& Abiron in ueteri lege seditionem mouerūt contra dn̄m. sic &
isti tempore gracie hungarorū populum a fide xp̄i auerterunt.
Tunc igr̃ detestabili & execrabili āmonitione illius Vate: oēs
populi libauerunt se demonibus. & ceperūt comedere equinas
pulpas. & omnino pessimas facere culpas. tam quippe clericos
ꝗ̄ laicos catholice fidei seruatores interfecerūt. & ꝗ̄plures ec-
clesias dei destruxerunt. Deinde contra Petrum regē rebellātes

uniuersos teutonicos & latinos: qui in officiis diuersis prefecti
per bungariam sparsi fuerant turpi neci tradiderũt. Mittẽtesq;
in Petri castra in equis uelocissimis nocte tres precones: q de-
berent proclamare edictum & uerbum dei. Andree & Leuẽte.
ut ipsi epi cum clero sint necati. decimator trucidetur. traditio
resumatur paganisma. penitus abolenda sicut collecta cum suis
teutonicis & latinis Petri pereat memoria: ineternũ & ultra.
Mane igitur facto: sciscitatus est Rex rei factum. & certissime
experiens q isti fratres redissent. eorumq; intuitu sui prefecti:
per bungaros fuissent trucidati. non se ostendit perterritum de
rumoribus. sed letũ se demonstrãs. & suo castro de loco remu-
tato: transiuit danubiũ in situatu albã cupiẽs introire. bungari
autẽ prescientes eius uelle: puenerunt occupãtes campanilia &
turres ciuitatis. & seratis ianuis illũ excluserunt. Inter bec aũt
Endre & Leuẽte cum eadem multitudine pcedentes p mediũ
bungarie: appropinquauerunt ad portũ: qui uulgo dicĩt pesth.
¶ Quo audito Gerardus. Bestridus. Budli & Beneta episcopi.
Zonuk comes: de ciuitate alba egressi sunt obuiam Endre &
Leuente ducibus: ut eos bonorifice suscipent. Cunq; festinãter
predicti epi ad locũ uenissent qui dicitur gyogb: ibi in ecclesia
sancte Sabine priusq; ad dominos irẽt: missam audire uoluerẽ
Btũs itaq; Gerardus eps: sacerdotalibus uestibus ad celebrãdã
missam indutus: exbortationis gr̃a locutus est eis dicens. Frẽs
& coepiscopi mei: & omnes alii fideles qui adestis: scitote nos
bodie ad dñm nostrum Ibm xp̃m cũ corõa martirii in eterna
gaudia peruenturos. Ego enim notum facio uobis archanum
dei quod michi in bac nocte reuelatum est. Vidi enim dominũ
nostꝝ Ibm xp̃m in pluteo sanctissime mr̃is sue semp uirginis
Marie sedentem. nobisq; ad se uocatis: de manu sua corporis
& sanguinis sui eucharistiam cõmunicantem. Beneta uero eps
cum ad eum accessisset: retraxit ei xp̃s eucharistiam. unde ip̃e
bodie martirii nostri consortiõ priuabitur. Post boc aũt beatus
Gerardus ãmonuit eos ut confiterentur alterutrũ peccata sua.

& audita missa: orationi incumbẽtes: & de certa spe eterne bea-
titudinis p martiriũ adipiscendẽ: letificati omnes cõmunicarũt
Deinde perrexerũt pariter uersus portũ danubii in pesth. Btũs
autem Gerardus eps cum esset breuis statura: oẽsq; uires suas
in seruitio dei funditus consumpsisset: currus subuectiõe utebaĩ.
Cunq; ad predictum portum uenissent. ecce uiri impii Vata. s.
& complices sui demonibus pleni: quibus seipsos dedicauerãt:
irruerunt in epos. & in omnes socios eoꝝ. & lapidibus eos ob-
ruebant. Beatus uero Gerardus episcopus: eos q se lapidabant
idesinẽter signo crucis isigniebat. At illi boc uiso magis seuiẽtes
impetum fecerunt in eum. & euerterunt currum eius in ripam
danubii. ibiq; abstracto de curru eius: in biga positum: de mõte
keleenfeld submiserũt. Et dum adbuc palpitaret: in pectore cũ
lancea percussus est. ac deinde super unum lapidẽ contriuerũt
cerebrum eius. Sicq; gloriosus martir xp̃i ab erumnis mundi
buius ad eternam beatitudinẽ transiit. Danubius sepe redũdãs
super molem lapidis in qua cõtritum est caput sancti Gerardi:
non potuit sanguinẽ diluere per septem ãnos: donec recollectus
est a sacerdotibus. Et lapis ille nũc est chanadini in superficie
sui altaris. Nunc in eodem loco ubi contritum est caput eius: in
bõre bti Gerardi martiris ecclesia sub mõte apparet fabricata
Hic siquidẽ Gerardus mõacbus erat de rosacio natõe ueneteñ
qui in pannoniã ueniens: pmus in beel uitã ducẽs beremiticã.
tandem in chanadieñ cathedram in ep̃m est translatus. Budli
quoq; ep̃us lapidibus obrutus transiit ad gloriam. Beztricus
autem & Beneta cum transissent danubiũ nauigio ad Endre &
Leuente: beretici qui in ulteriori littore erant: Beztricum ep̃m
ad mortem uulnerauerunt. qui tercia die postmodum mortuus
est. Endre autem dux interim superueniẽs: Benetam episcopũ
a mãibus ipoꝝ liberauit. Et sic pphetia sancti Gerardi impleta
est. Omnes enim preter Benetã martirizati sunt. Zonuk quoq;
comes super dextrarium suũ danubio insilẽs ñatabat. quem in
naui ueniens quidam nomine Mothmir: leuauit in nauim: ut

eum a morte liberaret. Erat enim iste Muthmir baptizatus a
comite Zonuk. Qui cum predictũ comitẽ saluare uellet: cepert
ei heretici mortẽ cõminari. nisi ipe comitẽ Zonuk interficeret.
Quorum minas Muthmir metuens: ipsum comitem Zonuk
in naui gladio ĩteremit. Tãta ergo multitudo laicoꝝ & clericoꝝ
pro xp̃i fide eadem die martirium ptulit: ut eoꝝ numerus deo
tm̃ & angelis eius sit cognitus.

De morte Petri regis.

¶ Petrus autem Rex uidens hungaros unanimiter adhesisse
ducibus Endre & Leuẽte. ipe cum suis teutonicis fugam iniit
uersus musun: ut abinde in austriam pertransiret. sed euadere
non potuit. Interim enim hungari portas & exitus regni pmo
occupauerunt. Sed & legatus ducis Endre reuocauit Petrum
regem sub pretextu pacis & honoris sibi congrui. Qui credens
ei reuertebatur ut dicitur. sed maxime coacte. quia exercitũ sibi
iam absconditum cognouerat. & uolebat reuerti festinanter in
albam. Qui cum diuertisset ĩ uillam zamur: predictus legatus
uoluit eum capere. & uinctũ ad Endre ducẽ pducere. Petrus
autem prenoscens hoc: collegit se in quandã curiã: & p triduũ
uiriliter dimicando semetipsum defendebat. Tandem milites
eius omes a sagittariis sunt interempti. ipse uero uiuus captus
est & obcecatus. albamqꝫ ductus. & pre nimio dolore uitam in
breui finiuit. Sepultusqꝫ est quinqꝫecclesiis: ĩ basilica quam ipse
fundauerat anno: tercio regni sui.

De coronatione. uita. & morte regis Andree.

Porro dux Andreas a perturbationibus hostium securus
effectus: in regia ciuitate alba: regalẽ coronã est adeptus.
a tribus tm̃ ep̃is: qui in illa magna strage xp̃ianorum euaserãt:
corõatus est. Anno dñi. M. xl. septimo. Precepit itaqꝫ uniuerse
genti sue sub pena capitalis sentẽcie: ut deposito ritu pagãismo:
prius eis concesso: ad ueram fidem reuerterentur. & in omibus
secdm legem illam uiuerent: quã sanctus Rex Stephanus eos
docuerat. ¶ Leuenta uero in eisdem diebus mortuus est. qui si
diutius uixisset: & regni ptãtem obtinuisset: sine dubio totam
hũgariam paganisma ydolatria corrupisset. Et qa ipe Leuẽta
catholice non uixit: ideo circa uillam toxun ultra danubium est
sepultus: ubi iacere dicitur Toxun auus eius more paganismo.
Tradunt quidam istos tres fratres filios fuisse Nazul ducis: ex
quadam puella de genere Tatun: non de uero thoro ortos esse.
& ob hanc coniunctionem illos de Tatun nobilitatem accepisse
Falsum ꝓperto est & pessime enarratum. absqꝫ nanqꝫ hoc sunt
nobiles. quia isti filii sunt calui Ladizlai. qui uxorem de rutenia
dicitur accepisse: ex qua tres isti fratres generantur. Iste quidẽ
Rex albus Andreas & catholicus ẽ uocatus. Tribus idẽ anis
polonos bohemos & australes suis armis hũgaris fecit celuales
¶ Rex autem hic Andreas fratre orbatus: misit ĩ poloniam ad
alterum fratrem suũ Belam: cum magna dilectione uocans eũ
& dicẽs. Nos qui quondã penurie participes fuimus & laboꝝ:
rogo te dilectissime frater: ut ad me nõ tardes uenire: quatinus
consortes simus gaudioꝝ. & bõis regni corpali pñtia gaudẽtes
cõmunicemus. neqꝫ enim habeo heredem: nec germanu preter
te. tu sis michi heres. tu in regnum succedas. Hiis itaqꝫ uerbis
Bela adlinitus: cum omi familia sua uenit ad regem. Quẽ Rex
uidens: gauisus est gaudio magno ualde. quia fulcitus fraterno
est robore. Post hec autẽ Rex & frater eius Bela habito cõsilio
diuiserunt regnum in tres partes. quarũ due in ppríetate regie
potestatis manserunt. tercia uero pars in ppríetatem ducis est
collata. Hec igitur prima regni huius diuisio: seminarium fuit
discordie & guerrarum: inter duces & reges hungarie. Eo tpe
Rex Andreas iuxta lacum balatun construxit monasterium in
honore sancti Aniani: in loco qui dicitur tyhon. Duxit autẽ sibi
in uxorem filiam ducis ruthenoꝝ. de qua genuit Salomonem
& Dauid. De concubina autem quam habuit de uilla morcuth
genuit Georgiũ. Porro dux Bela ĩ polõia genuit liberos Geysã
& Ladizlaum. In hungaria uero genuit Lampertum. & filias

Viuebantq; Rex & dux in magna pacis tranquillitate. ¶ Eo
tempore teutonicorum Rex cũ magno exercitu: obsedit castꝝ
poson uolens iniuriã Petri uindicare. & hungariã suo dominio
subiugare. Extruxit aũt multas machĩas bellicas ad expugnã
dum. & p octo ebdomodas obsidendo nichil ꝓficiens: effeiatus
eneruatusq; uiribus rediit ad ꝓpria. Sequenti uero anno Cesar
cum magna multitudine ob easdem causas uenit in hungariã:
iuxta fontes riuoꝝ zala & zelice. sed & naues uictualibus one-
ratas: per danubiũ misit in hungariam. prefecitq; eis episcopũ
Guebarth fratrem suũ. Hiis aũt auditis Andreas Rex & dux
Bela: omnes aceruos segetum: & tirsos herbaꝝ igne cõbusserẽt.
habitatores quoq; cum uniuersis animalibus eorũ de partibus
illis: per quas Cesar erat transiturus: ꝓcul abduxerunt. Cumq;
Cesar intrasset ad hungariam: & uenisset in regiones cõbustas.
neq; militibus suis ĩuẽire potuit uictualia: nec eq̃s. & nesciebat
ubi naues eius essent. nullũq; subsidium ex eis poterat habere.
Transiens autem siluas: appropinquauit montibus bodouch:
omniũ uictualiũ penuria laborans. Interea uero Guebarth ep̃s
uenit in iaurinũ. & mittens epistolam ad Henricum cesarem:
sciscitabatur ab eo ubi deberet ipsum expectare. Is autem qui
ferebat litteram deo sic uolente captus est a latrũculis Andree
regis. & ad eum ductus. Cumq; Nicolao ep̃o interp̃tãte tenorẽ
lraꝝ percepissent. rescripserẽt ep̃o Guebarth lr̃as: quas quendã
per hospitẽ eidẽ miserunt. Ille aũt simulans se a cesare missum
obtulit lr̃as Guebarth episcopo talia continẽtes. Noueris optĩe
Guebarth ep̃e. ꝙ magna & ardua negocia nostri impii nos ab
hungaria in teutoniam redire compellunt. nã inimici nr̃i impiũ
nostꝝ hostilr̃ occuparũt. ergo age festina: & destructis nauibus
q̃citius poteris nobis ratispone occurras. nec enim tibi tutum
est in hungaria commorari. Hiis itaq; cognitis Guebarth ep̃us
festinanter fugit in teutoniam. Cesar igitur spe sustentationis:
quam a nauibus expectabat frustratus: ad mortẽ incepit egere.
similiter uniuersus exercitus eius cum equis & subuectoribus:

miserabili fame periclitabantur. Insuper etiã hũgari & bisseni:
singulis noctibus acriter eos infestabant. toxicatis sagittis eos
interficiendo. & funes extẽdentes inter papiliões eoꝝ: q̃plures
aliqua seruitia facientes rapiebãt. Pre timore autem imbrium
sagittarum: quibus teutonici affligebantur & consumebantur:
fodebant sibi terram. & desuper insertis clipeis suis etiam uiui
cum mortuis iacebãt in sepulcbris. nam sepulcbrũ q̃d mortuo
fodiebatur in die: uiuus iacebat in eo denocte. & quod uiuo fo-
diebatur pro nocte: mortuus sibi uendicabat dedie. Cesar ergo
uidens tot & tantis periculis se esse perplexũ: misit ad Andreã
regem & Belam ducem: rogans ꝑpetue pacis firmitatẽ. dicebat
enim: ꝙ si Rex Andreas securũ ei iter preberet ad reuertẽdũ:
& exercitui suo fame oppresso subsidia uite largiretẽ: ipse nunq̃
Andree regi & successoribus eius inimicaretur. & nũq̃ amodo
regem hungaroꝝ dictis uel factis: aut cõsilio ledere attẽptaret.
sed etiam si quis de successoribus suis ad debellandã hungariã
arma moueret: indignationem omnipotentis dei incurreret: &
perpetuo eius anathemati subiaceret. filiam quoq; suã Sophiã
Salomoni filio regis Andree daret in uxorem: ꝓpter perpetue
pacis federa firmius roboranda. Hec aũt omia fidelr̃ seruatuꝝ
iurisiurãdi religiõe interposita cõfirmabat. Rex itaq; Andreas:
& dux Bela magis amatores pacis: q̃ discordie seminatores esse
uolentes: pacem cum cesare composuerunt. Cesar aũt in ꝓpria
persona sua iureiurando confirmauit: omnia que dixerat fidelr̃
se facturum. Tunc Rex Andreas solita regũ hũgarie largitate
utendo: misit cesari quinquaginta corpora immensoꝝ busonũ.
& duo milia lardonũ. & de panibus plusq̃ secum ferre poterãt.
oues quoq; & boues seu pecudes pascuales. & uini copiã sup-
effluentẽ. Teutõici ergo a faucibus mortis miseratõe hũgaroꝝ
liberati: relictis tẽtoriis & clipeis. & uniuersis supsectilibus suis
abiectis: adeo concitato cursu i teutoniã redire ꝑperarẽt: ꝙ nec
r̃trospicerẽt. ex hoc aũt euẽtu: locus ille ũde teutõici tã turpiter
dedecorati: abiectis clipeis fugerẽt: usq; mõ uertelhege nũcupat̃.

De nuptiis Salomonis cū domina Sophia. quomodoq; in puericia p p̄rem coronatus ē.

Postq̄ autem Cesar cum tanto dedecore fugit in terrā suam de hungaria: Rex Andreas mittēs ad eum legatos: petiuit ab eo ut Sophiam filiam suā Salomoni filio suo matrimonio copulandam ut pmiserat: concederet. Cesar aūt quemadmodum iureiurādo pmiserat fidelr̄ compleuit. Regalibus itaq; nuptiis iuxta fluuium morua celebratis: & federibus pacis firmiter roboratis: Cesar & Rex cū gaudio sunt reuersi. At Rex Andreas post hec cito incidit ī paralisim. & tam niuali q̄ estiuali tempe: super traham ferebatur. Post mortē itaq; sancti regis Stephāi: transacti sunt āni undecim. mēses quatuor: usq; ad annū pmū impii Andree regis. Interea uero Petrus teutōicus. uel uerius uenetus: primo & secundo: regnauit annis quinq; & dimidio. Aba uero regnauit ānis tribus. Quia plerūq; carnalis amor & consanguineitatis affectio: impedire solent equitatem: ideo filialis amor in Andrea rege uicit iusticiam. nam filium suum Salomonem adhuc puerulum: anno imperii sui. xii. confectus senio in regē fecit inungi. Cumq; in consecratione eius caneret̄: esto dn̄s fratrum tuorum. & hoc per interpretem Bele duci innotuisset: q̄ Salomon infantulus sibi dn̄s cōstitueret̄: grauiter est indignatus. Cum autem esset sagacissimi consilii: precauens sibi ab insidiis regis Andree fratris sui: cum omni sua familia recessit in poloniam ad socer̄ suū. Quo audito: Rex Andreas timens illius machinamenta: filium suū Salomonē transmisit ad imperatorem teutōicor̄ socerum suum. Secuti sunt autem eum plurimi primates hungarie. Interea dux Bela oēm iniuriā quam ei frater suus Rex Andreas intulerat: notificauit socero suo duci polonie. dux autem polōie auxiliatus est ei fideliter & efficaciter. Dux itaq; Bela tribus agminibus soceri sui munitus reuersus est in hungariam. Rex autem Andreas prenoscens eū cum exercitu intrasse in hungariam: ab imperatore teutonicor̄ duos duces: uidelicet Vilhelmū & Poth in auxiliū suum fecit adduci. ducem quoq; bohemorum qui consanguinitate eidem attinebat: mercede conduxit. & confidebat in multitudine conductorum. hungaros autem non multos habebat. q̄ plurimi. n. Salomonem filium suū secuti fuerāt. & ex hiis qui remaserāt: plurimi ad ducem Belam confluxerant. Nunciatum est autem Bele q̄ Rex Andreas maximā haberet multitudinē cōductor̄ elegitq; magis mori ī bello: q̄ sine pugna ab exercitu regis declinare. Tunc intrepidus concitatū duxit exercitū sup Andreā regem uersus tysciā. Vilhelmus uero & Poth duces: teutōico furore concitati: cū agminibus suis festinanter tysciā trāsiere. & commisso prelio: ab utraq; parte fortiter est pugnatum. sed adiuuante dn̄o dux Bela uictoriam obtinuit: fere omnibus teutonicis ibidem interfectis. & ducibus eor̄ comprehēsis. Porro hungari qui erant apud Andream regem: uidentes uictoriam fecisse ducem Belam: dimisso Andrea rege: uersi sunt ad ducē Belam. Rex aūt Andreas fugit uersus teutoniā. sed euadere nō potuit. Captus est eni ad portas musun. & negligenter detētus in silua bokō ad uillam suam que dicitur sciriocb mortuus est. Sepultus est aūt in monasterio sancti Aniani cōfessoris. quod idem Rex construxit in tyhon iuxta lacū balatun. Sed & dux bohemor̄ captus ē & cecatus. Vilhelmus uero & Poth duces adducti sunt ad Belam ducem: qui eos libere abire permisit.

De coronatione. uita. & morte regis Bele pmi.

Igitur dux Bela uocatus benyn: uictor cum triumpho: uenit in ciuitatem albam. ibiq; regali dyademate inungentibus eū epis: feliciter est coronatus. Tenuit autem regnū pacifice sine molestatōe hostium. & quesiuit bōa gēti sue. Inter cetera siq dē peritie sue argumenta ostēdens: fecit fabricari numos magne monete ex purissimo argento. & precium rerum uenaliū scd̄m certam quantitatē iusto moderamine discrete rōnis cōstituit. Non. n. pmittebat mercatores & numularios per detestabilem

auaricie uoraginem a simplicibus & rusticis superfluū lucrum
congregare. Hec est enī causa: que maxime solet populos pau-
pertatis & iopie piculis obuoluere. sed statutū preciū unusq;sq;
uendebat & emebat sine iniuria & circūuentione. Iste eteni oīa
fora in die sabbati constituit ꝓ uendendo & emendo. bizāciosq;
currere iussit per districtum regni sui. argēteos etiam denarios
ut suprascriptum est cudere fecit quoꝝ quadraginta bizancius
census erat. Vnde & nunc denarii quadraginta auꝝ appellanē
non ꝗ sint aurei. sed ꝗ tot denarii bizantiū ualere illo tempore
uidebantur. Omnibus enim diebus uite sue in tota hungaria non
est mutata mōeta. Multa etiā alia fecit sempiterna digna me-
moria. quapropter hungaria q̄plurimū locupletata sup omnes
circūadiacentes regiones caput extulit: uincens eas diuitiis. &
tūc in ea paupes locupletabanē. & diuites gloriabanē. Misit
etiam Rex clemētissimus per totam hungariam ꝑcones: ut de
singulis uillis uocarentur duo seniores facundiam habentes ad
regis consilium. Quo audito: non tantum hii qui uocati fuerāt
sed etiam omnes rustici & serui: cum uniuersa plebe hungarie:
uenerunt ad regem in albam. Rex autem & episcopi cunctiq;
proceres uidentes immensam multitudinē: timuerunt ne forte
irruerent in eos. & intrantes ciuitatē obseruauerūt eam. Plebs
autem constituit sibi prepositos: quibus prepauerūt orcistrum
de lignis: unde possent ab hominibus uideri & audiri. Prepositi
uero miserunt ad regem & ad ꝓceres nuncios dicētes. Cōcede
nobis ritum patrum nostrorum more paganismo uiuere. epōs
lapidare. ꝑsbiteros exenterare. clericos strāgulare. decimatores
suspendere. ecclesias destruere. & campanas confringere. Hiis
auditis contristatus est Rex. & petiuit inducias trium dierum
ad deliberandū sup negocio. Interim uero prepositi in eminēti
residentes: predicabāt nephanda carmina contra fidem. Plebs
aūt tota congratulanter affirmabat. fiat. fiat. Cum autē tercia
die responsum expectarēt: milites armati ex precepto regis ir-
ruerunt super eos. & aliquos ex eis obtruncauerunt. ꝓpositosq;

ab altis precipitando contriuerunt. reliquos autē ligatos duris
uerberibus flagellauerunt. & sic occidendo. ligando flagellando.
seditionem eoꝝ milites uix edomuerunt. Postq; enim sanctus
Rex Stephanus conuertit hūgariā ad xp̄m: bis ad paganismū
uersa est. semel tempore regis Andree. secundo uero tempore
regis Bele. sicut nunc scriptum est. Piissimus aūt Rex Bela
cōpleto regni sui anno tercio: in demes regali allodio corruēte
solio: cōfractus corpore irremediabiliē cepit egrotare. duxerūtq;
eum seminecem ad riuulum kyrulsa: propter quasdam regni
necessitates. & ibi migrauit a seculo. Sepultus est autē in mo-
nasterio sci saluatoris: qd̄ ipse cōstruxerat ī loco q̄ dr̄ zugzard.

De coronatione. & uita regis Salomonis.

Rex autem Salomon audita morte Bele regis: accessit ad
socerum suū imperatorem teutonicorum. rogauitq; eum
ut regnū hungarie sibi restitueret. Cuius precibus Imperator
gratanter acquieuit. & cum illo nobili romāe arcis exercitu. &
illustri cetu impialis glorie Salomonem in hungariā reduxit.
Interim Geysa filius regis Bele sicut erat prudens & circum-
spectus: cum duobus fratribus suis adolescētibus: assumpsit se
seorsum in partes polonie. non enim poterat impetū Salomōis
tunc sustinere. Rex itaq; Salomon sine difficultate intrauit in
hungariam rege orbatam. & securus uenit ī ciuitatem regiam
albam. ibiq; ab omni clero & populo totius hungarie honorifi-
centissime susceptus est. Cōcionatus est autem Imperator ad
uniuersum cetum hungarorū pro genero suo rege Salomone.
pacemq; inter eos reformatā iurisiurandi religione interposita:
confirmauit. Regem autem Salomonem in pr̄no solio gloriose
coronatum: cum assensu & clamatione totius hungarie sedere
fecit. Ipse Impator diuite gaza hungarie a rege Salomone lar-
gissime remuneratus: prospere rediit ad propria. Statim aūt
ut Imperator discessit: Geysa illinc quo se caute contulerat: in

bungarii acceſſit. Rex autem Salomon tanq̃ nouus: & necdū
in regno roboratus: timens ne forte Geyſa cū exercitu polōico
ſuper eū irrueret: paulıſp retroceſſit cū ſuis. & in caſtro muſun
munitiſſimo tuta ſtatione reſedit. Porro enim & alii uiri cum
epiſcopis religioſi: ſatagebant inter eos pacē cōponere. Maxie
autem Deſiderius epus delinitiuis āmonitionibus: & dulcibus
allocutionibus ſuis mitigauit animū Geyſe ducis: ut Salomōi
ꝯſuis iuniori regnum cum pace redderet. & ipſe ducatū quem
pater eius prius habuerat pacifice teneret. Cuius ſalubribus ꝑ-
ſuaſiōibus Geyſa depoſito rācore paruit. In feſto aūt Fabiani
& Sebaſtiani Rex Salomon & dux Geyſa corām hungaris in
gyur pacem iuramento firmauerunt. Deinde feſtum dominice
reſurrectionis ambo ſimul cum plena curia quinq ecclesiis ce-
lebrauerūt. ubi Rex Salomō ipſo die paſce aſſiſtentibus regni
proceribus: per manus Geyſe ducis honorifice eſt coronatus.
& in regiam beati Petri principis apoſtoloꝝ baſilicā: audiendā
miſſam glorioſe deductus. Uniuerſa aūt multitudo hūgaroꝝ
uidens pacem regis & ducis: & mutuam inter eos dilectionem
laudauit deū pacis auctorē. & facta eſt leticia magna i populo.
In eodē aūt āno ducibus ibidē exiſtētibus: eccleſia horribiliter
eſt cōbuſta.

De eo ꝙ Salomon & Dauid frater eius liberos nō habuerūt.

¶ Rex autem Salomon & frater eius Dauid liberos nunquā
habuerunt. & in ipſis ſemen regis Andree defecit. quod ideo eē
diuinitus credimus factum. quia qn̄ Andreas pmo i hungariā
reuerſus eſt cum Leuente fratre ſuo: ꝓpter hoc ꝙ ipſe regnum
poſſet obtinere: pmiſit Vatā ꝓphanū & alios peſſimos multoꝝ
ſanctorū ſanguinē fundere. Dux autē Geyſa genuit Colomanū
& Almum: ac filias. Viguit aūt tranquilla pax inter regem &
ducē circiter annos tredecim. ¶ Interim bohemi ſupbia inflati
irruperunt uerſus urbem trenchen: & magnam predā hominū
& ceterorum animalium rapiētes: abduxerunt. Rex autem &
Dux pro magna iniuria hoc reputantes: cum ſuis exercitibus
bohemiam inuaſerunt. & bohemis ad conflictum uenire non
audentibus: hūgari fere totā bohemiā igne ac gladio uaſtauerūt.
Ibi Opus Martini filius quendam bohemū ad inſtar gigantee
magnitudinis corpus habentem: in certamie ſingulari uiriliter
proſtrauit. propter qd̄ memoriale factum: ſemper poſtmodum
apud regem & omnes optimates hungarie glorioſus emicuit.
Rex itaq; & dux iīuriā ſuoꝝ: ſup bohemos grauiter uidicātes
cum maxima preda captiuoꝝ bohemoꝝ: in hungariā gaudētes
ſunt reuerſi.

De aduentu Cunoꝝ.

¶ Poſt hec autem pagāi cuni: a ſuperiori parte mezes: ruptis
indaginibus irruperunt in hungariam. totamq; ꝓuinciam Nyr
uſq; ciuitatem byhar crudeliter depredantes: infinitam multi-
dinem uirorum ac mulierum: ceterorumq; animalium: ſecum
trahentes. per amnem lapus: & fluenta zomus: inopinabiliter
tranſeuntes: remeabant. Rex igitur Salomon & dux Geyſa cū
fratre ſuo Ladizlao collecto exercitu: feſtinātiſſime accelerarūt:
ut per portam mezes tranſeuntes: priuſq; cuni mōtes & ſiluas
tranſcenderēt. in urbe doboka pene per totam ſeptimanam ibi
aduentum paganoꝝ expectarūt. Quidā aūt de ſpeculatoribus
nomine Fanciſka: qui erat de nouo caſtro: certificauit regem
& duces i qnta feria ꝙ exercitus cunoꝝ appropinquaret. Rex
autem & duces cum exercitu equitauerūt illuc: uſq; ꝓperantes:
& in nocte illa deſcēderunt ꝓpe cunos. Surgentes aūt ſummo
diluculo ſexta feria omnes eucharıſtie cōmunione ſeipſos mu-
niuerunt. Et ordinatis agminibus ſuis ad confligendū contra
paganos ꝓceſſerūt. Quod cū uidiſſet pnceps milicie paganoꝝ
nomine Oſlu: qui fuit ſeruiens Gyule ducis cunorum: ſicut erat
plurimū inflatus ſuperbia. ac nimium de ſe preſumens: inquit
ſuis. Vadant iuuenes ſuper inermes hungaros: & cum eis ludi
ſimile bellum committant. Nullos enim credebat eſſe: qui cū
eis congredi auderent. Procedentes aūt pagani cōtra hūgaros
uiderunt terribilia eorum agmina. & ꝓpropere renunciauerūt
Oſlu principi ſuo. Qui coadunato cōducto exercitu cunorum:

festinanter collegit se in superciliū montis altissimi: putās hoc
sibi fieri ꝓ maximo tutamento. Etenim ascensus grauissimus
montis illius. qui ab incolis uocatur kerieleis. Congregatus est
autem uniuersus exercitus hungaroꝝ ad radicē mōtis eiusdē:
milites enim regis Salomonis omnes pariter gestabāt uexilla
sua de sindone facta. Pagani aūt in cacumie mōtis iā collocati
fuerant. ex quibus fortiores & audaciores sagittarii descēderēt
in medium diuexi montis: ut hūgaros ab ascensu montis ꝓcul
abarcerent. Ceperunt itaq̧ tempestuosis ymbribus dēsissimaꝝ
sagittarum in turmas legionū regis & ducis deseuire. Quidā
incliti milites hungarorum: irruerunt super illos sagittarios: &
q̃plures ex eis in latere eiusdē montis occiderūt. & ualde pauci
equos suos arcubus suis uerberādo urgētes: uix ad socios suos
ascendere potuerunt. Rex aūt Salomon acerrime aīmositatis
audacia: fremebundus per grauissimū ascensum cū agmie suo
quasi reptando ad paganos ascendit. qui sup eum densissimos
sagittarum ymbres effūdebāt. Dux aūt Geysa sicut erat semp
prouidus: per leuiorem ascensum ascendēs sagittis irruit super
cunos. Cuius frater Ladizlaus quatuor ex fortissimis pagāis:
primo impetu interfecit. & a quinto eorum sagitta grauiter est
uulneratus. & eodem mox ibidem interfecto. postmodū diuina
miseratōe a uulnere illo cito est sanatus. Pagāi uero atrocissia
mortis illatione ab hungaris coartati miserabiliter fugiebant.
Quos hūgari celerius persequentes: acutissimos gladios suos:
& sitibundos in sanguinibus cunoꝝ inebriauerūt. Capita qppe
cumanoꝝ nouiter rasa: tanq̄ cucurbitas ad maturitatē nōdum
bene perductas gladiorum ictibus disciderunt. Vidit deniq̧
beatissimus dux Ladizlaus unū cunū: qui super dorsum equi
sui ducebat unam puellam hungaram speciosam. sanctus ergo
dux Ladizlaus: putans illam esse filiam epī uaradieñ. & q̃uis
esset grauiter uulneratus: tamen illum celerrime persecutus ē:
super equū illū quem zug nominabat. Cū autem attingeret ut
eū lācearet: minime poterat. quia nec equus eius celerius cur-
rebat. nec equus illius aliquātulū remanebat. sed quasi brachiū
hominis erat inter lanceā & dorsum cuni. Clamauit itaq̧ scūs
dux Ladizlaus ad puellā & dixit. Soror speciosa accipe cunū
in cingulo & iacta in terrā. qđ & fecit. Cunq̧ btūs dux Ladiz-
laus procul illū lāceasset in terra iacentē: uoluit eū interficere.
quē puella ualde rogauit ne eū interficeret. Vnde in hoc notatē
ꝙ in mulieribus fides nō sit. quia forte aōre stupri illū liberare
uoluit. Sanctus autem dux diu cū eo luctādo: & absciso neruo:
illum interfecit. sed illa filia epī non fuit. Rex igitur & gloriosi
duces: fere omnibus paganis interfectis. & omnibus xp̄ianis a
captiuitate liberatis: una cum felici embola totius hūgarie cū
triumpho uictorie gaudentes redierunt. Facta est autē leticia
magna in tota hūgaria. & in ymnis & cōfessiōibus bñdicebāt
dominū qui dedit illis uictoriam.

De pugna hungaroꝝ cū grecis bulgaris & bessis.

¶ Factum est autem tercio anno post aduentū cunoꝝ besseni
per albam bulgaricam uenientes. transnatauerūt flumen zaua:
in campum bozias. & nō modicam gentem captiuoꝝ & p̄daꝝ
diripientes in suam terram abduxerūt. Rex aūt & dux impo-
suerunt crimen traditōis albe bulgarice. eo ꝙ pace defraudata
uoluntarie permisisset latrunculos bessoꝝ depredari hungariā.
Collectis itaq̧ exercitibus: cōuenerūt in zalonkemen. ubi cōsilio
deliberantes decreuerunt albam traditricem obsideri oportere
& expugnari. Inde castra mouentes: descenderunt circa flumē
zaua in directo nandurfeyruar. Exiit autem edictum a rege &
duce: ut uniuersus exercitus hūgaroꝝ quātocius posset trāsiret
fluuiū zaua in bulgariam. Greci aūt & bulgari nauigantes in
celonibus suis: per ingenia sufflabant ignes sulfureos in naues
hungaroꝝ: & eas in ipsis aquis incendebāt. Victi sunt autem
igniuomi greci ab hūgaris pre multitudine nauiū: qbus flumē
cōperuerāt. Fugiētibus aūt grecis ac bulgaris. transierūt hūgari
& terminos bulgarorum occupauerunt. Rex aūt & dux secūda
feria transierūt zauam. & mane facto ordinauerunt acies suas.

& plenis manipulis uniuersaliter per turmas suas insertis um-
bonibus obsederunt ciuitatem. Greci itaq₃ & bulgari timentes
ex obsidione periculum sibi imminere: rogauerunt bessenos per
clamdestinos nuncios: ut sine pauore uenirēt in adiutoriū ipoꝝ
eo ꝙ nec Rex nec dux ciuitatem eoꝝ obsedisset. sed tm̄ comes
Vyd cū bachieñ militibus eos inuasisset. Bessi aūt fraudulēti-
bus uerbis eoꝝ seducti: festinanter uenerunt in adiutoriū ipoꝝ.
& cupiditate prede allecti: quā de comite Vyd deuicto spabat
se habere: precipites irruerūt super agmina sopronien siū. quoꝝ
rector erat comes Ian nomīe. Hic autem insultus bessenorum
uiriliter & fortiter cum sopronien sibus supauit. plurimis eorū
ibidem in ore gladii pstratis. residuis autem ipsorum in capti-
uitatem subactis. Princeps uero bessenorum nomīe Kazar: cū
paucissimis fugiendo manus bungarorum uix euasit. Rex igr̄
& dux eidē militi Ian munera regalia: cōdignasq₃ grates regia
liberalitate contulerūt. eo ꝙ ipe multa milia bessenorum tanq₃
lapis limpidissimus uasa fictilia cōtriuisset: pusq₃ Rex & dux
cum exercitu suo de gentaculis capita leuassent. Regi autem &
ducibus Geysa & Ladizlao: sup rupem que eidē ciuitati pxia
est residentibus: ceperunt būgari presentare captos bessenos &
capita interfectorum. & equos & suplectilia. que ī quarta feria
a mane usq₃ ad inclinationē meridiei plene pficere nō potuerēt.
Hoc autem ideo factū fuit: ut greci & bulgari qui obsidebātur:
uidentes bessenos in quibus sperabāt: tam crudelr̄ ab būgaris
obtruncatos timerent. & semetipsos cū ciuitate regi & ducibus
traderent. Porro Rex & duces ad expugnandam ciuitatē cō-
uenientiora loca prospicientes: preceperunt carpentariis: ut ibi
turres ligneas octo altitudinē muroꝝ duplo supātes fabricarēt:
unde milites in medium ciuitatis lapides & sagittas sup hoīes
iacularent. Inter turres uero totidem tormenta ad destruendū
muros erexerūt. longos etiā pluteos ad defendendos introitus
turrium. ceteraq₃ instrumenta bellica composuerūt. In qbusdā
itaq₃ locis destruxerunt muros eius usq₃ ad fundamentum. sed

ciuitatem capere non poterāt. quia eam intrinsecus fortissimi
bellatores defendebant. Obsederūt ciuitatem duobus mēsibus:
infra quos sepe congressi sunt cū sarracenis de ciuitate egredi-
dientibus. & ex eis alios occiderunt: alios aūt fugauerunt. ¶ In
tercio uero mense obsidionis: quedā puella bungara: olim illuc
per captiuitatem abducta in quarta feria ciuitatem succendit.
flabat autem subsolanus uehementissime. cunctaq₃ edificia oc-
cupauerunt incendia. Exercitus itaq₃ būgaroꝝ irruit ī ciuitatē
ea parte qua muri eius per tormenta iam corruerāt. & grecos
sarracenos atq₃ bulgaros crudeliter trucidarēt. Qui aūt residui
remanserunt: cum Nichota duce eoꝝ fugerunt in arcē. Hūgari
ergo capta ciuitate sequenti die postq₃ ignis resederat: uidētes
scrobes grecorum descendentes: tulerunt exinde aurum multū
& argētum. lapides precōsos. gēmasq₃ prelucidas. & thezaurum
fere inestimabilem. Nullusq₃ fuit ex bungaris q ibi locupletatus
non fuisset. Porro in arce inclusi: rogauerūt regem & duces: ut
si eis uitam & libertatem donarent: arcem autē & uniuersa sibi
uendicarēt. Mābus itaq₃ regis & ducū in fidei pignus extēsis
ꝙ eos ulterius non lederent: omnes qui in arce erant descēderēt
At dux Nichota argēteam yconam sanctissime genitricis dei
semper uirginis Marie cū magna multitudine ueniēs: ī ptātē
ducis Geyse contulit. Sciebat enim Geysam ducem eē deuotū
deo. & captiuos seu afflictos misericordie uisceribus refouentē
Ad manus autem regis Salomonis pauci uenerūt. qa nouerāt
ipm esse austeꝝ. & pessimis consiliis Vyd comitis in omibus
asscultantem. qui Vyd & deo & hominibus detestabilis erat.
Cumq₃ uidisset Rex plures ad ducem ex illis cōfugisse: paucos
autem ad se. plurimū indignatus est. & eos qui ad fidei manus
uenerāt uolebat diuidere in tres ptes. & duas sibi tollere. tercīā
uero duci. Dux autem non pmisit hec fieri. Hec ergo fuit causa
malorum & seminarium discordie inter eos.

De discordia regis Salomonis & ducum.

¶ Interea Imperator grecoꝝ audita liberalitate ducis Geyse

misit ad eum nuncios ad firmādam pacem & amiciciā. Dux
autem remisit ei omnes captiuos.& oēs q ab arce descēderant
& ad eum confugerāt. Ad regem aūt Salomonē Rex grecoꝝ
nequaq̄ misit. Vnde Rex Salomō super Geysam ducē īuidie
facibus magis ac magis exarsit. Comes etiā Vyd ꝑnicaciter
instigabat regē: ut ducē Geysam expelleret.& ducatū eius sibi
uendicaret. & hoc facile fieri dicebat.eo ꝙ Rex multo plures
milites q̄ꝫ dux hēret.nec hoc differendū.sed magis accelerādū
esse suggerebat. Seducebatq̄ regem hoc ꝓuerbio.ꝙ sicut duo
gladii acuti in eadem uagina contineri non possent.sic nec uos
in eodē regno conregnare potestis. Rex ergo uenenosis uerbis
comitis Vyd tragefactus odium & rancorē concepit. Exinde
itaq̄ querebat oportunitatem: aut capiendi ducem Geysam ꝑ
insidias: aut bellādi. Dissimulabat tñ Rex: & simulata amicicia
dimisit ducem abire in ducatum.

De dolositate regis. bellisq̄ duobus ducū
contra regem.& de uictoria eorundem.

¶ Post hec itaq̄ misit Rex ad utrunq̄ ducem: ut ambo simul
ad regem uenirent cum exercitu: ut cum expeditōne super nys
castrum grecorum ꝓficiscerentur. Rex enim dolose intendebat
eos ꝑdere.ut si ābos improuisos capere posset: decetero securus
fuisset. Duces autem insidias regis percipientes.sibi caute cō-
suluerunt. Ladizlaus igitur cum medietate exercitus in ꝑtibus
nyr remāsit. Geysa uero cum rege ꝓfectus est.nec ausi sunt qd
molestie eidem inferre.quia Ladizlaus in manu ualida fratris
ultorē fore non dubitabant. Interea uiri de nys multā pecuniā
in auro & argento & preciosis palliis regi & duci habundanter
obtulerunt.& que pacis sunt obtinuerunt. Deinde reuertentes
ab urbe keue: Rex & dux abinuicē sunt diuisi. Ladizlaus autē
de ciuitate byhor consilio frīs sui iuit in rusciā: querere auxiliū
amicorum suoꝝ: ut contra machinamenta regis sese p̄munirēt.
Iam enī oīmibus innotuerat iniuria & discordia regis & ducū.
¶ Post hec collectis exercitibus: nūciisq̄ frequēter missis: tādē

Rex & dux uenerunt in strigoniū. ibiq̄ ex cōducto uterq̄ eoꝝ
tm̄ cum octo hominibus: inter eṗos & principes nauigauerunt
in insulam ciuitati ꝓximam ad colloquendū. ubi diu semetiṗos
incusantes & excusantes. tādem roborato federe pacis: Geysa
rediit ī ducatum. Porro eo tempore Rex celebrauit natale dn̄i
in loco qui uocatur geminū castellum. Deinde uenit zalam: ubi
Marchart dux teutonicoꝝ cum comite Vyd instigauer̄t regē
ut ducē expugnaret. Lactatusq̄ & emulsus Rex pessio consilio
Vyd perfidi: mouit exercitū super ducē. dux uero uenabatur
in ygfan. auditoq̄ aduentu regis super eum: misit Ladizlaum
fratrem suū in bohemiam: qui iam nec reuersus erat de ruscia:
ut rogaret ducem Ottonem sororium eoꝝ: ut ipsis in necessitate
positis auxiliaret̄. Geysa uero collecto exercitu obuiā egit Sa-
lomoni ī kemey. cuius ꝑncipes imo traditores: miser̄t clāculo
nuncios ad regem dicentes. ꝙ si Rex eos in dignitatibus suis
teneret: & in gratiam suam susciperet: ip̄i relicto duce in bello:
omnes pariter ad regem confugerent. Rex autem certificauit
eos: super hoc prestito iuramento.& tūc securus trāsiuit tysciā
super ducem. ac ducem auxilio suorū fraudulenter destitutum
sup̄auit. sed & de ipsis traditoribus fugā simulātibus: uix pauci
euaserant.& utinā ex eis nullus euasisset: qui benefactorē dn̄m
suū sceleratissime tradiderunt. Dux uero Geysa q̄uis maxima
parte sui exercitus eēt destitutus: non tamen abhorruit: uno tm̄
agmine stipatus contra triginta salomonis agmīa seuissimum
prelium committere. Oīmibus autem militibus suis peūtibus:
declinauit a bello: transiuitq̄ tysciā in chotoid. Cunq̄ eqtasset
ultra uaciā: obuiauit fratri suo Ladizlao.& Ottōi duci sororio
eorum cum ualido auxilio ad eum uenienti. Rex autem & dux
ante quadragesimam pugnauerunt in kemey: quarta feria post
dominicam qua cāitur: Exurge. In hoc aūt bello: Opus filius
Martini de genere Vecellini miles gloriosus: militē ducis noīe
Petrū audacissimū super equū submittē̄: ceterosq̄ p̄cedentē:
radiante lorica: & deaurata galea perspicuū: atq̄ ad conflictum

milites ꝓuocantē:ſingulari certamine ſupauit. Nā de agmine
Salomonis ad predictum militē:ſolus Opus ſuper giluū equū
in lorica cucullata euulſus in modum fulmīs:ictu lancee rupta
lorica per mediū cor tranſfixit. In eodē etiā bello tātā ſtragem
crebris ictibus gladii ſui fecit Opus:ꝙ ꝑ nimia reciprocatione
ictuū:dextra eius obriguerat. Rex autem Salomō & maxime
teutonici mirabanť de potētia & audacia Opus in prelio. Rex
autem uictoria potitus:tranſiuit tyſciā congelatam in chotord.
& deſcendit in curia filii Petri. ibiq; audiuit Geyſam obuiaſſe
Ladizlao & Ottoni ducibus. cū ualida multitudine pugnatoꝝ
ad ſe uenietiū. Vyd uero deteſtabilis urgebat regē his uerbis.
Nouiter exercitū eius cōuicimus. nobiliorēs occidimus. timorē
ei immiſimus. & nūc ſeruos congregauit. meſſores coadunauit
& eoꝝ agmīe ſe ſtipauit. Nichil ergo de eis debemus dubitare
quin eos in momento deuorabimus. Bohemicum uero agmen
oībus conſodalibus meis acquieſcētibus:ego cum bachienſibus
premature mortis periculis afficiam. Rex ergo in uerbis eius
confidens:feſtinauit cū exercitu ſuo. & in quarta feria deſcēdit
ī rakos. Sed & duces Geyſa Ladizlaus & Otto:ac totus exer-
citus hungarorum qui erant cum eis:deſcenderunt circa uaciā.
Fuit aūt ibi magna ſilua:& nemo in ea māſerat:preter unum
heremitam nomine Vach ſancte uite. ex cuius noīe dux Geyſa
illi ciuitati poſtea ibi conſtructe nomen impoſuit. Cum igitur
exercitus p̄dictus Salomonē cōtra ſe expectaret:duces quodā
mane in equis cauſa conſiliandi ſtabant in loco:ubi modo eſt
capella lapidea beati Petri apoſtoli:tractātes qualr̄ ſint pugna-
turi. & dū ibi ſtarent clara die:uidit beatus Ladizlaus uiſionē
de celo. & ait ad Geyſam ducem fratrem ſuū. Vidiſti aliquid?
Qui reſpondit. nichil. Tunc beatus Ladizlaus ſubiunxit. Dum
ſtaremus hic in conſilio:ecce angelus domini deſcendit de celo
portans coronam auream in manu ſua:& impreſſit capiti tuo.
Vnde certus ſum:ꝙ nobis uictoria donabitur. & Salomō exul
fugiet debellatus extra regnum. regnū uero & corōa tibi tradeť

a domino. Cui Geyſa ait. Si dominus deus fuerit nobiſcum:&
cuſtodierit nos ab īimicis noſtris:& uiſio hec fuerit adimpleta
edificabo hic in loco iſto eccleſiā:ī honore ſacratiſſime uirginis
Marie genitricis ſue. Hoc dicto caſtra mouerunt:& deſcēderť
in allodio quod dicitur zyngotha. Mons autem quidā nomine
monyorod interiacebat exercitum. & luceſcente quinta feria:
uolebāt preliari:ſed denſiſſima obſcuritas ſupuenientis nebule
eos impediuit. Nocte uero ī ſequēti:dextrarios ſuos ꝑ habenas
in manibus tenebant:& ortum ſolis preſtolabanť. In diluculo
autē ſexte ferie:Rex ordinatis agminibus ſuis equitauit trans
uerticem montis monyorod. & precepit ſalmariis ut in latere
eiuſdem montis remanerent. qtūs hoſtes uidētes turmas illoꝝ
non ſarcinas:ſed in p̄ſidio cōſtitutos eſſe putarēt. Sed & duces
ſummo mane ſuas acies ordinauerunt. Dux autem Ladizlaus
ante exercitum ſuū ſuper arduū equū reſidēs:gratia exhortādi
ſuos & animādi:in giꝝ flexit habenas. Cumq; tetigiſſet uepres
lancea:quedam hermellina albiſſima mirum in modum lancee
eius inſedit:& ſuper ipſam diſcurrendo:in ſinū eius uſq; deuēit.
Cum autem cōmiſſum eſſet prelium:Vyd comes & bachien̄:
in ꝓmo ictu a bohemis miſerabiliter ſunt proſtrati. Ladizlaus
autem dux cōmutauerat ſigna cum uexillo ducis Geyſe ſua, ea
intentione:ꝙ Salomon audacius inuaderet illud agmen ī quo
ſigna Geyſe geſtabantur:putans eſſe agmē Geyſe quem nuper
deuicerat. Dux enim Ladizlaus affectabat cuſtodire fratrem
ſuū Geyſam ducē ab īſultu Salomōis. & ideo ꝓmos impetus
belli in ſe uoluit expiri. Rex itaq; cū uēiſſet ad agmē Ladizlai
ip̄o cognito:timore eius perterritus p̄cepit ſigniferis declinare
labia ſuper agmina Geyſe ducis. Ladizlaus autem uidēs regē
pre timore diuertiſſe a ſe:ipſe primitus oīm irruit ſuper agmīa
regis. cunctiq; milites ſui impetum fecerunt ſuper eum a tergo.
Sed & exaduerſo Geyſa dux cum ſuis acriter inuaſit eoſdem.
Milites autem Ladizlai agmina Salomonis:tanq; incortinis
retro reſpicientia terribili tinnitu gladioꝝ in morte cōcluſerūt

crudeli. Sed & ex aduerso: milites Geyse pocula dire mortis eisdem ꝓpinarunt. ceduntur teutonici. fugiūt latini. locūq; fuge non inueniunt. & cadunt ante hungaros ut boues in macello.

De fuga & expulsione regis Salomonis.

¶ Rex autem Salomo fere omnibus suis interfectis: aufugit. & in zigethseu danubiū transiens: cum Opus Martini filio: uenit tandem in musun ad matrem suam & uxorem. Persecutusq; est eum exercitus ducum & suos: a mane usq; ad uesperā. In p̄fato nanq; prelio non solū teutonici aut latini ceciderunt. sed maior pars milicie regni hungarie dicitur corruisse. Duces aūt Geysa & Ladizlaus triūpho uictorie diuitus sublimati: sup cadauera interfectorum: deo ter laudes proclamauerunt. Dux autē Ladizlaus sicut erat sp eximie pietatis: uidēs tot milia īterfectoꝝ q̄uis inimici eius fuissent: tñ cōmota sunt oīa uiscera eius sup illos. & defleuit eos amare: scīdēs sibi genas & capillos plāctu magno: tāq; mr̄ ī funere filioꝝ. Postea de spoliis illoꝝ cōstructa ē ecclesia de monyorod. Marchart uero dux teutōicoꝝ. & Zuetepolug dux sclauoꝝ. capti sunt: militibus suis īterfectis: & ipsis grauiter uulneratis. Dux aūt Otto q aīam suā ꝓ aīcis posuerat copiosissime remuneratus a ducibus repatriauit. Iā. n. cognouerat Rex Salomō: ꝙ non auxiliaret̄ ei dn̄s in bello. & in eadē nocte collegit se festināter in musun & poson. que castra iāpdē munierat. matrem quoq; & uxorā suam quando in preliū iuit: illic reliquerat. ob quam causam uictus in prelio: ob timorem ducum ibi se recepit.

Deuicto effugatoq; Salomone: Geysa dux in ciuitate alba corona regia coronatur.

Porro duces Geysa & Ladizlaus cū exercitu albā uener̄t. deīde castꝝ porte bobuch & albā: ac alia castra fortissioꝝ militum presidio munientes: dimissoq; exercitu habitabant in hungaria. Tunc Geysa dux magnus compellentibus hungaris coronam regni suscepit. Post coronationem autem ueniens in locū ubi facta uisio fuerat: & ceperunt cum fratre suo Ladizlao ꝓponere de loco fundamēti ecclesie: ad honorē uirginis Marie fabricande. & dum ibi starent iuxta uaciam: ubi nūc ē ecclesia beati Petri apostoli: apparuit eis ceruus: habens cornua plena candelis ardentibus: cepitq; fugere coram eis uersus siluam. & in loco ubi nunc est monasterium fixit pedes suos. Quē dum milites sagittarent: ꝓiecit se in danubiū & eū ultra nō uiderūt. Quo uiso beatus Ladizlaus ait. Vere non ceruus: sed angelus dei erat. Et dixit Geysa Rex. Dic michi dilecte frater: qd̄ fieri uolunt oēs candele ardentes uise in cornibus cerui? Respondit beatus Ladizlaus. Non sunt cornua: sed ale. non sunt candele ardentes: sed penne fulgentes. Pedes uero fixit. quia ibi locum demonstrauit ut ecclesiā beate uirgini nō alias nisi hic edificari faceremus. Vt autem locus prime uisionis nō sit sine edificio a Geysa rege & a fratribus suis decretum est: ut ibi capella in honore beati Petri principis apostolorū fundaretur. Rex igit̄ Geysa fundauit ecclesiam uacieñ. & dotauit illā prediis multis & possessionibus. Non solum ecclesiam illam: uerūetiā budeñ. cui constituit tributū in pesth. & tres uillas in symigio. ac ornamenta preciosa. ¶ Eo tempore besseni unanimiter rogauer̄t Regem Geysam: ut si eos libertati donaret: ipsi insultus regis Salomonis oīno cohercerēt ita ꝙ nec auderet exire de musun & poson ad depredandā hungariā. Rex aūt Geysa se petitioni eorū condescensuꝝ ꝓmisit: si ipsi hoc qd̄ ꝓmiserat adimplerēt. Besseni itaq; cum principe eoꝝ Zolta nomine: equitauerūt sup regem Salomonem. cum autem uenissent ad conflictū: besseni fugerunt a facie Salomonis sicut cera a facie ignis. & multis ex eis īterfectis & in stagnū ferteu submersis: pauci cū Zolta fugiendo euaserunt. Postea autem Rex Salomō metuens Geysam regem & ipsius fratrem: cum rebus & familia stiriam introiuit. & in claustro agmund mr̄e & uxore relictis: ī musun ē reuersus. uolens collecto exercitu inuadere ambos fratres. Cumq; de die in diem Salomon deficeret. sed illorum ꝓcessus reciperet felicia

incrementa: confusus ad cesarem direxit gressus suos: requirēs
eum ut ei auxilium tribueret in bũgariam reuertendi. Et licet
pecuniam dedisset affluenter ꝓ militibus solidandis: teutonici
tamen & latini: cum ipso ob metum non uenerunt hungarorũ.
Impator ergo uerbis Salomonis ꝑmotus: cũ magno exercitu
intrauit in hungariam. alimentum uero ad usum sui exercitus
habũde nauigio ferebatur in danubio. & alia necessaria copiose.
Cũ uenisset Impator ad flumē uag: Salomon acceptis tribus
agminibus: equitauit de semte super nitriam. Exeuntes autem
iuuenes & confligebant secum. nunc hiis: nunc illis fugiētibus
& diu sine uulnere certantibus: Opus miles electus ex militibus
sedens super dextrarium suũ irruit in portam ciuitatis: & unũ
de pugnātibus fulminauit. Nitrieñ uero de morte socii sui tur
bati: acriter ingemebant: in Opus iaculantes lanceas dextrariũ
eius interfecerunt. ipse autem fortiter eis resistens illesus euasit.
Inde ergo reuertentes: teutonici narrabant imperatori audaciā
Opus: & incredibilem eius potētiam in prelio. Imperator aũt
accersito eo: magnis laudibus cōmendauit. & uerbis dulcibus
gratificauit. Quesiuit itaq; a Salomone: si apud Geysā & La-
dizlaum essent multi tam boni milites. Salomon aũt intendēs
laudare hungaros: immediate respondit. Multi sunt inquiens
etiā multo meliores. Cui Imperator. si ita ē: talibus militibus
repugnantibus non recupabis regnũ. Rex autē Geysa audiēs
imperatorem peruenisse uaciam: prudenti usus consilio: iussit
attemptare & demulcere patriarchā aquilegieñ. cuius cōsiliis:
Impator plurimũ ascultabat. simuletiam oēs duces teutōicoꝝ
promittens eis multam pecuniā: si imperatorē reuerti facerēt.
Patriarcha igr̃ & duces muneribus allecti & auri amore capti:
satagebant uariis figmentis inducere imperatorē: ut reuerteret̃
Patriarcha enim fixit se uidisse somniũ: cuius coniectura ma-
nifestissime totũ exercitum imperatoris diuina ultōe periturũ:
nisi q̃citius reuerteret̃. Sed & duces simil̃r fixerunt se diuitus
ammonitos. conquerebanturq; imperatori: nescioquid opinari

mali imminere: si non cito reuerterentur. Sequenti uero nocte:
duces instruxerunt quosdam astutos milites suos: ut ipsi uoci-
ferando: & clipeos suos alternatim percutiēdo: seditionē ortam
in exercitu simularēt. Quod cũ fecissēt milites: magnus horror
irruit super imperatorem: & uniuersum exercitum: excogitate
fraudis & simulationis inscium. Factus est itaq; tota nocte illa
tumultus magnus in castris. Mane aũt facto: cōuocauit Im-
perator patriarcham & duces in consiliũ: ut deliberarent: q̃dnā
esset agēdum. Pr̃iarcha ergo & duces pecunia corrupti: modis
oĩbus consuluerunt ei ut reuerteretur. Cesar autem ingeniis
deceptus: simulās se Salomoni inposteꝝ auxiliatuꝝ: destructis
nauibus in teutoniam est reuersus. ¶ At Rex Salomon spe
frustratus: gemebundus ac mestus collegit se in poson. Cōfir-
maturq; est regnũ ĩ manu Geyse regis. & eo tempore inceptũ
est nomen eius uocari Rex magnus. Dux autem Ladizlaus
obsedit poson multis diebus. milites uero Salomōis q̃ necessi-
tudine cōpellēte ad Ladizlaũ ducē ueniebāt: regali liberalitate
& sua benignitate largissima refouebantur. & ad dominũ suum
libere ire permittebantur. Rex autē magnus eo tēpore natale
domini in zukzard celebrauit. quo petēte archiep̃s Desiderius
solemnem missam celebrauit. & sermone lucidissimo animum
regis deliniuit. & ad bonũ pacis inclinauit. Celebrataq; missa:
& oĩbus rite peractis: precepit Rex ut omnes egrederentur:
preter ep̃os & abbates. Tūc Rex cum lacrimis prostratus est.
archiepiscopo & aliis ecclesiasticis ꝑsonis seu p̃latis dicebat se
peccasse. q̃a regnũ legittĩe corōati regis occupauerat. ꝓmisitq;
regnum redditurum Salomoni cum pace firma. hoc modo. ꝙ
ipse coronam iure teneret: cum tercia tñ parte regni: q̃ ducatui
appropriata erat. Salomō quoq; duas partes regni coronatus
teneret: quas prius detinebat. Ep̃i ergo letas deo gr̃as egerunt.
quia regem spũssancti gratia & uisitatōe cōpunctũ & illustratũ
esse uidebant. Tunc Rex magnus missis nunciis ad regē Sa-
lomonem: explicauit ei per litteras modum pacis pretaxatum.

Intercurrentibus itaq; nunciis. & super hac re diuersis diuersa sentientibus: consumptio reconciliationis effectum sortiri non potuit. Interea Rex magnus in grauem egritudinem incidit. & septimo kald. maii: uiam carnis uniuerse uir uirtutibus adornatus est ingressus. Erat. n. fide catholicus. deo deuotissimus & princeps xp̄ianissimus. Regnauit aūt tribus annis. & uacte tumulat̄ ī ecclesia beate uirginis: quā ipse cōstruxit & dotauit.

De coronatione sancti regis Ladizlai: fratris Geyse: filiiq; Bele p̄mi. & de uita & morte eius.

AVdita uero morte regis magni. conuenit uniuersa multitudo hungarorum nobilium ad fratrem eius Ladizlaū. & eum cōmuni consensu parilīq; uoto: & consona uoluntate: ad suscipiendum regni gubernaculum concorditer elegerunt. imo uere magis affectuosissimis & instātissimis precibus cōpulerūt Omnes enim nouerant ip̄m esse uestitum consumatōe uirtutū. fide catholicum. pietate precipuū. largitate munificū. caritate cōspicuū. Emicuit q̄ppe quasi stella matutina in medio nebule fugans tedia tenebrarū. & quasi luna plena in diebus suis. uelut etiā sol refulgens: sic effulsit in populo suo. quasi adeps separatus a carne. & cū leōibus & ursis lusit quasi cū agnis ouiū. Nunq̄d non occidit gigantem? & abstulit opprobriū ex israel? Conuertit enim īimicos suos undiq;. & extirpauit aduersarios populi sui. Erat enim magnus scd̄m nomen maximū. nā si ethymologia nominis alludamus: Ladizlaus quasi laus diuinitus data dicit̄. laos enim populus interpretatur. doys aūt dans uel datio siue datum. Prima enim silba nominis eius laus est per pagogen.

¶ Postq; aūt diuina dispensatione regni suscepit gubernacula: non mundanam gloriam: caducam & transitoriam. sed celestē patriam & diuīam gloriā: toto cordis affectu p̄mereri studuit. Semper enim timorem domini pre oculis habuit in omnibus iudiciis suis: & maxime in causis criminalibus: in quibus ultio siue pena sanguinis irrogatur. diuina q̄dē inspiratōe illustratus: sciebat q̄ Rex non tā regat q̄ regat̄. unde in omnibus iudiciis suis mitigata legum seueritate: semper utebatur misericordie lenitate. Erat enim consolator afflictorū. subleuator oppressorū. pius pater pupillorum. & p̄tector orphanorū. Qui etiam uictor honoratus: inclitus: augustus extitit. non tam nominū p̄petate q̄ rerum ueritate. adauxit enim rempublicā hungarie. Ipse q̄dē primus dalmaciam atq; croaciam sue mōarchie iure perpetuo: subiugauit. Cum enim Rex Zoromerus sine liberis decessisset uxor eius soror regis Ladizlai: ab īimicis uiri sui multis īiuriis pregrauata: auxilium fratris sui regis Ladizlai in nomine Ih̄u xp̄i implorauit. Cuius iniuriā Rex grauiter uindicauit. & croaciam atq; dalmaciam integraliter sibi restituit. quapropterea predicta regna suo subdidit dominio. quod non fecit p̄pter cupiditatem. sed quia secūdum legalem iusticiā sibi competebat hereditas. q̄mquidē Rex Zoromerus in p̄mo gradu affinitatis eidem attinebat. & heredem nō habuit. ¶ Porro Salomō erat in poson. reuerendissimi autem ep̄i laborabant pacificare eos. Rex aūt Ladizlaus q̄uis sciret Salomonem nimis eē trucem & impatibilem: uictus tn̄ pietate: & maxime iusticia cōpellēte: quia ius legittimū Ladizlaus non habebat contra eum. sed oia ex facto fecit: non de iure. quarto anno regni sui pacificatus est cum Salomone: donans ei stipendia ad regales expensas sufficientia. Optimates autem regni futura pericula bellice cladis: caute precauentes: non patiebantur regnū partiri cū Salomōe. ne nouissima fierēt peiora p̄oribus. Salomonis aūt cauteriatā conscientiam preconcepte iracūdie amaritudo laniabat. Cepit itaq; fremebundus estuanti animo machinari dolos in perniciē innoxii sanguinis Ladizlai. sed incidit in foueā quā fecit. Rex enim Ladizlaus deprehenso flagitio: cepit Salomonem. & in uisegrad retrusit ī carcerē. sed postmodū dimissus ē de carcere in eleuatōne corporum sancti regis Stephani. & beati Emerici confessoris. Et fugiens adiit ducem cunorum qui uocabatur

Cutesk. cui iurauit ꝙ transiluaniam prouīciam ꝓprietario sibi traderet. & filiam eius in uxorem acciperet: si ille in auxilium eius super Ladizlaū uēiret. Dux aūt Cutesk inani spe seductus cū magna multitudine cunoꝝ inuadens bungariā: deuenit usq̧ ī ꝓuīciā castroꝝ bungh & borsoa. Quo audito Rex Ladizlaus irruit super eos. & contriti sunt a facie eius. cecideruntq̧ in ore gladii multa milia cunorum. Rex autem Salomon & Cutesk: sicut anates auulsis pennis ab unguibus austuris fugiētes euaserunt. Rex itaq̧ Ladizlaus tulit spolia eorum. & in ymnis & cōfessionibus benedicebāt deū.: q dedit eis gloriosam uictoriā. Fecit aūt Rex construi ecclesiā ad honorem omnipotentis dei. ¶ At Rex Salomon cum latrunculis cunorū inuasit bulgariā & confinia grecie. ubi ab exercitu imꝑatoris grecie miserabiliter sunt percussi. e qbus ualde pauci euaserunt. Rex ergo Salomō fugiens euasit cum paucis. & facili cursu transiuit danubiū: qa glaciatus erat. Cumq̧ uenisset ad quoddam nemus maximum: dixit suis ut ꝓ recreandis equis paululum pausarent. ipse uero deposito scuto fixit se cōfestim reuersuꝝ. & abiit ī opacas ꝑtes siluarum: suis nichil tale opinantibus: absentauit se ab illis. nec unq̄ ultra comparuit. Fractus quippe tot aduersis: uisitatus ē a spiritu salutari. quia ex ipsis aduersis non est effectus durior. nec contra iustissimam dei ueritatem libero pugnans arbitrio: sed manū misericordie corripientis dei sentiens: in recordatiōe commissorum ingemuit. Et quantū iuste humanitatis arbitriū pensari potest: cum cordis contritōe & satisfactōne de peccatis suis penituit. Vere felix necessitas que cōpellit ad meliora. En nobile corpus regis Salomonis: regalibus deliciis educatum: iacet ī puluere & cinere fatigatum. Et qui prius pugnabat pro temporalibus: nunc solum intēdit celestibus. Totū .n. tempus uite sue in peregrinatiōe & orōne. in ieiuniis & uigiliis. in laboribus & obsecrationibus consumauit. Visus est etiam semel in būgaria tempore regis Colomāni. sed statim delituit: nec unq̄ amplius comparuit. Migrauit autē ex hoc seculo ad dominū.

& sepultus est pole in ciuitate ystrie. Vxor autē eius & mater in agmund requiescunt. ¶ At Rex Ladizlaus in anteriora se semper extendens. & de uirtute in uirtutem proficiscens. quasi uirgula fumi ascēdens ex arōatibus mirre & thuris: & uniuersi pulueris pigmentarii. qui non solum in bungariam: sed etiam in uniuersa regna xp̄ianitatis respersit odorē suauitatis. Vnde mortuo romanorū imperatore. duces & tetrarche teutonicoꝝ: cunctiq̧ barones & optimates cōmuniter & cōcorditer rogauerunt eum: ut susciperet imperium. Quia uero ipse nō sua sed que Ihesu xp̄i sūt querebat: illud diuinū oraculum mēte sedula reuoluebat. Non trāsgrediaris termīos antiquos quos posuerūt patres tui. ¶ Regnauit autem decē & nouē annis. & mēsibus tribus. Migrauit autē ad dominū: Anno dn̄i millesimononagesimoquinto: quarto kalē augusti: feria ꝑma. Cuius scissimū corpus in suo monasterio uaradini deuotissime ueneratur.

De coronatione regis Colomāni: filii regis Geyse ꝑmi. qui fuit filius regis Bele ꝑmi.

POst ip̄m autem regnauit Colomānus filius regis Geyse. Ipse enim Belam filiū Almus ducis. filii Lampti ducis. filii Bele regis dicti benin: adhuc infantem de quorundā consilio extractū de mr̄is gremio excecauit. Sed qa sibi consanguītate attinebat: ideo ip̄m non interfecit: sed priuauit lumine. ut non sit dignus portare coronam sancti regis. Iste Colomānus ep̄s fuit uaradieñ. sed quia fratres quos habebat morte sunt ꝑuenti: ideo summo pontifice cum eo dispensante: regnare cōpellitur. q ab hungaris kunues Calman appellatur. eo ꝙ libros habebat in quibus horas canonicas ut ep̄us persoluebat. Iste dalmacie regnum occiso suo rege Petro noīato in montibus petergazia: hungarie adiunxit. Galeas quoq̧ uenetorum & naues solidans & allocās pecunia maxima: exercitum copiosum in apuliā destinauit. Qui apulia spoliata: per tres menses in ea permansit.

ubi etiā milites exercitus monopolim & brūdusiū expugnātes: uenetis ad tenendum pro utilitate regis Colomāni reliquerūt. ipsi aūt in hungariā abinde sunt reuersi. Que qdē ciuitates per galiotas pisanoꝝ missos p cesarē: expulsis uenetis sunt rehabite. ¶ Regnauit aūt Rex Colomānus ānis decē & octo. mēsibus sex. & diebus quinq;. Migrauit ex hoc seculo: Anno dn̄i millesimocentesimodecimoquarto. tercio nonas februarii. feria tercia. Cuius corpus albe quiescit.

Mortuo rege Colomāno: Stephanus secundus filius eius in regem consecratur.

QVi successit Stephanus filius eius. Qui regnauit annis decem & octo: & mensibus quinq;. Migrauit aūt ad dn̄m Anno domini millesimocētesimotricesimop̄mo. Cuius corpus uaradini quiescit.

De coronatione secundi Bele ceci: filii Almus ducis: filii Lamperti ducis. qui fuit filius regis Bele primi.

POst ip̄m uero regnauit Bela cecus. Impletum est in ipso illud propheticum. Dn̄s soluit compeditos. dn̄s illuminat cecos. Et iteꝝ. Inite consilium & dissipabit̄. loquimini uerbū & non fiet. Creuit autem puer cecus regnante Stephano filio regis Colomāni. & mortuo ipso: coronatur quarto kalēd maii feria tercia. Et genuit quatuor filios. s. Geysam. Ladizlaū. Stephanū & Almus. Quo regnante: regina habito consilio regis & baronū fidelium fecit congregationē generalem in regno iuxta arad. Illa igitur die dicte congregatōnis dum Rex sedisset sup solium regni sui uenit regina cum filiis suis & sedit circa regē. Dixit autem ad populū uniuersum. Om̄es fideles nobiles senes & iuuenes: diuites ac pauperes audite. Cum unicuiq; uestrum deus uisionem dederit naturalem uolo audire: Cur dn̄s uester Rex suis oculis sit priuatus? & quoꝝ cōsilio hoc sit actū modo michi ꝑpalate. & eos fideliter in hoc loco uindicantes: nobis de ip̄is finem date. Ecce enim deus regi uestro pro duobus oculis dedit quatuor. Facta igitur hac uoce. irruit om̄is populus sup illos barones quorum cōsilio Rex fuerat obcecatus. & quosdā ex ipsis ligauerunt. quosdam uero detruncauerunt. Sexaginta autem & octo ꝓphanos ibidem crudeliter occiderunt. Et om̄es successores eoꝝ tam uiri q̄ꝫ mulieres eodem die sunt registrati. Insuper om̄is illorum possessio ecclesiis cathedralibus ē diuisa. & sic omnes uille conditionales donationes regū nominantur. ¶ Regnauit autem ipse Bela cecus annis nouē. & mēsibus. xi. & diebus duodecim. & fuit pius Rex. Migrauit autē ad dn̄m Anno domini millesimocentesimoquadragesimop̄mo. ydibus februarii feria quinta. Cuius corpus albe quiescit.

Mortuo rege Bela ceco: Rex Geysa secundus filius eius primogenitus coronatur.

REgnauit autem post eum Geysa filius eius. qui corōatus est quarto kald̄ marcii: in dn̄ica inuocauit me: transactis duobus diebus post mortem patris. Regnauit autem ānis. xx. mensibus tribus. & diebus undecim. Et genuit quatuor filios. s. Stephanū & Belam. Arpad atq; Geysam. Migrauit autem ad dominū. Anno domini millesimocentesimosexagesimoprimo pridem kald̄ iunii. feria quarta. Cuius corpus albe quiescit.

De coronatione Stephani tercii filii Geyse secundi. Et de coronatione p̄mo Ladizlai secūdi. deinde Stephani quarti filioꝝ Bele ceci: uiuēte adhuc Stephāo tercio.

LOco eius coronatur Stephanus filius eius. Et regnauit annis undecim. mensibus nouem & diebus tribus. ¶ In cuius imperio: dux Ladizlaus filius regis Bele ceci: usurpauit sibi coronā dimidio āno. Migrauit ad dominū Anno domini millesimocentesimoseptuagesimosecundo. ix. kld̄ februarii feria

prima. Cuius corpus albe quieſcit. ¶ Poſt hunc Stephanus
frater eius uſurpauit ſibi coronam menſibus quinq̧: & diebus
quinq̧. Coronatus eſt autem tercio ydus februarii: ī dominica
Exurge. Deuictus eſt aūt in feſto ſanctoꝝ Geruaſii & Protaſii
feria tercia. ubi multi nobiles hungarorum corruerūt. Poſt hoc
expulſus de regno: obiit in caſtro zemlen: Anno domini mille/
ſimocenteſimoſeptuageſimotercio: tercio ydus aplis feria qnta
Cuius corpus albe quieſcit. ¶ Dictus uero Rex Stephanus
filius Geyſe ſine herede migrauit ad dominum: Anno domini
milleſimocenteſimōſeptuageſimotercio: quarto nonas marcii:
feria prima. Cuius corpus ſtrigonii quieſcit.

De coronatione regis Bele tercii: fratris Stephani tercii. & filii Geyſe ſecundi.

Poſtea regnauit Bela frater eius: qui fures & latrones per/
ſecutus eſt. & petitōnibus loqui traxit originē: ut romana
habet curia & impii. Qui corōatus ē ydibus ianuarii feria pma
Regnauit ānis uigintitribus. menſe uno. & diebus decēnouem.
Obdormiuit autem in domino: Anno eiuſdem milleſimocente/
ſimononageſimo. nono kalē maii feria tercia. Cuius corpus in
albeñ eccleſia tumulatur.

De coronatione Emerici regis: filii Bele tercii: filii Geyſe ſecundi.

Qui ſucceſſit Emericus filius eius. Et regnauit annis octo
menſibus ſeptem & diebus ſex. Huius uxor dña Cōſtātia
filia regis aragonie ceſari Friderico per conſiliū apoſtolicı co/
pulatur. & genuit filium nomīe Ladizlaum. Migrauit aūt ad
dñm: Anno domini milleſimoducētēſimo: pridē kalē decēbris
feria tercia. Cuius corpus requieſcit in eccleſia agrieñ.

De coronatione regis Ladizlai tercii: filii regis Emerici.

Poſt eum regnauit Ladizlaus filius eius. & coronatus eſt
ſeptimo kalenē ſeptembris feria quīta. Regnauit autem
menſibus ſex: diebus duobus. Migrauit autem ad dñm Anno
eiuſdē milleſimoducenteſimopmo: nonis maii. Cuius corpus
albe quieſcit.

De coronatione regis Andree ſecundi: filii regis Bele tercii.

Hic ſucceſſit Andreas filius Bele tercii. qui Andreas co/
ronatus ē uiceſimoſeptimo die poſt obitū regis Ladizlai:
quarto kalē iunii: ī pēthecoſtē. Cuius uxor fuit dña Gerdrudis
de almania. de qua genuit Belam Colomānū Andreā & btām
Elizabeth. Sed proch dolor humāi generis inimico pculdubio
ſuadente: uxorem Bankbani magnifici principis: dña mēorata
ui tradidit cuidam ſuo fratri hoſpiti deludēdam. Quā ob cām
idem Bankbanus de genere Bor oriundus: ſuū gladiū in regine
ſanguine miſerabiliter ſauciando cruētauit. & diro uulnere ſau/
ciatam: anno dñi milleſimoducenteſimoduodecimo interfecit.
Cuius corpus in monaſterio griſeorum mōachorum de pelys
tumulatē. Pro cuius morte uox flebilis inſonuit ī tota pānonia
& in oīni genere Bankbani execrabilis & horrēda ē ſanguinis
effuſio ſubſecuta. ¶ Poſt hec Rex Andreas terram ſanctam
uiſitauit ad mandatum pape. quod mandatum acceperat dum
eſſet adhuc dux. ſicut habetur de uoto & uoti redemptōe. extra
Licet uniuerſis. quia ipſe compleuit & redemit uotum patris.
Et ibi in terra ſancta ſuper exercitum xpianoꝝ: contra ſoldanū
babilonie capitaneus & dux preficitur. & mox uictor efficitur
glorioſus. Manſit autem ibi tribus menſibus. Regali deniq̧
thezauro expoſito: diuerſorum ſanctoꝝ per ipm reliquie com/
parantur. Caput uidelicet ſancti prothomartiris Stephani. &
caput beate Margarete uirginis & martiris. dextra bti Thōe
apoſtoli. & ſancti Bartholomei. Item de uirga Aaron. & una de
ſex ydriis illis: in quibus xpus mutauit aquam in uinū. & alie

multe quas potuit tunc congregare. reuersusq; est in bũgariam cum preciosis thezauris sanctoꝝ. Regnũ autem suũ reinuenit in ꝓspero statu. non tamen hoc suis meritis: sed sanctoꝝ quorũ reliqas afferebat ascribi uoluit. In occursum ergo regis: Benedictus filius Ega cancellarius regine: omnes prelatos ecclesie compellebat. Modo autem illas reliquias sanctas: specialr̃ ille ecclesie habent: quarum prelati regi uenienti obuiã occurrerũt. Transactis itaq; nouem ãnis: Rex generosam Elizabeth filiã suã: nobili Ludouico: uiro illustri: turigie lãthgrauio copulauit. qui post multos annos similr̃ cruce signatus: deuote ierosolimã pergens: ibidem migrauit ad xp̃m. Cuius festum Ierosolimis deuote celebratur. ¶ Migrauit autem Rex Andreas ad dñm Anno domini millesimoducẽtesimotricesimoquinto: tricesimo ãno regni sui. Cuius corpus uaradini ad pedes sancti Ladizlai requiescit.

De coronatione regis Bele quarti: filii Andree secũdi. & de diffortunio eius.

Rex Bela post eum filius suus coronatus est: pridie ydus octobris feria ꝑma qua cantatur: Da pacem: ĩ cathedrali ecclesia beati Petri albe: quam ipse consecrari fecit. Colomãno duce fratre eius ensem regalẽ ad latus ipsius honorifice tenẽte. Daniele uero duce ruthenorum equũ suũ ante ip̃m summa cũ reuerentia ducente. Regnauit autem trigintaquinq; annis.

De primo aduentu tartaroꝝ in hungariã.

¶ Tempore autem istius Bele regis: Anno a natiuitate domini millesimoducẽtesimoquadragesimoꝑmo: mãgali siue tartari cũ quinquies centenis milibus armatorum: regnum hungarie inuaserunt. Contra quos Bela Rex iuxta flumẽ sayo ꝑhãs uincit̃ In quo prelio fere extinguitur milicia regni hungarie uniuersa. Ipso uero Bela rege ad mare fugam faciente: tartari usq; ibi eũ crudeliter insecunt̃. Manserunt enĩ ip̃i tartari in regno hũgarie tribus annis. Et quia seminare in illis temporibus nõ potuer̃t: hungari: ideo multo plures post exitum illorum fame perierũt q̃ illi qui in captiuitatẽ ducti sunt & gladio ceciderunt. ¶ Post hec aũt Rex Bela reuersus de maritimis partibus: ducẽ austrie Fridericũ bellicosum: ante nouam ciuitatem gens occidit hũgarorum in prelio: per maxillam transfigendo. Licet tamẽ idẽ dux ceciderit in hoc bello: Bela Rex cum hungaris triumphũ perdidit. Post hec autem Anno domini millesimoducentesimo sexagesimo: idem Rex Bela congregauit exercitum copiosum: contra Othocarum regem bohemorum circa morauiam: una cum filio suo Stephano: & Alpra duce cumanorum. sed uictus: fugit circa haymburg tercio ydus iulii. Erat enĩ Rex Bela uir pacificus. sed ĩ exercitibus & ꝓliis minime fortunatus. ¶ Ipius etiã tempore Anno dñi millesimoducentesimosexagesimotercio plebs flagellis se feriẽdo: uniuersaliter discurrebat. ¶ Obiit aũt Anno domini millesimoducentesimoseptuagesimo: q̄nto nonas maii: feria sexta: in festo inuentõis sancte crucis: ĩ insula budeñ. Et sepultum est corpus eius strigonii in ecclesia fratrũ minoꝝ: constructa ad honorẽ uirginis gloriose. quã ipse dñs Rex Bela adhuc uiuens sumptuoso opere & pulchro fecerat inchoari. ubi cum domina regina cõsorte sua Maria nomĩe filia imꝑatoris grecorum. & duce Bela filio suo carissimo feliciter requescit. uir uirtutibus plenus. cuius memoria quasi mel dulcorosum usq; in diem hodiernũ in ore omniũ hungarorum: & aliarũ pluriũ nationum suauescit. Cuius corpus Philippus archiepiscopus strigoniensis de ecclesia memorata auferri exhumando fecerat cõtra iura: & in sua ecclesia cathedrali indebite tumulari. Sup quo facto coram summo pontifice causa diutius uentilata: fr̃es minores cum honore maximo rehabere ex integro meruerunt. & coram uirginis ara gloriosius condiderunt. Ubi hii pulchri uersus continentur.

Aspice rem caram: tres cingunt uirginis aram.

Rex dux regina: quibus assint gaudia trina.
Dum licuit: tua dum uiguit Rex Bela potestas:
Fraus latuit. pax firma fuit. regnauit honestas.

De coronatione regis Stephani quinti: filii regis Bele quarti.

Post ipm̄ āno dn̄i millesimoducētesimoseptuagesimop̄mo cepit regnare filius eius Stephanus super totā hūgariam. qui Othocarum regem bohemorum in hungariā cū bohemis australibus & hanburgensibus cū potentia uenientē: ac ceteris mixtis gentibus ante fluuiū rabcha deuicit uiriliter ac fugauit Postea bodun ciuitatē bulgarorum: & bulgaros supans: regem eorum sibi compulit deseruire. Regnauit autem duobus annis & mortuus est ī āno tercio regni sui ī magna insula. & sepultus est in ecclesia beate uirginis in insula budeñ: in loco beginaꝝ.

De coronatione regis Ladizlai quarti: filii Stephani quinti.

Qui successit Ladizlaus filius eius. & corōatus est eodem anno quo mortuus est pater eius. uidelicet: Anno domini millesimoducētesimoseptuagesimotercio. Qui Rex Ladizlaus āno domini millesimoducētesimoseptuagesimosexto impatore adiuuāte: circa morauiam occidit regem Othocaꝝ supradictū in prelio. ¶ Postea cū āno domini millesimoducētesimoseptuagesimosecundo: Oldamur dux cumanie congregato exercitu cumanorū: circa lacum hood uocatum uolens hostiliter regnū inuadere hungarorum: ut suo dominio subiugaret: contra eum Rex Ladizlaus ut fortis Iosue pro gēte sua: & regno pugnaturus accessit. In cuius exercitu Lorandus filius Thome miles strenuus: contra cumāos lanceauit cum impetu uirtutis sue. & laudabiliter pcussit plurimos & pstrauit. Postea cum prelium committeretur inter partes fortissimū: subito & inopinate ex diuina clementia pluuia grandis exorit̄ contra faciē paganoꝝ. & qui in arcubus sperabant & sagittis: ꝓpter ymbriū dēsitatē iuxta ꝓpheticū facti sunt ut stercus terre. & sic Rex Ladizlaus uictoriam obtinuit diuino fretus auxilio.

De secundo aduentu tartaroꝝ in hungariā.

¶ Tandē postea pauci de ipsis cumanis qui euaserant: ad tartaros fugientes. quorum instinctu tartari Anno dn̄i millesimo ducentesimooctuagesimoquinto: secūda uice in hungariam aduenerunt: & usqꝫ pesth uniuersa miserabiliter cōbusserūt. ¶ Iste enim Rex Ladizlaus filiam regis Karoli de apulia in cōiugiū habebat. sed spreto thoro cōiugali: filiabus adhesit cumanorum. Eduam Cupchech & Mandulam uocatas: ac alias ꝗ plures in cōcubinas habebat. quarum aōre cor eius ē merito deprauatū. & a suis baronibus: & a regni nobilibus odio habebatur. Hinc insuper contra eum quia cumāice & non catholice cōuersabat̄: Philippus Firmanus sedis apostolice legatus aduēit. q barbas radere: crines detruncari: contra mores hungaricos: et pileos cumanicos: quorum usus in hungaria iam in consuetudine habebatur: abicere demādabat. regē etiam anathematis uinculo feriēs ut paganos odiret. ritumqꝫ xp̄ianorum diligeret. & thoro uiueret coniugali. sed nichil in rege ꝓficiens repatriauit. ¶ Post in breui ipse Rex Anno dn̄i millesimoducentesimononagesimo feria secunda ꝓxima ante festū Margarete uirginis: ꝓpe castꝝ kyriszug ab ipsis cumanis quibus adheserat: & specialiter ab Arbuz Turtule & Kemenche: ac eorū cognatis & complicibus quibus cōmunitas cumāorum habitis plurimis tractatibus & cōsiliis cōmiserat: ī suo tētorio medio silētio noctis: oportūitate captata diris uulneribus sauciatus: miserabiliter est īterfectus. In quo rege quia sine herede decessit: defecit semē masculinum sanctoꝝ regū. Pro cuius nece Myze palatinus olim sarracenus tunc tamen graciam baptismatis consecutus: audita morte dn̄i sui predicti regis Ladizlai: ad uindictam tanti sceleris se uiril̄r

potens. elapsis aliquibus diebus post mortẽ ipsius regis: una cũ
Lyze fratre suo: & Nicolao fratre uterino iam dicte E due cõ-
cubine: una dierꝫ ad descensum predicti Arbuz ueniendo quasi
in aurora p̃dictos Arbuz & Turtule cepit. & ip̃m Arbuz diuidi
fecit in duas partes. Turtule uero dimẽbrari. alios aũt cum eos
de genere eorundem: ac omnes ad eos pertinẽtes: & quod plus
est: etiã infantes ĩ cunis seu cunabulis iacẽtes: quos apphẽdere
potuit: iussit decollari. ¶ Tempore enim istius regis Ladizlai
incepit hũgaria a sua magnifica reflecti gloria: in casus flebiles
& euẽtus. ceperũt in ea intestina bella consurgere. ciuitates cõ-
fringi. uille per cõbustiones ad nichilũ redigi. pax & cõcordia
penitus cõculcari. diuites deficere. & nobiles rusticari: p̃ inopia
paupertatis. In illo tẽpore biga scilicet duarũ rotarꝫ uehiculũ:
a regni incolis currus Ladizlai regis dicebatur. quia ꝓpter cõ-
tinua spolia: animalia uehicula trahentia defecerant in regno.
sed hoĩes more pecorꝫ bigis iuncti: aĩaliũ uices impendebãt.
Idemqꝫ Rex Ladizlaus sepultus esse dicitur chanadini.

De coronatione regis Andree tercii: qui fuit nepos regis Andree secundi.

POst cuius regis mortem eodem anno decimooctauo die
Andreas dux de uenetiis coronatur. Qui uiuẽte adhuc
Ladizlao rege adductus in hungariam fuerat. Cuius Andree
regis ortũ & originem uideamus: qua ratiõe meruerit coronã
regni accipere. Cum enĩ Rex Andreas secundus: pater quarti
Bele regis & Colomani ducis: mortua prima uxore sua: uel po-
tius interfecta: ut superius dictũ est: mare ad mandatũ ecclesie
transfretasset in terram sanctam ad expugnandum ꝓ sepulchro
domini: ubi uictor existens reuertebatur feliciter cum honore:
tandem ĩ italiam applicuit. & quadam uice apud marchionem
estẽsem est magnifice hospitatus. Ille uero marchio cognoscẽs
regem esse uiduum: filiam suam excellenter pulchram & bene

ornatã: conspectui regis fecit astare ad mẽsam. Rex uero uidẽs
eam pulchram: & suis oculis graciosam: cum absqꝫ hoc ducere
uellet uxorem: cum eadem domicella eodem die contraxit ma-
trimonium. & in hungariam secum duxit. Mortuo uero rege
Andrea: domina ista uolens redire ad parentes suos: cõuocatis
principibus regni hungarie archiepiscopis & ep̃is: se grauidam
prole mãifestis indiciis demonstrauit. & sic reuersa est in terrã
suam esth uocatam. & ibi apud patrem suum puerũ masculum
peperit: quem in baptismo Stephanũ uocauerũt. Qui nutritus
& educatus sub hoc titulo: ꝙ esset filius regis hũgarie. Tandem
ad ultimam etatem deueniens usurpare dolose marchionatum
uoluit aui sui. sed idẽ auus suus p̃uales ip̃m remotius auugauit.
Et sic ipse Stephanus abiit in hispaniam ad Iacobum regem
aragonie: qui habebat in uxorem sororem istius Stephani: filiã
regis Andree regis hungarie. & ibi aliq̃ diu commoratus: iterꝫ
in italiã ueniens: electus est a ciuibus potestas in rauenna. Inde
fugatus uenit uenetias. Ibi autem uir quidam ciuis uenetensis
ciuitatis potior & ditior; cognoscens & sciẽs ueraciter hunc esse
filium regis hungarie: tradidit sibi filiam suã in uxorem. & oĩm
bonorum suorum participem eũ constituit. Ex illa aũt habuit
Stephanus filium quem Andream uocauit: nomine patris sui.
Qui Andreas auxilio & consilio auũculorum suorum: qui erãt
infinitarum diuitiarũ: uiuente adhuc rege Ladizlao in hũgariã
subintrauit. eo ꝙ esset dux qui deberet habere portionẽ ĩ regno
regis Andree: titulo aui sui. Cũ aũt fuisset occisus Ladizlaus:
a baronibus regni feliciter coronatĩ. Qui anno secundo regni sui
cum exercitu maximo austriam debellauit.

Quomodo in preiudiciũ regis Andree Karolus puer per papam in hungariã pro rege mittitur.

IN cuius imperio quidam nobiles regni: Iohãnes scilicet
& Henricus banus filii Hẽrici: ac alii q̃ plures: in p̃iudiciũ

regis Andree a papa Bonifacio octauo: regẽ ut dicit petierũt.
Quorum instantiam Papa admittens: quendã pueꝝ undecim
annorum nomine Karolum: anno domini millesimoducẽtesi-
mononagesimonono uiuente adhuc Andrea rege: in hungariam
destinauit. Cuius quidem karoli generatio & origo tali modo
habetur. Rex Stephanus quintus filius Bele regis quarti: regis
hungarie: inter alias filias habuit unã nomine Maria uocatã.
quã karolo claudo filio karoli magni: qui ex donatione ecclesie
fuit Rex sicilie: tradiderat in uxorẽ. qui Rex karolus claudus
ex illa filia Stephani regis genuit Karolũ Marcellũ uocabulo.
Karolus uero Marcellus ex filia imperatoris Rodolphi Cle-
mentia nomine: genuit filium quem ꝑmo in terra sua uocauerẽt
karobertum. quasi karolum robertum. in hungaria autẽ ablato
roberto ip̃m hungari karolum uocauerũt. Vt aũt iste karolus
regnare ualeret: & contra Andream regẽ potestatem acciperet:
Papa prefatus legatos unũ & aliũ de latere suo: cõtra Andreã
regẽ pro karolo destinauit. Qui nihil agere ualentes ad ꝓpria
redierunt. ¶ Interim Anno dñi millesimotricentesimoprimo
in festo sancti Felicis in pincis: idem Rex Andreas in castro
budeñ requieuit ĩ dño. & sepultus est in ecclesia sancti Iohãnis
euangeliste apud fratres minores.

Mortuo rege Andrea: Ladizlaus uel potius Ven-
cezlaus filius regis bohemie cõtra karolũ ĩ hũgariã
inducitur: & in albeñ ciuitate honorifice coronat̃.

POstea mortuo rege Andrea: barones regni in duas partes
eodẽ anno celerius diuidunt̃. ita ꝙ Matheus: Omodeus
& Vgrinus potẽtissimi ĩ regno: ac alii nobiles ꝙ̃plures Karolo
puero adheserunt: & eum regem nomiabant uerbo sed nõ facto.
Dñicus uero filius Stephani dicti porch: magister tauarnicoꝝ
quondam regis Andree: Demetrius filius Nicolai: Henricus
filius Henrici: uiri ualde magnifici: cũ Iohanne archiepiscopo
coloceñ. & Andrea ep̃o agriensi: Emerico episcopo uaradiensi:
Haab ep̃o uacieñ: Anthonio ep̃o chanadieñ: Nicolao episcopo
bozneñ: & Iacobo ep̃o scepusieñ: cui usq; uitam cõcessus fuerat
episcopatus: in mense iulio uersus bohemiã ꝓcessert̃ ad regem
Vencezlaum: ut regni susciperet gubernacula hungarorum: ne
regni libertatem amitterent: in susceptiõe ꝑ ecclesiã dati regis.
Ad ip̃m autem regẽ bohemie ob hanc causam posuert̃ gressus
suos. quia Rex Othocarus qui per Ladizlaũ regem fuerat in-
terfectus: sicut est superius enarratum: habuit in uxorem filiam
domine Anne filie Bele regis quarti q ex ea genuit filiũ nomine
Vencezlaum: qui regnauit in bohemia patre mortuo multis
annis. Qui Vencezlaus uenire noluit. sed filium suum ex filia
imperatoris Rodolphi ꝓcreatum & genitum: nomine similiter
Vencezlaum: in quadam uilla godyn uocata circa morauiam:
ex parte bohemie: ubi prefati nobiles & ep̃i conuenerũt: in regẽ
hungaris tradidit naturalem. & ipsi confectis instrumẽtis lr̃aꝝ:
& roborato fidei firmamento unanimiter susceperunt. Abhinc
te deum laudamus altissime ꝓclamantes: ad albã ciuitatẽ regiã
deuenerunt. ubi Iohãnes archiep̃s coloceñ cũ ep̃is aliis supius
nominatis honorifice coronart̃. Sedes nanq; tunc archiep̃atus
strigonieñ uacabat. inde budã uenientes: ibiq; Iohẽs archiep̃s
obdormiuit in dño. & Iacobus ep̃us scepusieñ quieuit in pace.
tumulantur aũt in ecclesia sancti Iohannis apud frẽs minores
Postea rege iamdicto quem hungari Ladizlaum uocauerunt:
in buda degente: nullum castrũ: nullũ ius regale: nulla potẽtia:
seu ptãs sicut Karolo puero ex parte baronum restituuntur. sed
una pars regni karolum: altera Ladizlaum regem appellabant
nomine tm̃: sed non effectu regie ptãtis. Tũc Rex Vencezlaus
pater Ladizlai nouiter coronati: uidẽns & considerãs palliatas
uersutias hungarorum: Anno dñi millesimotricentesimotercio
cum multitudine exercitus pannoniam est ingressus. & iuxta
danubium circa pesth aliquantulum residens: Ladizlaũ filium
suũ cum corona regni accipiens: & Ladizlaum filiũ Vernheri
rectorem seu iudicem budeñ: & quosdam alios capiens: in suum

regnum ĩ pace reuertitur. Eodem tempore frater Nicolaus de
ordine fratrum predicatorũ ep̄us hostieñ cardinalis: apostolice
sedis autoritate suffultus: in hũgariam pro karolo aduenit. qui
bude residendo diebus plurimis: uidens se nichil posse ꝑficere:
reuersus est in curiã: & ibi mortuo Bonifacio octauo: ĩ summũ
pontificem eligitur & creatur. & Benedictus appellatur. In suo
autem recessu ciues ciuitatis budeñ pro quodã casu ĩ iterdicto
reliquerat. Interdictum quippe religiosis & plebãis stricte ser-
uantibus: surrexerunt quidam pseudo sacerdotes & perfidi: qui
manifeste diuina populo celebrabant. & sacramẽta ecclesiastica
ministrabãt publice in interdictis. Insup malũ malopniciosius
cumulantes: conuocato populo: accensis lucernis summũ pon-
tificem xp̄i uicariũ: archiep̄os & ep̄os uniuersos regni hũgarie
ac uiros religiosos communiter excõmunicatos altis uocibus
promulgabant. Hoc factum est in castro budeñ: quodam dicto
Petermanno regente budeñ ciuitatem: quẽ ꝑ Ladizlao captiuo
Rex prefecerat Vencezlaus.

Quomodo Otto dux bauarie in regnũ contra Karolũ inducit. coronat. captiuat & expellit.

INter dum uero filii Henrici: & quidam alii nobiles: Ottonẽ
ducẽ bauarie subintroducunt in regnũ hungarie. Qui ueniẽs
& coronam regni a Vẽcezlao ablatam petiuit sibi dari: ac secũ
ferens: Anno dñi millesimotricentesimoquinto albam regalem
ciuitatem peciit: ut ibi coronaretur legittime in regem. quem
Benedictus ep̄s uesprimieñ: & frater Anthõius ep̄s chanadieñ
in regem unxerũt. & dicta corona regia coronarũt. Inde budã
ueniens: & in die solemni ĩ decore regio coronam sanctã habẽs
in capite: ꝑ omnes plateas & uicos incedebat eques: cũ populo
copioso: ut cunctis se esse regem legittimum publicaret. Qui in
breui terram erdeel cum Beke filio Thome censuit uisitare. ubi
Ladizlaus uoyuoda ip̄m captiuauit: & ĩ castro suo tenuit uin-
culatũ multis diebus. qui tam miserabili fortuna sibi occurrẽte

de regno expellitur hungarorum. Nec hoc pretermittendũ est:
ꝙ cum sancta corona per dictũ Ottonẽ ad hungariã portaret:
propter timorem hostium fecit illã includi per artẽ tornatoriã
in flasconem. Cum autem equitaret cum suis sub noctis silẽtio
in strata publica ĩ qua plurimi uiatores transiebãt: casu de selle
corrigiis ubi erat flasco ille ligatus: quasi uas uinariũ nullo ui-
dente cecidit resolutus. Postmodum uero luce clarescente dum
uidissent non esse thezauꝝ illũ preciosum: quocitius potuerunt
timore percussi: retro celeriter cucurrerunt. quam coronã inter
multos transeũtes ĩ terra iacẽtẽ in medio publice strate inuẽtã
a nemine reperierũt. Forsitan ceciderat in ꝑma uigilia noctis.
reinuenta est autẽ sequẽti die circa tẽpus non dubiũ uesptinũ.
Mirum certe & miraculum non tacendum. Quid enim ꝑ hoc
ꝙ illa corona cecidit intelligo: nisi quia dux ille usꝗ uitã suam
portare non potuit hanc coronam. sed amisit de capite coronã
ipsam pariter & honorẽ. Quid est ꝙ a nullo inuẽta: sed ab ip̄is
qui portabãt: nisi ꝙ ne pãnonia sibi data corona ab ãgelo ꝑua-
retur. Quo facto in eisdẽ euentibus Ladizlaus filius Vernheri
de captiuitate regis Vencezlai anno fere tercio liberatur. & cũ
Iohanne filio Chaak castrum budeñ per portam que iuxta sy-
nagogam iudeorum est: feria quinta post festũ beate Petronelle
uirginis: noctis in silentio subintrauit. & quosdam ciues budeñ
suos aduersarios & ꝓditores inuasit subito & destruxit. Peter-
mannus autem iudex ciuitatis: nudus fugiẽs: uix euasit. Duos
enim ex ipsis ciuibus: scilicet Marcum Hermã: & magistrum
Martinũ iuratos ciues de duodecim: in caudis equoꝝ ꝑ uicos
& plateas ciuitatis crudeliter trahi fecit. & ossa eorum ignibus
concremauit. bona eorũ obtinuit & possedit. Sacerdotes insup
illos pfidos superius mẽoratos: manibus cathenatis & pedibus
Thome strigonieñ archiep̄o destiauit. quos idẽ archiepiscopus
carceri mancipauit. & in eodem tristem spiritum emiserunt.

Expulso Ottone: Karolus ĩ regẽ suscipit. & corõat.

CVm igitur puer Karolus absq; regni solacio in hungaria moraretur: frater Gētilis tituli sancti Martini in mōtibus presbiter cardinalis: de ordie fratrum minorum: ex autoritate summi pontificis plenaria: Anno domini millesimotricentesimooctauo pannoniā introiuit. uno siquidē āno in pace trāsacto: Anno domini millesimotricentesimonono constitutiōe terribili promulgata: nobiles regni anathēatis uinculo innodauit. pauperibus uero & diuitibus uniuersis diuina strictius interdixit. & hec fecit illis nobilibus: qui iura regalia & reginalia nolebant restituere regi karolo supradicto. & q eū regē minime appellarēt. Ladizlaū uero uoyuodam trāsiluanū speciali excōmunicatione feriens: eo q coronam regni: quam ab Ottone duce dum eum captiuauerat receperat īdebite detinebat. Et quia filiam suam idē Ladizlaus tradiderat filio Stephāi regis seruie scismatico in uxorē. Quapropter cū prefati nobiles extra cimiteria corpa iacentia conspicerent defunctorum: amaro spiritu pturbati: āno dñi millesimotricentesimodecimo congregati in campū rakus circa pesth: Karolum sepedictū in regem cōcorditer susceperūt. & albam pperātes feria quinta in octauis sancti regis Stephāi solemniter cum leticia coronarūt: cū sancta corona a Ladizlao uoyuoda restituta.

Incidentia.

Anno eodem Papa Clemens quartus: per cruciferos sancti Iohannis: inter xpicolas mundi huius: inestimabilem thezaurū fecit sagaciter pcurari: ad passagium generale pro terra sancta expugnanda: tradens dictis cruciferis gratiā generalē: pecuniā largientes: ab omnibus criminibus absoluendi: usq; ad cōtinuos quindecim ānos. sed postea de illo tanto thezauro nichil factū uidimus effectiue. Anno dñi millesimotricentesimoduodecīo cum Rex Karolus regale castrum sarus uocatum: a Demetrio filio Nicolai: ex mādato Mathei potentissimi pncipis possessū suis uiribus obsideret: idē Matheus filius Petri de trinchinio: mille & septingentos milites lanceatos conducticios: & omne penitus posse suū contra regē in adiutoriū Demetrii destinauit ut ipsum regem de subcastro pcul pelleret ppotenter. Principes autem exercitus Demetrium supradictum & Abbam dictum pulchrum siue magnum constituit. Quorum aduentum Rex audiuit: putās se nō posse resistere: i scepus se recepit. cui scepusiēn: equites pariter & pedestres fideliter cōcesserunt. cū qbus Rex hostes suos audacius est aggressus. Qui quidem īterdū ciuitatem cassa uocatam expugnare ceperāt p morte Omodei palatini: quem in cassa cassenses teutonici: uel potius saxones peremerant innocentem. Quibus cū exploratores cōclamarēt regis aduentū: dimissa ciuitate: intrepidi obuiā regio exercitui pcesserunt. & ad locum pugnandi magis aptōrem Rex: & ipi plurimū festinabant. quem locū ipsi primitus occuparūt. Rex interim in quadam ualle circa barnald cum exercitu cōfessione sacramentali premissa: & absolutōne accepta: susceptoq; domici corporis sacramento a cruciferis supradictis: mori se per oīa parauerunt. At ipsi durissimi pacis hostes bellica arma induti: de cuiusdā montis cacumie in uallem prefatā ptinus certaturi: regi obuiam descendebant. & in latere dicti montis feria sexta in festo sanctorum Viti & Modesti prelium durissimū ē cōmissum: quale a tempore tartarorum in hungaria non contigit celebrari. In quo prelio de familia regis Kokos filius Stephāi dicti porch: & Stephanus filius Bagen: Ladizlaus filius Thōe: Iacobus filius Aladarii: Michaelq; filius Gyurke: & Petrus castellanus de beregh: preclari nobiles corruerunt. Gyurke sub uexillo regis uexillarius existens occisus est. quo uexillo cadēte: Rex sub uexillo cruciferorum pugnauit. Ex parte uero altera: Demetrius filius Nicolai & Abba principes exercitus: ac duo filii Omodei mortis iaculo uulnerati prepropere ceciderunt. & alii q plures letaliter sauciati: ibidem & alibi mortis debita psoluerunt. Et licet ex parte regis plures ceciderunt: tamē Rex uictoriam obtinuit gloriose. quod factum a deo eē credimus et fatemur. Anno domini millesimotricentesimodecimoseptīo domina Maria prima consors dñi regis: natione polona: filia

ducis Kazmeri: tercio die post festū sancte Lucie in temesuar
uite cursum feliciter terminauit. & in alba regali in ecclesia btē
Marie uirginis terre gremio cōmendatī. ¶ Anno domini mil-
lesimotricentesimodecimooctauo accepit Rex dñam Beatricē
filiam regis romanorum: sororem regis bohemorum: de terra
lucelburgeñ. que in reuolutione eiusdē anni obdormiuit in dño.
& uaradini ī ecclesia chathedrali tumulatī. ¶ Eodē āno ecclesiā
beate uirginis albeñ: que frequenter incēdio uexabatur seu de-
uastabatur: incepit Rex tegere plumbeis tegumentis. & cum
gloriosa testudine decorare. insuper etiā columnis firmissimis
stabilire. ¶ Anno domi millesimotricentesimouicesimo accepit
Rex filiā Ladizlai regis polonoꝝ Elizabeth noīe: de qua anno
dñi millesimotricentesimouicesimoprīo: habuit Rex filiū noīe
Karolū. q puer mortuus est eodem āno quo natus est. & ī alba
sepultus. ¶ Anno dñi millesimotricentesimouicesimoquarto:
in uysegrad ī festo sancti Remigii: de eadē regina Rex genuit
filium nomine Ladizlaū. ¶ Anno domini millesimotricētesi-
mouicesimoqnto inchoauit dominus Rex fratribus mīoribus
edificare ecclesiā in lyppa ad honorem beati Lays: noui sancti
episcopi tolosani & cōfessoris. qui fuit frater carnalis patris sui
scilicet pmogēitus regis sicilie: filius Marie regīe: filie Stephāi
regis hungarie: filii Bele quarti: professor uoto & habitu ordinis
fratrum minorum. & positum est fundamentum ꝑ sanctuario:
in festo translatōnis beati Frācisci. ¶ Anno dñi millesimotri-
centesimouicesimosexto: tercio noñ. marcii: natus est eidē regīe
filius: quem noīe huius sancti cōfessoris consanguinei sui Lays
pre gaudio appellauit. ¶ Anno domini millesimotricentesimo
uicesimoseptimo feria quarta ante dominicam ramis palmaꝝ:
ecclesia beate uirginis de alba regali: q̄uis plūbo tecta fuisset:
contra incendiū ut superius memini: tamē flebil̄r ē combusta.
& tota materia plūbea in laminas ꝑducta: de tecto eius a facie
ignis uehementis fluxit liquide sicut cera. excepto uno cāpanili
quod est supra sacristiam: ubi sanctoꝝ reliquie q̄plurime posite

conseruantur. quod nemo dubitet eorum meritis remāsisse. sed
eadem ecclesiam Rex postea iterum plumbo texit. ¶ Eodem
anno ī festo sci Andree apostoli: natus est ei filius quē Andreā
appellauit ¶ Anno domini millesimotricētesimouicesimonono
mortuus est Ladizlaus filius eius. & ī alba terre gremio com-
mendatur.

De ferocitate Feliciani.

¶ Cum autem iisdē temporibus regnū hungarie pacis optate
tranquillitate gauderet: & securū esset ab hostibus circūquaq;:
pacis emulus: & inuidie semīator diabolus: misit ī cor cuiusdā
militis nomīe feliciani: de genere Zaach inueterato dierum: &
canicie iam respersum: ut dñm suū regem Karolum: & dñam
Elizabeth reginā: & duos filios eius. uidelicet Lays & Andreā
occideret gladio una die. Qui Felicianus per Matheū de trin-
chinio quondā palatinū fuerat exaltatus: tandē relicto Matheo
uenerat ad regē. quē Rex regio fauore diligēs: securo ingressu
regis ianua absq; obice sibi patebat. Porro dum Rex una cum
regina & filiis suis p̄fatis: anno dñi millesimotricētesimo. xxx.
decimoqnto kld̄ maii: feria tercia post octauā pasce ī suburbio
castri uysegrad in domo sua pranderet: āte regis mēsam clam
subintrando: idem Felicianus astitit. & euaginato acutissimo
gladio: uehemētissīo impetu more canis rabidi: imisericorditer
regē: reginā: filiosq; uoluit iugulare. sed misericordia misericor-
dis dei prohibente: quod uoluit non potuit effectui mancipare.
tamen Regis manum dextram leniter uulnerauit. Sed ꝑch
dolor piissime regine dextre manus quatuor digitos: quos ipsa
paupibus & miserabilibus atq; abiectis personis misericorditer
in elemosinis extēdebat: ꝓtinus amputauit. cum quibus etiam
digitis innumerabilibus ecclesiis paramēta uaria consuebat. et
altaribus sacerdotibusq; ornamenta de precōsis purpuris trās-
mittebat: & calices indefesse. Cum etiam pueros regios ibidem
astantes uellet occidere: pedagogi pueroꝝ: uidelicet Nicolaus
filius Gyule de keuesich. & Nicolaus filius Iohannis palatini
se interponentes: euadentibus pueris mēoratis: letal̄r in capite

uulneranẽ. Tunc Iohãnes filius Alexãdri de comitatu potoſcñ bone indolis iuuenis: uicedapifer regine tunc exiſtens: in ipſum Felicianũ quaſi in cruẽtam beſtiam irruit. & cum bicello inter collum & ſcapulã fortiter feriẽdo tranſfixit. & ad terrã deiecit. Hic & ĩde poſtea gladiatores milites regis: gladiis terribilibus membratim miſerum laniantes: quaſi quoddã monſtrũ gladiis effecerunt. Caput eius budã mittitur. manus & pedes aliis ciuitatibus deſtinanẽ. Dẽiq; filius eius unicus adoleſcẽs: & unus ſibi fidelis famulus fugam capiẽtes: euadere minime potuerũt. in caudis equorum uite terminũ perceperunt. Quorum omniũ cadauera canes in platea cum oſſibus corroſerunt. Et dignum quippe erat: ut Felicianus q multos xp̃icolas mẽbris ſuis feraliẽ mutilando priuauerat: ipſe membris omĩbus iuſto dei iudicio priuaretur. Et qui fuerat tortor pauperũ indefeſſus: a cõmuni morte hominũ excluſus: morte canina & ſubitanea moreretur. ut quaſi canis cum canibus perciperet porcionem. Filia quoq; eius Clara uocabulo: uirgo pulcherrĩa: de aula regia extrahiẽ: & naribus cũ labiis turpiter mutilatis: ſolũ dentibus patefactis & octo digitis ambarum manuũ amputatis: policibus ſaltem remanẽtibus: per plurium ciuitatum uicos & plateas perducta in equo: ſemiuiua & miſera ꝓclamare compellitur ĩ hec uerba. Qui regi infidelis eſt per omnia percipiat talionẽ. Altera inſup filia ip̃ius Feliciani maior nomĩe Zeba: cuidam nobili nomĩe Kopey matrimonialiter nupta: ante caſtrũ leua iuſſu Emerici dicti de bebe familiaris regis: caſtellani ip̃ius caſtri: capite detruncatur. & ipſe Kopey in captiuitatis uinculo mortis debitũ perſoluit. Filii eiuſdem inſuper in inſulam marinã trãſportanẽ nunq; terram natiuã decetero reuiſuri. Multi deniq; de ipſius genere Feliciani nobiles trucidãtur. Sic igitur hic Felicianus infelix: leſe maieſtatis crimen incurrit. turbauit regnũ. extinxit ſemen ꝓpriũ. ſuam gentem infamauit & perdidit. eſca canum effectus. ſolutus a ſeculo. ligatus ẽ ĩ baratro ac ſepultus. mũdo extitit fabula. & infidelibus diſciplĩa. Tam enorme factum uno

die uix creditur accidiſſe. Hucuſq; quo iſtud accidit: Rex Karolus uentis proſperis nauigauit. & criſpancia maris equora ad uotũ ſulcauit. ſed iam fortuna uertibilis: auerſa facie ualefaciẽs terga uertit. quia undiq; bellis inſurgẽtibus ſua expeditio uincebatur. Pedum etiam ac manuũ dolore nimio torquebatur.

De pugna regis contra Bazarad uoyuodã ulachoꝝ.

¶ Nam anno eodem quo Felicianus indigne memorie periit: uidelicet Anno domĩ milleſimotricẽteſimotriceſimo: cum Rex copioſum exercitum congregaſſet: non tamen totum ſuũ poſſe. quia ad confinia regni ſui ĩ diuerſas expeditiões: contra aduerſarios eiuſdem regni q̃plurimos deſtinauerat pugnatores: Ip̃e per zeurim in menſe ſeptembris tranſtulit ſe in terram Bazarad uoyuode ulachorum: ad inductõnem Dioniſii filii Nicolai: filii Ioanka. que terra ẽ inhabitabilis genti ignote. & ut de ip̃a terra ipſum Bazarad Rex expelleret. aut certe terrã ipſius uni ip̃oꝝ inſultantium traderet poſſidendam. cum tamen ipſe princeps cenſum debitum: regie maieſtati ſemper fideliter perſoluiſſet. Cum autem Rex zeurim & caſtrũ ip̃ius recepiſſet: Dyoniſio tradidit memorato omnia: cum dignitate banatus. Quo facto Bazarad regi ſic mandauit nũcios per honeſtos. Quia uos dñe mi Rex laboraſtis in cõuocatione exercitus: laborem ueſtrum recompenſabo ſeptem milibus marcarum argenti. ipſam etiã zeurim cum ſuis attinentiis que nunc habetis pre manibus: p potentiam: pacifice uobis tradam. inſuper cenſum quo teneor ueſtre corone: fideliter pſolui faciã omni anno. & nichilominus unũ ex filiis meis ueſtre curie ad ſeruiendũ deputabo: cũ meis pecuniis & expenſis: tantũmodo reuertimini in pace ueſtra. & perſonarum pericula p̃cauete. qa ſi ueneritis ulterius: periculũ minime euadetis. Quo audito Rex cõminando in tale uerbũ prorupit: nunciis ſic dicens. Sic dicite Bazarad. Ip̃e eſt paſtor ouium mearum. de ſuis latibulis per barbas ſuas extrahã. Tũc quidam fidelis baro Donch nomine comes de zolio & de lipto ſic ait regi. Domĩe cũ magna humilitate uobis: & ad honorem

uestꝝ ipse Bazarad loquitur. idcirco regie benignitatis fauorē
& plenam dilectōnē gratie: sibi uelitis ꝑ uestras lrās remādare.
Tunc Rex uerbum asperioris cōminationis superius ꝓpositū
iterauit. relicto cōsilio saniori: ꝓtinus ultra pugnaturus ꝓcessit.
Et cum suis & sibi in terra ignota inter alpes & montes siluaꝝ
uictualia inuenire nequirent: famis media ipse Rex: milites: &
equi sui laborare ꝓtinus inceperunt. Quo facto: treuga ordīata
cum Bazarad: & data fide ut ipse regi pareret. & securitatē regi
cum suis omnibus redeundi preberet. & iter rectum ostēderet.
Rex reuertebatur securus: confidens de fide perfidi scismatici:
uenit ī quandā uiam cum toto exercitu: que uia erat ī circuitu
& in utraqꝫ parte ripis preeminētibus circūclusa. & ante unde
erat dicta uia patentior: indaginibus in pluribus locis fortiter
fuerat circūsepta per ulachos. Rex autem ipse & sui oēs: nichil
tale quid penitus opinantes: in ripis undiqꝫ ulachoꝝ multitudo
innumerabilis: superius discurrendo iacula iaciētes super regis
exercitū: qui erat in fundo depresse uie. que uia nec dici potest.
sed quasi nauis stricta. Ubi ꝓpter pressuram cadebāt dextrarii
fortissimi cum militibus circūquaqꝫ. quia nec ad ripas utriusqꝫ
lateris uie ꝓpter precipitiū ascendere poterant contra ulachos.
nec ultra procedere. nec fuge locum habebāt: ꝓpter indagines
ibi factas: sed erant oīno sicut pisces in gurgustrio: uel in rete
comprehēsi. cadebant iuuenes & senes: ꝑncipes & potentes sine
delectu: Durauit quippe sic iste miserabilis euentus: a sexta feria
usqꝫ ad secundam feriam. in qbus diebus collidebātur inuicem
milites electi: sicut in cunis mouentur & agitantur infantes. uel
sicut arundines que a uento mouenī. Facta est autē ibi strages
maxima. & cecidit principum & militū incomputabilis mul-
titudo: feria sexta ī uigilia beati Martini. & post in sequēti feria
secunda. quorum quidem miserabilem euentū: iuuenes & senes
domine cum ancillis ī castro themesuar: qđ idē Rex fundasse
perhibetur: deplanxerunt. & conturbata est illo die & hora felix
pānonia. Prochdolor ꝓpinauit illis amaritudinē cuius mēoria

flebilis est. Nā ibi occubuerūt tres prepositi: uidelicet magister
Andreas prepositus ecclesie albeñ: uir ualde uenerabilis: uiceca-
cellarius regie maiestatis existēs: cum sigillo regis periit. Item
Michael prepositus de posoga. & Nicolaus prepositus de alba
transiluana. Item Andreas plebanus de sarus. & frater Petrus
de ordīe p̄dicatoꝝ uir honestus: dire mortis poculū acceperunt.
quia ī cerebra capitum eorum: ligneos clauos miserabiliter af-
fixerunt. Quidam etiam sacerdotes qui erant capellani regis:
sunt occisi. Cumanoꝝ deniqꝫ corruit inestimabilis & plurima
multitudo. Cadauera enim omniū tam uirorum ecclesiasticoꝝ
nobilium: ī loco certaminis ibidem tempus resurrectionis ge-
neralis expectant. nec cari eorum potuerūt suos dilectos ꝓpter
hostium incursus aliquatenus rehabere. Tulerunt enim ulachi
multos captiuos: tam uulneratos: q̄ꝫ illesos. & acceperunt plu-
rima arma. uestesqꝫ preciosas omniū elisorum. pecuniamqꝫ in
auro & argento. & uasa preciosa & balteos: multaqꝫ marsubia
grossorum & florenorum. ac equos multos cum sellis & frenis
que omnia portauerunt & tradiderunt ipsi Bazarad uoyuode.
Rex autem mutauerat armorum suorum insignia: quibus in-
duerat Desew filium Dyonisii. quem putātes esse regē crudelr̄
occiderunt. Rex uero ipse cum paucis per tuitionem suorum
aliquorum fidelium uix euasit. Stabant enim in circuitu eius
quasi muri lapidei: magister Donch cum Ladizlao filio suo: &
cū militibus aliis de familia regis. & magister Martinus filius
Bereud. qui omnes ictus gladiorum & sagittarum super se re-
cipiebāt: uelut ymbres pluuiaꝝ: ut regis uita a mortis impetu
seruaretur. Cadebant etiā in circuitu exercitus de canina mul-
titudine ulachorum: quasi musce que perdiderunt suauitatem
ungenti. cum xp̄ianum populum: & unctos christi sacerdotes:
immisericorditer percusserunt. quorum ulachorum numerum
ibi per hūgaros occisorum: subtilis solūmodo infernalis com-
potista collegit. Rex autem cum tali euētu uenit ad temesuar.
& sine mora uenit deinde ad uysegrad. ¶ Porro cum hungari

fortissima & durissima p̃lia ubiq; gessissent: istud eisdẽ accidit
ne ꝓpter uictoriam frequentem superbirent. uel certe post sup-
biam precedentem corriperentur. ut humilitatem discerent &
docerẽt. quatenus diuine dilectionis gratiam: per paterne cor-
rectionis flagella uberius mererentur. quia illos corrigit deus
pater quos diligit. ¶ Anno domĩ millesimotricentesimotricesi-
mosecundo in festo sancti Stephani regis: habuit Rex filiũ quẽ
Stephanũ nuncupauit. ¶ Anno domini millesimotricẽtesimo
tricesimotercio: egressus est Rex de uysegrad cũ Andrea filio
suo: puero sex annorum in mense iulii: & perrexit cum bona co-
mitiua militum per zagrabiam ultra mare: ut filium suum per
uoluntatem summi pontificis: domini scilicet Iohannis. xxxii.
& ad instãtiã & petitionẽ inclitissimi regis Roberti: regis sicilie
regniq; eiusdem coronaret in regem. In cuius regis comitiua
societate: profecti sunt Chanadinus archiepiscopus strigonieñ.
Andreas episcopus uaradieñ. & Iacobus lõgobardus: phisicus
episcopus chanadieñ. & magister Donch supranominatus. &
alii nobiles plurimi de regno. Qui Rex rediit cum sospitate in
mẽse marcii: & cum sanitate omniũ suorum: qui ipsum fuerãt
comitati. Filium autem suum ibidem reliquit: non tamen co-
ronatum sicut optabat. sed sub tutamine: & protectione regis
Roberti patruelis sui. Qui Rex Robertus erat Rex regni si-
cilie: uir magne scientie & sanctitatis. sed decrepitus iam etate:
uolebat renunciare seculo & regie dignitati: ut contemplationi
uacaret: & puer in regnum succederet memoratus. sed interdũ
altiori usus consilio: noluit descendere de culmine dum uiueret
regie maiestatis. post mortẽ uero eius: reciperat coronam regni:
puer de iure sibi succedẽs. quia heredem quẽ habuit Rex Ro-
bertus: mortis debito prepropere obediuit. ¶ Anno domini
millesimotricentesimotricesimoq̃nto circa festũ sancti Martini
Iohannes Rex bohemorum: cum Karolo filio suo: & Rex po-
lonorum: uenerunt ad regem Karolum in hũgariam ad castrũ
uysegrad pro perpetue pacis concordia componenda: quod et

factum est. Omni die enim ad prandium regis bohemorum ex
magnificentia regis hungarie expendebantur duo milia & q̃n-
gẽti panes. & de cibis regalibus copiose. Pabulum etiam equis
suis per singulos dies uigintiquinq; garlete. Ad prãdium uero
regis polonorum: mille & quingenti panes. de cibariis etiã ha-
bundanter. De uino autem expense sunt: centum & octoginta
tũnelle. Remunerauit autem Rex hungarie regem bohemorũ
diuersis & preciosis clenodiis: uidelicet: quinquagita uasis ar-
gẽteis. duabus pharetris. duobus balteis. & una tabula ꝓ scacis
mirabili. duabus sellis inestimabilis precii. uno bicello ualente
ducentas marcas argenti. & una concha margaritaꝝ mirabili
opere composita. Item quia Rex polõie erat regi bohemorum
censualis. & quia rex hungarie karolus habebat sororem regis
polonie in uxorem. Dedit ei Rex hungarie idem Karolus: ad
redimendum eum regẽ de solutione censuali regi bohemorum
quingẽtas marcas auri purissimi. Et ibi ordinatũ est: ut quẽq;
ipsorum regum: uel regna eorũ hostis inuaderet aliquis: ceteri
debeant in sui adiutorium & iuuamen festinare. Et istud fuit
confirmatum inter eos cum magno federe iuramenti.

Incidentia.

¶ Anno domĩ millesimotricẽtesimotricesimooctauo: circa festũ
apostolorum Petri & Pauli: dominus Lothka dux ruthenorũ
uẽit in uysegrad cum electo populo militum suorum ad regem
karolum hungarie: promittens ei omnis amicicie incrementũ.

Incidentia.

¶ Anno domĩ millesimotricẽtesimotricesimonono: Kazmerus
Rex polonie in mense iulii uenit in uysegrad: ad karolum regẽ
hungarie: cum episcopis & baronibus regni sui. & de consensu
& uolũtate omnium illorum: regnum polonie libere resignauit
domino Lodouico filio regis karoli: filio sororis sue. eo q̄ non
haberet filium. Et ad hoc confecerunt euidens instrumentum.

Incidentia.

¶ Anno domini millesimotricentesimoquadragesimo: tribus

annis subsequētibus: uidelicet quadragesimo pmo: & quadra-
gesimosecundo: infinita multitudo locustarum ingressa est per
syrimiam in omnem partem regni hungarie transiens turmatī
uolitando & gradiendo: in terra super omnia uirentia in arbo-
ribus segetibusq; ac graminibus potestatem accipiens: preter
folia uinearum. Post trienniū autem in circumiacentia regna:
scilicet polonie: bohemie & austrie recedentes: se diuiserūt usq;
ad italiam & franciam. & sic morte perierunt.

De morte regis Karoli.

Heu me quia huius mūdi decus & gloria: a primeuo tēporis
spacio: nunq; in uno statu permanens: sed semper uariādo uer-
saliter atq; caduce se protendēs: in nichilū tanq; aqua decurrēs
incedit. nam omnia que a terre gremio usq; circūferentias celi
ambitu orbis continentur: dilabuntur ī terram. & quia nec ulli
mors impia parcendo: nullaq; pacis tramite simulādo miseretᷣ:
cadit uita humana pre timore ipsius: dum stare putatur: quasi
flos: & protinus aret. O mors que per excessus delictoꝝ ueteris
parentis prothoplasti: morsu pomi noxialis: diabolice fraudis
instigante nequicia preconcepta: serpentino ueneno uirus iniq-
tatis infundens: inferendo in orbem terre. filios eiusdē protho-
plasti: impauida non timens: neq; uerens: dolo fraudis repleta:
diripiendo ac deuorando intrandi semitas primitus queritasti.
Mirum est: ꝙ tāta gulositate insaciabili: rapacitate latrocinali:
cadauera mortuoꝝ deglutiendo non satiaberis. & cur de corpe
fetidissimo mortuoꝝ q̄ uiuoꝝ congaudendo gratularis? Nō. n.
ad domū cōuiuii & cuiuslibet solemnitatis festum: sed ad locū
luctus plus festias temere properare. neq; casas pauperum: neq;
aulas seu atria regum nullo nuncio mediante: adire formidas.
necnon coniugatos ex uera dilectione matrimoniali inuicē co-
pulatos: diuortionis uinculo innodare non pauescis. filiū a prē
patrem a filio separando. Nonne amaram: duram: crudelem &
impiam te fore ostendebas: dum Anno domini millesimo tri-
cētesimoquadragesimosecūdo sequēti die diuisionis apostoloꝝ
decimoseptimo kalend̄ augusti castꝝ fortissimū inestimabilis
altitudinis: & muros eiusdem inexpugnabiles. cui nec uis: nec
potentia huius mundi poterat quoquo modo dn̄ari: tue uulpīe
dolositatis astutia clamdestine inuisibiliter introire nō expauēs.
& ibidem hostilitatis arma potentissimi principis domī Karoli
dei gratia regis hungarie: cuius potētie altissimo talr̄ disponē-
te: dalmacia: croacia: rama: seruia: gallicia: lodomeria: cumania
bulgaria: totaq; hungaria: salernaq;: ac mons sancti āgeli: & alia
regna puta polonieñ: bohemieñ: austrieñ: circūquaq; adiacētia
trepidando abhorrebant: imminere non metuens. ipmq; qua-
draginta duobus annis & non pluribus: uite comitem regnare
permisisti. sed acriter tua dolositate consueta: de medio regni-
colarum manifeste cernentibus: felicissime recordationis pium
regem nostrum famosissimum ac potentissimum. non gazis ac
preciosis uestimentis: gēmis & preciosis splendidis margaritis
adornatis: auro & argento desuper contextis: sed spiritu uiuifi-
cato spoliādo subtraxisti. & ipius splendētes honores in nichilū
in terram humando obumbrasti. Nouissime uero uidentes ipm
regnicole esse pium ac exaltatum sicut cedrū libāi. transiētibus
& querentibus eū suis regnicolis: & ecce non erat. Quapropter
tuū grande factum nepharium: omnibus re uera dilectissimis:
catholice fidei cultoribus: pariter fidelitati semitarum adherē-
tibus: pium ut ipsum dominū regem Karolum oporteat flere.
& ipsius obitū prochdolor lamentabiliter condolere. O quātus
fletus. quāta lamenta prelatorum. procerum. baronum. nobiliū
uirginū. dominarum. & cuiussuis status & conditōnis hominū.
specialiterq; domīe Elizabeth serenissime regine: carissime cō-
sortis eiusdē. & domī Lodouici nunc regis: ac Stephani ducis
filiorum suorum ploratus: eiulatus & ululatus prorupit ī diem
decessus ipsius ministrarūt. O quis cōsiderasset: & considerare
antea premeditādo debuisset: ꝙ tam ineffabile gaudium: & hi-
laritas uultus serenissime domine regine tā crudeliter aspitate
lachrimaꝝ sic iam mutatus: & riuulis gurgitū ad instar aquaꝝ

ab oculis eiuſdem uſq̧ ad terram a tempore obitus ipſius in/
ceſſanter currentibus humefactus . ac orgãica uox clamoris et
gemitus eiuſdem ĩ ſuorũ regnicolaꝝ: ad orbis celi ſummitatẽ
perueniendo ethera: quaſi eidẽ compatiendo. imo ſol ſui optimi
coloris radios plurimum uidebatur obfuſcare. Tandemq̧ die
ſequẽti ob preceptum dicte domine regine: archiepiſcopis: epĩs
prelatis: barõibus: preſbiteris: fratribus: clericis: oĩbus ſimul
conuenientibus: lachrimabiliter proceſſiue pergẽtibus: quorũ
preexcellens multitudo lachrimaꝝ ut dictum eſt amarificata:
ad dictum caſtrum adeuntes: & precioſiſſimum caput ipſius:
iuxta decẽtiam regni ſui: honoris corona aurea. corpuſq̧ ipĩus
ſplendidiſſimum tunica ſcarletina. ac etiam caligis ſotularibus
gemmis precioſiſſimis cõtextis. & deſuper calcaria aurea pul/
cherrimis pedibus ſue excellentie annectendo induẽtes: de pre/
dicto caſtro inexpugnabili: in eccleſiam parrochialem uirginis
glorioſe in uyſegrad ciuitate conſtructam: planctu magno de/
ferendo. plãxitq̧ eũ uniuerſus populus ciuitatis plãctu magno
ualde. Peractis autem ibidẽ diuinis inſtitutionibus: & miſſaꝝ
ſolemniis: corpus ipſum ſuper chymbã per decurſus aque da/
nubialis: ĩ ciuitatem famoſiſſimam: budã uidelicet ẽ delatum.
antecedebat autem flebiliter ipſam multitudinem prelatorum:
baronum: in regnicolarũ uexillo triũphali: miles famoſiſſimus
atq̧ manu fortis Laurẽtius ſclauus: cuius intererat tẽpore uite
ipſius domini regis ex officio eidem incumbẽti: uexilla regalia
ferre loco oportuno. Vbi oẽs ciues dicte ciuitatis famoſiſſime:
ſacerdotes: & clerici ac uiri religioſi: ipſamq̧ inhabitantes: alii
proceſſiue pergentes: condolẽdo oculis lachrimantibus: ueſti/
menta lugubria portãtes: obuiã ipĩus corpori uſq̧ ad danubiũ
proceſſerũt. & dũ in dictam ciuitatẽ adduxiſſent: ſupra corpus
ipſius cãtica pſallere: & alia diuĩa officia ut mos eſt ꝑ expiratis
eorundem per totam noctẽ preces offerre cantando nõ ceſſant
ſummo creatori. Tercio nãq̧ die obitus ipſius: in eadẽ ciuitate
medio tẽporis ſpacio: quouſq̧ diuĩa officia uel miſteria incepta

& miſſarũ ſolemnitates more debito peragerentur: tres ſolẽnes
dextrarii ipſius domini Regis Karoli: ſuis fallerati purpureis
coperimẽtis: ſuper quos milites ſtrenui armis eiuſdem domini
regis induti: ante fores eccleſie ſtantes: quorum quidem militũ
ſuper uno ipſorum dextrariorum cum armis tornamentalibus
regie excellentie competendis. & alter ad haſtiludium aptus.
terciuſq̧ dextrariorũ precioſior exiſtens cum armis bellicis ad
intrandum etiam exercitus pro regia maieſtate competẽdis.
quorum quidem trium militum dictos tres dextrarios conſe/
dentiũ ſigna in galeis: forma ſtrucionis auis cũ coronis aureis
circundatis: que per ipſum dominũ regem uita ſibi comite hñi
& ferri conſueuerant: habebantur. Vniuerſa nanq̧ ferramenta
ſtreparum & habenarũ ſeu rudibularũ: & alia eidem ſpectãtia:
de argento aureato iuxta decentiam regie excellentie fabricata
exiſtebant. corrigiarumq̧ cinguli & frena: ac ſimilia alia cum
antenis & poſtenis ſerice ſubſtãtie cõtexta fuerãt. Nobiliſſimis
nanq̧ picturis purpureis: gemmis & lapidibus precioſiſſimis:
dicti trini dextrarii & milites in perſona & ſpiritu eiuſdẽ domĩ
regis ſuper ipſis dextrariis tegebantur. quos ut dum cuiuſcũq̧
conditionis homines aſpiciebant tranſeundo: & dicta ſigna re/
galia intuebantur: eo ꝙ idem dominus Rex hactenus imperiũ
regni hungarie: habitis premiſſis ſignis & dextrariis: feliciter
gubernauerit: mox prorupebant in fletus. & ualidiſſimis ethera
ululatibus propulſantes. Peractis tandẽ diuinis inſtitutõnibus
& miſſarum ſolemnitatibus. non more aliorum quorundã regũ
dudum defunctorum: quos feliciſſime recordationis ſcripture
aliarum epiſtolaꝝ uenerabilis commẽdat autoritas. nõ uelata
facie: nec corpore eius alicuius diei ſpacio celato: prout abuſiua
conſuetudo aliis uicibus quorundam regum funeribus ꝓhibetᷣ
aſtruxiſſe. ſed manifeſte omnibus preſentibus facie ad faciem
manifeſte cernentibus: ad albeñ ciuitatem deferebatur dictum
corpus tumulandum. In deferendo aũt corpus ipſius: ad quã/
cunq̧ manſionis uillam deueniebat omnes homines: tam uiri q̧

etiam mulieres lachrimaꝝ fletu cōdolentes:clamore maximo
in amaritudinem conuerſi:ethera propulſando reſonabant.dūqꝫ
albeñ ciuitatem dictum corpus peruēiret nitidiſſimum:modo
quo ſupius allegatur:prelati:preſbiteri:clerici:aliiqꝫ regnicole:
at ciues dicte ciuitatis extra ciuitatem celeriter ꝓgentes:ipſūqꝫ
corpus uiuificato ſpiritu ſpoliatum amariſſime circūſpiciētes:
in inenarrabiles fletus ſe eo uiſo ꝓrumpētes:illud intra ciuitatē
detulerunt. Illi quoqꝫ ſacerdotes & clerici per totam noctem
ympnos & pſalmos deo decantantes:in uigiliis pauſando:de-
duxerunt noctis prolixitatem.dieqꝫ luceſcente:inceptis diuinis
& miſſarum ſolemnitatibus:quouſqꝫ diuīa miſteria incepta:&
miſſarum ſolemnitates: more debito eodem die peragerentur:
antedicti trini dextrarii ipſius domini regis modo ꝓmiſſo fal-
lerati:purpurpureiſqꝫ coperimentis decorati:ſuper quos prefati
milites ſtrenui:arma eiuſdem domī regis induentes:ante fores
ipſius monaſterii ut eſt premiſſum:ſteterunt perdurantes. &
demum eiſdem digne completis conſumatiſqꝫ ī eodem die ce-
lebrari debentibus in ſup̄mo monaſterio:ubi ſanctiſſimi regis
Stephani:& Emerici ducis filii ſui:ſanctiſſima corpa diuerſis
coruſcantia uirtutibus & miraculis:i domio feliciter requieſcūt:
& ſumma pietatis opera ipſa benigne īplorantibus miſericor-
diter partiuntur:iuxta altare magnum in ueſtimento regali ad
hoc ſibi debito:per p̄dictos enarratos dominos archiepiſcopos
epiſcopos:p̄latos & abbates ſacris ueſtimentis indutos extitit
tumulatum.& omnes unanimiter planxerūt eum ſimul in unū
diues & paup:ī tantū ut marmorei lapides dēſitate lachrimaꝝ
plurimū fuerant humefacti. Tunc enim tam maximo clamore
gemebundi omniū circūſtantiū fauces rauce facte ſunt.oculiqꝫ
ipſorum pre tātis lachrimis uiſibus naturalibus fere defecerāt.
Ubi etiā uenerabilis in xp̄o pater dominus Chanadinus:ſtri-
gonieñ archiepiſcopus de obitu ipſius domini regis ſalubri ac
pio ſermone:intentos animos & pia corda circūſtantiū liniuit
cōdecenter. Cuius qdē lachrimoſitatis īenumerabilis meſticie

pretextu creditur: eos qui reges tumulari non conſpexerunt:de
acerbitate doloris inſtillatiōeqꝫ lachrimarum:quaſi imptcipes
& inſcios fore & extare. Attamen nimirum ꝙ omnes creature
carne & pelle ueſtite ut eſt pretactū per lapſum ueteris parētis
prothoplaſti in culpam:ſint morituri.nam in omnē poſteritatē
moriendi legem condidiſſe uidetur generalem & incōmutabilē
adeo:ut altiſſimus proprio filio ſuo licet deitate ueſtito parcere
noluit.ſed pro nobis omibus tradidit illum. Non igitur quiſqꝫ
indignando creatori propter factum mortis ineuitabile & incō-
mutabile poteſt obuiare.& ꝙ non eſt ſapientia:neqꝫ prudentia
neqꝫ fortitudo neqꝫ conſiliū contra dominū.ſed potius ferēdus
eſt grauis euētus necis patienter.qa quod donauerat dominus
accepit.& in die illa ſurrecturum in ipſo. Tunc ibidē predictū
ſupremum monaſterium cum aliis eccleſiis: innumerabilibus
muneribus regalibus:& oblationum maximis quantitatibus:
extitit donando remuneratū.& tandem antedicti trini dextrarii
ſolemnes:cum armis & coperimētis omnibus ipſorum glori-
ſiſſimis ſeu attinētiis:cū ſartaneo curru ſeu mobili:aut oſtilario
regnali:ſigno regio deſuper forma auis ſtrucionis deaurato:&
gemmis adornato:cum ſeptenis nodulis globaribus argenteis:
& ſimilr̄ deauratis:ob planctus memoriā ineffabilis: & luctus
amaritudinem:iam dicti domini regis inpoſterum ſemper in
memoriam reuocandi: cum innumerabilibus ſupradictarum
quantitatū pecuniis dicto monaſterio dati & conceſſi extiterūt.
Cuius quidē donationis & oblationis maxima quantitas ibidē
die tumulationis facta:data & cōceſſa:in preſenti ſcriptura ſe-
riatim non ponitur:ne calamis ſcribentium:paritēqꝫ legētibus
faſtidiū multiplicatiōis generaret ſua prolixitate. Deinde uero
potētiſſimi regis obitū:famoſiſſimus Rex Kazmerus polonie
proximus eiuſdem & marchio morauie:in uyſegrad ueniētes:
condolēti animo celebrauerūt. Demūqꝫ triginta diebus com-
pletis:quarta feria proxima ante feſtum aſſumptionis uirginis
glorioſe:triceſimū diē ipſius regis Karoli cū magna ſolēnitate

missarum altissimo domino omnium creatori. uel ut superius extitit enarratum: prelati: episcopi cum baronibus q̄ pluribus: albam ubi corpus ipsius domini regis Karoli solēniter in dño requiescens extiterat tumulatum: accedentes. ibiq̄ albe: & in uysegradieñ ciuitate domīa regina cū filio suo Lodouico: tūc rege coronato sibi predilecto: aliisq̄ p̄latis: episcopis: presbiteris barōibus: & plurimis xp̄ifidelibus funeris obseq̄as deuotissime celebrarunt. & totius regni uniuersales: etiam in toto regno diffuse eodem solemnitatis uoto: & missarū solemnitatibus dictū officiū celebrantes cōpleuerunt. Imploráda ergo est unanimi consensu clementia dei omnipotentis: pro eodem domino rege Karolo: ut cū anima ipsius clemēter dispēset: eidē indulgendo. & in numerum ipsius anima ac cetum sanctorum confessorum omniū: ac regū Stephani & Ladizlai dignet̄ collocare. & put q̄ in presenti seculo regali triumpho uixerit: ita etiam in futuro seculo cum angelis ualeat exultare.

Metra de morte karoli regis.

Supreme Rex xp̄e: finis hominis extitit in te.
Ergo propicius sis nobis omnibus unus.
Tolle peccatum nostrum deleq̄ reatum.
Et Karoli regis: qui cessit mensibus istis.
Augusto primo cum sol uersatur in cancro:
Sequenti festo quod est diuisio primo
Atq̄ die: numerum compleuit anima notum.
Quod pepigit quisq̄ Rex princeps rusticus uere.
Tenetur modico hoc corpus tempore dico:
Non maius longum spacium trium q̄ dierum.
Sic feria sexta dominus sepelitur in umbra.
Suscepimusq̄ deus regnum cepit Lodouicus.
Anno milleno trecenteno fore neto:
Ita completo finit hic quadragintaq̄ secundo.
Asilum suum scit Rex supremus quoq̄ regum.

De coronatione. exercitibus multis. & de uita & morte regis Lodouici: filii regis Karoli.

Mortuo tumulatoq̄ glorioso principe domino Karolo rege hungarie: dux Lodouicus filius eius sequēti die dominico proximo: in urbe alberegalis de magnatum: procerū: baronum militum: ac cōmunitatis nobilium regni hungarie uoluntate unanimi & fauore precedente: presentibus domina Elizabeth matre eius regina hūgarie: ac dño Thoma uoyuoda trāssiluāo: Dominico Villermo palatino: ceterisq̄ iam dictis baronibus ac regni nobilibus uniuersis congregatis: per dn̄m Chanadinum archiepiscopū strigonieñ: astantibus sibi dominis episcopis. s. Nicolao agrieñ: Ladizlao q̄nq̄ecclesieñ Petro syrimieñ: fratre Vito nitrieñ: & Laurentio bozneñ: cum solemnitate magna & gloria corona sancti regis Stephani coronatus est. Et cum eidē genitori suo in regni solio iure nature debito successisset ac in iuuenili flore regnare incepisset: natiuitatem iuuentuti preferens: crescēdo bone indolis iuuenis discretiōis rationem amplexatus fuisset: magno uirtutum creuit augmento. reminiscens q̄a multi uiri fortes pro patria sanguinem suū fundendum esse dixerunt nec fundere dubitauerunt: quo gloriam etiam apud posteros post mortē haberent. cogitare cepit & in aīo discutere: quemō & qualiter iura regni sui per confines uicinos & principes occupata: ac p rebelles seu īfideles: de regno temeraria p̄sumptōe in preiudicium sacre corone distracta & usurpata: ad statū debitum diuino fretus auxilio reuocaret. & etiam reintegraret.

De primo exercitu regis contra saxones partis transsiluanie:

Interea accidit: q̄ quedā gētes saxonū ī eius regno ī ptibus transsiluanie: quasdam commotiones fecissent: & censum consuetū ac iura regalia soluere denegassēt. copioso moto exercitu idem Rex cū suis barōibus: militibus: nobilibus & regnicolis ad conterēdam ipsorum proteruiam personaliter accessit. & ei

refrenatis:ac ad obedientiam reductis:laudabiliter triūphādo
remeauit.

De obedientia Alexandri uoyuode transalpini.

¶ Cum autem esset in partibus memoratis:quidam princeps
seu baro potētissimus Alexander uoyuoda trāsalpinus:ditioni
eiusdem subiectus:qui tempore predicti Karoli regis pris sui:
a uia fidelitatis diuertendo rebellauerat:& per multa tempora
in rebellione permāserat:audita pietatis ac etiam ptātis eiusdē
regis Lodouici fama:ad ipsum spōte personaliter ueniēs:circa
confinia ipsoꝝ partiū:ad pedes regie maiestatis humotenus ē
prostratus.& ad obedientiam ac fidelitatem debitam reductus
& integratus.solemnia munera & clenodia presentando:& suū
dominiū sub sancta corona recognoscendo:cū gaudio & leticia
ad propria remeauit.& ab illo tempore fidelitatem cōseruauit.

De peregrinatione regine Elizabeth.

¶ Rex autem Andreas i apulia nondum regnabat.dña igitur
Elizabeth regina hungarie:mater regū predictoꝝ:post mortē
regis Karoli:habens deuotionem uisitādi sanctorum reliquias
& apostoloꝝ Petri & Pauli honorandi limina.quā non retraxit
femineus sexus.nec terruit prolixus labor itineris.nec timorem
incussit ei multiplex maris periculum.sed uirili animo fulcita:
ac diuino presidio rapta:celestiq; deside incensa:de uysegrad in
festo beatissime trinitatis:anno domini millesimotricentesimo
quadragesimotercio iter arripuit uersus italiam cum honesta
familia:& multitudine dominaꝝ.& nobilium puellarū.baronū
militum & clientū:cū multo & magno apparatu iuxta magni-
ficentiā regiam iuit & ꝓcessit.habēs secū ꝓ expensa uigintiseptē
milia marcarum puri argenti.& decemseptem milia marcarū
purissimi auri.Dominus aūt Lodouicus Rex hungarie filius
suus.misit post eam quatuor milia marcarū auri electi.Habuit
etiam secū de florenis fere cū media garleta.de denariis uero
paruis usq; ad exitum regni multum.Cui regine etiam ueneti
honestum ualde & utile seruitiū prebuerunt.nam cum duabus

galeis propriis sumptibus in toto transitu maris dicte domine
diligentius famulati sunt.Trāsito autem mari multū pacifice
peruenit in apuliam.Cui obuiauit Rex Andreas filius suus cū
consorte sua dña Iohanna regina:& dominā Elizabeth reginā
cū magna solēnitate & gloria receperūt.& ita neapolim cūctis
gaudentibus in uigilia sancti Iacobi apostoli perduxerunt.Cū
igitur in neapoli hec regina hūgarie resideret:ducto consilio ad
apostolicam sedem solemnes nuncios:Nicolaum.s.palatinum
Paulum comitem curie regie.Thomam rupbum.fratrē Vitū
episcopū nitrieñ.Thomā filiū Petri.necnon & archiepiscopū
beneuentanū.ac alios ꝙplures nobiles destinauit:ut dominus
apostolicus sua benedictione dūm Andreā regē faceret corona
regia decorari.Interea dña Elizabeth regina uolens cōceptam
deuotionem ad deum & ad sanctos effectui mancipare:ad ui-
sitāda btōꝝ Petri & Pauli apostoloꝝ limina:in festo exaltatōis
sācte crucis de neapoli egressa cū tota familia:& archiepiscopo
neapolitano:ac pluribus nobilibus de apulia aggreditur uersus
Romam.transiebat autē per ciuitates & castella cum magna
tranquillitate & pace:nulli suo cuicunq; uiolentiam seu iniuriam
inferentes.Audiētes autem terrigene reginam Elizabeth uir-
tutibus moꝝ:honestate & deuotōe continua ut sidus ꝑfulgidū
radiare:ac suos cū oñi modestia ptransire:currebant in uicos
& plateas ad ipsam aspiciendam:& diligentius intuendam.&
uidentes eā cum admiratiōe & gaudio:deū unanimiter collau-
dabant.ꝙ tam nobilis dña & tam illustris regina:relicto regno
& domo:uenit a finibus mūdi tanq; regina Sabba:ad querēdā
& ꝓmerendam clementiam saluatoris.Cum autem romam in
terra paucos dies feliciter puenisset:cōmota ē uniuersa ciuitas
in eius aduentu.Illi etiā de columpna ex una parte tiberis:&
ursini ex alia parte:receperunt reginam maximo cum honore.
Vulgus autem reliquū:ac populares magni & parui:mulieres
& puelle currebāt ubi trāsiebat regina:& alta uoce clamabant
uiuat regina hūgarie.& resonabat terra in uoces eoꝝ.& ꝓpter

rem alias inſolitam: uidebant oēs populi cōmuniter ex aſpectu
eius quendam ſpiritualem iubilum reportare. Perueniens autē
ante fores eccleſie beati Petri apoſtoli: totum collegiū romanū
recepit reginam proceſſionaliter cum magna gloria & honore.
Obtulit deniq; ad altare beati Petri apoſtoli: & ad reliquias ſo-
lemnia munera: in calicibus: ornamentis inſignibus: & florenis
iuxta magnificentiā reginalē. Multa etiā monaſteria: eccleſias
& ſanctorum limina uiſitauit. que largis donariis et offertoriis
honorauit. Imaginem etiam xp̄i ſeu uerenicam: bis per ſcalam
aſcendendo permiſſa eſt clarius uiſitare. ad quam cū deuotiōe
accedens: ſummo honore & humilr̄ adorauit. Hiis itaq; geſtis
atq; perfectis ualefaciēs: infra octauas ſancti Franciſci reuerſa
eſt neapolim: cum exultatōne & gaudio. Sua. n. deuotio cūctis
claruit in exemplū. Cum igitur hec regina in neapoli reſideret
& uidiſſet nurum ſuā dn̄am Iohannā ſuperbā & ambicioſam.
ac ultra humanū modum cōſuetū incedere: mundani honoris
auidam. nec regi Andree marito ſuo exhiberi honorem regium.
ac totū uelle ymo ultra poſſe ſuū niſa eſt ip̄m corona & regno
priuare. ſicut poſtmodū exitus rei ꝓbauit. Cōmota ſunt enim
omnia uiſcera eius acri doloris aculeo compungente. Cū itaq;
ambaſiatores & nuncii longam morā contraherēt in auinione
propter diſſimulationē domini pape: nolētis prebere cōſenſum
dicti regis coronatōi. Uiſumq; eſt ip̄i dn̄e regine: & ſuo cōſilio
fore utilius repatriare: ꝙ ibi incaſſum & fruſtra: ac cum tedio
permanere. Anno domini milleſimotricenteſimoquadrageſimo
quarto relinquens filium ſuū regem Andream in apulia ſanum
& incolumē: circa feſtū bt̄i Mathie apoſtoli receſſit de neapoli
cum omnibus ſuis uerſus hungariam. & diuertens in barum.
adorato ibi bt̄o Nicolao. & donis & muneribus honorato: circa
medium quadrageſime peruenit māfordiā: & propter defectum
nauium & galearum compulſa eſt feſtum paſce ibidē ſolēniter
celebrare. Sequenti autem die uenerunt quatuor galee miſſe ꝑ
regem Andream pro ſeruitio illuſtris regine hungarie matris:

matris ſue. que in eis recepta cū om̄ibus rebus ſuis & familia:
ac aliis pluribus nauibus mare adriaticū tranſfretauit. & uēit
uiſceniam dn̄o concedente. ¶ Rediit autem regina de apulia in
hungariam tempore ſupradicto. & peruenit in domū ſuam in
uyſegrad: in anniuerſario ſui receſſus. Et receperunt eā filii ſui
ſcilicet dn̄s Lodouicus Rex hungarie: & dn̄s dux Stephanus:
ac proceres regni: cū magna exultatōe & gaudio. Interea nūcii
domini regis Lodouici. & dn̄e matris ſue: apud dn̄m Papam
Clementē ſextū: Andree regis iura eccleſiaſtica: ac leges ciuiles
in conſiſtorio ꝓponentes: ac coram aliis iudicibus delegatis ꝑ
omnia iura probātes: ꝙ regnum ſicilie iure ſucceſſionis regalis
ad dn̄m regem penitus pertinebat. laborantes tamen nichil de
negociis profecerunt. Et q̄a non poterant ut uolebāt antedicti
nuncii eorum ambaſiata per uiam iuſticie terminari: ſciētes ꝙ
munera & dona alliciunt etiam animos ſapientū: ignorantibus
domino Lodouico & dn̄a regia matre eius: ſpoponderūt dare:
ſe iuramento firmius conſtringētes: ad cameram domini pape
quadragintaquatuor milia marcarū: ut ꝓmererē Rex Andreas
regni ſicilie gubernacula poſſidere. Currente autem hac relatōe
in hungariam ad dominū regem & ad dominā reginam ꝑuēit
hoc pactum. qui hoc percipientes non modicum turbabantur.
quia ius regni quod ad ipſos ſcd̄m deum & iuſticiā ꝑtinebat:
ſibi per pecuniam uēdicarēt. ſed ne malignis & peruerſis hōibus
daretur occaſio & materia iniuſte eos in aliquo iudicādi. & ni-
chilominus detrahendi: quod ad regium honorem per auariciā
& cupiditatem impenderent: ſolutōnem antedicte pecunie fieri
permiſerunt. ne etiam nuncii crimine mendacii notarenē. Cu-
currerunt igitur exactores ad om̄es comitatus & uillas regias
& regiales: per totum regni circulum predictam pecuniam ex
integro exegerunt. & exactam per certos nuncios ad cameram
domini pape Clementis ſexti fideliter tranſmiſerunt. ſperantes
firmiter de coronatione regis Andree: ſine dilatione ꝓmiſſionis
fieri complementum. ¶ Occupatis autem ſepedictis nunciis in

auinione circa cauſam eis commiſſam determinandã. Interim dominus Lodouicus inclitus Rex hungarie decenti comitiua anno dñi milleſimotrecenteſimoquadrageſimoquinto tranſiuit in bohemiam ad ſocerum ſuũ: cuius filiam iam acceperat noĩe Margaretam. & ducto conſilio cum rege bohemorum antiquo & dicto ſocero ſuo predicti regis filio: congregauerũt miliciam fortem & ualidam: & circa feſtum beate Marie uirginis: tranſierunt pelagus ſuper glacies uno die naturali: contra lithuanos paganos: uolentes eorum terram igne & gladio deuaſtare. ſed flante auſtro diſſoluebantur glacies: & ex mora illis periculum ĩmĩebat: ideo q̃citius retroceſſerĩt. & ſine fructu uacui redierĩt.

De exercitu contra tartaros.

¶ Item cum gentes tartarorum in regnum hungarie ſeuientes confinia partis tranſſiluañ: & ſiculos ſepe infeſtarent: Rex ipſe ſtrenuũ & bellicoſum uirum Andreã filium Lacbk uoyuodã tranſſiluañ: contra ipſos tartaros cũ ſiculis nobilibus: & ualida gente deſtinauit. qui terram in qua habitabant potenter ſubintrantes cum principe eorum nomine Athlamos: ad reſiſtendũ eiſdem cum magno exercitu in campo obuiantes debellarunt. & ipm principem eorum decapitauerunt. ac multa banderia: & captiuos tartaros regie maieſtati in uyſegrad tranſmiſerũt. Poſt hec etiam ſiculi eoſdem tartaros etiam ſepius inuaſerunt: & cum magna preda ad propria redierunt. Qui autem ex ipſis tartaris remanſerunt: ad partes maritimas longe diſtantes ad alios tartaros fugerunt.

De exercitu contra croatos.

¶ Tandem cõmunicato conſilio ſuoꝝ principum: militum: & baronũ: diſpoſuit cõtra ſuos ĩfideles & rebelles: Gregoriũ filiũ Curiacii: & Nyliptium: croatos. qui regna croacie & dalmacie ac magnam partem ſclauonie uſurpando: in preiudicium ſacre corone detinebant: cum exercitu copioſo: & principibus aliarũ partiũ: ſpecialiter cum magnifico & potẽte principe Stephano bano bozneñ: pro obtinendo & expugnãdo eodẽ regno croacie

proceſſit: & uſq; opidum bybeg ꝑuenit. ꝓpe quod ſupra caput riuuli galgoch ſeu caſtrametatus eſt. in quo loco diutius cum ſuo exercitu pauſando nec ulterius ſe mouendo: iidem tiranni: & rebelles: Georgius filius Curiacii & Iuan filius Nyliptii mortuo patre ſuo: ad obediẽtiam ſacre corone uenire ſunt compulſi. & cum fidelitatem ſeruare iuraſſent: aliquibus caſtris reſtitutis rege cum ſuo exercitu ad propria redeunte: idẽ Georgius filius Curiacii rebellauit. contra quẽ altera uice idẽ Rex Lodouicus barones ſuos & milites cũ exercitu ingente tranſmiſit. q̃ eiuſdẽ rebellis proteruiam: conterendo: ipm cũ aliis ſuis adherẽtibus: regno croacie reſtituto: regie maieſtati obedire: & ſe gratie ſubmittere compulerunt. & cũ leticia ad ꝓpria remearunt.

De exercitu contra uenetos ad regnũ dalmacie.

¶ Conſequenter tempore procedẽte idem Rex ad expugnãdũ dalmacie regnũ: quod ꝑ uenetos a diuturno tẽpore detiebatur occupatũ: exercitum mouit copioſum. & cũ multis prĩcipibus circumpoſitorum regnoꝝ: ac barõibus: militibus & regnicolis ſuis uſq; ciuitatem iadrieñ peruenit. que ſe prius ad obedientiã reddiderat regie maieſtati. Et quia ueneti per ſuos ſtipẽdarios teutonicos gallicos & latinos eam ciuitatẽ obſidebant. & cõtra ipſam quandam munitionem quam ſticatum appellabant firmauerãt: gẽtibus armigeris ĩ ipſa collocatis. & diuerſis machĩs & ingeniis: tam in ipſa munitione: q̃ etiam in galeis per mare: ipſam ciuitatem fortiſſime expugnabant. circa quam idẽ Rex in campo cum ſuo exercitu reſedit: & machinis ac aliis diuerſis ingeniis applicatis & erectis: ipſam munitionem uenetoꝝ: uolẽs obſidionẽ ipius ciuitatis iadrieñ ĩmouere: fortiter expugnabat. & milites ac gẽtes regis continuis inſultibus hoſtes aggrediebantur: & acerrime adinuicem pugnam cõmittebant. Et quia hoſtes intra munitionẽ erãt concluſi: per ictus baliſtaꝝ multos de gente regis uulnerabant. & etiam gẽtes regis uſq; ad muros appropinquantes: ipſis uices repẽdebant. & cum oportunitatẽ captabant: clam gẽtes uenetorum de munitione ſubito egreſſe:

cum militibus & gentibus regis dimicabāt. & ex utraqꝫ parte multi corruebant. ubi etiā strenui milites Bartholomeus filius Laurētii totb: & barsandorfer teutonicus de p̄te regis in pugna sunt occisi. Quāuis aūt exercitus regis ad expugnādam ip̄am munitōnē fortiter laborasset: ip̄am tñ q̄a nimiū erat fortificata & munita: expugnare minime potuerunt. Et hoc uidens idem Rex: non sine magno damno personarum & rerum: cum suo exercitu ad propria est reuersus. Gētes autem uenetorum tam in ipsa munitione: q̄ꝫ etiam per mare in galeis obsidionem cōtinuantes: per traditamentum aliquorum de ciuitate: ciuitatem eandem obtinuer̄t. & multos ciues & nobiles de eadē decollauerunt. . & diuersis tormentis: cruciatibus & penis afflixerunt. Multos tam uiros q̄ꝫ etiam femīas nobiles & puellas: uenetias in captiuitatē deduxerunt. & heu miserabiliter deū non uerētes nec etati nec sexui compatientes: ipsas feīas & puellas: & alios captiuos in persona fame & siti: solum uita ipsis miserrima reseruata: cruciar̄t. & postea successiue ī carceralibus penis ip̄os peremerūt. De quo facto idē Rex anxie dolens: se uindicaturū firmissime proposuit: tempore se ad hoc offerente.

De morte Andree regis.

¶ Postea uero breui temp̄e decurso: q̄a nichil pene in semetip̄o manet stabile: sed currit tempus: semper multas euoluēs mutationes: quas neqꝫ preuidere facile est: nec predicere. & nil est q̄d mutabilitatē non sentiat. & bellū in media pace consurgit: accidit casus lamentabilis & enormis: de morte quondā incliti principis domini Andree ierusalē & sicilie regis: fratris uterini eiusdem Lodouici hungarie regis. qui per sceleratū Conradū de katbāciis: & alios proditores ex ꝓcuratōe mulieris Iohāne in aula ip̄ius regis Andree morātis ī ciuitate auersa: que utinā fuisset submersa: extitit iugulatus & interemptus. & factus est planctus magnus & luctus in hungaria. Ip̄i tamen proditores reatus sui penam: & nepharie ꝓditionis sue premiū sumpserūt. quia potens & magnificus comes nouelli: cognatus Regis & fidelis: ipsos super carram ligari fecit: & per oēs uicos ciuitatis pertrahi. & eorum corpa cū forpicibus ferri ignitis euelli fecit: carnificari & laniari morte turpissima: & extrēo supplicio perimendo. Super quo euentu mortis fratris sui: idem Rex Lodouicus ultra modū dicendi uehemēti dolore cordis sauciatus: cōdolēs & anxius cepit cogitare & tractare de uindicta: ne tam execrabile scelus impunitum pertrāsiret. Et primo Nicolaum filium Laurentii totb: qui postea konth fuit cognominatus: ad tractandum cum magnatibus: comitibus & baronibus illarum partiū: illuc destinauit. qui ī aquilam ciuitatem famosam superueniens: cū Lallo uiro prudēte: & de morte ip̄ius regis Andree multū anxio: capitaneo ip̄ius ciuitatis habito tractatu: dominiū ip̄ius obtinuit. & protracta mora ibidem: q̄ꝫ plurimos una cum Lallo ad regis hūgarie obedientiam confortauit & perduxit. & cum eidem regi per litteras intimasset:

De exercitu uersus neapolim.

¶ Rex congregato ualido exercitu per partes italie transitū faciens: in qualibet ciuitate p̄ domīos & cōmunitates honorifice susceptus: & largiflue in suo transitu hospitatus: uersus ciuitatē neapolim festinauit. Ex quibus dominis ciuitatum: dominus Maletesta de maletestis: Franciscus de furlino: Philippus de mantua: et quidam alii cum pulchra gente armata: ipsum usqꝫ neapolim sunt secuti. & ab ipso rege honore & cingulo militari insigniti.

De fuga Iohanne regine: & Lodouici eius mariti.

¶ Auditoqꝫ eius aduentu: Iohanna regina cum Lodouico de tarento eius marito: qui pro rege se gerebat: clamdestine fugiētibus: & in tribus galeis per mare uersus prouinciam & auinionem ob metum regis ꝓperātibus: Rex ciuitatē neapolitanā intrauit. ubi cum magna solemnitate & gaudio susceptus n̄st. & extunc titulo regnorum hungarie: ierusalem: & sicilie utebatur. & ibidem morā faciens: cepit inuestigare qui essent participes & culpabiles in morte fratris sui Andree regis p̄notati. Et capi

fecit regales infrascriptos: ducē duracii cum duobus fratribus suis Lodouico & Roberto. Item etiam alios uidelicet pncipē tarentinū: & Philippum puerū: fratres dicti Lodouici mariti regine Iohanne. Quem quidem ducem duracii tanq culpabilē in auersa ciuitate in domo dicti regis Andree: in qua tunc habitabat: & fuerat iugulatus & occisus: decollari fecit. & dictos alios regales in comitatu karoli pueri filii pdicti regis Andree: in hungariam per certos barones & milites destinauit. pro eo: quia criminis lese maiestatis punire neglexerunt. presumebant enim aliqualiter tanto sceleri consensum prebuisse. iuxta illud. Non carent scrupulo societatis occulte: qui manifesto facinori desunt obuiare.. Qui deputati fuerunt in castro uysegradien custodiendi. & cum magna diligentia & honore: bene & laute fuerūt cōseruati: sicut decuit sanguie cōiunctos regie maiestati.

De reditu regis in hungariam.

Demum idem dominus Rex Lodouicus: uolens redire in hungariam cum gente copiosa: ibi magnificum & strenuū uiz Stephanū filium Lachk uoyuodam transsiluanen capitaneū regni: & Volfardum de uolfart teutonicum capitaneum in ciuitate neapolitana: in persona sue regie maiestatis prefecit. & ad hungariam remeauit.

De prelio commisso & uictoria per Stephanū uoyuodam facta.

Post recessum autem regis quidam neapolitani: & ibidem milites capitanei seditionem concitantes: Volfardū capitaneū predictum expulerunt. Et superbia inflati: ad expellendum ipm Stephanum uoyuodam insurgentes: inter auersam ciuitatem: & neapolim: habito congressu: fortissimū preliū est cōmissum. in quo uolēte deo ipse Stephanus uoyuoda cū exercitu domini regis uictoriam obtinendo: multos comites: barones: milites: nobiles & ciues de neapoli: aliis interfectis captiuauit. & spolia ipsoz maxima obtinuit. & gentibus domini regis cū largitate distribuit. captiuos in magna summa pecuniarum pactando:

liberos abire permisit. Fretus autem ibidem uictoria: in ipso regno securus permansit.

De exercitu & pugna Stephani uoyuode cum gente Lodouici circa neapolim.

Post hec autē cum pars eiusdem Lodouici aggregata sibi gentis multitudine appreciate: & qpluribus dicti regni sicilie infidelibus: in suā societatē adiūctis: ipm Stephanū uoyuodā exterminare cupiens: ante ciuitatem neapolitanam dispositis aciebus: cōserto bello & sonis bellicis pflatis: aggredi pcurauit. Et qmuis longe plures idem Lodouicus de tarento pro parte sua gentes in suo exercitu haberet: & utrunq hostiliter adinuicem prelium commisissent: tamen idem Stephanus uoyuoda zelo fidelitatis armatus: uolēs potius post mortem uenire per fame gloriam: q tergū hostilitati uertere: uictoriā obtinuit adoptatā. In quo quidē prelio idē Stephanus uoyuoda qplures comites magnates & potiors milites captiuauit. & cōseqnter sepesepius qplures exercitus ipsius Lodouici debellauit. ciuitates plurias expugnauit. & grauia homicidia personarum periculaq eidem Lodouico adherentibus irrogauit. sicq potiores & nobiliores ad fidelitatē regis hūgarie adduxit. & ipius seruitio applicauit. Sicut hec & alia qpluria gesta sua & seruitia in puilegio ipius regis super donatione castroz oztrogo & Chaktornia uocatoz circa fluuiū draua existentiū: in remuneratione premissorū sibi concesso plenius cōtinetur. Gentes etiam seu incole dicti regni quoscunq ex hūgaris cōprehēdebant: uiuos excoriabāt. & aliis tormentis seuerissime affligebant.

De reditu Iohanne regine & Lodouici.

Medio aūt tēpore ipa Iohāna regina & Lodouico de tarēto eius marito in neapolim redeuntibus: & regnū sibi subiugare nitentibus: ipse Stephanus uoyuoda dictum regem hūgarie ad defendendū ipm regnū contra ipsos euocauit.

De secundo introitu regis in regnū apulie.

Qui quidē dns Rex sine aliqua retardatione: nec expectata

expectata exercitus cõgregatione: cũ quibusdam suis barõibus & militibus: inter quos erãt ꝑncipales: Nicolaus filius Gyleti: Palatinus cum Iohanne & Dominico militibus filiis suis: ac ac Iohanne filio Gyleti fratre suo. Itẽ Stephanus & Georgius filii Lubek. Nicolaus de sech. Konya filius Thome uoyuode. Andreas uoyuoda cũ fr̃ibus suis: Nicolao: Paulo: Michaele: Lachk. Item ex prelatis: Reuerendus in xp̃o pater dominus Nicolaus episcopus zagrabieñ. qui fuit ibi in ciuitate auersana in episcopũ cõsecratus. & uenerabilis uir dominus Stephanus prepositus budeñ: cum fratre suo Iohanne strenuo milite: filio Laurentii de Canisa. ac cum pauca comitiua in una galea: & quibusdam barcis repẽte in aquilã transfretauit. & ad portum manfrodonie applicuit. ipsam ciuitatem pacifice de consensu communitatis ingressus: theanũ & barletum subiugauit. necnõ ciuitatem borii ubi sanctus Nicolaus pontifex acquiescit: obsidendo obtinuit. & intrauit. ac castro ciuitatis munitissimo: & fortissimo sibi restituto: in eodem resedit. & stipẽdium soldatis teutonicis numero quatuor milium barbutorum: quorum capitaneus erat Cõradus de uolfard: frater dicti Volfard: copiose & largissime diuisit.

De proditione facta per stipendarios.

¶ Interim autem gentes sue de hũgaria per nauigia ad ipsum confluebant. & exercitus eius nimiũ & copiosissime multiplicabatur. quod uidentes teutonici soldati: absq; uolũtate eiusdem Conradi de uolfard eorum capitanei: ac aliorum principalium proditionem & insultum fecerunt contra regem & gentem suã hungaricam & ciuitatem: uolentes eam spoliare & derobare. contra quos hungari insurgẽtes & ciuitateñ: cum cathenis per uicos & plateas: que sub terra ĩter muros latitabãt cõstrigẽtes: magnam multitudinem soldatoꝝ inter cathenas comprimẽdo occiderũt. & multos ex eis decaptiuauerũt. equos: ualisias arma baltheos & res ip̃oꝝ abstulerunt. & nisi unam portã ipsi soldati pro se occupatã custoditã habuissẽt: uix aliqui ex eis euasissent.

Sed tandem extra ciuitatem fugientes: & in campo iacẽtes: ꝑ multos nuncios interpositos gratiam sub tali pacto a dño rege obtinuerunt: ut de ipso regno omnes exirent. & aduersariis suis nunq̃ adhererent. & hoc suis lr̃is: instrumentis & iuramentis firmauerunt. Ex ip̃is tamen aliquos dñs Rex qui sibi uidebant esse inculpabiles in seditõe cõcitata: ad suũ seruitiũ reseruauit.

De obtentione castri canosii.

¶ Postmodum Rex qui in processu exercitus singulis diebus cõtinuatis ĩter cateruas militũ: in armis eq̃tare solebat: amoto exercitu: castrũ canosii obsedit. & expugnãdo obtinuit: uel potius restituẽdo. Sed ibidem cum ipse armatus ꝑ scalã ascẽdere festinaret: per ictus lapidum grauiter percussus in fossatum est prolapsus: grauemq; ĩ corpore suo sustinuit passionem. de quo barões & milites sibi nimiũ improꝑabãt: q̃ ad talia se ingessit que non decent regiam maiestatem.

De captiuatione stipendarioꝝ Lodouici.

¶ Abinde uero certa castella occupans: lutheriam cuius muri erant diruti est ingressus: prope quam erat castrum fortissimũ pro Lodouico marito Iohãne regine conseruatum. In qua ciuitate rege existente: Nicolaus & Paulus filii Lachk uix cum .l. sagittariis hungaris: centum & uiginti armatos soldatos gentis ꝑmixte Lodouici de tarento: in cãpo in pugna capiẽtes: ligatis post tergum manibus: equites armis indutos introduxerũt ante regem. quos Rex illa die ĩ refectorio fratrum hospitari fecit: & refici in cena. ac die crastĩa ablatis equis & armis: sicuti cõsuetudo est stipendariorum abire permisit.

De obtentione sallerni & aliaꝝ.

¶ De qua ciuitate ulterius procedens: deo auxiliante: & uias eius in prosperitate dirigente: sallernũ & castellum scaffad obtinuit. & inde uersus neapolim: opidum sumpnia uocatũ bene munitum: in quo multi erant pedites: expugnauit.

De obsidione ciuitatis auerse: & de uulneratione regis circa eandem.

¶ Et dehinc recedēs: ciuitatem auersam obsedit. que adhuc in muris non erat totaliter consumpta: sed de die in diem per defendicula ingeniorum construebatur & ad perfectionem deducebatur. Ubi capitaneum exercitus Nicolaum konth: uirum in consiliis prudentissimū: amoto Stephano: uoyuodam prefecit. quod factum multis displicuit. & ipsum Stephanū uoyuodam exacerbauit. ac processum negotioꝝ regis multū perturbauit.

¶ Cum autem Rex ipsam cū suo exercitu expugnare cepisset & se ad pugnam ingessisset: sagitta balestre ī pede fuit letaliter uulneratus: & uix diuīo fretus auxilio: & medicoꝝ cura: mortē euasit. Durauit autem obsidio ciuitatis bene per tres meses. & quotidie armati teutōici soldati Lodouici de tarēto de ciuitate inopinate & repente exeuntes: & insultū faciētes: cum gētibus regis teutonicis & hungaris pugnam cōmittebāt. & multis ex utraq; parte uulneratis iterato ad ciuitatem fugiebāt. Qua obsidione durante: uictualia in ciuitate defecerant. & ꝓpter famis inediam multi homines expellebantur de eadem: & ꝑ exercitū capiebantur. propter quod soldati ulterius durare non ualentes: ciuitatem una cum castro fortissimo in quo erat capitaneus & castellanus Iacobus de pinatariis: sub pacto securitatis ꝑsonaꝝ & rerum suarum restituunt. Et dn̄s Rex castrum: & exercitus ciuitatem ingressi sunt. In quo loco multas donationes in possessionibus: baronibus militibus & nobilibus secū existentibus in regno hungarie fecit & cōtinuauit. quoꝝ agilitates & seruitia in lr̄is donationū eis concessarum enarrantur. Tandem mora protracta in castro: Rex bene cōualescens recuperata sanitate: audacē & bellicosum uirum Andreā uoyuodam filiū Lachk: capitaneū generalē in regno: Nicolaū drugeth fratrē Vilhelmi palatini capitaneū ciuitatis sallerni: & fratrē Morialē militem ordinis sancti Iohannis ierosolomitani priorē auranā capitaneū in eadem ciuitate auersa: qui postea infideliter agens: eandē ciuitatem cum castro in potestatem Iohāne regine resignauit: in sua persona preficiens. & ibidē dimittens. ꝓpter annū iubileū zelo deuotionis accensus: uersus romam per ciuitatē capuanā: in cuius porta est turris altissima ac solemni opere fabricata: & sub monte cassino: cuius muri per terremotum corruerunt: & per campaniam est profectus.

De honore regi impenso per romanos.

¶ En tribunus cū romanis ꝑ quatuor miliaria gallicana circa centum personas ex potioribus uestibus seu pannis purpureis ad hoc specialiter sub uniformitate aptatis solemniter induti: cū trumbetis & diuersi generis musicaꝝ instrumentis regi obuiā uenientes honorifice susceperunt. & ad urbem romanam: cuius platee pannis pulchre strate & decorate fuerant: introduxerūt. & in dominū romanoꝝ susceperūt. quod tn̄ Rex acceptare recusauit. & in palatio domini pape collocauerūt. singulis diebus tribunus cum potioribus romanis ip̄m uisitabant. & reuerētiā exhibebāt: ad domos eorum & ad cōuiuia cum magno gaudio inuitantes. Rex autem quotidie in basilica sancti Petri ꝑncipis apostolorū missam audiebat: & singulis diebus sudariū uultus domini ostendebant: ad magnam consolationem peregrinorū & multitudinis gētiū cōfluentiū. Pluribusq; diebus cū deuotōe sic deductus: Rex autoritate domini pape absolutus: sup altare sancti Petri quatuor milia florenoꝝ offerri fecit & presentari.

De reditu regis in hungariam.

¶ Exinde cū suo exercitu ꝑ partes italie reuertebat: in qualibet ciuitate gaudenter susceptus & honoratus: in ueronam peruēit. dimissaq; gēte stipendariorum aliquorum teutonicorum: cum Volfardo & Conrado capitaneis: quia nondum erant stipēdiis suis plene pagati ad expēsas ad regis ratione plēarie cōputādas ad hungariam cū gaudio remeauit. & abinde stipendia ipsorum cōplete remisit. Capitaneos ad se uocauit: & ꝑ remunerationē suorum obsequiorum largifluis regiis donatiuis ip̄os exaltauit. quoꝝ gesta & seruitia in priuilegiis eis concessis explanantur.

De resignatione regni sicilie ad manus dn̄i pape.

¶ Cum autem fere tribus ānis Andreas uoyuoda capitaneus

regni generalis: Nicolaus drugech frater Vilhelmi palatini capitaneus ciuitatis sallerni. cum aliis principalibus militibus: ac gente dñi regis copiosa: i regno & in ptibus illis permansissent: & omnia regia negocia prospe successissent: multaq; bella exercuissent: ac gētes Lodouici sepius debellassent: & quasi anichilassēt: ita q solū i munitōibus & castris se inclusissent: sicut de gestis & exercitiis eiusdē Andree uoy uode: q causa breuitatis ad pñs obmitto in puilegio sibi sup possessionariis donatōibus concesso poterit q uult expiri. Vt fides certius possit adhiberi: dñs Papa Innocentius quintus per suū legatum: & primo per reuerendissimū in xpo patrem dñm Guidonē tituli scē Cecilie p̃sbiteꝝ cardialē: de latere missum: ac deinde pluribus uicibus per nuncios solēnes p liberatione dictoꝝ regalium tranimissos: & postea per dñm Bartholomeū similiter eius nūciū decretoꝝ doctorem: paternaliter salutaribus mōitis institit apud regem: q gentem suam de illo regno reuocaret. Ad cuius instantiam: tanq̃ deuotus & obediens filius: ipsum regnum: necnon castra: ciuitates: munitōes: terrasq; quas tenebat p suos ambasiatores uidelicet dñm Iohannē electum uesprimieñ: in iure canonico licētiatum: & alios: ad manus dñi pape assignauit. iure tñ suo in regno sibi competenti saluo reseruato. Regales etiā p̃dictos quos in custodia tenebat: liberauit. & usq; uenetias cum securo conducto honorifice destinauit ad propria remeandos. qui cum magna leticia per mare in neapolim trāsfretantes: cū maxima solēnitate & hōre sūt recepti: ac ad ipsoꝝ dominia & pncipatus ac ducatus restituti. Hoc non pretermisso: q tam luculenter & clare rerum gestarum seriem per distinctiones annoꝝ & dierū: prepedientibus interuallis tempoꝝ referre non potui. qa aliqua per meipsum didici. & aliqua per alios fidedignos: reꝝ noticiā habētes intellexi. & sic uenia tribuat rite excusanti: cū sufficiat rerum gestarum seriem enarrare. Cetera scribenda uel narrāda illis relinquo: qui plura sciunt q̃ hic scripta sunt: de gestis eius tam prosperis q̃ aduersis scribere uel tractare.

De requisitione uenetoꝝ per regem facta super restituendo regno dalmacie.

Hiis itaq; gestis expeditis: ad propositum cepte materie de regno dalmacie: & ciuitatū marittimaꝝ ē necessario redeūdū. Cum eni Rex principatus: tenutas & dominia regni sui sacre corone subiecta uellet conseruare: & usurpata ad statum p̃stinū reuocare: inclitum principem Andream dandulo: & cōmune uenetiarum: per ambasiatas solemnes: lr̃as & nuncios speciales pluries ut pacis zelator requisiuit: & monuit: ad restituēdū sibi & sacre corone regnū dalmacie in magna parte: iadriā & ciuitates maritimas in toto per ipsos occupatas & detentas. Qui quidem dñs dux & cōmune uenetiaꝝ astinentes: se opposuert. & resistere decreuerunt regie maiestati.

De exercitu contra ipsos moto.

Super quo facto Rex ipse suis uicinis: cōsiliariis: pncipibus regibus: marchionibus: & ducibus: cōtra ducem & commune uenetiarum de tali iniuria grauiter est conquestus. ne uideretur eos indebite & iiuste impugnare. Ad uindicandū & ppulsandū iniuriam sibi & regno illatā: cum ualida potentia p recupandis iuribus regni sui per ipsos a multo tempore occupatis: uersus italiam contra ducem & cōmune uenetiaꝝ cum propria gente sua: necnō comitibus: militibus: teutonicis extraneis sibi fauētibus & auxiliū prestātibus: quos & ipse teutonicos ydeomate ipsoꝝ conscius multum diligebat: & de stipendiis ac donariis largiflue prouidebat: eoq; ad ip̃m libenter confluebant: & fidelia seruitia exhibebant: personaliter est pfectus. & per terras & tenutas uenetorum circa castrum sereual transiens: coneglanum obtinuit. & abhinc ad ciuitatem teruisii ueniens: ipsam obsedit. castra & terras suorum tenutaꝝ: specialiter asulum cum rocka neruis ubi ē abbacia. cuspimacū: keuerd: gorgoniā & forgoniā ac alias q̃plures expugnando: & gentes in eisdem collocādo. & sic in hungariam: dimisso ibi strenuo milite Thoma fratre uenerabilis patris dñi Nicolai archiepi strigonieñ: pro capitaneo

gentis sue: armiger est reuersus.

De obsidione castri castelfrank.

¶ Postea uero magnificum uirum & potentē Nicolaū konth predictum tunc regni hungarie palatinū: ad ꝑtes illas trāsmisit. qui castrum castelfrank uocatum ducis & cōmunis uenetiaꝝ: cū magno exercitu obsedit. & cōtinuatis ibidē pluribus diebus quia castrum bene fortificatum: & gentibus armatis munitum erat: nil proficiens in hungariā est reuersus: ibidē dicto Thoma milite remanente. qui quidem Thomas miles et gentes domini regis: primo ante portam ciuitatis teruisine: & secunda uice in campo prope eandem cum gentibus armigeris uenetoꝝ bellū & conflictum habuerūt: eis deuictis & multis captiuatis. Item tercia uice circa fluuium brencha nauigale: contra teutonicos & stipendarios uenetoꝝ transpassato flumīe sup equos cū magno periculo propter fluminis ꝓfunditatem: demūe subito irruētes: eosdem stipendarios deuicerunt. & captiuos deduxerunt. quos scd̄m morem stipendarioꝝ equis & armis receptis: libere abire permiserunt. In quo flumine Paulus germanus Iohannis filii Chel miles: cum quibusdā aliis hungaris sunt submersi. Quo quidem Thoma milite per regem reuocato: & Benedicto filio Heem illic trāsmisso eidem surrogato. Idem Benedictus miles superueniens: plurima bella contra gentes uenetoꝝ cōtinuauit: & eas supauit. Iterum aūt dictus Thomas illic est trāsmissus. & uirilr̄ & potēter castra & terras acqsitas sub dominio regis cōseruauit: tā diu dōec expugnata & recupata ciuitate iadrieñ que per strenuū militē Elderbab nomine teutonicū: cū gētibus domini regis quadam nocte muros ciuitatis ascendēdo: & per pugnam maximam cum gētibus uenetoꝝ armigeris teutōicis & gallicis durissime cōmissam. ubi idem miles letaliter extitit uulneratus: ex quo uulnere uitā finiuit tēpalē. comite uenetorū seu capitaneo in eadem constituto cum suis gentibus deuictis: & fugatis: capta fuit & expugnata. & ibi i ꝑtibus maritimis in dalmacia regia potestas extitit firmata. Cuius regni dalmacie

& ciuitatum pleno regimine consecuto: Rex nolēs ulterius occupata de tenutis uenetorum cōseruare: castra & tenutas quas tenebat ipsis restituit: gentes suas reuocādo: & ipsis in pace dimittendo. sub pacto iuramēti per ducē & consiliarios uenetoꝝ submisso: ꝙ neminē de terris eis ꝑ regem restitutis: offenderet pro fidelitate regis uel punirent. sed tamen postea ipsi milites: potestates & potiores terraꝝ ipaꝝ: spēaliter uero de coneglano decapitauerunt: & trucidauerunt: iuramēto eorum uiolato. ac bona eorundem confiscauerūt in displicentiā regie maiestatis. Preterea durante guerra inter eos & dn̄m regem: ducem eorū nomine Marinū in palatio ducali uenetiis: cum pluribus suis consiliariis de adhesiōe regis inculpātes: suspenderūt. & ꝗplures etiam teruisinos propter suspitionem interfecerunt. & in exiliū effugauerunt. Post restitutionem autem ipaꝝ terrarum: ciuitas teruisina demū per tractatus ad manus Lepoldi ducis austrie cognati eiusdē regis: se reddidit & subiecit. cuius dominiū ipse dux apprehendens: per certa tempora obtinendo. tandē similr̄ per tractatus Frācisco de carraria dn̄o paduano assignauit sub certis pactis: gentem suam de eadem reuocando.

De exercitu contra lithuanos.

¶ Ceteꝝ cōtra lithuanos: xp̄ianis & maxime regno suo ruscie insultātes: personaliter cum exercitu ꝓprio & milicia sua ꝓpria: necnon aliaꝝ nationū ad eum confluentiū ꝓficiscēs: terris eoꝝ seu tenutis in magna parte deuastatis: duce eoꝝ capto: sed sibi incontinenti promissionem de fidelitate & obedientia faciente: liberato: feliciter ad hungariam est reuersus.

De exercitu ad rusciam.

¶ Postea una uice cum ualida gēte sua & extranea ad regnum ruscie sacre corone hungarie subiectum pro defensione eiusdem regni contra lithuāos est profectus & fugatis hostibus: ac fretus uictoria: potentes uiros: eundem Petrum banū primo: necnon uenerabilem in xp̄o patrem dn̄m Emericum episcopū agrieñ ac Georgiū zudar: cōsequēter frēs suos: & post hec Emericum

bubek: ac post eum Iohãnem de kapol: ad regendũ ipm̃ regnũ uayuodas seu capitaneos prefecit. qui regnum predictum bene & laudabiliter defensantes: sub titulo sacre corone: & regimine eiusdem domini regis conseruarunt.

De exercitu in subsidiũ dñi pape trina uice.

¶ Item ad instantiam summorum pontificum romanorum: Innocentii: Gregorii: & Vrbani quinti beate memorie: prima uice Nicolaum filium Lachk: qui multas ciuitates: oppida & castella ad obedientiam sacre romãe ecclesie reduxit: ac etiam rebellantes expugnauit: ad manus domini Egidii cardinalis apostolice sedis legati assignando. Et post eum Simonẽ filium Mauricii: qui nichil profecit. & propter hoc displicẽtiam regie maiestatis incurrit. Subsequenter etiam eundem Petrũ banũ tempore domini Vrbãi pape: in defensionẽ ciuitatis bononieñ contra Barnabouem & Galeacium dños mediolaneñ: eandem ciuitatẽ impugnãtes: destinauit et idẽ Petrus banus ciuitatẽ eandem pro domĩo papa retinuit: & defensauit. & cum bonore ad regnum bungarie remeauit.

De exercitu in subsidiũ ducis austrie.

¶ Postmodum aũt in subsidiũ antiqui Alberti ducis austrie: Paulum filium Lachk ad obsidendam ciuitatem tinegmeñ: cum magno exercitu destinauit. quam per longam obsidionem obtinuit. & dominio eiusdem ducis subiugauit.

De exercitu ad terram bozne.

¶ Item ad terram bozne similiter regie corone subiectam: ad conterendam proteruiam quorũdam rebellantium: magnificũ uirum Nicolaum konth palatinũ regni sui: & uenerabilẽ iu xp̃o patrem dominũ Nicolaum archiep̃m strigonieñ: cũ qbusdam aliis barõibus & militibus regni: & magno exercitu destinauit. qui intrantes: castrum sebernek obsederunt. sed minime cape potuerunt. ac cum magno damno personaꝝ & rerũ discesserũt. In quo quidem exercitu: quadam nocte de tentorio eiusdẽ dñi archiep̃i cancellarii sigillum domĩ regis duplex autenticum: per quosdam filios Belyal furtiue est subtractum. & post aliquod tempus per ipsos fures in bistricia cuidam aurifabro uẽditum & confractum: sicut ueraciter est expertum. de quo tamẽ facto ex furtiuo euentu accidente Rex minime curauit: aliud sigillũ autenticũ preparari faciendo: & eidem dño archiep̃o cãcellario assignando: sub quo tamen sigillo omnia priuilegia seu lr̃as: cũ alio sigillo deperdito emanatas: confirmauit.

De exercitu in bulgariam.

¶ Nempe regnum bulgarie sacre corone bungarie subiectum: cum magna potentia intrauit: & budon ciuitatẽ capiens: regnũ sibi subiugauit. principem ipsius nomine Strachmerum: qui se imperatorem bulgaroꝝ nominabat capiens: in bungariã trans- mittẽs: p aliqua tp̃a ĩ castro ep̃atus zagrabieñ sonniech uocato sub custodia decẽter & hõeste cõseruatũ: in budunũ ad regẽdũ ip̃m regnũ sub nomine & titulo sue maiestatis sub certis pactis & seruitiis cum gaudio remisit. sicut tandem etiam idẽ pñceps fidelitatẽ & obedientiã repromissam sue maiestati obseruauit.

De exercitu contra Karolum imperatorẽ.

¶ Item contra clarissimũ principem dñm Karolũ imperatorẽ pro quibusdã displicentiis Rex psonaliter cum magno exercitu & potẽtia uersus partes morauie processit. ac ipsum impatorẽ per suas lr̃as diffidauit. & opidũ trinchiniũ intrauit. & exerci- tus circũquaq; in campis & pratis resedit. Interim uero donec cum suo exercitu se moueret morauiã inuasurus: dux sindruceñ: cum certis aliis barõibus & militibus: ex parte imperatoris ad tractandum de pace in trinchiniũ superuenerũt. treuga firmata ad cõcludendũ de pace: Nicolaus konth palatinus Stephanus bubek iudex curie: cũ certis militibus in brunnã ad impatorẽ ubi cum magno exercitu & multis militibus se collegerat: sunt transmissi. & interim exercitu regis disperso: sine conclusione pacis reuertuntur.

De exercitu in morauiam.

¶ Postea etiam dñm Ladizlaum ducẽ opulie: & Petrũ banũ:

cum gente satis ualida in morauiam destinauit. qui incendia &
maxima damna ibidem intulerunt: & ad ꝓpria reuertuntur.

De exercitu in poloniam.

¶ Itẽ procedẽte tẽpe mortuo kazimero rege polonie auũculo
suo: cum ingenti exercitu poloniam intrauit. ubi in regẽ ex iure
successionis eiusdem auunculi sui extitit feliciter coronatus.

De exercitu ad partes transalpinas.

¶ Item ipse Rex personaliter per bulgaria partes trãsalpinas
sacre corone subiectas inuadẽs. ex alia parte ultra terrã siculoꝝ
cum ualido exercitu: ac nobilibus: & siculis partis trãsiluanie:
transmisit Nicolaum uoyuodam transsiluaneñ: cũ Simõe filio
Mauricii: & aliis ex potioribus militibus suis: ad inuadendum
partes transalpinas contra Layk uoyuodam partiũ predictaꝝ
regie maiestati rebellantem: qui tunc circa danubiũ cũ magno
exercitu ad impediendum ingressum regis: ex opposito regni
bulgarie insidiando residebat. Qui quidem Nicolaus uoyuoda
cũ exercitu ꝑdicto fluuiũ iloncha ubi fortalicia & ꝓpugnacula
erant per ulachos firmata potenter expugnando pertransiens:
cum exercitu ipsius Layk uoyuode copioso: cuius capitaneus
erat comes Dragmer ulachus castellanus eius de domboycha
bello inchoato: & certamie fortissimo commisso: uictoriam ob/
tinuit. & ipsum capitaneum multis interfectis ĩ fugã cõuertit.
sed postmodum quia transiuit frequenter anxilia securitatis. &
in eiusdem pugne conflictu debilis effectus: uariabilis fortune
impetu incaute ulterius procedẽs: inter indagines & ueprium
densitates: ac passus strictissimos cõclusus per multitudinem
ulachorum de siluis & montibus inuasus: ibidem cum strenuo
uiro Petro suo uiceuoyuoda: necnon Deseu dicto uas: & Petro
ruso castellano de kykullenuar: Petro & Ladizlao siculis uiris
bellicosis: & aliis q̃pluribus militibus & nobilibus potioribus:
extitit interfectus. Et cum gẽtes hungarorum de ipso exercitu
terga uertissent: & se in fugam conuertissent: in locis lutosis pa/
ludosis indaginosis & conclusis: multi ex eis per ulachos occisi

extiterunt. & aliqui cum magno damno personarum & rerum
euaserũt. Et funus eiusdẽ Nicolai uoyuode cum magna pugna
de manibus ulachorum ereptum: in hungariam detulerunt ad
claustꝝ beate Marie uirginis in strigonio tumulandũ. Tandẽ
huiusmodi infortunio aduersitatis accidente: & fortuna iterum
prospante: Nicolao de gara bano de macho uiro strenuo & bel/
licoso in manu potenti ipm̃ regiũ exercitũ ultra danubiũ cõtra
insultus bellatorum & sagittarioꝝ ipsius Layk uoyuode: uelut
ymbres sagittas emittentium ulachorum per nauigia meniis &
fortaliciis firmata transducente muniti: in fugã conuersi uelut
fumus euanuerunt. & sic residui totius exercitus terram uersus
zeureñ intrauerunt & occupauerunt. Et tũc Rex ibidẽ castrũ
zeuren prima uice: & post aliquorum annorũ curricula: castrũ
in brassou fortissimũ treuch uocatũ: circa terminos trãsalpinos
edificauit. gẽte armata hũgãtiis & balestrariis ãglicis custodiã
castri muniendo: in potestate sua reseruauit.

De diuersis expeditionibus contra emulos.

¶ Item fere singulis annis: uel in quolibet tercio anno mouit
exercitum contra emulos & rebelles. & sepius contra raceñ &
molduanos omnimode diligentiã adhibendo. & maxime circa
regnũ racie Dominicus filius Ollo banus de macho: cum suo
Zemere uicebano: & postmodum Nicolaus de gara in iuuenili
etate banus constitutus: multum agilis & strenuus: ac in bellis
circũspectus: labores assiduos impẽderunt ad conseruandum
ipm̃ regnum sub regie ditionis potestate. Itẽ ipse Rex prudẽs
& largus admodum fuit. & bella multa feliciter gessit. multaq̃
regno suo recuperauit. Qui etiam post bellicam gloriam sciẽtia
litteraꝝ clarus fuit. & in astronomia assidue laborauit. & ꝓpter
uirtutũ perfectionẽ etiã apud barbaros summe dilectus: nomẽ
suũ apud multas natões exaltauit. Hic pius ĩ religiõe catholica.
in paupes munificus. iura seruauit ecclesiarum. & ecclesiastica
officia plurimũ honorauit.

Sequitur de hiis que suo tempore euenerũt.

¶ Verū quia iuxta sapientis assertionē bonoꝝ laboꝝ gloriosus est fructus: & recolenda memoria: que suo tempore ipsoꝓcurate cū pietatis studio sunt pacta: hic digne nec īmerito annectanẽ.

De iudeoꝝ expulsione.

¶ Ipse enim iudeos ad fidem catholicam cōuertere: & christo lucrari tanq̄ zelator salutis desiderans: & propter obstinatam duriciam ipsoꝝ iudeorum suū ꝓpositum ad effectum perducere non ualens: omnes iudeos per totum regnū hungarie licētiauit. & expelli mandauit. bona & res ipsoꝝ per usure uoraginē cumulatas: ut lutū spernens: noluit habere uel occupare. & sic oēs de regno hungarie in austriā & bohemiā recesserunt: & dispersi extiterunt.

De ordine heremitarum beati Pauli: & translatione ordinis eiusdem.

¶ Deniq̄ ordo fratrū heremitaꝝ beati Pauli primi heremite: ī regno hūgarie florere cepit & multiplicari. Itē corpus eiusdē beati Pauli patris dicti ordinis: de uenetiis ad hungariam est translatum: & in claustro heremitarum apud beatū Laurentiū prope budā in uertice montis solemniter depositū. in quo loco & beati huius patris uenerantē merita. & populorum laudantiū deum concurrit frequentia. Primo enim Rex Karolus beate memorie pater ipsius regis fratres ordinis predicti introduxit. & paucos habebant cōuentus & loca. utputa. sanctū Laurētiū. sanctam crucem. sanctum spiritū. & sanctum Ladizlaū ī silua de pylisio. & in aliis locis manebant laici sub noīe heremitarū uagabundi.

De constructione claustri in naztre ꝓ heremitis.

¶ Item idem Rex Lodouicus pro ordine predicto claustrum solemni opere construxit in naztre.

De cōstructione claustri in leueld ꝓ cartusieñ.

¶ Ceterum aliud claustrum pro ordīe fratrum cartusiensium in leueld in bakonia edificauit: & sufficienter dotauit.

De fundatione duarum capellaꝝ.

¶ Item unam capellam in aquisgrano: & aliā in cellis ad btām uirginē pulchro & miro opere construxit. sufficiēter & largiter dotauit. ac p̄ciosis utensilibus ad cultū diuinū: uasis: calicibus: libris: & ornamentis diuersis: ac calice de puro auro decorauit. Post hec autē propter liberalitatem suam & boni exempli operationem: multos traxit ad deuotionis studium impēdendum: barones milites & nobiles: & quosdam ex p̄latis: qui loca dicto ordini contulerunt. & claustra construxerunt: & dotauerunt: ad laudem dei: & gloriam sancti Pauli.

De conuersione cumanorum ad fidem.

¶ Sic etiam gentem cumanoꝝ ritu tartarico inuolutam: apud sedem apostolicā deuotius insistendo: exemplo beatissimi regis Stephani: quem ad componēdum noue fidei fundamentum in regno hungarie ꝓuidentia diuina elegit. & qui corda credentiū post apostolos sp̄ualitē quasi ymbribus celestibus irrigauit: ad ad laudem nominis domini: ut ampliaretur religio xp̄iana: ad fidem catholicam conuerti ꝓcurauit. Cui quidem genti iam in fide xp̄iana erudite: frēs de ordine minoꝝ autoritate eis a sede apostolica cōmissa: curā aīmaꝝ: iura parrochialia: & sacramēta ecclesiastica āministrant. & de die in diē in fide confortantur.

De baptizatione paterinorum de bozna.

¶ Itē paterini de bozna q̄ nimiū erāt multiplicati: & diuersis erroribus implicati: per dn̄m Peregrinū ep̄m bozneñ ordinis minoꝝ uirum magne deuotionis & scientie: ad fidē rege ꝓmouente conuertuntur & baptizantur.

De baptizatione sclauorum.

¶ Itē sclaui districtus de lippua dure ceruicis populus: ad fidē erat cōuersus & baptizatus cui sacerdotes catholici sc̄dm trāslatiōem Hieronymi doctoris sancte matris ecclesie: sacramēta ecclesiastica ministrabant. sed nunc ut narratur ī apostasiam & pristinū errorem sunt illapsi. & multo peiores essent.

De recessu Bogdan uoyuode in molduam.

¶ Huius etiā tēpe Bogdan uoyuoda ulachoꝝ de maramorisio

coadunatis sibi ulachis eiusdem districtus in terram moldauie corone regni hungarie subiectam: sed a multo tempore propter uicinitatem tartarorum habitatoribus destitutam: clamdestie recessit. & q̄uis per exercitum ip̄ius regis sepius impugnatus extitisset: tamen crescente magna numerositate ulachorū in illa terra habitātium: in regnū est dilatata. Voyuode uero qui per ulachos ip̄ius regni eliguntur: se esse uasallos regis hungarie p̄fitent. ad homagiū p̄standū obligant: cū cēsu psoluere cōsueto.

De pestilentia fame & terremotu.

¶ Item etiā tempore sui regiminis pestilentie p loca particularia: & etiam per totū regnū hungarie: & etiā in aliis uicinis regnis uiguerunt. & fames diuersis temporibus per locustas & mures spicas frugum & aliarum segetum corrodentes: & per siccitates temporum ac aeris tempestates inualuerūt. & pluribus uicibus terremotus per loca factus est.

De exemptōe oduarnicoꝝ & alioꝝ conditionarioꝝ.

¶ Huius etiā tēpore multi ex oduarnicis & aliis cōditionariis curie ad diuersas seruitutes astricti: sunt exempti. & in cetum regni hūgarie nobilium aggregati. quia in donatōnibus posses/sionū & gratiis ad om̄es largus & benignus habebatur. & pro eo ab omnibus ultra modum diligebatur.

De consortibus regis & liberis.

¶ Estimo etiam narratōe fore dignū: q̄ p̄fatus Rex Lodouicus duas cōiuges habuisse dinoscitur. Primā uidelicet preclaram Margaretam filiam excellentis principis domini Karoli tunc marchiōis morauie: qui postmodū ad imperiū fuit sublimatus. & ista sine prole defuncta est. Aliam inclitam dn̄am Elizabeth filiam Stephani bani prenotati. ex qua tres filias generauit. s. Katherinam Mariā Aduigam. Ipsa autē katherina ī puericia morte extitit preuenta. Et q̄a ad regalis p̄paginis stirpem clara sunt cōnubia exquirenda: de quibus deriuanda successio claris fulgeat nature titulis insignita: Ipsam Mariam claram augēs prosapiā: illustri principi Sigismūdo marchioni brandēburgen̄

in puerili etate utrinq̄ exn̄te: quē de stirpe cesarea pr̄ eduxerat: imp̄ialibus radiis illustratā: cōmunicato consilio serenissimaꝝ dominaꝝ reginaꝝ genitricis ac consortis suaꝝ: necnon p̄latorū & baronū regni precedēte: in ternauia p̄sente imperatrice m̄re eius: & suis baronibus de bohemia: cum magna solemnitate et leticia: matrimoniali federe desponsauit: & apud se nutriendos conseruauit. q̄ nūc conregnāt in regni solio sublimati. Aduiga uero post mortem patris in reginam polonie extitit coronata. que postmodum p magnates: barones & nobiles regni polonie potentissimo principi lithuanoꝝ Iagula nomine: ad fidem ca/tholicā conuerso: & cū suis f̄ribus baptizato: extitit m̄rimōiali federe copulata. quem ī regem polonie solēniter p eos coronatū Ladizlaum nominarunt. qui similiter cum coniuge conregnant letanter in eodem.

Sequit̄ de gubernatōe regni: pace & trāquillitate.

¶ Cum autem temporibus successiuis idem Rex amplissime potestatis esset: & floreret ī regni solio: totā suā felicitatē ponēs in deo: a quo omnia procedunt: & suū principatū ac regiminis curam illi submittēs: non passione ac uolūtate cupiēs p̄ncipari uelut custos iusticie existens: absq̄ ratione & lege: nichil uoluit acceptare. quia uigens mēs industria & regnatura prudētia uir/tualiter dominatur: gubernatione regni sc̄dm rationem & legē diligentius circūspecta: pollens regimine naturali: non instinctu humano: sed potius diuino: sui desiderii propositum ad hec in/clinauit: ut sequens sanctorum regum predecessorum suorum: & patris sui uestigia: ī quibus peramplius & p̄fectius uigebat zelus fidei & r̄ligio christiana: regna sua: terras & subiectas sibi nationes in suis libertatibus cōsuetudinibus & legibus: in bona pace & tranquillitate conseruauit: maxime quas in fide dom̄io regenerauit. & ab oībus emuloꝝ insidiis & incursibus: p̄cipue a paganorum uictoriosissime defensauit. necnon etiam ecclesias regni sui in suis iuribus & libertatibus tenuit: & in tēporalibus bonis augmentauit.

De uita regis contemplatiua.

¶ Considerans aūt & aduertens regna sua & dominia undiqꝫ seu circūquaqꝫ quieto & tranquillo statu florere: ꝗuis ex cōsuetudine & delectatōe a puericia solita: uenatōes nimiū frequentaret. ad ultimū tamen terrenaꝝ rerum occupationibus: quas difficile est absqꝫ peccatis ministrare: & curis postpositis concupiscentiam carnalē calcare: ac sibi subicere: & diuinis ꝑceptis parere uolens: quia omnis caro fenum & omnis concupiscētia eius tanqꝫ flos feni: contemplatiuam uitam: a tumultu multitudinis hominū segregatus: ut piis operibus insistere & orōibus uacare studiosius & deuotius ualeret: elegit. & i hiis pseuerādo.

De morte regis Lodouici.

¶ Tandem hanc uitam laboriosam derelinquens: & ad uitam perpetuā aspirans: iuxta illud psalmiste. Michi autem adherere deo bonū est. ponere in domino deo spem meā: uocatione diuīa ex hoc mūdo migrauit undecima die mensis septēbris. Et paꝝ ante apparuit cometa mirabilis. Tantus aūt luctus eo mortuo in regno fuit: ut omnes quasi mortē suam deflerent. Et sepultus in urbe albe regalis: in capella quam ipse in latere ecclesie beate uirginis collegiate construxit: Anno dñi millesimotrecentesimo octogesimosecūdo. Regnauit autem quadragintauno annis & & uiginti duobus diebus.

De coronatione Marie filie regis Lodouici.

Post obitum regis Lodouici: coronata fuit corona regia: domina Maria filia eius: que fuit data ī matrimoniū Sigismundo filio Karoli imperatoris & regis bohemie. Que qdē dña Maria regnauit quatuor forte annis. & tradidit ius regni ipsi Sigismundo marito suo. consensitqꝫ se uiuente eundem corona regia sancti regis Stephani coronari. Aliquāto uero post & ipsa mortua est. sepultaqꝫ in ecclesia uaradieñ. In hac regina: Maria tandem defecit semen utriusqꝫ sexus sanctorum regum regni hungarie.

Sigmund Rex caperis lex liquet cesi vitalis 1401

De coronatione regis Sigismundi filii Karoli Imperatoris & regis bohemie.

Sigismūdus Rex filius imperatoris & regis bohemie: de consensu & uolūtate cōmuni prelatoꝝ: baronū & nobiliū regni hungarie fuit electus in regem: coronatusqꝫ uicesimo anno etatis sue. Et regnauit in toto annis quinquaginta: & mensibus nouem. Hic post obitum domine Marie que decessit sine prole accepit in uxorem Barbaram filiam Hermāni comitis cilie. ex qua genuit unicam filiam Elizabeth noīe. quam postmodū tradidit in coniugem Alberto duci austrie. Deinde idem Rex Sigismūdus electus fuit in regē romanoꝝ & bohemie. postrēo coronatus Rome in imperatorem. Obiit autem anno domini millesimoquadringentesimotricesimoseptimo: etatis sue anno septuagesimoprimo. sepultusqꝫ in ecclesia uaradieñ.

De coronatione regis Alberti.

Post regem Sigismundum electus fuit in regem Albertus dux austrie gener ipius: in fauorē Elizabeth filie eiusdem Sigismūdi: uxoris scilicet Alberti. Coronatusqꝫ fuit in die circūcisionis domini anno eiusdem millesimoquadringentesimotricesimooctauo. Et regnauit āno uno. & mēsibus. decē natusqꝫ est ei filius posthimius Ladizlaus nomine. Obiit autem in uigilia Simonis & Iude Anno dñi millesimoquadringentesimo tricesimonono. Sepultus in albaregali.

De coronationē regis Ladizlai quinti filii regis Alberti. & quomodo Vladizlaus Rex polonie ad coronandum inducitur.

Mortuo Alberto: remansit Elizabeth regīa contoralis eius pregnans: & nesciebat filiū an filiā esset paritura. Interim prelati & barōes miserūt pro Vladizlao rege polonie. sed ātequā ipse introduceretur: regina peperit filium Ladizlaum. & con-

tradixit electōi de rege polōie facta. Et corōari fecit Ladizlaū puerū trimestrē. Nichilominus inductus fuit Vladizlaus Rex polonie: coronatusq; corona alia de capite reliquiarum sci Stephani sumpta. Quibus habitis regina Ladizlaum filium simul cum corona regni: tradidit ad manus Friderici romanorum regis: & ducis austrie. Regnauit autem ipse Vladizlaus ī dissensiōe regni: annis prope quatuor. & in bello contra turcos iuxta mare prope castrum uarna periit: Anno domini millesimoquadringētesimoquadragesimoquarto. Hic fuit pinceps optīs moribus institutus. religiosus. pius. castus. uerax & magnāimus ī armis.

Mortuo Vladizlao: & Ladizlao puero in manibus Friderici romanorum regis existente: Iohannes de bunyad in gubernatorem regni eligitur.

Post Vladizlaū: & Ladilao puero in manibus Friderici romanorum regis existēte: cum status regni declinaret in periculum: electus fuit in gubernatorē felicis memorie Iohānes de bunyad: tunc uoyuoda transsiluanus. qui gubernauit regnū annos ppe octo. multa egit prelia. sepissime profligauit turcos. ipse etiam bina uice a turcis pfligatus fuit. & reduxit regnū in meliorem statum q̄ acceperat. Demū tradidit regimē regni in manus Ladizlai regis. per quem ob merita sua creatus fuit in comitem: bistricien̄ ppetuū. Postrēo repulso turcorum impatore ab obsidione arcis seu castri nandoralben̄: felicis uictorie cōpos obiit ibidem in nandoralba: Anno domini millesimoquadringentesimoquinquagesimosexto. Sepultusq; est in ecclesia alben̄ transsiluana.

De reductione Ladizlai regis in hungariam.

Ladizlaus filius Alberti romanorum: hungarie: & bohemie regis: circa duodecimū etatis sue annū ereptus fuit de māibus Friderici regis romanorum. corōa regni hungarie nichilominus per eundem Fridericū retēta. Hic fuit iuuenis probis moribus pollens; pudicus fidelis: & p etate prudēs: cepitq; regere uiuēte adhuc Iohanne gubernatore. Postea cū esset in bohemia: obiit prage anno etatis & coronationis sue decimooctauo: sepultusq; ibidem in ecclesia kathedrali: Anno domini millesimoquadringentesimoquinquagesimoseptimo.

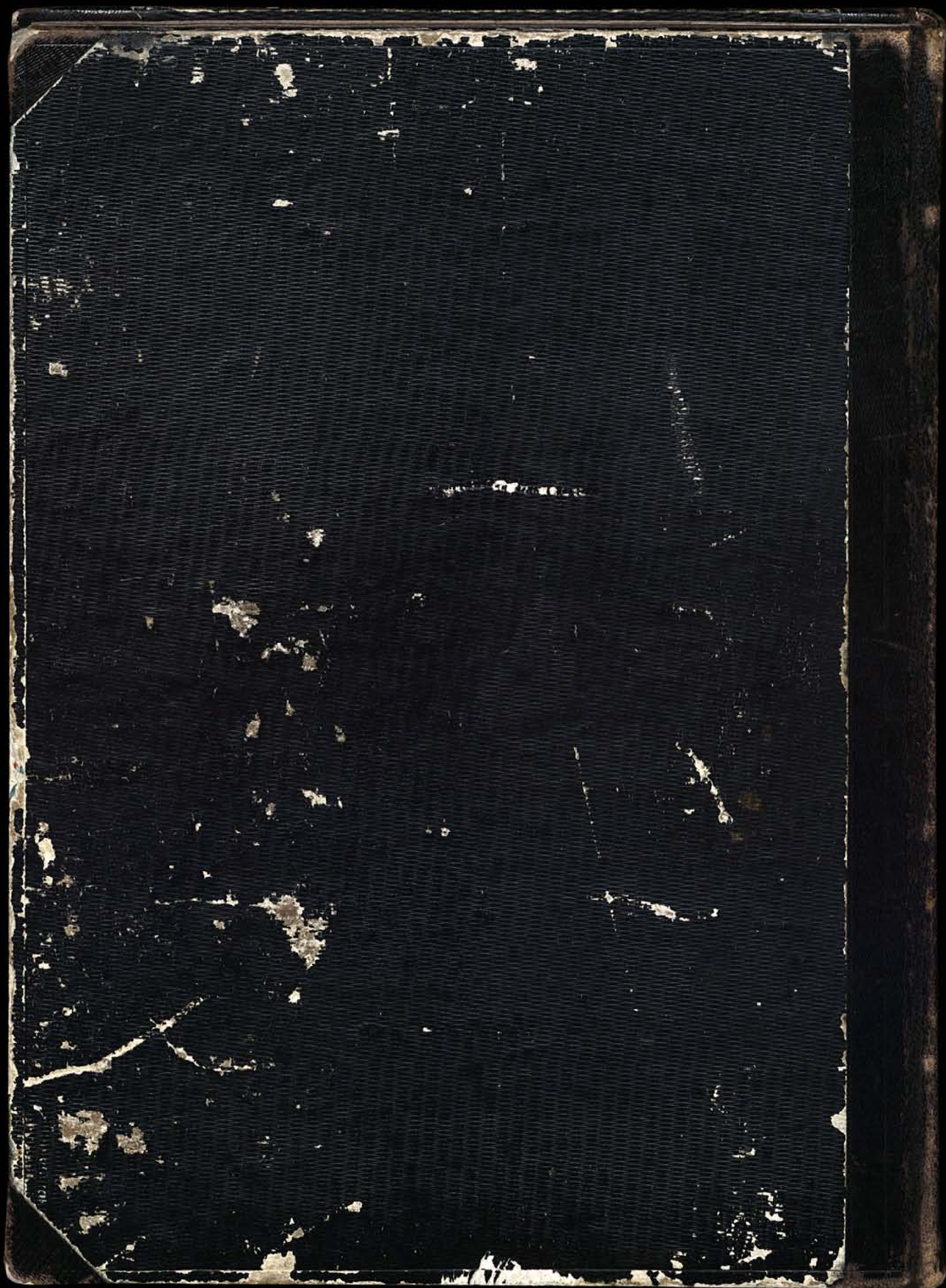
De coronatione regis Mathie.

Post mortem Ladizlai regis electus est in regem hungarie Mathias fe. me. filius Illustris Iohis de bunyad ppe. co. bistricien̄ Anno dn̄i millesimoquadringētesimoquinquagesimo octauo: q tam exterris ut bohemis & polōis: q̄ nōnullis incolis sacre corōe subiectis sibi plurimū īsidiātibus ut leo fortissimus: inuictissimusq; restitit. Hic etiā cū ualidissimo exercitu regnū bozne ingressus castrum munitissimū Iayecza noīe e manibus turcorum gloriose eripuerit: deinde uictor rediens ad hungariam: dyademate sancti regis Stephāi qd̄ apud Fridericū romanorum impatorē habebat: in ciuitate alberegalis potitus est. Postea uero collecto ingēti exercitu moldauiam terram: puinciā sacre corōe subiectam sed p id temporis rebellem ingressus est. ibiq; habito acerbissimo conflictu triūphū preclarū atq; memorabilē obtinuit. Vnde & uexilla pluria inclyte uictorie sue signa budā usq; adduxit. que magna cū celebritate in prochiali beatissime Marie uirginis ecclesia affixa hodie conspiciunt. Reliqua aūt preclara ac mēorabilia facinora serēissimi atq; inuictissimi dn̄i nostri regis: quia tanta sunt q breuiter cōprehēdi nequeunt: in aliud tempus differenda: ac latius prosequenda erunt. Pro quo dn̄o nostro illustrissimo atq; gratioso optimus maximusq; deus etiam atq; etiam rogandus est: ut eum in pace tranqlla: iusticie obseruatione: suorum dilectione: regni incremento: & diuturna demū uite incolumitate tenere: seruare: & augere dignetur.

Finita Bude Anno dn̄i. M.CCCC.LXXIII.
in uigilia penthecostes: per Andreā Hess.

Dum tras est prothus decessit rex Lodowicus
Sigismund rex capetus lex luget cessi vitalis
Sceptra Sigismundi vindex Conceptio strinxit.
d [illegible] regr polonie [illegible]
Sigiund Rex ca
peris, Lex luxit
cessi Vitalis.
Cutinxit galathas turris lux dena novembris

Augusto languent victricia frutice sceptra
Alberti augusti in Simonis orba die
d Nativit regr Ladi [illegible]
Lux kathedra petrisᵉ spiritum tribuit Ladislao
d [illegible]
Prior praga tibis scindis heu lapsa clementis
Te clemens tante rapit Ladislae [illegible]
d [illegible]
Ilius in celis Iohannem sidera clara
d [illegible] Mag regr
Cingit terna caput Mathie fulgenti corona
d [illegible]
Tisio lumen erat pendens terre [illegible]
d [illegible]
[illegible] populi plangit [illegible]
Dor febris factis [illegible] plebs pia [illegible]

Chronica Hungarorum

1473

Chronica Hungarorum 1473

Fordító: Horváth János

A magyar szöveg az alábbi kiadvány alapján készült:

Chronica Hungarorum finita Bude A. D. 1473 in uigilia penthecostes per Andream Hess [utószó] Soltész Zoltánné ford. Horváth János. – Hasonmás kiad. – Budapest : M. Helikon : Európa, 1973 [Budapest] : Zrínyi Ny.; Debrecen : Alföldi Ny. – 138, [136], XXVII p. 29 cm.

Tisztelendő László úrnak, a budai egyház prépostjának, apostoli főjegyzőnek, a felséges Mátyás király alkancellárjának! András előszava a Magyarok Krónikájához

Tisztelendő Uram! Amidőn a korábbi években Itáliában jártam, és tapasztaltam, mily nagy hasznára és díszére válnak az emberi nemnek azok a férfiak, akik kitűnve nagy tehetségükkel, istenes szorgalmukat könyvek nyomtatására fordítják, elhatároztam, hogy magam is hozzákezdek erőmhöz mérten ehhez az oly nemes és kiváló foglalkozáshoz, azzal a céllal, hogy ha végül valami eredményt elérhetek benne, azt ne csupán a magam, hanem a többi halandó hasznára is fordítsam. Ennélfogva, amikor hála Isten jóságának, kívánságomhoz képest meglehetős előrehaladást tettem benne, és ennek folytán Tekegyelmed meghívására Magyarország híres királyságába jöttem, és időm is volt rá bőven: óriási és sok napot igénylő munkát vállaltam magamra, tudniillik Pannónia Krónikájának kinyomtatását, tehát olyan munkát, amely hitem szerint minden magyar ember számára kedves és kellemes. Ugyanis mindenki a szülőföldjét szereti elsősorban, többre tartja a földkerekség más tájainál, és honának minden szülöttje leginkább az övéinek életét vágyik megismerni: hogy azok milyen életet éltek; és hogy utánozza, ha valami nevezetest és emlegetésre méltót talál benne; ha pedig megismeri, hogy azok némely dolgot nem szerencsésen intéztek, ezen okulva, óvakodjék tőle. Ámde, amikor arra gondoltam, és magamban hosszasan azon töprengtem, hogy e nemben első művemet, sok-sok napon keresztül fáradozó szorgalmam gyümölcsét kinek ajánljam: tisztelendő uram, rajtad kívül senkit sem találtam. Hiszen egyrészt Te tettél érdekemben a legtöbbet, másrészt a magamra vállalt munkát nélküled sem elkezdeni, sem befejezni nem tudtam volna. Fogadd tehát e csekély ajándékot, amelyet – van jogcímem rá – Kiválóságodnak ajánlok. Mivel e munkának legfőként Te voltál indító oka, illő, hogy részed legyen eredményében is. És ha napról napra nagyobb műveket fogok nyomtatni, úgy hiszem, azokat is a Te fényes nevednek kell majd ajánlanom.

Kezdődik a Krónika első része a magyarok eredetéről, Szkítiából Pannóniába településükről, a különféle nemzetek ellen viselt háborúikról, továbbá kiűzetésükről és Szkítiába való visszatérésükről

Továbbá, hogy az özönvíz pusztítása következtében Noén és három fián és ezeknek feleségein kívül minden élőlény elpusztult, hetvenkét törzs származott végül Szemtől, Khámtól és Jáfettól az özönvíz után. Szemtől 22, Khámtól 33, Jáfettól tizenhét. Ezek a törzsek pedig akkor – miként Josephus mondja – a héber nyelvet használták. A kétszázegyedik évben az özönvíz után Nemroth óriás, Thana fia Jáfet magvából egész rokonságával együtt egy tornyot kezdett építeni, az elmúlt veszélyre gondolva, hogy, ha esetleg az özönvíz megismétlődnék, a toronyba menekülve a bosszuló ítélet elől elmenekülhessenek. Azonban Isten titokzatos végzése – amellyel emberi értelem nem képes szembeszállni – úgy megváltoztatta és összezavarta beszédjüket, hogy a rokon sem értette meg a rokont; végül is különböző vidékekre szóródtak szét. Ugyanis ebben a toronyban – amint Josephus elbeszéli – [Nemroth] az istenek templomait tiszta aranyból készítette, a palotákat drágakőből, az oszlopokat aranyból, az utakat különböző más-más színű kövekkel burkolta. A négyszögűre épített torony maga egyik szögletétől a másikig ezertizenöt láb hosszú és ugyanannyi láb széles volt. Magassága még nem volt mérték szerint befejezve, de elgondolásuk szerint egészen a Hold köréig kellett volna emelkednie. Az alapfal vastagsága pedig háromszáz lépésnyi volt, és fokozatosan vékonyodott, hogy a vastag alapfal könnyebben hordozhassa a föléje emelkedő nagy súlyt. Egyiptom és Núbia között terült el, és romjait mindmáig láthatják azok, akik Memphisből Alexandriába mennek.

Elhagyva tehát az eseményeket, amelyek a tárgy kiszínezését szolgálják, térjünk vissza a megkezdett tárgyhoz. Nemroth óriás a nyelvek összezavarodása után, mint mondják, Eiulath földjére távozott, ezt a vidéket abban az időben Persisnek nevezték. És itt két fiút nemzett feleségétől, Enéhtől, mégpedig Hunort és Magort, akiktől a hunok, vagyis a magyarok származnak. Azonban Nemroth óriásnak, mint mondják, Enéhen kívül más feleségei is voltak, és Hunoron és Magoron kívül más fiúkat és leányokat is nemzett. Ezek a fiai és ezeknek az utódai Persis vidékén laknak, termetre és színre a hunokhoz hasonlók, csupán a nyelvükben különböznek tőlük egy kissé, miként a szászok a thüringiaiaktól.

Mivel pedig Hunor és Magor Nemroth elsőszülöttjei voltak, atyjuktól különválva, külön sátrakban laktak. Történt pedig, hogy egy napon kivonultak vadászni. A pusztaságban egy nőstény szarvas került eléjük; futott előlük, és ők a meótiszi mocsarakig üldözték. Itt eltűnt előlük, és bár sokáig keresték, semmiképpen sem tudtak rátalálni. Bejárván tehát az említett mocsarakat, nyájaik táplálására alkalmasnak találták. Azután atyjukhoz visszatérve tőle engedélyt nyertek, minden vagyonukkal a meótiszi mocsarak közé vonultak, és ott maradtak. A meótiszi vidék Persis tartománnyal határos, és egy gázlón kívül mindenfelől tenger veszi körül. Folyó vizekben, forrásokban, fűben, erdőben, halakban, madarakban és vadakban bővelkedik. Nehéz odamenni és kijönni onnan. A meótiszi mocsarakba költöztek tehát, öt évig ott is maradtak, ki sem mozdultak belőle. A hatodik évben azonban kijöttek:

az elhagyatott vidéken férjük nélkül a sátrakban ottmaradt asszonyokra és Bereka fiainak gyermekeire bukkantak véletlenül, amikor azok a kürt ünnepét ünnepelték, és kartáncot jártak a koboz hangjára; gyorsan rajtuk ütöttek, és a meótiszi mocsarak közé vitték őket minden vagyonukkal együtt. Ez volt az első zsákmányolás az özönvíz után.

Úgy esett, hogy ebben az összecsapásban a többi gyermek közt Dulának, az alánok fejedelmének két leányát is elfogták; az egyiket Hunor, a másikat pedig Magor vette feleségül. Ezektől az asszonyoktól származnak az összes hunok, valamint magyarok. Történt pedig, hogy amikor már hosszabb ideje a meótiszi mocsarakban laktak, igen erős néppé kezdtek növekedni, és ez a vidék sem befogadni, sem táplálni nem tudta őket. Felderítőket küldtek tehát innét Szkítiába, és miután a szkíta vidéket igen ravaszul kikémlelve felderítették: ebbe a hazába vonultak be gyermekeikkel és csordáikkal, ott akartak lakozni. Amikor ebbe az országba vonultak, alprosur lakosokat találtak benne, akiket most pruténoknak neveznek. Elpusztítván, kiűzvén vagy leöldösvén őket, mint ismeretes, mind a mai napig birtokolják ezt az országot szomszédaik akarata ellenére. A szkíta vidék ugyanis Európában terült el, és kelet felé terjeszkedik. Egyik oldalról az Északi-tenger, a másikról pedig a Rif hegyek fogják közre. Kelet felől Ázsia, nyugat felől az Etül folyó, vagyis a Don [határolja]. Az ott sarjadt népek szeretik a tétlenséget; lealacsonyító természeti tévhitek rabjai, szeretkezésre hajlamosak, szeretik a zsákmányszerzést. Általában inkább sötét színűek, mint fehérek. Szkítia ugyanis összefoglaló kifejezés, de országlás szempontjából három országra oszlik, tudniillik Bascardiára, Denciára és Mogoriára. Száznyolc tartománya is van, Hunor és Magor fiai osztották fel réges-régen, mert száznyolc utód származott az ő ágyékukból, amikor a meótiszi mocsarak közül bevonultak Szkítiába. Szkítaországhoz kelet felől a iurianok országa csatlakozik, és ez után Tarsia, végül pedig Mangalia, ahol Európa végződik. A délkeleti égtáj felé fekszik Khorezm és Etiópia, amelyet Kisebb Indiának is neveznek. Azután a déli irány és a Don folyó között egy áthatolhatatlan pusztaság terül el, a vidék szélsőséges éghajlata miatt különbözőfajta kígyók élnek itt, olyan békák, mint a malacok, és itt tenyészik a baziliszkusz és sok-sok mérges állat, tigris és unikornis. A Don hatalmas folyam, Szkítiában ered, és a magyarok Etülnek nevezik. Ott, ahol a Szkítiát körülvevő havas hegyeken keresztül utat tör magának, elveszíti ezt a nevét, és Donnak hívják. Dél felé és ennek a folyónak a táján terül el a kitaj nép és az alánok népének [országa]; végül a Kerektengerbe ömlik három ágban. Egy másik igen nagy folyó a Togata nevű, a szkíták országában ered, és lakatlan erdőségek, mocsarak és hóborította hegyek között kanyarog, ott, ahol a nap soha nem világít; végül Irkánia földjére lép, és az Északi-tenger felé fordul. Szkitaország hosszúsága állítólag háromszázhatvan stádium, szélessége százkilencven. Olyan védett a fekvése, hogy egyetlen helyen egy igen kicsi gázlón keresztül van csak odavezető út. Emiatt ezek a szkíták semmiféle hatalomnak, még a makedónnak sem voltak semmilyen időben alávetve. És ezért hívjuk őket demptinek, azaz minden hatalom alól kivetteknek. Demptinek hívjuk őket a fogas voltuk miatt is, mert amiként a fogak mindent összerágnak és összemorzsolnak, úgy morzsolták össze ők az összes más nemzeteket. Ezért hívták őket a rómaiak Isten ostorának. Ami a földjét illeti, az említett Szkítiát – egyes vidékeit tekintve – eléggé termékenynek mondják, berkekkel, erdőségekkel, füves legelőkkel ékességesnek, a különböző fajta állatokban gazdagnak és bővelkedőnek. Kelet felől a besenyők és a fehér kumánok a szomszédai. Nyugat felől, az Északi-tenger környékén, amely szomszédos vele, egészen Szuzdaliáig lakatlan erdőség terül el, az emberi nem számára áthatolhatatlan, mert,

mint mondják, nagy területre terjed ki, és kilenc hónapon keresztül állandóan sűrű felhő borítja. A napot itt az említett hónapokban nem lehet látni, csak július és augusztus havában, és akkor is a napnak annyi órájában, amennyi idő a hatodik órától a kilencedikig eltelik. Az említett pusztaság hegyeiben kristály található, griffek fészkelnek benne, és mint ismeretes, legisfalk-madarak, melyeket magyarul kerecsetnek neveznek, költik ki itt a fiókáikat.

A világ hatodik korszakában tehát a hunok megsokasodtak Szkítiában, mint a tenger partján a föveny.

Az Úrnak háromszázhuszonnyolcadik évében egybe gyűltek, és miután maguk közül kapitányokat állítottak – Bélát, a Zemeyn nemzetségből eredő Chele fiát; ugyanennek a testvéreit, Kevét és Cadichát; Atilát, Kevét és Budát, Bendekuz fiait az Érd nemzetségből –, elhatározták, hogy megrohanják a nyugati nemzeteket. A száznyolc törzsből egymillió felfegyverzett férfiút választottak ki, tudniillik minden egyes nemzetségből tízezret, más hunokat pedig Szkítiában hagytak, hogy lakóhelyüket és országukat az ellenségtől megvédelmezzék. Mindamellett egy bírót is állítottak maguk közül, névszerint Kádárt a Torda nemzetségből, hogy a viszálykodók pörösködését elcsendesítse, és a tolvajokat, útonállókat és gonosztevőket megbüntesse, de azzal [a feltétellel], hogyha ez a bíró nem jogszokás szerinti ítéletet hoz, a közösség érvénytelenítheti, a tévedő bírót és a kapitányokat pedig leteheti, amikor akarja.

Ez a törvényes szokás a hunok, vagyis a magyarok között egészen Geyche vezérnek, Taksony fiának az idejéig megtartatott. A magyarok megkeresztelkedése előtt a várakban a kikiáltó így hívta hadba a hunokat, kiáltozván: „Isten és az egész közösség hangja, hogy mindenki ezen és ezen a helyen fegyveresen, vagy ahogy van, köteles pontosan megjelenni, hogy meghallgassa a közösség parancsát és tanácsát." Aki a rendelkezéssel nem törődött, és nem tudta okát adni, miért: szkíta törvény szerint karddal kettéhasították, vagy törvényen kívüli helyzetre, vagy könyörtelenül a közösség szolgáinak sorába taszították. Tehát a vétkek és az ilyenféle kihágások különítették el az egyik hunt a többitől; különben, minthogy egy apa és egy anya nemzette és szülte az összes hunt, hogyan is lett volna mondható, hogy az egyik nemes, a másik pedig nemtelen, ha nem ilyen bűnös esetek miatt volt valaki elítélve. Ekkor az összes kapitányok egy lélekkel és egy elhatározással kivonultak Szkítiából.

Bevonultak hát a besenyőkhöz és a fehér kunokhoz, azután a szuzdáliakhoz, ruténokhoz, majd pedig bevonultak a fekete kunok földjére. Innen kiindulva elérkeztek a Tiszához. Miután ezt a vidéket gondosan megszemlélték, egy szívvel-lélekkel elhatározta az egész gyülekezet, hogy nem vonulnak tovább asszonynépükkel és csordáikkal. Mert asszonynéppel, és kordékkal meg sátrakkal vonultak el szülőföldjükről.

Ebben az időben Pannóniát, Pamphiliát, Frígiát, Makedóniát és Dalmáciát a longobárd származású, Sabariában született Matrinus tetrarcha kormányozta, és bár a fegyverek forgatásában járatos volt, mégis amikor meghallotta, hogy a hunok a Tisza mentén letelepedtek, és napról napra pusztítják országát, félt saját országának neveltjeivel megtámadni őket, és a rómaiakhoz küldte követeit, kérve, hogy adjanak neki segítséget a hunok ellen. Ugyanis a rómaiak kegyelméből uralkodott az említett országokban. A rómaiak pedig ebben az időben önszántukból maguk fölé emelték királynak az aleman származású veronai Detriket; őt kérték, hogy vigyen segítséget Matrinusnak. Ez örvendező lélekkel beleegyezett; kivonult itáliai és germániai seregével, meg a nyugati rész egyéb vegyes hadinépével. Végre

megérkezett Százhalomra, ahol a longobárdok már összegyűltek Potentiana város mellett, hogy megtárgyalják Matrinusszal a haditervet, hogy vajon átkelvén a Dunán sátraikban, szálláshelyükön támadják-e meg a hunokat, vagy pedig más alkalmas helyen. Míg tehát Detrik és Matrinus ezekkel a tervezgetésekkel és tárgyalásokkal foglalatoskodott, a hunok az éj csendje alatt Sicambriánál tömlőkön átkeltek a Dunán, és Matrinusnak és Detriknek a mezőn tanyázó seregét, amelyet Potentiana városa nem tudott befogadni, kegyetlenül leméészárolták. E megrohanás miatt elkeseredve Detrik Tárnokvölgy mezejére vonult, hogy megütközzék a hunokkal. Az ütközetben, mondják, le is győzte a hunokat, de az övéinek igen nagy veszteségével és veszélyeztetésével. Akik pedig a hunok közül életben maradtak, a Tiszántúlra menekültek. Ezen a napon a hunok közül százhuszonötezren estek el. Keva kapitány is ott pusztult az ütközetben lekaszaboltak között. Detrik és Matrinus seregéből pedig – azokat, akiket sátrukban a mezőn kaszaboltak le, nem is számítva – kétszáztízezren estek el. Detrik látván, hogy népének milyen pusztulása esett az ütközetben a csata utáni második napon Tolna városa felé vonult, amelyet akkor Pannónia városai között az olaszok városaként tartottak számon.

Tolna város Ausztriában van háromnapi járásra Viennától. Amikor a hunok megtudták, hogy ellenfeleik elvonultak, visszatértek az ütközet színhelyére, és társaiknak holttestét, meg Keva kapitányt szkíta szokás szerint ama köves út mellett, ahol egy ünnepélyes kőszobor van, illendően eltemették, és a helyet, meg a környékét Keveházának nevezték el.

Miután tehát az előbbi ütközetben kitapasztalták [a hunok] a rómaiak bátorságát és fegyveres felkészültségüket, talpra állítva seregüket Tolna városa felé vonultak, ahol ellenfeleik gyülekeztek. Detrik és Matrinus állítólag Cezmaurnál szállt szembe velük, és a reggeltől kilenc óráig tartó ütközetben a rómaiak vereséget szenvedtek. Itt Matrinus meghalt, Detriket egy nyíl a homlokán megsebezte, és a rómaiak egész hadserege elpusztult, és megfutamodott. A hunok közül pedig negyvenezren pusztultak el ebben az ütközetben, Bélát, Cadichát és Kevét is itt ölték meg. A holttestüket elszállították innen, és az említett szobornál temették el. Mivel a rómaiak hadserege Cezmaurnál szétszéledt, ettől kezdve sok-sok éven keresztül nem lehetett összegyűjteni őket a hunok ellen. Ekkor a hunok római szokás szerint Atilát, Bendekuz fiát, aki előbb egy volt a kapitányok közül, maguk fölé emelték királyuknak. Ő pedig a testvérét, Budát, megtette a Tisza folyótól a Donig [terjedő terület] fejedelmének és kormányzójának, önmagát pedig a magyarok királyának hívatta.

Címzését ugyanis ilyen formában íratta: „Atila, Isten kegyelméből Bendekuz fia, aki Engaddiban nevelkedett, a nagy Nemroth unokája, a magyarok, médek és gótok királya, a földkerekség félelme és Isten ostora." Atila király pedig rút színű volt, haragos szemű, büszke járású, széles mellű, hosszú szakállú és módfelett érzéki természetű. Nem szeretett pénzt tartani kincsesládájában, merészségben mértékletes, az ütközetekben igen ravasz és gondos, testi erejéhez illően bátor is volt. Szándékában nagyratörő, fegyvere fényes, sátrai és ruházata tiszta. Az idegen népek szerették, mivel bőkezű volt és barátságos, és természetadta derült kedéllyel rendelkezett. Övéi csodálatosképpen féltek tőle, és ezért a különböző nyelvű népek hozzá özönlöttek a földkerekség határairól, ő pedig tehetségéhez mérten bőkezű volt hozzájuk. Volt tízezer kaszás szekere is, különböző hadi gépe és mindenféle hadi szereléke, amelyekkel a várakat és városokat ostromolják: ezeket magával szokta vinni hadjárataiba. Hozzászokott ahhoz, hogy különböző országok különböző szokásai szerint készült sátrai legyenek. Mégis volt egy híres és ünnepélyes sátra, csodálatosan egymáshoz

kapcsolt aranylemezekből, úgyhogy a sátorverők kívánságától függött, hogy szétszedjék és újból összerakják. Oszlopai aranyból voltak, a közepük üres, eresztékei pedig kihúzható szerkezetek. Ezekkel az eresztékekkel kapcsolták össze a drágakövekkel kirakott oszlopokat. Istállói is, amikor hadba vonult, tele voltak különböző országok lovaival, amelyeket – bár úgy látszott, kedveli őket – bőkezűen ajándékozgatott a rászorulóknak, úgyhogy néha alig maradt két lova a lovaglásra. Ezeknek az istállóknak gyolcsból és bíborból volt a felszerelése, a királyi nyergek pedig aranyból voltak, drágakövekkel kirakva. Asztala egészen aranyból volt, sőt a konyhaedényei is; ágyát pedig, amely a legtisztább aranyból volt csodálatosan remekelve, magával szokta vinni a hadba is. Ilyenféle, és egyéb evilági pompában élt Atila, a hunok dicsőséges királya. Hadserege pedig, az idegen népeket nem tekintve, egymillió fegyveres férfiúból állt, és ha történetesen egy szkíta meghalt, azonnal mást állítottak helyette. Hadi népének fegyverei leginkább bőrből és különféle fémekből különböző módon voltak készítve: íjat, hegyes lándzsát, valamint oldalukra kötött kardot viseltek. A címer, amelyet Atila király a pajzsán szokott volt viselni, egy ölyvhöz hasonlított, a fején koronával. Ezt a címert hordozták a közösségek seregében a magyarok is mindig, Taksony fiának, Geyche vezérnek az idejéig, amíg közösség útján kormányoztak.

Miután a Cezmaurnál megvívott ütközetből a hunok győzelemmel visszatértek sátraikhoz, néhány napig a Tiszántúlon maradtak feleségükkel. Ezek után Atila király Szőnynél ünnepélyes udvart hívott össze, amelyre a veronai Detrik is eljött Germánia fejedelmeivel, és mint mondják, teljes hűbéri hódolatát és tiszteletét fejezte ki Atila király iránt. Aztán arra ösztönözte a királyt, hogy személyesen vonuljon a [birodalom] nyugati vidékeire, mert ott nagy hűbért nyerhet. A hunok megfogadták a tanácsát: azonnal hadat hirdettek és kivonultak Sicambriából. Atila király először, mint mondják, az illyreket támadta meg, azután Konstanznál átkelt a Rajnán. Sigismundus király nagy sereggel szállt szembe vele Basel mellett, de Atila egész hadinépével együtt felmorzsolta és uralma alá hajtotta.

Ebből a helységből távozva a Rajna melletti Argentina városát vette ostrom alá; amit a rómaiak egyetlen császárja sem tudott kezdettől fogva ostrommal bevenni, azt Atila bevette, és a város falát több helyen lerombolta, hogy mindenkinek, aki arra tart, minden nehézség nélkül szabad legyen az útja: és a legszigorúbban kihirdette, hogy az ő életében senki a falat ne falazza be, és hogy a várost ne Argentínának, hanem Strassburgnak nevezzék a sok út miatt, amelyeket a falában nyittatott.

Miután tehát seregét Argentína alól elvezette, Luxeuil, Besançon, Chalon-sur-Saône, Mâcon, Langres, Bourg és Lyon városokat földig leromboltatta. És innen távozva a Rhône mentén megérkezett Catalaunumba. Itt állítólag megosztván hadseregét, tudniillik hadinépének egyharmadát válogatott kapitányok vezetésével Miramammona, a leghatalmasabb szultán ellen küldte. Ennek hallatára Miramammona, mint mondják, Sevilla városából elfutott a hunok elől, átkelt a tengerszoroson, amelyet sevillai szorosnak mondanak, Marokkóba. Miközben ez történt, a rómaiak királya, a patríciusnak nevezett Eucius [Aëtius] a nyugatnak tíz királyával együtt váratlanul megtámadta Atila királyt. Amikor rá akart törni, Atila követek útján haladékot kért, hogy hadinépének zöme, amelyet a szultán ellen küldött, visszaérkezzen az ütközetre. Mivel a haladékot nem adták meg, a két hadsereg között reggeltől éjszakáig folyt a harc azon a síkon, amelyet Beuindének mondanak. Folydogált a két sereg között egy olyan kicsinyke folyó, hogyha valaki egy hajszálat dobott volna belé, lassú folyásával alig tudta volna továbbsodorni. Az ütközet

megtörténte után azonban az állatok és emberek vérétől megdagadva, állítólag oly nagy áradattá dagadt, hogy kocsist a kocsijával együtt, sőt a fegyvereseket is magával ragadta, és nem kevesen haltak meg a két seregből éppen e patak miatt. Ez az ütközet, amelyet nyugat királyai és Atila vívtak egymással Beuinde-Catalaunum mezején, [rettenetesebb volt] a világ mindazon ütközeteinél, amelyeket egy napon és egy helyen vívtak: rettenetesebbet és veszélyesebbet még a régiek sem emlegetnek. Ebben az ütközetben elpusztult a gótok legnagyobb királya, név szerint Aldaricus. Amikor a halálát a többi király, aki nem esett el, megtudta, rejtekhelyet keresett a menekülésre. Ettől a naptól kezdve megkönnyebbült a hunok és Atila király szíve, és rettegés rázta meg a földkerekséget. Mindezek hallatára pénz- és terményadóval szolgált nekik a legtöbb ország.

Atila király seregének az az egyharmad része, amelyik nem tudott részt venni az ütközetben, késedelmeskedése miatt Atilától félve a katalánok közt maradt Atila élete fogytáig. Végül ennek az országnak váltak a lakóivá, mivel nem akartak visszatérni Pannóniába. Csupán azok, akik Miramammona ellen vonultak, hatvanötezren voltak, nem számítva az idegen népeket. Ezek közül a hunok közül többeket kapitányokká választottak, akiket az ő nyelvükön ispánoknak neveztek: ezektől a szavaktól kapta a nevét egész Hispánia.

Az ütközet helyén Atila néhány napig időzvén, végül győzelmesen visszatért, Toulouse városába érkezett, és a polgárok a legnagyobb dicsőséggel fogadták. Innét távozva elindult Reims városa, tehát a gallok fővárosa ellen, mivel ez hevesen ellene szegült akkor, amikor Katalónia felé vonult. A várost késedelem nélkül elfoglalta, az összes ellenállókat, akiket itt talált, tűzzel és karddal elpusztította. Egész Franciaországot és Flandriát ilyen módon elpusztítva Kölnbe érkezett; Szent Orsolyát, a britek királyának lányát itt pusztította el kegyetlenül a hunok vadsága tizenegyezer hajadonnal együtt. Azután ugyanitt, Kölnnél átkelt a Rajnán és Thüringiába vonult, Eisenach városa mellett, és magában a városban ünnepélyes udvart tartott, a dákok, norvégek, frízek, litvánok és pruténok ellen hadat küldött, legyőzte és arra kényszerítette őket, hogy neki szolgáljanak.

Az ünnepi udvar megtartása után felkerekedett, Pannóniába, Sicambria városába vonult, saját kezével megölte Budát, a testvérét, testét pedig a Dunába dobatta, mivel Buda áthágta a közte és testvére, Atila között megállapított határokat az uralkodásban, amikor ő, Atila, a nyugati részeken tartózkodott, mert Sicambriát a saját nevéről Budavárának neveztette. És bár Atila király a hunoknak és más népeknek megtiltotta, hogy ezt a várost Budavárának nevezzék, hanem Atila városának mondta, és a németek félve a tilalomtól Ecilburgnak, azaz Atila városának is hívják, a magyarok mit sem törődve a tilalommal, mindmáig Óbudának nevezik és hívják.

Miután ezeket tette, öt éven keresztül pihent Sicambriában, csak őrszemeit küldte szét vagy osztotta el a világ négy tájára. Az őrszemek első csoportja Sicambriától a Germániában levő Kölnig állt éjjel-nappal egy vonalban, mégpedig úgy, hogy egyiknek a kiáltása a másikig elhallatsszon. A másik csoport Litvánia felé, a harmadik a Don, azaz Etül folyó felé, a negyedik pedig Zára, Dalmácia városa felé állt fel, és az ő kiáltásuk és hangjuk révén tudhatta meg a világ négy tája, mit csinál Atila, vagy milyen hadjáratra szánta rá magát.

Mellékes események

Pannóniának, Pamphiliának, Frígiának, Makedóniának és Dalmáciának a polgársága, akiket a hunok gyakori megszállásaikkal kimerítettek, elhagyván szülőföldjüket Atilától engedélyt nyerve átkeltek az Adriai-tengeren Apuliába, mivel nem akartak Atilának szolgálni, és nyájaikat itthagyták. A vlachok, akik ezeknek a telepesei és pásztorai voltak, önként itt maradtak Pannóniában.

Atila király öt évig Sicambriában pihent, mert seregének megfogyatkozását, tudniillik azt az egyharmad részt, amely Katalóniában maradt, pótolni akarta. Miután ünnepélyes udvart tartott, Pannóniából kivonulva átment Karinthiába, Stíriába és Dalmáciába, és elfoglalván e lázongó vidékeket, végül Salona városánál és Spalatónál elérte az Adriai-tengert, és e két várost felperzselte. Erről a vidékről eltávozva, tovavonult a tengerpart mentén, és miután lerombolta Trau, Scardona, Sebenico, Zara, Nona, Zengg, Parenzo, Pola, Capodistria és Triest városát és még sok más várost is a hegyek között, végre Aquileiához érkezett, és a város nagyságát látva, megrettent. A maga megszégyenülésének érezte volna, ha ezt a várost megvívatlanul hagyná, legfőként azért, mivel úgy mondották, hogy igen sok lázadó longobárd ide menekült Pannóniából. Amikor ezeket követek útján visszakövetelte a polgároktól, és a polgárok vonakodtak kiadni őket, hozzáfogott a város ostromához különféle hadigépekkel. Sehogyan sem tudta elfoglalni, de másfél évig ostromzár alatt tartotta. Történt pedig egy napon, hogy körüljárta a várost: számos jós csatlakozott hozzá, akikben – pogány hitű lévén – nagyon-nagyon bízott. Ekkor látta, hogy egy gólya a tenger felől röpülve leszállt az egyik palota tornyára, a fészkére és csőrébe véve egyik fiókáját a tenger nádasai közé vitte. Majd visszatért és a többi fiókáit is elszállította a fészkével együtt. Ennek láttán Atila király magához hívatta katonáit, és így szólt hozzájuk: „Látjátok, bajtársaim, ez a gólya a jövendő eseményeket jelzi, előre érzi, hogy ezt a várost mi szét fogjuk rombolni; nem késlekedik, hanem menekül, hogy ne pusztuljon el a polgárokkal együtt. Legyetek tehát holnap bátrabbak az ütközetben, mert meglátjátok, hogy a város össze fog omlani." Kiadta a parancsot, és mert a sokfajta ostromgép segítségével sem tudta eddig bevenni a várost, most a szkíták tanácsára hajlott, az egymillió katona mind egyikétől egy-egy nyerget kért, a nyergekből a fal mentén körös-körül óriási halmot rakatott, és elrendelte, hogy gyújtsák fel ezeket a nyergeket. Ezeknek a lángjától és a hőségtől a fal teljesen szétbomolva a tornyaival együtt leomlott a földre. Ennek láttán az összes polgárok a tenger szigetére menekültek. Elhatározták ugyanis, hogy a tengernek egy Aquileiával szomszédos szigetére költöznek, és mindörökre ott maradnak: ezt a szigetet mindmáig Ó-Velencének nevezik. Egy ideig ezen a szigeten laktak, de Atila királytól való féltükben, ezt a szigetet is elhagyták, arra a szigetre költöztek, amelyet Rialtónak neveznek, és ott lakoznak. A velenceiek pedig trójaiak, ahogy a régiek krónikája mondja. Trója pusztulása után ugyanis a trójaiak Aquileiában laktak, állítólag ők alapították a várost. A velenceiek ugyanis nem Sabariából származnak, hanem az igen gazdag Trójából; Sabariában olaszok, azaz longobárdok laktak, és volt ott egy főiskola mind a longobárdok, mind a földkerekség más nemzetei számára, amelyet számos költőnek és tudósnak a tanításai derekasan híressé tettek, bár a bálványimádás különféle tévelygéseinek volt alávetve. Ezt a gótoknak egyik királya, név szerint Archelaus, sokáig ostromolta, de nem tudta bevenni: végül a „világ félelme" ostrommal bevette. Lakosait a hunok elűzték, és ezek most Itáliában laknak, Paviában, a Ticino folyó mellett. [Atila] Aquileia városának

a lerombolása után végül Friaulban Concordia városát rombolta le. Innét a longobárd őrgrófságba vonult, és Treviso, Padova, Verona, Brescia, Cremona, Mantova, Bergamo, Milano, Alessandria és Ferrara városát meg ennek a vidéknek több más városát is hatalma alá vetette.

Amikor ezután Ravenna alá érkezett, az ariánusok érseke, aki ebben a városban az apostoli szék ellenére tizenkét kardinálist választatott meg az ő szektájának követői közül, a polgárok tudta nélkül – bár kincsekben bővelkedett –, titokban bebocsátotta a hunokat Ravenna városába, és legyilkoltatta a keresztség fiait, akik a városban laktak, sőt ígéretet tett Atilának, hogy ha csatlakozik szektájához, és üldözni fogja a keresztényeket, hatalma alá veti egész Itáliát és Róma városát Afrikával együtt, hadinépének fáradsága és költsége nélkül. És amikor Atila ebbe készséggel beleegyezett, inkább uralomvágyból, semmint az említett szekta iránt érzett szeretetből, a rómaiak felismerték a veszedelmet, amely ebből a kereszténységre származhatik, Leó pápa elé járultak, hogy lépteit Atilához irányítsa, és kérje meg a rómaiak nevében, hogy fogadja el adójukat és szolgálatukat, amíg csak él. Közben Atila király Apulia felé küldte a seregét, kapitányul állítva e sereg fölé a Zoárd törzsből származó Zoárdot. Serege kifosztotta Apuliát, Terra di Lavorót és Calabriát egészen Reggio városáig, valamint Catinát – amelyet állítólag Cato alapított –, és nagy zsákmánnyal tért vissza.

Ezenközben Leó pápa papok nagy sokaságával és keresztekkel megérkezett Ravennába Atilához. A megbeszélést lóháton tartották a mezőn. És bár Atila meghallgatta a rómaiak ígéreteit az adóról és szavaikat a császári méltóságról, terhesnek találta ezeket Atila király; mégis engednie kellett a pápa követeléseinek, félelemből. Mert amikor a király felemelte a tekintetét, látta, hogy a feje felett egy ember lebeg a levegőben, kardot forgatva a kezében, fogait csikorgatja, és azzal fenyegetőzik, hogy levágja a fejét. Így tehát a rómaiak követeléseinek engedve megadta a pápának az engedélyt az eltávozásra, ő maga pedig visszatért Ravennába. Itt aztán a pápa tanácsát követve, az ariánus érseket a szekta többi tagjaival együtt fogságba vetette. És miután kisajtolt belőle hatvanezer márka aranyat, fejét vette, majd hadseregének egész tömegével együtt hazafelé fordította a gyeplőt, és bevonult Pannóniába. Miután pedig széltében-hosszában délre és nyugatra, északra és keletre kiterjesztette a hatalmát, azt forgatta az eszében, hogy átkel a tengeren, és az egyiptomiakat, asszírokat és Afrikát is hatalma alá hajtja.

Ekkor a braktanok királyának már nem is emberi mérték szerint szép leányát, név szerint Mikolchot vitték hozzá, hogy szerelmeskedjen vele. Mondják, hogy annyira megszerette őt, hogy ahogy ivásban is szokása volt, itt sem ismert határt. És amikor a leánnyal való egyesülésnek vége lett, és a dolog befejeződött, eleredt az orra vére, és ahogy hanyatt feküdt, a vér a száján keresztül a torkába folyt, megalvadva akadályozta a lélegzést, és megölte Atilát. Mikolch pedig álmából felriadva, hirtelen megérintette urát, és észrevette, hogy a teste már hideg, a természetes melegsége már oda van. Nagy jajveszékeléssel magához hívta a királyi ajtónállókat, és mutatta nekik, hogy uruk minden élő test útjára lépett. Ezek pedig rettenetes kiáltozással zajt csapva az összes őröket a palota kapujához csődítették jajveszékelésükkel. Végül eltemették Atilát, Béla, Cadicha és Keve, meg a hunok más kapitányai mellé, a fentebb említett helyre.

Miután pedig halálának híre ment, megdöbbent az egész világ, és ellenségei zavarban voltak, vajon gyászoljanak-e, örüljenek-e, mivel féltek Atila fiainak sokaságától, akik annyian voltak, mint valami nép, alig lehetett számba szedni őket. Féltek, hogy az apa halála után valamelyik fia fog uralkodni.

Detriknek és Alemannia többi fejedelmének – akiknek Atila király a nyakán ült uralkodása alatt –ravaszkodására a hunok osztatlan közössége különböző pártokra oszlott, éspedig egyesek Chabát, Atila királynak Honorius görög császár leányától származó fiát, mások pedig a Germánia hercegnőjétől, tudniillik Crimiheld úrnőtől származó Aladáriust akarták Atila után megtenni királyuknak. A hunok közül a bölcsebbek Chabához csatlakoztak, Detrik és az idegen népek pedig néhány hunnal egyetemben Aladáriushoz. Így aztán mind a kettő uralkodni kezdett. Mindegyik a másik fölé akart kerekedni, és Detrik ármánykodására – aki ebben az időben Sicambriában Aladáriushoz csatlakozott – a két király olyan kemény és bátor ütközetet vívott egymással, hogy a Duna tizenöt napra annyira megáradt a germán vértől, hogy ha a németek nem titkolnák gyűlöletükben azt az öldöklést, melyet a hunok ezen napokban véghezvittek, be kellene vallaniok, hogy Sicambriától Potentianáig sem emberek, sem oktalan állatok tiszta vizet nem ihattak a Dunából. Ez volt az az ütközet, amelyet a magyarok Crimiheld csatájának hívnak mind a mai napig. Ezekben az ütközetekben mindig Chaba és a hunok arattak győzelmet. Utóbb azonban a veronai Detrik árulás segítségével elérte, hogy Chabát legyőzzék. Először Chaba győzte le a testvérét, majd pedig őt győzték le, olyannyira, hogy oldalán alig tizenötezren maradtak, a többi hunokat és Atila többi fiait pedig teljesen elpusztították, és leöldösték. Atila halála után tehát mind a fiai, mind a hunok egymást gyilkolták.

A legyőzött Chaba tehát, azokkal a testvéreivel – Atila király fiaival –, akik az ő pártján voltak, szám szerint hatvannal, és mint mondják, tizenötezer hunnal együtt Honoriushoz, nagyatyjához menekült. Honorius, a görögök császára Görögország lakójává szerette volna tenni, de Chaba nem akart ott maradni: atyáinak lakhelyére, tudniillik Szkítiába tért vissza, ott lakott. Chaba tizenhárom évig maradt Görögországban Honoriusnál, Szkítiába pedig az út veszélyei és az utazás nehézségei miatt egy évig vándorolt. Amikor Szkítiába érkezett, nem onnan vett magának feleséget, hanem Corosmeniából hozott, Bendekuznak, nagyatyjának a tanácsára, akit, mint mondják, egészségesen talált, de nagyon megöregedve. Ettől a feleségétől született Edemen és Ed. Ez a Chaba arra buzdította a szkítákat, hogy térjenek vissza Pannóniába. Visszamaradt azonban a hunok közül háromezer ember, akik meghátrálva kivágták magukat Crimiheld csatájából, és Chigla mezején igyekeztek gyülekezni. Féltek a nyugati nemzetektől, és nehogy azok váratlanul megtámadják őket, Erdélybe vonultak, magukat pedig nem magyaroknak, hanem más néven, székelyeknek nevezték. Ezek a székelyek ugyanis a hunok maradványai: a magyarok második bejöveteléig az említett mezőn tartózkodtak. Mikor aztán megtudták, hogy a magyarok újból visszatérnek Pannóniába, eléjük mentek Ruténiába, és velük együtt hódították meg Pannónia vidékét, és velük a közös sorsban megmaradtak. Ezek a székelyek azt hitték, hogy Chaba elpusztult Görögországban. Ezért a nép még most is közmondásként mondogatja: Akkor térj vissza, amikor Chaba Görögországból. Ettől a Chabától, Atila király törvényes fiától születtek fiai, Edemén és Ed, akik közül Edemén a magyarok második visszatérése alkalmával maga jött be Pannóniába atyjának és anyjának a rokonságából álló nagy sokasággal, Ed pedig visszamaradt a hazájában, azaz Szkítiában. Színigaz: ettől a Chabától eredt az Aba

nemzetség is. Miután tehát Atila király fiainak a sokasága elpusztult, Pannónia király nélkül maradt tíz éven keresztül: csak a vlachok, a görögök, a jövevény mesiaiak, a németek és a száműzött szlávok maradtak Pannóniában, akik hajdan Atilának szolgáltak. Támadt ezek után valamilyen fejedelem, Szvetibolug, Maróth fia, Lengyelországban: mindamellett Pannóniában is uralkodni kezdett. Őt a magyarok először is Erdélyből és az Ung folyó felől különféle ajándékozások ürügyén kikémlelték, majd különféle beszédekkel áltatták, végül egy hirtelen támadást intéztek ellene egy bizonyos városban, Bánhida környékén – mely városnak még most is láthatók a romjai –, és egész katonaságával együtt elpusztították. És így uralkodni kezdtek az említett népek fölött, akiket Maróth fia a maga terjeszkedésével csak gyarapított. Atila pedig 44 évig uralkodott. A hercegi méltóságot öt évig viselte. Élt pedig százhuszonöt évig.

Kezdődik a Magyarok Krónikája második részének az előszava

Elbeszélvén tehát rendre a hunok eredetét, szerencsés és balszerencsés ütközeteiket, s hogy hányszor változtatták lakhelyüket, lássuk most, mely időben tértek vissza másodszor, s kik voltak a visszatérők kapitányai, mekkora volt a fegyveresek száma a seregükben. Méltónak tartottam ezt jelen művecskémbe felvenni.

A Krónikának ez a második része szól a magyaroknak Pannóniába történt második bevonulásáról, és a mondott országban ettől kezdve egymás után következő királyaik életéről és haláláról.

Továbbá Előd fia Ügyek egy leánytól, Ennodbiliától Magorban nemzett egy fiút, akit Álmosnak neveztek amiatt az esemény miatt, hogy anyjának álmában tudtul adta egy madár – olyan ölyvféle formában jött hozzá, amikor terhes volt –, hogy méhéből egy patak fakad, de nem a saját földjén fog elsokasodni. És ezért azt jövendölték, hogy „ágyékából dicső királyok fognak származni". Mivel pedig az álmot a mi nyelvünkön „álm"-nak mondják, és az ő születését egy álom jelezte előre, azért hívták őt Álmosnak, aki Előd fia volt, aki Ügyek fia volt, aki Ed fia volt, aki Chaba fia volt, aki Atila fia volt, aki Bendekuz fia volt, aki Torda fia volt, aki Szemeyn fia volt, aki Ethel fia volt, aki Opos fia volt, aki Cadicha fia volt, aki Berend fia volt, aki Zulta fia volt, aki Bulchu fia volt, aki Balog fia volt, aki Zámbor fia volt, aki Zámor fia volt, aki Lél fia volt, aki Levente fia volt, aki Kölcse fia volt, aki Ombód fia volt, aki Miske fia volt, aki Mike fia volt, aki Beztur fia volt, aki Budli fia volt, aki Csanád fia volt, aki Bökény fia volt, aki Bodofart fia volt, aki Farkas fia volt, aki Othmár fia volt, aki Kádár fia volt, aki Belér fia volt, aki Keár fia volt, aki Keve fia volt, aki Keled fia volt, aki Dama fia volt, aki Bor fia volt, aki Hunor fia volt, aki Nemroth fia volt, aki Thana fia volt, aki Jáfet fia volt, aki Noé fia volt. Álmos pedig nemzette Árpádot, Árpád nemzette Zoltánt, Zoltán nemzette Taksonyt.

Amikor tehát a Svábföldről származó Ottó császár uralkodott Itáliában és Germániában, Franciaországban pedig Ictarius király fia Lodovicus és Antonius Durus, Theodorus fia: nyolcszáznyolcvannyolcban Jézus Krisztus testetöltése után a köznép nyelvén magyarok vagy hunok, latinul pedig hungarusok újból bevonultak Pannóniába. Átvonultak a besenyők és a fehér kunok országán, Szuzdálián és egy Kióvnak nevezett városon, majd átkeltek a hegyeken egy tartományba, és megszámlálhatatlan sok sast láttak ott. És a sasok miatt nem maradhattak meg, mivel a fákról úgy szálldostak a sasok, mint máshol a legyek, és elfogyasztották és felfalták nyájaikat és lovaikat. Azt akarta ugyanis az Isten, hogy minél előbb költözzenek Magyarországba. Ettől kezdve három hónapig hegyeken keltek át, és végre Magyarország határvidékére, tudniillik Erdélybe érkeztek az említett népek akarata ellenére. Miután itt hét földvárat építettek az asszonynép és a jószágok védelmére, egy ideig itt időztek. Emiatt nevezik a németek ezt a vidéket attól a naptól kezdve Sibenburgnak, azaz

hétvárnak. És mialatt ezekben a várakban tartózkodtak, és a körülöttük lakó, ott uralkodó népek rohamától rettegtek, közösen megfontolt elhatározással hét kapitányt választottak maguk közül, hét hadra oszlottak, és minden hadnak volt egy kapitánya a szokásos módon állított századosokon és tizedeseken kívül. Egy had ugyanis harmincezer fegyveres emberből állott a századnagyok nélkül. A száznyolc törzsből tehát a Szkítiából történt második kijövetel alkalmával kétszázharmincezer férfi jött ki, nem számítva a háznépet. A kapitányok közül pedig gazdagabb és hatalmasabb volt Árpád, Álmos fia, aki Előd fia, aki Ügyek fia. Atyját, Álmost pedig Erdélyországban megölték, ugyanis nem jöhetett be Pannóniába. Amíg Erdélyben pihentek, hogy barmaik új erőre kapjanak, hallották az ott lakóktól, hogy ez a föld gazdag, hogy a Duna a legjobb folyó, és hogy jobb föld ama vidékeknél nincs is a világon. Miután közös tanácsot tartottak, elküldtek egy követet, név szerint Kücsidet, Künd fiát, hogy menjen és szemlélje meg az egész földet. Amikor tehát Kücsid Magyarország kellős közepébe érkezett, és leereszkedett a Duna vidékének tájaira, látja ám a szép vidéket, s körös-körül a jó és termékeny földet, a jó vizet és füvet. Megtetszett neki. Azután elment a tartomány hercegéhez, aki Atila után itt uralkodott és Szvetibolug volt a neve. Köszöntötte őt az övéi nevében, és elmondta neki, milyen ügyben jött. Szvetibolug örvendezve hallgatta, mert azt hitte, hogy paraszt népek; csak jöjjenek, és műveljék a földjét! A követet ezért szeretettel elbocsátotta. Kücsid pedig Dunavízzel megtöltötte kulacsát, perjefüvet tett a tarsolyába, fekete föveny földet vett magához, és visszatért az övéihez. Aztán mindent elbeszélt, amit hallott és látott, mindez nagyon tetszett az övéinek. És megmutatta nekik a vizet, a földet és a füvet. Megízlelték az övéi, és maguk is azt tapasztalták, hogy a föld nagyon jó, a vize édes, és olyan fűvel dús a mező, amilyennel a követ mondta. Árpád pedig az övéi jelenlétében megtöltötte ivókürtjét Duna-vízzel, és minden magyar színe előtt kérte a mindenható Isten kegyelmét erre az ivókürtre, kérte, hogy adja nekik az Ú mindörökre azt a földet. Szavainak végeztével minden magyar felkiáltott: Isten, Isten, Isten – háromszor egymásután. Ez a szokás innen eredt, és meg is maradt mindmáig a magyaroknál. Aztán közös akarattal visszaküldték ezt a követüket a már említett vezérhez, s küldtek neki egy nagy fehér lovat Arábia aranyával aranyozott nyereggel, arany fékkel, földjének fejében. Ennek láttán a vezér még jobban megörült, mert hitte, hogy egy darab szállásföldért küldték neki. A követ pedig a vezértől földet, füvet és vizet kért. A vezér pedig mosolyogva így szólt: „Legyen az övék, amennyit csak akarnak, az ajándék fejében!" Így tért vissza övéihez a követ. Árpád pedig közben bevonult a hét vezérrel Pannóniába – nem ám mint vendég, hanem mint aki örökség jussán birtokolja ezt a földet.

Ekkor egy másik követet küldtek a vezérhez, és a követtel ezt az üzenetet küldték: „Árpád és övéi azt üzenik néked, hogy ezen a földön, melyet megvettek tőled, semmiképpen ne maradj, mert a te földedet a lovon megvették, a füvet a féken, a vizet a nyergen. És te örökbér fejében, vagyis szegénységed és kapzsiságod miatt a földet, füvet és vizet átengedted nékik." Mikor a vezér az üzenetet meghallgatta, mosolyogva így felelt: „Azt a lovat fából készült kalapácscsal öljék meg, fékjét pedig vessék a mezőbe, aranyozott nyergét meg dobják a Duna vizébe." Mondta a követ: „Mi kárunk lesz belőle, jó uram? Ha megölöd a lovat, az ő kutyáiknak adsz étket, ha a fűbe veted a féket, embereik, akik a szénát kaszálják, megtalálják a fék aranyát; ha pedig a nyerget a Dunába dobod, a nyereg aranyát halászaik partra húzzák, otthonukba hazaviszik. Ha tehát a föld, fű és víz az övék, minden az övék!"

A vezér ennek hallatára gyorsan hadat gyűjtött, mivel félt a magyaroktól; barátaitól is segítséget kért, és valamennyien egyesülve, a magyarok ellen vonultak. Ezek pedig közben a Dunához érkeztek, és egy gyönyörű mezőségen, kora hajnal tájban csatába ereszkedtek. Az Úr segedelme a magyarokkal volt, s színük előtt meghátrált, és megfutott a mondott vezér. A magyarok egészen a Dunáig üldözték; és itt a Dunába vetette magát félelmében, a sebes sodrú vízben pedig megfulladt. Az Úr visszaadta a magyaroknak Pannóniát, amiként Izrael fiainak adta át Mózes idejében örökségként az amoreusok királyának, Seonnak, és Besan királyának, Ognak a földjét és Kánaán egész országát. Mivel pedig Árpád kapitány Szkítiában egy bizonyos különleges tisztséget viselt – és ezt a tisztséget az ő nemzetsége törvényes és jóváhagyott szkíta jogszokás alapján kapta –, azt ugyanis, hogy a hadivállalatra indulók előtt egynek elöl kellett mennie, visszavonulás alkalmával pedig hátramaradnia, tehát Árpád, mint mondják, megelőzte a többi kapitányt a Pannóniába való bevonulásban.

Árpád a többi magyarral legyőzte és megölte Szvetibolugot – mint fentebb mondottuk –, majd tábort vert Fehérvár közelében a Noé hegyen; ez a hely az első, amelyet Árpád kiválasztott magának Pannóniában. Ezért alapította ennek közelében Székesfehérvár városát Szent István király, aki tőle származott.

A második kapitány pedig, Szabolcs, akitől a Csák nemzetség származik, mint mondják, azon a mezőn és helyen szállt meg, ahol most Csákvára hever romokban. Ennek a várnak Szabolcs kapitány vetette meg az alapját; utóbb, ennek halála után, Csák elrendelte, hogy rokonai és háza népe az ő nevéről Csákvárának nevezzék; addig ugyanis Szabolcsinak hívták. Ezt a várat Andrásnak, Bélának és Leventének, Szár László fiainak idejében lerombolták a magyarok közös elhatározásából.

A harmadik kapitány Gyula volt, akitől László fia Gyula származik. Ez a Gyula nagy és hatalmas vezér volt, és Erdélyben vadászat alkalmával egy nagy városra talált, amelyet a rómaiak építettek. Volt neki egy nagyon szép leánya, név szerint Sarolt, akinek a szépségéről sokáig beszéltek a tartományok fejedelmei. Géza fejedelem vette törvényes feleségül, Béliudnak tanácsára és közvetítésével, aki Kulán földjének volt ura. Ehhez a Béliudhoz hozzáadta Kulán a leányát, hogy a testvére, Keán ellen harcoljon, és halála utánra Kulán Béliudot tette meg örököséül. Végül mikor Gyula a Pannóniában lakozó magyarokkal szemben ellenségesen viselkedett, és már sok volt a rovásán, Szent István király Pannóniába vitette. Ez azonban nem ez a Gyula kapitány volt, hanem ettől számítva a harmadik.

A negyedik kapitánynak Künd volt a neve; ennek fia Kücsid és Kopány, akik a Nyír közelében ütötték fel táborukat, és megkereszteltetésük után itt monostort alapítottak.

Az ötödik kapitányt pedig Lélnek nevezték, ő űzte el Galgóc vidékéről a messiarokat, azaz a cseheket, és állítólag hosszabb ideig itt táborozott. Ettől származik a Zovárd nemzetség vagyis származékai.

A hatodik kapitánynak Vérbulcsu volt a neve, s bizonyos, hogy a Balaton körül ütötte fel sátrait.

A hetedik kapitányt Örsnek nevezték. Ennek a nemzetsége pedig a Sajó környékén tartotta tanyáját.

A többi nemzetség pedig, mely származásra ezekkel egyenlő és hozzájuk hasonló, tetszése szerint kapott lakhelyet és szálláshelyet. Ha tehát némely kódexben az áll, hogy csupán ez a hét kapitány jött be Pannóniába, és Magyarország csak általuk jött létre és népesedett be, ugyan honnét jött az Ákos, Bor, Aba és más nemes magyarok nemzetsége, hiszen ezek sem jövevények, hanem Szkítiából jöttek ki. Egyedül azt az indoklást tudják erre, hogy a köznép hét magyarról beszél. De ha csak e hét magyar volt a háznépével – és több háznépet nem lehet feltenni, mint feleségeket, fiakat, lányokat, szolgákat és szolgálókat –, hogyan hódíthatott volna ilyen csekély háznéppel országokat? Szó se lehet róla! Történt azonban, hogy Taksony idejében a magyar sereg felkerekedett Franciaország felé, hogy zsákmányt szerezzen. Visszafelé tértükben a Rajnán átkelve három részre oszlottak; két rész dicstelenül, egy meg dicsőségesen vonult Magyarország felé. Ezt az egyet Szászország fejedelme Eisenachnál, Thüringia városánál egytől egyig felkoncolta, kivéve hét magyart. Hetet ugyanis életben hagyott, és levágott füllel Pannóniába küldött. „Menjetek – mondta – a ti magyarjaitokhoz, és mondjátok el ilyen képpel, hogy többé ne jöjjenek a gyötrelmeknek erre a helyére." A másik két rész behatolt Svábföldre, de amikor meghallották, mi történt társaikkal s rokonaikkal, felhagytak Svábföldön a zsákmányolással, és ami csak útjukba akadt az Iller folyótól a Sár vagy Lajta folyóig, embert, állatot, mindent legyilkoltak. A hét fületlen magyarra pedig, mivelhogy élve tértek haza, és nem választották társaikhoz hasonlóan a halált, a közösség állítólag ilyen ítéletet hozott: mindenüket, amijük csak volt, ingó és ingatlan vagyonukat elvesztették, feleségüktől s gyermekeiktől elválasztották őket, semmiféle javukkal nem rendelkezhettek. Sőt mindörökre saru nélkül, gyalogosan kellett együtt járniuk, koldulva, sátorról sátorra, amíg csak éltek. Ezt a hetet aztán gyalázatuk miatt hétmagyarnak és diáknak nevezték. Az ily módon elítélt emberekről beszél tehát a köznép, nem pedig hét első kapitányról. Ezenkívül, minthogy az evilágnak élő, hencegő embereknek valami módon az a tulajdonságuk, hogy önmagukról több dicsőséget tesznek fel, mint másokról, azért ez a hét kapitány önmagáról énekeket szerzett, s ezeket egymásnak énekeltették a világi dicsőség kedvéért, hírnevük terjesztésére, hogy utódaik ezeknek hallatán mintegy hencegve dicsekedhessenek szomszédaik és barátaik előtt. Bizonyos tehát, és nyilvánvaló az eddigiekből, hogy nem csupán a hét kapitány hódította meg Pannóniát, hanem igen sok más nemes is, akik velük együtt jöttek ki Szkítiából. Éppen ezért, ezekben a kapitányokban többre lehet becsülni a méltóságot és hatalmat másokénál, nemesség tekintetében azonban egyformák.

Minthogy pedig ezidétt egynémely jövevények is nemesség tekintetében a magyarokkal egyenlőek voltak, meg kell vizsgálnunk, hogyan jöhetett ez létre, honnan ered ez a helyzet, hiszen a magyarok, nagy számukat tekintve, elegendők lettek volna Pannónia benépesítésére. Nos, többek között Géza fejedelem isteni szózattól indíttatva keresztény hitre kezdte téríteni a magyar népet, s mivel a pogány erkölcsökkel átitatott és azokhoz ragaszkodó népet intéssel nem tudta megtéríteni, egyeseket fegyverrel kellett megfékeznie, s hogy ezt megtehesse – mivel többen voltak a hitnek ellenszegülők, mint a hozzá csatlakozók –, szükségesnek tartotta szándékát a keresztény királyok és fejedelmek közt kihirdetni. Ezek, mikor hallották ezt a szándékát, nemcsak segítséget küldtek neki, hanem személyesen is idejöttek, hiszen rájuk nézve veszedelmes és gyűlöletes volt a magyarok vadsága.

Elsőnek tehát Deodatus jött be Apuliából, a San Severinó-i grófok közül. Ő lett a tatai monostor megalapítója és felszerelője. Ő keresztelte meg Szent Adalbert prágai püspökkel

együtt Szent István királyt. Monostorának pedig azért Tata a neve, mivel megboldogult István király tiszteletből nem szólította őt nevén, hanem tatának hívta, és ezért a Deodatus név kiment a szokásból s helyette Tatának nevezték. Ezért monostorát is így nevezik. Tőle származó nemzetség nincs Pannóniában, mert bár volt felesége, mégis örökösök nélkül fejezte be életét.

Ezután Alemanniából a Homburgi grófoktól származó Volfger jött be testvérével, Hedrikkel, és háromszáz páncélozott vezetéklóval. Bizonyos, hogy Géza fejedelem neki adta örök szállásbirtokként Güssing hegyét, ő pedig egy favárat épített, majd ugyanezen a hegyen egy kolostort is, ott temették el. Ezektől származik azután a Héder nemzetség.

Bajorországból költözött be Vecellin is, tudniillik Weisenburgból. Ez ölte meg Szent Istvánnal Somogyban Koppány vezért. Azon a napon ugyanis ő volt a hadsereg vezére. Tőle veszi eredetét és származását a Ják nemzetség.

Ezekben a napokban költözött be Hont és Páznán is, és Szent István királyt a Garam folyónál német szokás szerint karddal övezték fel. Ezek nemzetségének neve láthatólag nem különbözik az ő nevüktől. Géza fejedelem és fia, Szent István király, tehát bizakodva ezeknek a grófoknak, de még inkább Istennek a segítségében egyes lázadókat fegyveres megfélemlítéssel, némelyeket pedig hajlandóságuknál fogva térítették a kereszténységre. Ezeket a grófokat Géza fejedelem is, fia is, kiterjedt és gazdag örökséggel jutalmazta szolgálataik fejében, aminthogy ez nyilvánvalóan látható ma is. Idő múltával aztán házasságkötéseik jóvoltából beolvadtak a magyarokba. Ezeknek a tanácsára és az ő segítségükkel állíttatott király a magyarok fölé, és igen sok magyar nemes, ki Koppány vezérhez csatlakozott, megvetvén a keresztséget és a hitet, rút szolgaságba taszíttatott. E harcok idején ugyanis azt tartották nemesebbnek, aki hamarább csatlakozott Krisztus hitéhez. Poth nemzetsége pedig, amelyből Altinburgi Konrád származik, Salamon királynak, András király fiának idejében jött Pannóniába. Ernestusnak hívták, és azért nevezték el Pothnak, mivel követ volt Konrád császár, meg András és Salamon királyok között. A német Poth ugyanis magyarul követet jelent.

A Becse és Gergely nemzetség pedig Franciaországból való, a Kornisnak nevezett Vilmos rokonságából.

Kökényes és Radnót pedig spanyolországi eredetű, és Szár László fiának, Béla királynak a feleségével, Margit királynéval jöttek Pannóniába. Ennek a Bélának első felesége Lengyelországból való volt.

A Guth-Keled nemzetségről sok mindent mesélnek, de bizonyos, hogy Péter király hozta ide őket a maga megsegítésére, abban az időben, amikor Henrik császárhoz menekült. A Svábföldről, Staufen várából származnak, ahonnan Frigyes császár is származik. Ez a nemzetség a Svábföld főemberei közül való, és noha szegények örökölhető vagyonukat tekintve, említett hazájukban mégis megbecsültek és tehetősek. Ez a Guth-Keled nemzetség Salamon király, meg László és Géza hercegek idejében emelkedett fel. Akkoriban ugyanis ez a nemzetség két pártra oszlott: egyesek a hercegekhez csatlakoztak, némelyek pedig, különösen Vid, Salamonhoz, akit, mint mondják, Salamon mindenki másnál jobban kiemelt az említett nemzetségből. Hogy Rátold nemzetsége Apuliából vándorolt ki, abban senki

sem kételkedhet. A Caserta grófjának rokonságából származó Olivért és Rátoldot Géza király fia, Kálmán király, aki a dalmatákat leigázta, helyezte be ide Pannóniába.

Hermann nemzetsége is Gizella királynéval jött be. Nürnbergből való szabad emberek, de örökölhető vagyonukat tekintve szegények.

Buzád nemzetségéről is kell szólnunk: az ő nemzetségét István király, II. Béla fia hozta be Magyarországba, hogy neki, az említett királynak segítségére legyen. Az Orlamundi grófoktól származnak. Az elsőt, aki bejött, Hadolthnak hívták; ennek fia hasonlóképp Hadolth és Arnold. Ezektől ered Buzád bán nemzetsége. Ezt a Hadolth nevet nem tudták kiejteni, és ezért hibás ejtéssel Hahótnak mondják.

A Csák nemzetség némely más nemzetségekkel együtt összeesküvést szőtt az említett király ellen, s ezeket ő állítólag Hahóttal és azzal a katonasággal törte meg, amelyet Hahót hozott magával.

Keled fiainak, Istvánnak, Lászlónak és Gergelynek a nemzetsége Meissen tartományból veszi eredetét. István ugyanis a meisseni őrgróf [nővérének] és Hersfeld grófjának a fia volt. Frankfurtban, az ünnepélyes gyűlésen, ahol neki és másoknak császárt kellett volna választani, megölte Thüringia tartománygrófját, és mivel Alemannia fejedelmei azt az ítéletet mondták ki rá, hogy őt is öljék meg, II. Béla király fiának, Gézának az idejében Pannóniába költözött hatvan páncélos vezetéklóval. Az említett király ünnepélyesen befogadta, és ahogy látjuk, kitűnő és terjedelmes birtokokba iktatta be, pedig Meissen tartományában a száműzetés büntetése várt rá. Azoknak a nemzetsége pedig, akiket Bobocsáról neveznek, Sambergből költözött Pannóniába.

Simonnak és testvérének, Mihálynak a nemzetségét Mortundorfnak hívják. Ez a nemzetség III. Béla fiának, Andrásnak az idejében költözött be Spanyolországból. Sok vára van ennek a nemzetségnek Spanyolországban. Ezek között egy jobbacska is van, Bojót. Ennek a Simonnak a nagyapját, mivel Aragónia királyával sok évig háborúskodott, végül is a király foglyul ejtette, és börtönbe taszította. Mivel Simon gróf és Bertrand ugyanettől a sorstól tartott, az említett András király második feleségével, aki campaniai születésű volt, Magyarországba költöztek. Spanyolországban egyetlen nemzetség sem mert a pajzsán sascímert hordani, csak Simon és Mihály. Beköltöztek Magyarországba mind Géza fejedelem és Szent István király korában, mind pedig más királyok idejében csehek, lengyelek, görögök, spanyolok, izmaeliták, besenyők, örmények, szászok, kunok és olaszok, olyanok, akiknek nemzetsége nem ismeretes, de hosszú ideig élve az országban, különböző házassági kapcsolatok révén a magyarokkal összeolvadva nemességet és egyben szállásbirtokot nyertek. Bár ezeknek ismerem a nevüket, ebben a műben mégsem sorolom fel őket.

Miután pedig a magyarok, mint fentebb elmondottuk, Szvetibolugot megölték és beköltöztek Pannóniába, hat évig arra fordítottak gondot, hogy fegyvereiket kijavítsák és lovaikat új erőre táplálják.

A hetedik évben aztán Morva- és Csehországot, amelyekben ez idő tájt állítólag Vratiszláv fejedelem uralkodott, kegyetlenül kifosztották. Innét győzelemmel visszatérve az említett fejedelemmel fegyverszünetet kötöttek, és egy esztendeig békében maradtak.

Ezután ellenséges szándékkal Karinthiába mentek. Laibach várán túl Meránia Gottfried nevű hercege, meg Eberhard, Karinthia hercege, továbbá Gergely aquileiai pátriárka egyesülve felvonultak ellenük, és keményen összecsaptak. S jóllehet a magyarok közül sokan elhullottak itt, a magyarok mégis megölték mind a két herceget, és a pátriárka is csak futással menekülhetett. Ezután kifosztották Karinthiát, Krajnát meg Stíriát, és roppant zsákmánnyal hazatértek.

Amikor Konrád császár meghallotta, hogy a magyarok betörtek birodalmának határvidékeire, s hogy az említett hercegeket megölték, elhatározta, hogy Magyarország ellen indul. De mikor elhagyta Itáliát, és Augsburgba, Svábföld városába érkezett, hogy azután Pannóniába jöjjön, és megrohanja a magyarokat, belháború ütött ki a rómaiak között. Ezért vissza kellett fordulnia. Eközben a magyarok ki sem mozdultak hazulról, három esztendeig semerre sem mentek. A negyedik évben aztán megrohanták Bulgáriát, és kincseket és megszámlálhatatlan tömegű nyájat hoztak haza, és elfoglalták a várakat. Ezeket az Úr kegyelméből most is birtokukban tartják. Miután pedig az említett országokat legyőzték, Friaulon keresztül Lombardia őrgrófságába hatoltak be, és Padova városát tűzzel-vassal elpusztították. Innen Lombardiába nyomultak, és ott Vercelli városának püspökét, Károly császár leghívebb tanácsosát, Linthárt megölvén, egyházából töménytelen kincset raboltak el, és csaknem egész Lombardiát kifosztva, óriási zsákmánnyal, győzelmesen tértek vissza Pannóniába.

Ezután tíz évig pihentek, a tizenegyedik évben pedig feldúlták Szászországot, Thüringiát, a Svábföldet és a keleti frankokat, azaz a burgundokat, és már hazafelé tartottak megrakodva, amikor Bavaria határában, Abach várán túl, a Duna táján váratlanul megrohanta őket az alemannok serege. A magyarok sok ezret levágtak közülük, és csúfosan megfutamították őket. Ebben az ütközetben a magyarok közül háromezer vitéz veszett el, akik pedig megmenekültek, hazájukba visszatérve tizenhat évig ki sem mozdultak, megmaradtak Magyarországban.

Amikor azonban Németországban első Konrád császár uralkodott – a tizenhetedik évben – a magyarok felkerekedve Németország egyes részeit pusztították. És amikor Augsburg városához érkeztek, itt Ulrik püspök a polgárokkal és Svábföld főembereivel együtt szembeszállt velük. Végre, mivel a magyarok makacsul vívták a várost, és nem akartak a város alól elvonulni, követeket menesztettek az augsburgiak az említett Konrádhoz, hogy sietve jöjjön segítségükre. Konrád nem is késlekedett. És mert a magyarok elővigyázat nélkül csak a város ostromával foglalkoztak, a német és az itáliai sereg váratlanul rohanta meg őket, úgyhogy ha akartak volna, akkor sem futhattak volna el, mivel egyik oldalról a Lech folyó – amely azon napokban a csatornák jóvoltából csodálatosan megáradt – képezett akadályt, a másik oldalról pedig az említett seregek falként vették körül, és szorították őket. Ebben a szorongatott helyzetben az ellenség egyeseket foglyul ejtett közülük, némelyeket kegyetlenül leöldösött. Ezen a helyen Lél és Bulcsu, híres kapitányok is foglyul estek. A császár elé vezették őket. Amikor a császár megkérdezte, miért olyan kegyetlenek a keresztényekkel szemben, azt felelték: „Mi a legfőbb Isten bosszúja vagyunk, ő küldött rátok ostorul; és ha mi nem üldözünk benneteket, ti fogtok el bennünket." Erre a császár: „Válasszatok magatoknak olyan halált, amilyet akartok." Lél erre így szólt: „Hozzák ide a kürtömet; előbb megfújom a kürtöt, azután majd válaszolok." Odavitték neki a kürtöt, és ő a császárhoz lépve – amint éppen hozzákezdene a kürtöléshez, mondják – olyan erővel

sújtotta homlokon, hogy a császár ez egy csapástól szörnyethalt. Lél pedig így szólt: „Te előttem mész, és szolgálni fogsz nekem a másvilágon." A szkítáknak ugyanis az a hitük, hogy akiket életükben megöltek, azok nekik a másvilágon szolgálni tartoznak. Haladék nélkül megragadták, és Regensburgban felakasztották őket. Egy másik magyar hadsereg pedig, amelyben jó negyvenezer fegyveres vitéz lehetett, nem messze Augsburg városától táborozott. Amikor észrevették, hogy társaikat rettenetesen szorongatják, fogdossák és öldösik, egy félreeső erdőbe vették be magukat, arra várva, hogy a császár serege megoszoljék. És amikor a császár seregének nagyobbik része a Rajna felé tartva elvonult, a magyarok egy mezőn utolérték őket, először csak lovaikat öldösték nyilaikkal, nem engedték őket az egész nap folyamán sem leszállni, sem sehová menekülni. Végül mikor már mozdulni sem tudtak, fogolyként megadták magukat. [A magyarok] velük kiváltották Regensburgban visszatartott társaikat. Azután pedig, mivel úgy hozta a szerencse, felégették a fuldai kolostort, ahol csak úgy merték a sok aranyat. Ezután átkeltek a Rajnán, tűzzel-vassal pusztították a lotharingiai hercegséget, Strassburg környékén egy ütközetben foglyul ejtették és lefejezték Eckhardot, Lotharingia hercegét és Berchtoldot, Brabant hercegét, aki Eckhard segítségére jött. Ezután pedig rettenetesen megnyomorgatták Galliát, kegyetlenül dühöngtek Isten egyháza ellen, és tűzzel elpusztították Metz, Trier és Aachen területeit.

Utána a Senon hegyek meredek szikláin keresztül karddal nyitottak maguknak utat a háború istenének, Marsnak népei között. Itt ugyanis lerombolták Susa és Torino városát, és áthatolva az említett hegyeken, megpillantva Lombardia síkját, gyors száguldással csaknem az egész tartományt elpusztították, és így győzelmesen tértek vissza saját országukba.

Húsz évig Pannóniában maradtak mozdulatlanul. A huszonegyedik évben pedig felkerekedve Bulgáriába hatoltak be, onnan Hadrianapolishoz érkeztek, ostrommal bevették, majd Konstantinápolyt fogták ostrom alá. Mikor a magyarok az említett város ostromával foglalatoskodtak, a görögök egy óriási termetű görögöt küldtek ki a városból bajviadalra. A görög két magyart hívott ki egyszerre, hogy vele viaskodjanak, és azt mondta, hogyha mindkettőt legyőzi, a görög császár nem tartozik büntetést fizetni a magyaroknak. De ha nem győzi le mindkettőt, a görögök császára adót tartozik fizetni a magyaroknak. Mivelhogy szerfölött harciasan szónokolt a magyarok ellen, kerestek is neki ellenfelet. Ez a magyar kiállt a görög elé és így szólt: „Én – úgymond – Botond vagyok, igaz magyar, közember a magyarok közt; végy magad mellé még két görögöt, hogy az egyik felfogja a te elszálló lelkedet, a másik meg eltemesse holttestedet, mert én a görögök császárát bizonyosan nemzetem adófizetőjévé teszem." A magyarok kapitánya, név szerint Apor, akit a közösség akaratából állítottak ezen had élére, megparancsolta Botondnak, hogy menjen bárdjával a város ércből való kapujához, és mutassa meg bárdjával a kapun az erejét. Ő pedig a kapuhoz ment, és akkora csapást mért a kapura, akkora rést vágott rajta, hogy állítólag egy ötéves gyermek a résen kényelmesen ki- és bejárhatott. Miután pedig a magyarokból és a görögökből színházi nézőkör alakult, és elkészítették a viadal helyét a város kapuja előtt, egy rövid óráig küzdöttek egymással, majd a magyar úgy földhöz vágta a görögöt, hogy a görög nyomban kilehelte a lelkét. Ezt a tettet és esetet a görögök császára, aki feleségével együtt a város bástyáján állt, óriási szégyennek tartotta, és szemét elfordítva bement a palotába. Amikor a magyarok követelték az adót, amelyért a viadalt vívták, és megharcoltak, a görögök császára csak nevetett a követelésükön. A magyarok felhagytak a város ostromával, végigpusztították Görögországot, és mérhetetlen mennyiségű aranyat,

gyöngyöt és jószágot zsákmányolva visszatértek hazájukba. A magyarok közössége tehát kapitányaival, vagyis vezéreivel, mint mondják, ilyen s más ehhez hasonló dolgokat vitt végbe Taksony vezér idejéig.

Szent Istvánnak, Magyarország első királyának születése a Szkítiából Pannóniába való második bejövetel után, továbbá életéről, háborúiról és haláláról

Taksony ezután nemzette Gézát és Mihályt, Mihály pedig nemzette Kopasz Lászlót és Vazult; Géza pedig az Úr megtestesülésének kilencszázhatvankilencedik esztendejében, ahogy Boldog István király legendájában meg van írva – isteni szózattól figyelmeztetve – Saroltól, Gyula leányától nemzette Szent István királyt. István király is több fiat nemzett, de volt a többi között egy fia, név szerint Imre, aki Isten előtt kedves, az emberek közt tisztelt volt, és áldott az emléke. Ezt az isteni bölcsesség kifürkészhetetlen ítélete elragadta az élők közül, „hogy a gonoszság ne rontsa meg értelmét, és a teremtett világ ne csalja lépre a lelkét" – ahogy ez írva vagyon a korai halálról a Bölcsesség könyvében. Hogy azonban ne tegyük azt, ami már meg van téve, ne adjuk elő azt, ami már elő van adva: vagyis hogy mennyi s mily nagy erényekkel ékeskedett, milyen buzgó volt Isten szolgálatában Krisztus szent hitvallója, Imre herceg, mindezek megírásától elállunk; aki ugyanis meg akarja tudni, a boldogságos hitvalló legendájában szentséges magaviseletének teljes ismertetését megtalálhatja. Mi inkább azokat a dolgokat szándékozunk röviden és főbb vonásaiban megírni, amiket más írók elhagytak.

Szent István király már előbb, ifjú korában dicsőséges háborút viselt a vitéz és hatalmas Koppány vezér ellen. Koppány pedig Tar Szerindnek volt a fia, aki Szent István király apjának, Géza fejedelemnek az idejében a hercegi méltóságot viselte. Géza fejedelem halála után Koppány Szent István király anyját vérfertőző házasságban magához akarta kötni, Szent István királyt meg akarta ölni, és hercegsége területét a maga hatalma alá akarta hajtani. Koppány Somogynak volt a hercege. Szent István összehívta előkelőit, a Márton boldogságos hitvalló közbenjárásával az isteni irgalom segedelméért esedezett. Azután pedig összegyűjtötte hadát, és ellensége ellen indult. A Garam folyó mellett övezték fel először a karddal. És itt testi épségének őrizetére két főembert állított, Huntot és Páznánt. Egész seregének fejévé és vezérévé pedig Vecellint tette meg, egy német származású jövevényt. Összecsaptak az ütközetben: mindkét fél sokáig és vitézül csatázott, de az isteni irgalom segítségével boldog István fejedelem dicsőséges győzelmet nyert. Ebben az ütközetben Vecellin ispán megölte Koppány herceget, és ezért a megboldogult Istvántól, aki akkor még fejedelem volt, terjedelmes hűbéri földeket kapott jutalmul. Magát Koppányt pedig megboldogult István négy részre vágatta: egy részét az esztergomi, a másikat a veszprémi, a harmadikat a győri kapura függesztette, a negyediket pedig Erdélybe küldte. Boldogult István fejedelem a fogadalmát, amit akkor Istennek tett, híven be is váltotta, mert örök érvénnyel elrendelte, hogy a Koppány vezér tartományában élő minden nép gyermekeiből, terményeiből és barmaiból tizedet fizessen Szent Márton kolostorának. Az említett Vecellinus pedig Rádit nemzette, Rádi pedig Miskát nemzette, Miska pedig Koppányt és Mártont nemzette.

Szent István király továbbá, miután az isteni rendelés akaratából a királyi felség koronáját elnyerte, híres és hasznot hajtó háborút viselt anyai nagyatyja, név szerint Gyula ellen, aki annak idején az egész Erdőntúli ország kormányzatát a kezében tartotta. Az Úrnak ezerkettedik esztendejében aztán megboldogult István király elfogta Gyula herceget a feleségével és két fiával együtt, és Magyarországra küldte őket. Ezt pedig azért tette, mert Szent István király gyakori intése ellenére sem tért a Krisztus hitére, és nem hagyott fel a magyarok elleni erőszakoskodásokkal. Terjedelmes és igen gazdag országát pedig a maga egészében a magyar királysághoz csatolta. Ezt az országot magyar nyelven Erdélynek nevezik, számos folyó öntözi, amelyeknek fövenyében aranyat gyűjtenek, és ennek a földnek az aranya a legfinomabb.

Ezek után hadat indított a bolgárok és szlávok fejedelme, Keán ellen. Ezek a népek olyan vidéken laknak, amely természeti fekvése miatt felettébb megerősített. Ennek következtében csak sok fáradsággal és verejtékkel sikerült az említett fejedelmet legyőzni és megölni. Felmérhetetlen mennyiségű kincset nyert, főképpen aranyban, gyöngyökben és legértékesebb drágakövekben. Oda is telepítette egyik szépapját, név szerint Zoltánt, aki azután örökül hagyta ezeket az erdélyi részeket, s ezért a nép nyelvén így szokták mondani: erdélyi Zoltán. Ez ugyanis igen öreg volt, a szent király idejéig elélt, és a király azt akarta, hogy gazdag népek fölött uralkodjék. Ebből a sok kincsből Szent István király nagyon meggazdagodott, és a fehérvári bazilikát, melyet ő alapított, aranyozott oltárokkal, keresztekkel és kelyhekkel és a legtisztább arannyal átszőtt és drágakövekkel hímzett főpapi öltözékekkel halmozta el, és gazdagította. Szent edényeket és más használati eszközöket is ajándékozott ennek a bazilikának és Isten más egyházainak is királyi bőkezűséggel. Többek között ugyanennek a fehérvári egyháznak örök emlékezetre méltó ajándékot adott, tudniillik két püspöki palliumot; mindkettőnek a széle hetvennégy márka színtiszta arannyal és drágakövekkel volt kihímezve, és ezeket boldog Benedek, a római szentegyház pápája Szent István kérésére olyan tekintélyes kiváltsággal ruházta fel, hogy aki ezeket misemondás alkalmával használja, annak joga legyen törvényesen felkenni, megkoronázni és karddal felövezni a királyt. Mivel azonban ennek a Gyulának a vagyonát erőszakkal szerezte meg, azért ez az egyház gyakran szenvedett a tűzvésztől. Ebben az egyházban kényszerítette István király anyai nagyatyját, hogy akarata ellenére egész kíséretével együtt keresztelkedjék meg, de ezek után olyan tiszteletben tartotta, mint tulajdon apját. Gizella királyné pedig, az említett király felesége az egyházat módfölött gazdagította arany keresztekkel, ampolnákkal, oltártáblákkal, kelyhekkel, gyöngyökkel és ékességekkel. Azután a szent király a fiával, Szent Imrével és a királynéval együtt abba a városba ment, amelyet Óbudának hívnak. És mivelhogy itt nem talált semmiféle Krisztusban megszentelt alkotást, ahol a mindenség teremtőjét dicsérni lehetett volna, azért a szentséges király a bolgárok és szlávok említett fejedelmének, a megölt Keánnak kincseiből a város közepén azonnal egy nagy kolostort kezdett építeni Péter és Pál apostolok tiszteletére; számos birtokkal gazdagította, és a római egyházéhoz hasonló kiváltsággal támogatta, a római Kúria iránti tiszteletből, és annak emlékére, hogy személyesen ellátogatott oda. Amikor tehát építették, Görögországból hoztak kőfaragó mestereket, és a szentséges király és a királyné itt szokott tartózkodni ájtatoskodás céljából. A királyné pedig gondoskodott keresztekről, oltártáblákról és ékességekről. Mivel pedig ez a megkezdett nagy építkezés sok évig tartott, nem is lehetett befejezni a kolostort Szent István király életében, hanem Isten akaratából sok idő múltán a szentséges László király,

a megboldogult Istvánnak unokája fejezte be ezt a művet, tudniillik azért, hogy teljesítse ősének fogadalmát, amint ezt bővebben ki is fogom fejteni. Szent István királynak pedig az volt a legfőbb szokása, hogy mindazokat az egyházakat, amelyeket ő alapított, minden évben legalább háromszor meglátogatta. És amikor az egyházakhoz megérkezett, először odament minden oltárhoz, és mindegyik oltár előtt egy-egy könyörgést mondott. Végül kimenvén, az illető egyházat egészen körüljárta, fürkésző szemmel és gondosan megvizsgálta a falak és a tetők töréseit és repedéseit, és tüstént gondoskodott a kijavításukról, és az illető városból vagy faluból nem távozott, amíg kijavítva nem láthatta az egyházat. Ennek láttán Gizella királyné is, amikor Magyarország valamely egyházához érkezett, az Úr házában levő minden felszerelést megmutattatott magának, és a megjavításra szoruló selyem vagy bársony holmit minden évben megjavította. Az ő fiuk, megboldogult Imre pedig saját bíbor ruháit az oltár elé szokta lerakni, hogy azzal takarják le az oltárokat, ahogy ez ma is látható a királyi egyházakban. A szentséges apa pedig aranyos erszényt szokott övében hordani tiszta ezüst dénárokkal tömve, és ha szegényeket látott, odament hozzájuk, és saját kezűleg gondoskodott róluk. És ezért van könyörületes jobbja, testétől különválva Magyarország szeme előtt mind a mai napig.

Közben történt dolgok. Az Úr ezerhuszonkettedik esztendejében sok helyen sok és nagy tűzvész ütött ki. Roppant földrengés is volt május 12-én, a nap tizedik órájában, az Úr mennybemenetele utáni szombaton. Két nap látszott az égen június 22-én.

Miután pedig az Úr magasztosan könyörületes volt Szent István királyhoz, a királyokat megfutamította kardjának éle előtt, és az ő uralmának vetette alá a körös-körül lakó összes idegen népek fejedelemségeit és hatalmasságait, Szent István király fontolóra vette, és szilárdul elhatározta, hogy a világi dicsőség minden pompáját megvetve, és e mulandó királyság koronáját letéve, egyedül Isten szolgálatának szenteli magát, és a külső gondoktól megszabadulva, csendes békességben, elmélkedéssel tölti életét. Az volt a szándéka, hogy a királyi felség koronáját átadja fiának, az isteni rendelésből szentséges erényekkel ékes Imre hercegnek. Boldogságos Imre pedig ifjúságának korai virágában – hála az isteni ajándékoknak – a közös emberi természet fölé emelkedett, fel volt fegyverezve az igazság, okosság, bátorság, mértékletesség, bölcsesség, tudás, szelídség, könyörület, jóság, bőkezűség, alázatosság és béketűrés erényeivel, és ékeskedett a többi keresztényi és polgári erényekben is. Amikor tehát a szentséges atya szentséges fiára szándékozott rábízni a kormányzat gondját és az ország irányításának terhét, boldog Imre herceg megelőzte őt, és korán meghalt. Siratta őt Szent István király és az egész Magyarország, nagy-nagy siránkozással, vigasztalhatatlanul. A fájdalomnak ekkora keserűségétől Szent István király elnehezedvén, nagyon súlyos betegségbe esett, és sok nap múltán is alig érhette meg egészsége valamelyes javulását, régi épsége pedig sohasem állt helyre. Ugyanis lábfájás is sanyargatta, meg szomorúság és kesergés is gyötörte, különösen amiatt, mert vérrokonai közül senki sem látszott alkalmasnak arra, hogy halála után az országot Krisztus hitében megtartsa. Hajlandóbb és készebb volt ugyanis a magyar nép a pogány vallásra hajlani, semmint a keresztény hitre. Eközben pedig testi erejében hirtelen hanyatlani kezdett, és amikor érezte, hogy a legsúlyosabb kórság nehezedik rá, sietve egy követet küldött, tudniillik Egiruth fiát, Budát, hogy Nyitra börtönéből kieressze, és hozzá vezesse Vazult, nagybátyja fiát, hogy mielőtt meghal, királlyá tehesse. Ezt ifjúkori kicsapongásáért és dőre magatartásáért csukatta be a király, hogy megjavuljon. Meghallotta ezt Gizella királyné, tanácskozni kezdett

Budával, ezzel az ocsmány emberrel, és a legnagyobb sietséggel egy követet – név szerint Sebest, ugyanennek a Budának a fiát – küldte el a börtönbe, ahol Vazult fogva tartották. Sebes tehát megelőzte a király követét, kivájta Vazul szemét, fülének kagylóját ólommal betömte, majd Csehországba szaladt. Ő utána megérkezvén a király követe, a szemétől megfosztott Vazult így sebesülten a királyhoz vezette. S látta Szent István király, milyen nyomorultul tönkretették, keserves könnyekben tört ki, de mivel betegségének nyavalyája nehezítette, nem tudta méltó büntetéssel sújtani a gonosztevőket. Magához hívatván tehát Kopasz Lászlónak, nagybátyjának fiait, tudniillik Andrást, Bélát és Leventét, azt tanácsolta nekik, hogy amilyen gyorsan csak tudnak, meneküljenek, hogy életüket és testi épségüket megőrizhessék. Ők tehát a szent király üdvös tanácsával egyetértve a gonoszságok és cselszövések elől Csehországba futottak.

Szent István király haláláról

Boldogult István király pedig szentséggel és kegyelemmel telve, uralkodásának negyvenhatodik évében, a Boldogságos Szűz Mária mennybemenetelének ünnepén a „jelen hitvány világból kiragadtatik", s az angyaloknak szent karába soroztatik. Eltemették pedig a fehérvári bazilikában, amelyet ő épített Istennek szentséges szülőanyja, az örökké szűz Mária tiszteletére. Sok jel és csoda történik itt ugyanezen szentséges István király érdemei folytán a mi urunk, Jézus Krisztus dicséretére és dicsőségére, aki áldott mindörökkön-örökké, ámen. Azon nyomban gyászba fordult Magyarország vigassága, és az ország minden népe, nemesek és nemtelenek, gazdagok, szegények egyaránt siránkoztak a szentséges királynak, árvák kegyes atyjának elhalálozása miatt bőséges könnyhullatással és sok-sok jajgatással. Az ifjak és hajadonok a gyász és szomorúság miatt gyászruhába öltöztek, három évig táncot nem lejtettek, és a zeneszerszámok minden faja elhallgatott édes hangú vigaszával. Siratták őt a hű szívnek siralmával, és siralmuk nagy volt és vigasztalhatatlan.

De Gizella királyné, Budával, bűntársával együtt a német, vagyis inkább velencei Pétert, a királyné testvérét akarták királynak megtenni. Arra törekedtek, hogy Gizella királyné kényekedve szerint betölthesse akaratát és indulatait, s Magyarország, elveszítvén szabadságát a németek hatalma alá vettessék, és Gizella királyné akadály nélkül betölthesse akaratát és indulatait. Péter király apja pedig, Vilmos, testvére volt Zsigmondnak, a burgundok királyának, de Szent Zsigmond megöletése után a császárhoz ment, s a császár őt Velencébe helyezte, és feleségül adta hozzá nővérét, név szerint Gertrudot; tőle született Gizella királyné. Gertrud halála után pedig Vilmos Szent István király nővérét vette feleségül, tőle született Péter király.

Péter király kegyetlenkedéséről, elűzéséről, visszatéréséről és haláláról

Miután pedig Péter király lett, a királyi felség kegyes voltát sutba dobta, német dühvel dúlt-fúlt, Magyarország nemeseivel nem törődött, e föld javait gőgös szemmel és telhetetlen szívvel zabálta fel a fenevadak vadságával ordítozó németeivel és a fecskék csivitelésével

csicsergő olaszaival együtt; és az erődítményeket, őrhelyeket és kastélyokat a németeknek adta át őrzés végett. Maga Péter is szerfölött kicsapongó volt, és az ő idejében senki sem lehetett biztos feleségének tisztasága, vagy leányának s nővérének szüzessége felől a király csatlósainak szemtelenkedése miatt, akik büntetlenül erőszakoskodtak velük. Magyarország főemberei tehát, látván népük sok baját, amelyeket Isten ellen való módon követtek el ellenük, közös elhatározással kérték a királyt, rendelje el övéinek, hogy hagyjanak fel efféle kárhozatos cselekedeteikkel. A király azonban kevély dölyfében felfuvalkodva, a már előbb benne levő méreg bűzét elterjesztette, mondván: „Ha még egy ideig megmarad egészségem, minden bírát, a legfőbbeket és tekintélyeseket éppenúgy, mint a falusiakat, minden századost sőt tizedest és falunagyot, főembert és városi vezetőt a németekből állítok Magyarország területén, földjét jövevényekkel fogom betelepíteni, és teljességében a németek hatalma alá hajtom." Még azt is mondotta: „Ez a név: Magyarország, ebből a szóból származik: Nyomorúság, ezért legyen sorsuk a nyomorúság." Ez volt tehát a Péter király és a magyarok közötti viszálykodás melegágya.

Péter királyságának harmadik esztendejében tehát a magyarok fő emberei és a vitézek a püspökök tanácsára összegyülekeztek Péter király ellen, és nagy gonddal megvizsgálták, vajon találhatnának-e az országban a királyi nemből valakit, aki az ország kormányzására alkalmas, és őket Péter király zsarnokságától megszabadítaná. S minthogy az országban akkor senki ilyent nem találhattak, maguk közül választottak egy ispánt, név szerint Abát, Szent István király sógorát, és azt állították maguk fölé királynak. Aba pedig összegyűjtvén a magyarok seregét, harcra szántan kivonult Péter király ellen. Péter király pedig látta, hogy a magyarok cserbenhagyták, nagyon megrémült, és elszökött Bajorországba, hogy Henrik német királytól kérjen segítséget. Minthogy Péter megszökvén kicsúszott a magyarok keze közül, a magyarok az elvetemült Budát, a szakállast, minden bajnak okozóját – az ő tanácsára gyötörte Péter Magyarországot – ízekre vagdalva megölték, mindkét fiának szemét kivájták, Sebest pedig, aki Vazul szemét kivájta, kezét-lábát összetörve veszejtették el. Egyeseket megköveztek, másokat meg vasaikkal elpusztítva öldöstek le.

Péter királynak az országból való kiűzése után Abát királlyá koronázzák

Abát pedig a királyi hatalomra emeltetve, királlyá szentelték. Mindazokat a határozatokat és adókat pedig, amelyeket Péter király a maga szokása szerint elrendelt, Aba király hatályon kívül helyezte. Ezen dolgok intézésében az ország fő emberei közül hárman váltak ki. Egyiket Viskének, a másikat Toyslaunak, a harmadikat pedig Pezlinek hívták. Ezek népük szabadságát akarták, és arra törekedtek, hogy az országot a királyi vér sarjainak hűségesen visszaadják. Aba királyságának harmadik évében Péter Henrik német király kíséretében nagy hadsereggel bevonult Aba király ellen. Aba király, mikor meghallotta, hogy a magyaroktól cserbenhagyott Pétert Henrik német király szívesen befogadta, az Úr ezernegyvenkettedik esztendejében követet küldött a császárhoz, hogy megtudakolja, vajon ellenségének tartja-e azért, mivel Pétert kiűzte az országából, vagy pedig hajlandó vele tartós békét kötni. A császár feleletével ellenségesnek mutatkozott, hiszen ezt felelte: „Mivel híveimet jogtalanul bántalmazta, érezni fogja majd, mire és mennyire vagyok képes."

Aba király ezek hallatára belátta, hogy a császár Péter uralmát vissza akarja állítani. Ezért haragra lobbanva nagy sereget gyűjtött, megrohanta Ausztriát és Bajorországot, és a Duna folyó mindkét partján, kétfelé osztva vitéz harcosainak csapatait, kardélre hányta a németeket. Zsákmányt is szedett tőlük, és a Traisen nevű folyótól igen sok foglyot magával hurcolva egészen Tulln városáig nyomult előre foglyokat fogdosva, ott pedig éjszakai pihenőt tartott. Mindez pedig Hatvanad vasárnap hétfőjén történt, hajnali szürkülettől éjszakáig. Hajnalhasadtával pedig a foglyok megszámlálhatatlan sokaságával örvendezve visszatértek Magyarországra. Ezután Karinthiába küldött vitéz harcosokat, ezek is igen sok foglyot ejtettek, és visszatértek Magyarországra. Ebben az időben a császár Húsvét ünnepét Kölnben ünnepelte, és főembereivel arról tanácskozott, hogyan lehetne országának a magyarok okozta sérelmeit megbosszulni. Ezek egyöntetűleg azt tanácsolták neki, hogy a magyarokat, akik ok nélkül, ellenséges módon törtek be országába, fegyveresen támadja meg, és a foglyokat szabadítsa ki a szolgaságból. Hatalmas hadjáratot indított tehát, és Vratiszlávnak, Csehország hercegének tanácsára a Duna északi részén vonult Magyarország határvidéke felé. A magyarok követei pedig azt ígérték a császárnak, hogy a magyarok minden tekintetben rendelkezésére állnak, de Péter királyt nem fogadják vissza országukba. Ezt azonban a császár minden erejével végre akarta hajtani. Péternek ugyanis el volt kötelezve, mert azt ígérte neki, hogy visszahelyezi a királyságába. A magyarok azonban semmiképpen sem egyeztek bele ebbe, és amikor ajándékokat küldtek, és hitet tettek, hogy a német foglyokat elengedik, a császár sietve visszatért, és a lázadó Gottfrid lotharingiai herceg, Gozzilo herceg fia ellen fordult. A következő évben Aba király követeket küldött a császárhoz, a béke ügyében kereskedett, azt ígérve, hogy a foglyokat, akik nála vannak, elbocsátja, azokért pedig, akiket már nem adhat vissza, megfelelő kárpótlást ad. A császár azonban nem akart addig békét kötni, amíg Bajorországba nem megy, hogy ezek is, akiket a magyarok jogtalanul bántottak, részt vehessenek az egyezségben. A császár tehát Magyarország határára jött, és úgy tervezte, hogy másnap megrohanja azokat az akadályokat, amelyekkel a magyarok a Rábca folyót körülzárták. Eközben pedig Aba király követei arra kérték a császárt, hogy tűzzön ki megfelelő határidőt, akkorra majd visszaküldi az összes foglyokat, és azonfelül még ajándékait is átadja. A császár tehát az ajándékoktól csábíttatva, meg más fontosabb ügyektől is akadályoztatva visszatért Besançonba, ami Burgundia egy városa. Ettől kezdve tehát Aba király, minthogy biztonságban érezte magát, garázda lett, és kegyetlenül dühöngeni kezdett a magyarok ellen. Azon a nézeten volt ugyanis, hogy urak és szolgák között minden közös legyen, sőt esküjének megszegését semmibe sem vette, hiszen az ország nemeseit mellőzve mindig a köznéppel és a nem nemesekkel fogott össze. A magyar nemesek azonban nem akarták ezt tűrni, s gúnyolódása miatt megneheztelve rá, összeszövetkeztek és összeesküdtek ellene, hogy megölik. Valaki azonban közülük elárulta a királynak az ellene – halálára – összeesküvőket, s így Aba elfogatta, akiket tudott, és bírósági vizsgálat nélkül megölette őket. Ez nagy kárára vált a királynak. Midőn a király a nagyböjtöt Csanád várában ünnepelte, a nagyböjt alatt mintegy ötven nemes urat tanácskozás ürügyével egy házba bezáratott, és fegyveres katonáival legyilkoltatta őket, anélkül hogy bűnbánatot tarthattak, meggyónhattak volna. Ezért boldogult Gellért az egyháztól előírt szigorral megdorgálta a királyt, és megjósolta neki, hogy közeli veszély fenyegeti. Néhányan tehát az összeesküvők közül a történtektől felingerelve, sietve a császárhoz mentek, és Aba ellen beszéltek, mondván, hogy semmibe veszi esküjét, a nemeseket, akik maguk fölé királlyá emelték, megveti, a köznéppel és nem nemesekkel étkezik, lovagol, állandóan velük beszél.

Ezeknek azt mondta a császár: „Ez bizony nem szokása nemes embernek, hanem épp az ellenkezőjének.” Magát a császárt erősen ösztökölték, hogy bosszulja meg Abán a rajta esett sérelmet, mivel Aba sem a foglyokat nem küldte vissza, pedig esküvel fogadta a császárnak, sem az okozott károkat nem tette jóvá. A császár tehát felbátorítva a magyarok ösztönzésétől a noricumi és cseh sereggel, meg udvari emberei közül a legharciasabbakkal, a flandriaiakkal Ausztria őrgrófságába vonult, eltitkolván, hogy Magyarországba szándékozik betörni, és azt színlelte, hogy csak azt akarja behajtani Aba királytól, amiben megállapodtak, s azután vissza fog fordulni. Ekkor érkeztek Aba király követei a császárhoz; visszakövetelték tőle azokat a magyarokat, akik hozzá menekültek; vádolták őket, azt mondták, hogy azok, akik most a császárnak híven engedelmeskednek, fosztogatók és Magyarország útonállói, a magyarok és a császár közti háborúk és viszálykodás legfőbb bujtogatói, és ezért a viszálykodás ilyen magvetőit át kell adni Abának, a magyarok királyának kezébe. A császár azt felelte, hogy semmiképpen meg nem teszi. Gyorsított menetben megrohanta tehát Magyarország határait és betört Sopronnál. De amikor Babótnál át akart kelni a Rábca folyón, a kiöntött vizek, a sűrű cserjések és az ingoványos mocsarak miatt áthatolhatatlan Rábcán nem tudott átkelni. A magyarok azonban, akik a császárral és Péter királlyal voltak, a Rába és a Rábca folyók mellett fölfelé vezették a sereget, egész éjszaka lovagolva, s hajnalhasadáskor egy könnyű gázlón át is keltek. Aba király pedig Ménfőnél, Győr mellett, szállt vele szembe fegyvereseinek nagy sokaságával. Szerfölött bízott a győzelemben, mivel egynémely bajorok közölték vele, hogy a császár csak kevés emberrel vonul ellene. És, mint mondják, Aba király el is nyerte volna a győzelmet, ha némely magyarok Péter király iránti barátságukat megőrizve, a földre nem dobják harci lobogóikat, és meg nem futamodnak. A németek pedig azt mondják, hogy midőn az ütközethez közeledtek, égi jelként egy kis felhőcske jelent meg, és az isteni rendelésből támadt heves szélvihar rettenetes port hordott a magyarok szemébe, akiket, mint mondják, a pápa úr, mivel Pétert, a királyukat meggyalázták, már korábban átokkal sújtott. Amikor tehát ütközetre került a sor, mindkét sereg hosszasan és hevesen harcolt, de végre a császár Isten segítségében bizakodva, szerencsésen győzelmet aratott. Aba király legyőzve a Tisza felé futott, és egy faluban a magyarok, akiknek királysága alatt sokat ártott, egy régi veremben kegyetlenül meggyilkolták. Teste abban az egyházban temettetett el, amely ama falu közelében volt. De néhány év múlva, amikor kiásták sírjából, szemfedőjét és ruháit romlatlanul találták, és sebhelyeit begyógyulva. Végül a saját kolostorában, Sárosban temették el a testét. A császár pedig visszatérve táborába az üdvöt hozó kereszt szentséges fája előtt alázatosan és áhítattal leborult, sarutlan lábbal, és testére darócot öltve magasztalta Isten irgalmát egész népével együtt, hogy azon a napon a magyarok keze közül megszabadította. A németek közül ugyanis aznap mérhetetlen sokaság veszett el azon a helyen, úgyhogy az a hely mind a mai napig az ő nyelvükön Ferlorun Payr-nak, a mi nyelvünkön pedig Veszettnémetnek neveztetik. A holttetemek bűze miatt ugyanis az ember nem járhatott szépszerével azon a vidéken: az íjászok öldösték le őket.

Aba király halála után Péter királyt teljességgel visszahelyezik királyi méltóságába

Eközben a magyarok összegyülekezvén könyörögve mentek a császárhoz, bocsánatáért és irgalmáért esedezve. A császár kegyes arccal és jóságosan fogadta őket, és megadta nekik, amit kértek. És innen egész népével Fehérvárra ment, mely németül Ueizenburgnak mondatik. Ez Magyarország fejedelmi székhelye. Itt tehát a császár, akit a magyarok a császárnak kijáró tisztelettel és fényes előkészülettel tiszteltek meg, Péter királyt teljességgel visszahelyezte királyi méltóságába, és Szent István király szent jelvényeivel királyi módon felékesítve saját kezén vezette a királyi trónushoz, Isten dicsőséges anyjának, az örökké szűz Máriának a bazilikájában királyi módon trónra ültette, és ugyanitt a királyt a magyarokkal, a magyarokat pedig a királlyal kibékítette, és a magyarok kérésére megengedte, hogy megtartsák a magyar törvényeket, és a magyar jogszokás szerint ítélkezzenek. Miután a császár mindezeket ilyen módon elrendezte, Péter királyt német őrséggel Magyarországon hagyta, és a kívánt jószerencsével visszatért Regensburgba.

A következő évben is visszatért a császár Magyarországba. Péter király magán a szent ünnepen Magyarországot egy aranyozott lándzsával átadta a császárnak a magyarok és a németek színe előtt. Ezenfelül a király még sok és fényes ajándékkal tisztelte meg a császárt; az pedig dicsőséggel tért vissza hazájába.

Eközben Endre, Béla és Levente, akik Csehországba menekültek, szűkös szegénységük miatt átmentek onnan Lengyelországba. Myska, Lengyelország fejedelme szívesen fogadta, és tiszteletben tartotta őket. Ekkor azonban a pomeránok vonakodtak megadni az évi adót a lengyelek fejedelmének, akinek tartoztak vele. A fejedelem pedig a neki járó adót fegyveres csapattal kezdte behajtani a pomeránoktól. A pogány pomeránok és a keresztény lengyelek közösen megegyeztek, hogy vezéreik párviadalt vívjanak, és ha a pomerán legyőzetik és elesik, fizessék meg a szokásos adójukat; ha pedig a lengyel esik el, csupán a maga kárát sirassa. Mivel Myska fejedelem is, a fiai is féltek elfogadni a kitűzött párviadalt, Béla magát a középre vezettette, és tolmács útján így szólt: „Ha tetszik nektek, lengyelek, és a fejedelem úrnak is, harcolni fogok országotok javáért és a fejedelem tisztességéért, bár nemesebb vagyok, mint ez a pogány." Tetszett ez a pomeránoknak és a lengyeleknek egyaránt. És amikor felfegyverkezve összecsaptak lándzsájukkal, mint mondják, Béla oly emberül letaszította lováról a pomeránt, hogy az a helyéről mozdulni sem tudott, és Béla kardjával a földhöz szögezte. Maga a pomerán vezér is bevallotta, hogy ő a vétkes. Ennek láttán a pomeránok alázatosan meghódoltak Lengyelország fejedelmének, és a szokásos adót ellentmondás nélkül megfizették. A fejedelem pedig a megszerzett győzelemmel visszatérve, magasztalta Béla merészségét és erejének hatalmas voltát, és nekiadta az egész pomeráni adót és vele együtt a leányát feleségül, és elrendelte, hogy mindazt, amire szüksége van, elegendő mértékben és bőségesen szolgáltassák ki neki, és őt mindenképpen megtisztelve fejedelemségében tartotta, s nem mulasztotta el jó nagy darab földdel is megjutalmazni.

Maga Béla herceg pedig két fiat nemzett Lengyelországban. Az egyiket Gézának, a másikat pedig nagyatyja neve után Lászlónak hívták. Endrének és Leventének nem tetszett, hogy Béla jóvoltából mint holmi függvények éljenek Lengyelország fejedelménél, és méltatlannak találták, hogy Béla jó neve miatt a fejedelem udvarában maradjanak. Ezért

engedelmet kértek a fejedelemtől, és ott hagyva testvérüket, Bélát, elmentek Lodoméria királyához, de az nem fogadta be őket. S minthogy nem volt hol lehajtani a fejüket, tovább mentek a kunokhoz. A kunok pedig látták, hogy előkelő személyek, azt gondolták, hogy földjük kikémlelésére jöttek, és ha egy magyar fogoly rájuk nem ismer, meg is ölték volna őket. Így egy ideig ott tartották őket. Innét utóbb Oroszországba mentek.

Ebben az időben Magyarország egyes főemberei az ország romlásán bánkódva Magyarországot Péter király zsarnokságától meg akarták szabadítani. Endre, Béla és Levente iránt, akik Szent István király nemzetségéből származtak, megőrizték feddhetetlen hűségüket, és javaikból, amijük csak volt, küldözgették nekik követeik útján, és hűségesen szolgálták őket. Ezek a főemberek Viska, Bua és Buhna voltak, meg ezeknek más rokonai, és mindig sóhajtozva és búslakodva várták az alkalmas időt, amikor Andrást, Bélát és Leventét visszahozhatják Magyarországba, és igyekeztek minden erejükkel visszaállítani Szent István király nemzetségének a királyságát – aki szerette és felmagasztalta őket. Péter király azonban a német király hatalmában bizakodva már nem is uralkodott, hanem inkább a zsarnokság kegyetlenségével nyomta el és ostorozta Magyarországot. Péter királynak pedig némely álnok emberek, tudniillik Buda és Devecser áruló módon tudomására hozták, hogy Magyarország említett nemesei, tudniillik Viska, Bua és Buhna és ezeknek rokonai azon gondolkoznak, miképpen állíthatnák vissza a királyi nemnek a királyságot, és hogyan hozhatnák vissza az országba Andrást, Bélát és Leventét Péter király ellenében. Péter király heves haragra lobbanva elfogatta, és kínpadra vonva megölette őket, másoknak pedig kivájatta a szemét, úgy gyötörte. És az egész Magyarországot oly nagy sanyargatással kínozta, hogy inkább választották volna a halált, semhogy ilyen nyomorúságban éljenek. Ekkor Magyarország nemesei látván népüknek romlását, Csanádban egybegyűltek és országos tanácsot tartva, ünnepélyes követséget küldtek Oroszországba Andráshoz és Leventéhez, mondván, hogy egész Magyarország hűségesen várja őket, és az egész ország készséggel engedelmeskedik nekik, mint királyi nemből valóknak, csak jöjjenek már be Magyarországra, és védelmezzék meg őket a németek dühétől. Esküvel is megerősítették, hogy mihelyt bejönnek Magyarországra, minden magyar egy szívvel, egy lélekkel azonnal hozzájuk sereglik, és uralmuknak aláveti magát. Endre és Levente pedig kendőzött cselvetéstől tartva titkon követeket küldtek Magyarországra. Midőn aztán maguk is Újvárhoz érkeztek, amelyet Aba király épített, íme Magyarország egész népessége csapatosan hozzájuk sereglett, és az ördög ösztönzésétől feltüzelve makacsul azt kérték Endrétől és Leventétől, hogy engedjék az egész népet pogány vallás szerint élni, a püspököket és papokat leöldösni, az egyházakat lerombolni, a keresztény hitet elvetni és a bálványokat tisztelni. Megengedték tehát nekik, hogy menjenek és vesszenek szívük kívánsága szerint, ősapáik koholt hitében, másképpen ugyanis nem akartak harcolni Péter király ellen Endréért és Leventéért. Az első az „újjászületettek" közül egy Vata nevezetű volt Bélus várából, aki magát a démonoknak szentelte, leborotválta fejét és hajából három ágban varkocsot font a pogányok szokása szerint. Ennek a fia, név szerint Janus, utóbb, sokkal későbbi időben, atyja hitét követve sok varázslót, javasasszonyt és jóst gyűjtött maga köré. A sok asszonyboszorkány közül egyet, egy Rasdi nevűt, elfogott a legkeresztényibb Béla király, és addig tartotta tömlöcbe zárva, míg saját lábát felfalva meg nem halt. A magyarok viselt dolgairól írt régi könyvekben meg van írva az is, hogy tilos volt a keresztényeknek Vata és Janus vérrokonaiból választani feleséget, mert miként az Ószövetségben Dathan és Abyron lázadást szítottak az Úr ellen,

ezek is a kegyelem időszakában elfordították a magyar népet a Krisztus hitétől. Ekkor tehát ennek a Vatának átkos és kárhozatos buzdítására az egész nép a démonoknak áldozta magát, és elkezdtek lóhúst enni és mindenféle gonoszat művelni. Mert bizony a papokat is, meg a keresztény hitet megtartó világiakat is leöldösték, és az Isten igen sok egyházát ledöntötték. Azután Péter király ellen fellázadva, minden németet és olaszt, akik szerte az országban különböző tisztségekben voltak, rút halállal kivégezték. Péter táborába pedig gyors lovakon, éjnek idején küldtek három kikiáltót, hogy kihirdessék Isten szavát, András és Levente rendeletét, hogy a püspökök a papsággal együtt ölessenek meg, a tizedszedők kaszaboltassanak le, állíttassék vissza a pogányság hagyománya, teljesen töröltessék el a hadiadó, vesszen Péternek emléke mindörökre s azon túl is, németjeivel és olaszaival egyetemben. Amikor reggel lett, a király megtudakolta, mi történt, és megbizonyosodott róla, hogy visszatértek a testvérek, és miattuk koncolták fel elöljáró embereit a magyarok. Nem látszott rajta félelem a hírek miatt, sőt vidámnak mutatkozott, táborát ama helyről felszedte, és Zsitvatőnél átkelt a Dunán, mivel Fehérvárba kívánt bevonulni. A magyarok azonban megsejtvén szándékát, megelőzték őt, elfoglalták a város harangtornyait és bástyatornyait, s a kapukat bezárva kirekesztették őt. Eközben pedig Endre és Levente a nép tömegével végigvonult Magyarország közepén, és ama révhez közeledett, melyet a nép Pestnek nevez.

Ennek hallatára Gellért, Besztrid, Budli és Beneta püspök meg Szolnok ispán elindultak Fehérvár városából Endre és Levente hercegek elé, hogy tisztességgel fogadhassák őket. S midőn az említett püspökök sietve arra a helyre érkeztek, amelyet Diósdnak neveznek, Szent Szabina templomában misét akartak hallgatni, mielőtt uraik elé járulnak. Boldogult Gellért püspök tehát a misemondáshoz papi ruhába öltözve buzdító szavakat szólt hozzájuk, mondván: „Testvéreim és püspöktársaim, és ti, többi hivők, akik itt vagytok, tudjátok meg, hogy mi a mai napon a mi urunkhoz, Jézus Krisztushoz megyünk az örök vigasságba, mártírkoronával koronázva. Én ugyanis feltárom nektek az Istennek titkát, melyet nékem ezen éjjel kinyilatkoztatott. Láttam ugyanis a mi urunkat, Jézus Krisztust, szentséges anyjának, az örökkön szűz Máriának a padkáján ülve, amint magához hív bennünket, és testének és vérének szentségét saját kezével nyújtja nekünk. Amikor pedig Beneta püspök járult eléje, elvonta előle Krisztus az eucharistiát. Ezért ő a mai napon nem lesz részese a mi vértanúságunknak." Ezután pedig boldog Gellért intette őket, hogy gyónják meg egymásnak bűneiket, és a mise meghallgatása után a vértanúhalállal elnyerendő örök boldogság biztos reményében imádkozzanak, örvendezve vegyék mindnyájan magukhoz az Úrvacsorát. Azután együtt folytatták útjukat a Pestnél levő Duna-rév felé. Boldog Gellért püspök pedig, minthogy termetre kicsi volt, s minden erejét felemésztette Isten szolgálatában, kocsi segítségére szorult. És midőn az említett révhez érkeztek, íme, elvetemült emberek, tudniillik Vata és cinkosai, ördögi lélekkel eltelve – mert annak adták magukat – rárohantak a püspökökre s társaikra, és kövekkel elborították őket. Boldog Gellért püspök pedig azokat, akik őt követték, szüntelenül a kereszt jelével jelölte meg. De azok ennek láttán még inkább megvadultak, rárohantak, kocsiját a Duna partján felfordították, őt pedig a kocsijából kivonszolva egy taligára ültették, és Kelenföld hegyéről ledobták. És mert még mindig lélegzett, lándzsával a szívébe szúrtak, és azután egy sziklakövön összetörték a koponyáját. Krisztus dicső vértanúja így tért meg e világ nyomorúságából az örök boldogságba. A Duna gyakran kiáradt addig a nagy kőig, amelyen Szent Gellért fejét összetörték, de hét

évig nem tudta a vérét lemosni. Végre a papok fölszedték. Ez a kő most Csanádban van az ő oltára színén. Most ugyanazon a helyen, ahol a koponyáját összetörték, a hegy alatt Boldog Gellért vértanúnak tiszteletére épült templom van. Ez a Gellért Rosaceumban volt szerzetes, származására nézve velencei, és amikor Pannóniába jött, először Bakonybélben remeteéletet élt, végül pedig a csanádi székbe került püspöknek.

Budli püspök is kövektől elborítva bement a dicsőség honába. Bestrik és Beneta hajóval átkeltek a Dunán Endréhez és Leventéhez, de a túlsó parton levő eretnekek Bestrik püspököt halálosan megsebesítették; három nap múlva meg is halt. Endre herceg közben odaérkezett, és Beneta püspököt kiszabadította a kezükből. És így beteljesedett Szent Gellért jóslata: Benetán kívül mindnyájan mártírhalált haltak. Szolnok ispán a lován a Dunába ugratott, és egy Muthmir nevű ember arra hajózván, beemelte hajójába, hogy a haláltól megszabadítsa. Ezt a Muthmirt ugyanis Szolnok ispán keresztelte meg. Mikor aztán meg akarta menteni az említett ispánt, az eretnekek halállal kezdték fenyegetni, ha nem öli meg Szolnok ispánt. A fenyegetéstől félve Muthmir az ispánt kardjával megölte a hajójában. A Krisztus hitéért ezen a napon a papoknak és a világiaknak oly nagy sokasága szenvedett vértanúhalált, hogy számukat csak az Isten és angyalai tudják.

Péter király haláláról

Péter király pedig, amikor látta, hogy a magyarok egy szívvel, egy lélekkel Endre és Levente herceghez csatlakoznak, maga is futni kezdett németjeivel Mosony felé, hogy innét Ausztriába átmehessen, de nem sikerült elmenekülnie. Közben ugyanis a magyarok az ország kapuit és kijáratait már elfoglalták. De Endre herceg követe is visszahívta Péter királyt békekötés ürügyével, és hogy neki illő tisztséget biztosítanak. Ez hitelt adott neki, mint mondják, és visszatért, de leginkább kényszerűségből, mivel megtudta, hogy hadseregét már elvágták tőle. Ezért sietve vissza akart térni Fehérvárra. Amikor betért a Zámoly nevű faluba, az említett követ el akarta fogni, és megkötözve Endre herceg elé vezetni. Péter azonban megsejtvén ezt, bevette magát egy udvarházba, és három napig vitézül harcolva védelmezte magát. Végül minden katonáját elpusztították az íjászok, őt magát meg élve foglyul ejtették, és megvakítva Fehérvárra vitték. Itt a szörnyű fájdalom miatt rövidesen befejezte életét. Pécsett temették el, abban a bazilikában, amelyet ő alapított uralkodásának harmadik évében.

András király megkoronázásáról, életéről és haláláról

András herceg aztán, mihelyt ellenségeinek zavargásai elől biztonságba jutott, a királyi székhelyen, Fehérvárott elnyerte a királyi koronát. Csupán három püspök koronázta meg, azok, akik a keresztények ama nagy pusztításából megmenekültek, az Úrnak ezernegyvenhetedik esztendejében. Főbenjáró büntetés terhe alatt elrendelte tehát egész nemzetének, hogy a korábban engedélyezett pogány vallást elhagyván az igaz hitre térjenek vissza, és mindenben ama törvény szerint éljenek, amelyre Szent István király tanította őket.

Levente pedig ugyanezekben a napokban halt meg; ha tovább élt volna, és elnyeri a hatalmat az ország fölött, kétségtelenül megrontotta volna egész Magyarországot a pogány bálványozással. És mivel maga Levente nem katolikus módon élt, azért pogány módra temették el, Taksony falu környékén, túl a Dunán, ahol állítólag Taksony, az ő őse is fekszik. Mondják némelyek, hogy ez a három testvér Vazul hercegnek volt a fia egy bizonyos Tátony-nembeli lánytól, továbbá hogy törvényes házasságból születtek, és hogy e vérségi kapcsolat miatt kapták a Tátony-nembeliek a nemességet. Bizonyosan hamis és elvetemült szóbeszéd ez, mert enélkül is nemesek ők, mivel emezek Kopasz László fiai, aki – mint mondják – Ruténiából kapott feleséget, s tőle született ez a három testvér. Ezt a királyt Fehér Andrásnak és Katolikusnak hívták. Három év alatt fegyvereivel a magyarok adófizetőivé tette a lengyeleket, cseheket és ausztriaiakat.

Ez az András király, amikor testvérét elveszítette, követet küldött Lengyelországba másik testvéréhez, Bélához, és nagy szeretettel hívta őt, mondván: „Egykoron mi társak voltunk a szükségben és szenvedésben; kérlek most, szerelmetes testvérem, ne késlekedj idejönni, hogy társak legyünk az örömben, és az ország javainak örvendezve, személyes jelenlétedben osztozzunk meg. Nincs ugyanis örökösöm, sem testvérem rajtad kívül. Légy te az én örökösöm, és légy utódom a királyságban.” Béla elérzékenyedett ezektől a szavaktól, és egész háza népével a királyhoz jött. Amikor a király meglátta őt, nagy örömmel nagyon örült, mert öccsének erejére is támaszkodhatott. Ezután pedig a király és testvére, Béla tanácsot tartván, az országot három részre osztotta. Kétharmad rész a királyi hatalom tulajdonában maradt, a harmadik rész pedig a herceg birtokába ment át. Az országnak ez az első megosztása sok viszálynak és háborúnak lett a magva Magyarország királyai és hercegei között. Ebben az időben András király a Balaton tava mellett egy kolostort épített Szent Ányosnak tiszteletére, azon a helyen, amelyet Tihanynak neveznek. Azután feleségül vette a ruténok fejedelmének a leányát; tőle született Salamon és Dávid. Egy ágyasától pedig, aki Marót faluból való volt, György született. Béla herceg pedig Lengyelországban Géza és László nevű fiait, Magyarországon pedig Lampértet és leányokat nemzett. És a király meg a herceg békében és nagy nyugalomban éldegélt.

Ebben az időben a németek királya nagy sereggel ostrom alá vette Pozsony várát, mert meg akarta bosszulni a Péter ellen elkövetett jogtalanságot, és uralma alá akarta hajtani Magyarországot. Sok hadigépet építtetett a vár ostromára, de nyolcheti ostrommal sem tudott semmit elérni, és elgyengülve és erejét veszítve visszatért hazájába. A következő évben pedig a császár nagy sokasággal ugyancsak emiatt jött Magyarországra a Zala és Zselic patakok forrásai mentén. De élelemmel megrakott hajókat is küldött Magyarországra a Dunán, és ezeknek élére testvérét, Gebhard püspököt állította. Ennek hallatára András király és Béla herceg a gabonakazlakat és a szénaboglyákat tűzzel mind felégették, és arról a vidékről, ahol a császár valószínűleg át akar vonulni, a lakosokat összes állataikkal együtt távolra elvitték. És amikor a császár Magyarországra bevonult, és a felégetett vidékekre érkezett, katonái és lovai számára élelmet nem talált, és azt sem tudta, hol vannak a hajói, így hát azoktól sem nyerhetett semmiféle segítséget. Átkelvén pedig az erdőkön, a bodajki hegyekhez közeledett, szükséget szenvedve minden élelemben. Eközben pedig Gebhard püspök Győrbe érkezett, és Henrik császárhoz levelet küldve tudakolta, hol várakozzék rá. Azt azonban, aki e levelet vitte, mivel Isten is úgy akarta, András király portyázói elfogták, és hozzá vezették. És miután Miklós püspök tolmácsolása révén a levél tartalmát megértették,

írtak Gebhard püspöknek egy válaszlevelet, amelyet egy jövevénnyel elküldtek neki. Az pedig színlelve, hogy a császár küldte, előadta Gebhard püspöknek a levelet, amely ilyesmit tartalmazott: „Tudd meg, jóságos Gebhard püspök, hogy birodalmunk nagy és súlyos ügyei arra kényszerítenek, hogy Magyarországról visszatérjünk Németországba. Ellenségeink ugyanis birodalmunkat ellenséges indulattal elfoglalták. Rajta tehát, igyekezz, és a hajókat szétrombolva, a lehető leggyorsabban jelenj meg előttünk Regensburgban. Számodra sem biztonságos ugyanis Magyarországon időzni." Amikor Gebhard püspök megtudta ezeket, sietve Németországba menekült. A császár tehát a hajóktól várt támogatás reményétől elesve halálos szükségbe jutott, és vele együtt egész hadseregét is a lovakkal és teherhordó barmokkal együtt a nyomorúságos éhhalál veszedelme fenyegette. Ezenfelül a magyarok és a besenyők minden éjjel kegyetlenül nyugtalanították, mérgezett nyilaikkal öldösték őket, és sátraik közé köteleket feszítettek, és sok embert elraboltak, akik valamilyen szolgálatban jártak. A németek a nyílzáportól való félelmükben, kínlódva és pusztulva beásták magukat a földbe, és maguk fölé emelve pajzsukat, elevenen sírba feküdtek a halottakkal együtt. Mert a sírgödörben, amelyet nappal a holtnak ástak, éjszaka az élő feküdt, s amit az élő számára éjszaka ástak, azt nappal magának követelte a halott. Látta a császár, hogy mennyi és milyen veszélybe bonyolódott, követet küldött tehát András királyhoz és Béla herceghez, és örök és szilárd békét kért. Azt mondta ugyanis, hogy ha András király biztonságos utat enged neki a visszavonuláshoz, és ha éhségtől gyötört seregének segít az életben maradáshoz, akkor ő soha András király és utódai ellen nem fog ellenségeskedni, s ezentúl a magyarok királyát sem szóval, sem tettel, sem szándékkal sérteni nem próbálja. Sőt, ha utódai közül valaki fegyvert fogna Magyarország legázására, sújtsa a mindenható Isten haragja, és legyen örök átok alatt. Zsófia nevű leányát is hajlandó András király fiához, Salamonhoz feleségül adni az örök béke szilárdabb megerősítésére. S esküjével, hitének lekötésével erősítette, hogy mindezeket híven meg fogja tartani. András király és Béla herceg tehát, mivel inkább a béke hívei, semmint a viszálykodás magvetői akartak lenni, békét kötöttek a császárral. A császár pedig személyes esküvel erősítette meg, hogy mindazt híven teljesíti, amit fogadott. Ekkor András király Magyarország királyainak szokásos bőkezűségével küldött a császárnak ötven óriási testű vizát, kétezer tábla szalonnát, ezer óriási bikát, a kenyérből pedig többet, mint amennyit magukkal tudtak vinni, juhokat és ökröket, vagyis legelő barmokat, és fölös mennyiségben bort. A németek tehát a magyarok könyörületéből megmenekülve a halál torkából, ott hagyták sátraikat és pajzsaikat, és minden holmijukat elhányva oly gyors menetben igyekeztek visszatérni Németországba, hogy még hátra se néztek. Emiatt azt a helyet, ahonnan a németek oly csúnyán meggyalázva, vértjeiket eldobálva elfutottak, mind a mai napig Vértes hegyének nevezik.

Salamonnak Zsófia úrnővel történt eljegyzéséről, és arról, hogyan koronázta meg apja még gyermekkorában

Miután pedig Henrik császár ekkora gyalázattal Magyarországból a saját földjére futott, András király követeket küldött hozzá, és arra kérte, hogy – mint ígérte – Zsófia leányát adja hozzá házastársul Salamonhoz, a fiához. A császár pedig, ahogy esküjével ígérte, híven teljesítette kérését. Miután tehát a királyi lakodalmat megülték a Morva folyó mellett, s a

békeszerződést szilárdan megerősítették, a császár és a király örömmel tértek haza. De András királyt ezután hamarosan szélütés érte, és mind a téli, mind a nyári évszakban hordszéken kellett hordozni. Szent István király halála után tehát tizenegy év és négy hónap telt el András király uralkodásának első esztendejéig. Ezen idő közben a német, vagyis inkább velencei Péter uralkodott első és másodízben öt és fél évig, Aba pedig három évig uralkodott.

Mivel pedig a testi szeretet és a vérségi vonzódás akadálya szokott lenni az igazságosságnak, András királyban is legyőzte a fia iránti szeretet az igazságot. Ugyanis még gyermek fiát, Salamont, uralkodásának tizenkettedik évében, öregségtől elgyengülve felkenette királlyá. Amikor pedig királlyá szentelésekor azt énekelték: „Légy ura a te testvéreidnek", és Béla hercegnek tolmács útján a tudomására jutott, hogy a gyermek Salamont teszik meg az ő királyának, Béla nagyon méltatlankodott. Mivel azonban igen bölcs gondolkozású férfiú volt, testvérének, András királynak tetteitől már előre óvakodva elvonult Lengyelországba, az apósához. Amikor ezt András király meghallotta, Béla mesterkedéseitől félve, fiát, Salamont elküldette a német császárhoz, fiának az apósához. Magyarország főemberei közül igen sokan követték őt. Eközben Béla herceg mindazt a jogtalanságot, amit vele szemben testvére, András király elkövetett, tudomására hozta apósának, Lengyelország fejedelmének. Lengyelország fejedelme pedig híven és hathatósan a segítségére sietett, úgyhogy Béla herceg apósának három csapatától támogatva visszatért Magyarországra. András király pedig, amikor megtudta, hogy Béla hadsereggel vonult Magyarországra, a német császártól két hadvezért küldetett a maga megsegítésére, tudniillik Vilmost és Pothot, sőt a csehek fejedelmét is, aki rokonságban állt vele, zsoldjába fogadta, és bizakodott zsoldosainak tömegében. Magyarok ugyanis nem nagy számban voltak vele; legnagyobbrészt a fiát, Salamont kísérték el, s azok közül, akik az országban maradtak, a legtöbben Béla herceghez sereglettek. Béla hercegnek pedig hírül hozták, hogy András király a zsoldosoknak igen nagy sokasága felett rendelkezik. De ő inkább választotta volna a csatában a halált, semhogy ütközet nélkül kitérjen a király hadserege elől. Gyors menetben vezette seregét a Tisza felé, András király ellen. Vilmos és Poth vezérek pedig teuton dühtől tüzelve csapataikkal siettében átkeltek a Tiszán, és ütközetbe bocsátkoztak. Mindkét rész derekasan harcolt, de az Úr segedelmével Béla herceg nyerte el a győzelmet, és csaknem az összes németeket leölte, és vezéreiket elfogta. Azok a magyarok pedig, akik András király oldalán voltak, látva, hogy Béla herceg nyeri el a győzelmet, cserbenhagyták András királyt, és átpártoltak Béla herceghez. András király Németország felé futott, de nem tudott elmenekülni, mert a mosonyi kapunál elfogták, és mivel gondozás nélkül tartották fogva a Bakony erdőben, egy Zircnek nevezett falu közelében, elhalálozott. Eltemették Szent Ányos hitvalló monostorában, amelyet maga a király alapított Tihanyban, a Balaton tava mellett. De a csehek fejedelme is fogságba esett, és megvakították. Vilmos és Poth vezéreket pedig Béla herceghez vitték, ő pedig megengedte nekik, hogy szabadon eltávozzanak.

Első Béla király megkoronázásáról, életéről és haláláról

Béla herceg tehát, akit Beninnek neveztek, győztesen és diadalmasan bevonult Fehérvár városába, és itt, miután a püspökök felkenték, a királyi koronával szerencsésen

megkoronáztatott. Békésen uralkodott, az ellenség háborgatása nélkül, és népének javát kereste. Hozzáértésének egyéb bizonyságai mellett ezt azzal is megmutatta, hogy pénzt veretett nagy érme alakban a legtisztább ezüstből, és az áruk árát meghatározott mérték szerint bölcs megfontolással és igazságos szabályossággal állapította meg. Nem engedte meg a kereskedőknek és pénzváltóknak, hogy a kapzsiság átkos falánkságával fölös hasznot harácsoljanak maguknak az egyszerű emberektől és parasztoktól. Ez ugyanis az az ok, amely leginkább szokta a szegénység és szűkölködés veszélyébe sodorni a népeket; és így mindenki a megállapított áron vett és adott, visszaélés és rászedés nélkül. Az adás-vevésre szolgáló mindennemű vásárt a szombati napra írta elő, és országa területén bizánci aranyakat hozott forgalomba. Ezüst dénárokat is veretett, mint fentebb megírtuk, negyven ért belőlük egy bizánci aranyat. Ezért ma is negyven dénárt egy aranynak mondunk, nem minthogyha aranyból volnának, hanem azért, mert abban az időben, úgy látszik, ennyi dénár ért egy bizánci aranyat. Életének napjai során nem változott a pénz egész Magyarországon. Sok más dolgot is tett, melyek méltók az örök emlékezetre. Emiatt Magyarország szerfölött meggazdagodva, az összes körülfekvő országok fölé emelte a fejét és felülmúlta őket gazdagságban. Itt akkor a szegények meggazdagodtak, a gazdagok dicsőkké váltak.

A legkegyelmesebb király Magyarország-szerte kikiáltókat küldött, hogy minden egyes faluból két-két ékes beszédű öreget hívjanak a király tanácsába. Ennek hallatára nemcsak a meghívottak, hanem az összes parasztok és szolgák Magyarország minden köznépével együtt Fehérvárra jöttek a királyhoz. A király és a püspökök meg az összes előkelők látva a mérhetetlen sokaságot, megijedtek, hátha rájuk fognak rohanni. Ezért bevonultak a városba, és bezárkóztak. A köznép pedig elöljárókat állított magának, és számukra fából emelvényt készítettek, hogy az emberek láthassák és hallják őket. Az elöljárók pedig követeket küldöttek a királyhoz és az előkelőkhöz, mondván: „Adjad nékünk atyáink vallását, hogy pogány módra élhessünk, a püspököket megkövezzük, a papokat kizsigereljük, az egyháziakat megfojtsuk, a dézsmaszedőket felakasszuk, az egyházakat leromboljuk, a harangokat összetörjük.” Ezek hallatára elszomorodott a király, és háromnapi határidőt kért, hogy a dolog felett gondolkozzék. Eközben pedig a köznép elöljárói magas emelvényükön ülve ocsmány énekeket mondtak a hit ellen. A köznép pedig velük együtt örvendezve helyeslően kiáltozott: „Úgy legyen! Úgy legyen!” Amikor pedig a harmadik napon a feleletre várakoztak, a király parancsából fegyveres katonák rontottak rájuk, és közülük egyeseket megöltek, elöljáróikat a magasból letaszítván összetörték, a többieket pedig megkötözve kemény ütlegekkel korbácsolták, és így öldökléssel, bilinccsel és korbáccsal is alig tudták a katonák megfékezni a lázadást. Azután tehát, hogy Szent István király Krisztushoz térítette a magyarokat, ezek kétszer is visszatértek a pogánysághoz: először András király idejében, másodszor Béla király idejében, amint most megírtuk.

A legkegyesebb Béla király pedig, amikor uralkodásának harmadik évét betöltötte, királyi birtokán, Dömösön – trónszéke összeomolván – testét összetörte, és gyógyíthatatlan betegségbe esett. Félholtan a Kinisva patak mellé vitték némely fontos, országos ügyek miatt, itt aztán elköltözött e világból. Eltemették pedig a Szent Megváltó monostorában, amelyet ő maga alapított azon a helyen, melyet Szekszárdnak hívnak.

Salamon király megkoronázásáról és életéről

Salamon király pedig, amikor Béla király halálát hallotta, apósához, a német császárhoz ment, és arra kérte őt, hogy állítsa vissza neki Magyarország királyságát. Kérésével a császár örömest egyetértett, és római rendszerű, nemes seregével és a császári dicsőség fényes kíséretével visszahozta Salamont Magyarországra. Eközben Géza, Béla király fia, mivel bölcs és körültekintő volt, két ifjú testvérével együtt ellenkező irányba, Lengyelország tájai felé vette útját, mert nem tudta Salamon és a németek támadását feltartóztatni. Salamon király tehát minden nehézség nélkül bejött a király nélkül maradt Magyarországra, nyugodtan bevonult a királyi székhelyre, Fehérvár városába, és itt egész Magyarország papsága és népe a legnagyobb tisztelettel fogadta. A császár pedig beszédet tartott a magyarok egész gyülekezete előtt vejének, Salamon királynak az érdekében, és a köztük megújított békét esküvel és hitének lekötésével erősítette meg. Salamon királyt pedig dicsőségesen megkoronázva atyai trónusára ültette egész Magyarország egyetértése és kiáltozása közepette. Maga a császár pedig, miután Salamon király őt bőkezűen megajándékozta Magyarország gazdag kincseivel, szerencsésen visszatért hazájába.

Mihelyt a császár eltávozott, visszajött Magyarországra Géza onnan, ahova óvatosan elvonult. Salamon még új király volt, még nem erősödött meg hatalmában, és attól tartva, hogy Géza a lengyel hadsereggel megrohanhatja, övéivel egy kissé visszavonult, és Mosonyban, ebben az igen megerősített várban telepedett meg, biztos őrhelyen. A püspök és más egyházi férfiak továbbra is buzgón iparkodtak, hogy közöttük a békét helyreállítsák. Leginkább Dezső püspök csendesítgette Géza herceg lelkét szelíd intelmeivel és kedveskedő rábeszélésével, hogy Salamonnak, bár fiatalabb, adja vissza békében a királyságot, és ő maga békességben tartsa meg a hercegséget, amelyet apja viselt. Üdvös rábeszélésére Géza, félretéve a gyűlölködést, engedett. Fábián és Sebestyén vértanúk szent ünnepén aztán Salamon király és Géza herceg Győrben a magyarok színe előtt eskü alatt békét kötött. Azután az Úr feltámadásának ünnepét mindketten egész udvarukkal együtt Pécsett ünnepelték meg. Itt, éppen húsvét napján, az ország előkelőinek jelenlétében, Salamon királyt saját kezűleg koronázta meg Géza herceg, és nagy pompával bevezette Szent Péternek, az apostolok fejedelmének bazilikájába a mise meghallgatására. A magyaroknak egész gyülekezete, amikor látták a király és a herceg között létrejött békességet és a kölcsönös szeretetet, dicsérték az Istent, a békesség szerzőjét, és nagy volt a vigasság a nép között. Ugyanezen évben, a hercegek itt-tartózkodásának idején, a bazilika borzalmas módon leégett.

Arról, hogy Salamonnak és testvérének, Dávidnak nem voltak gyermekei

Salamon királynak és testvérének, Dávidnak sohasem voltak gyermekei, és bennük András királynak magva szakadt. Úgy hisszük, hogy ez Isten akaratából történt, mert amikor András először visszatért Magyarországba testvérével, Leventével, akkor megengedte az istentelen Vathának és más elvetemülteknek, hogy sok szentnek a vérét kiontsák, azért, hogy

elnyerhesse a királyságot. Géza herceg pedig nemzette Kálmánt és Álmost és több leányt. A király és a herceg között pedig tizenhárom éven keresztül nyugalmas béke honolt.

Közben a csehek, kevélységtől felfuvalkodva betörtek Trencsén városa irányába, és miután emberekben és állatokban gazdag zsákmányt raboltak össze, elhajtottak mindent. A király és a herceg nagy sérelemnek tartotta ezt, seregeikkel megrohanták Csehországot, és mivel a csehek nem mertek ütközetbe bocsátkozni, a magyarok csaknem egész Csehországot tűzzel-vassal elpusztították. Opos, Márton fia itt terített le párviadalban vitézül egy óriási, nagy testű csehet, és emlékezetes tette miatt a király és Magyarország összes főemberei később is mindig nagy dicsőségben tartották. Így a király és a herceg az övéin esett sérelmet a cseheken keményen megbosszulván, a foglyul ejtett csehek nagy zsákmányával, örvendezve visszatért Magyarországra.

A kunok bejöveteléről

Ezután pedig a pogány kunok, miután a Meszes felső vidékén áttörték a gyepűket, betörtek Magyarországra és az egész Nyírséget egészen Bihar váráig kegyetlenül elpusztítva, emberek, asszonyok, és mindenféle állatok mérhetetlen sokaságát magukkal hurcolva, visszavonulóban voltak, és mit sem sejtve átkeltek a Lápos folyón és a Szamos vizén. Salamon király tehát és Géza herceg, a testvérével, Lászlóval együtt sereget gyűjtött. Sietve siettek, és átkeltek a meszesi kapun, mielőtt a kunok a hegyeken áthágtak. Doboka városában majdnem egy hétig várakoztak a pogányok megérkezésére. A kémek közül az egyik, név szerint Fancsika, aki Újvárból való volt, csütörtökön értesítette a királyt és a hercegeket, hogy közeledik a kunok serege. A király és a hercegek pedig seregükkel sietve odalovagoltak, és még azon az éjszakán a kunok közelében szálltak meg. Pénteken kora hajnalban felkelvén, a szent ostya vételével mindnyájan megerősítették magukat, és csapataikat elrendezve elindultak a pogányok ellen, hogy megütközzenek velük. Amikor meglátta ezt a pogányok seregének vezére, név szerint Oslu, aki Gyulának, a kunok fejedelmének kíséretébe tartozó főember volt, gőgjében felfuvalkodva, és szerfölött sokat tartva magukról, így szólt az övéihez: „Menjenek a fiatalok a gyenge magyarokra, és vívják meg velük ezt a játékszerű ütközetet." Azt hitte ugyanis, hogy senki sem mer velük megütközni. Amikor pedig a pogányok a magyarok ellen felvonultak, és meglátták félelmetes hadaikat, nagy sietve visszaüzentek vezérüknek, Oslunak. Ez egyesítvén a kunok összevont seregeit sietve egy magas hegy peremére vette be magát, és azt gondolta, hogy ez teljes biztonságot nyújt majd neki. Erre a hegyre ugyanis, amelyet az ottlakók Kerlésnek mondanak, igen nehéz felmenni. A magyarok pedig egész haderejüket ennek a hegynek a lábánál összpontosították. Salamon király összes katonái selyemből való zászlót viseltek. A pogányok a hegynek a csúcsán helyezkedtek el, a bátrabb és merészebb nyilazók pedig a meredek hegynek a derekára ereszkedtek le, hogy a magyarokat távolról megakadályozzák a hegyre kapaszkodásban. Sűrű nyilazás viharos zápora zúdult tehát a király és a herceg csapataira. A magyarok közül azonban egyes híres vitézek rárontottak a nyilazókra, és igen sokat meg is öltek a hegy lejtőjén közülük, úgyhogy csak nagy kevesen és alig tudtak feljutni a társaikhoz, pedig íjukkal verdesve ösztökélték lovukat. Salamon király pedig elszánt vakmerőség lelkesedésétől sarkallva csapatával a legnehezebben megmászható kapaszkodón mintegy kúszva kapaszkodott a pogányokig,

akik sűrű nyílzáport zúdítottak rá. Géza herceg, aki mindig elővigyázatos volt, a könnyebben megmászható kapaszkodón kapaszkodott fel, és íjászaival rárontott a kunokra. Testvére, László mindjárt az első rohamban négyet terített le a legvitézebb pogányok közül, és bár az ötödik súlyosan megsebesítette nyilával, utóbb azt is ugyanitt megölte. Az isteni irgalomnak hála, hamarosan felgyógyult ebből a sebéből. A magyarok a legkegyetlenebb öldökléssel szorongatták a pogányokat, azok meg nyomorultul megfutottak. A magyarok sebesen üldözőbe vették őket, s igen éles és szomjazó kardjukat részegre itatták a kunok vérével. A kunoknak frissen borotvált fejét úgy aprították kardjuk csapásával, mint a még meg nem ért tököket. Végre is Boldogságos László herceg meglátott egy kunt, aki lovának a hátán egy szép magyar leányt vitt. Szent László herceg abban a hitben volt, hogy a váradi püspök lánya az, és bár súlyosan meg volt sebesülve, mégis nagy sebesen üldözőbe vette lován, melyet Szögnek hívtak. Midőn pedig már-már elérte, és lándzsájával le akarta döfni, nem tudta, mert sem az ő lova nem futott gyorsabban, sem annak a lova nem lassult meg valamelyest, mintegy karhossznyi távolság volt a lándzsa és a kun háta között. Odakiáltott tehát Szent László, a herceg a leánynak, és mondta: „Szép húgom, ragadd meg a kunt az övénél fogva, és rántsd le a földre." Meg is tette a leány. Boldog László herceg lándzsával leterítette a kunt, és amikor már a földön feküdt, meg akarta ölni. A leány nagyon kérte őt, hogy ne ölje meg. Ebből is kiviláglik, hogy az asszonynak nincsen hite, alighanem bűnös szerelemből akarta őt megszabadítani. A szent herceg azonban sokáig viaskodott a kunnal, és miután az inát elvágta, meg is ölte. De a leány nem a püspök lánya volt. A király és a dicső hercegek tehát csaknem az összes pogányokat levágták, és az összes keresztényeket kiszabadították a fogságból, és egész Magyarországnak harcba vezetett seregével együtt győzelmi diadallal örvendezve tértek vissza. Nagy örvendezés volt aztán egész Magyarországban, és énekekkel és imákkal áldották az Istent, aki nekik adta a győzelmet.

A magyarok harca a görögökkel, bolgárokkal és besenyőkkel

Történt pedig a kunok bejövetele után a harmadik esztendőben, hogy a besenyők átvonultak Bolgárfehérváron, átúsztattak a Száva folyón a Bodzás mezejére, és nem kevés fogoly népet és zsákmányt rabolva, a saját földjükre hurcolták őket. A király és a herceg árulás vétkével vádolta Bolgárfehérvárat, mivel a békét csalárdul megszegve saját jószántukból megengedték, hogy a besenyők portyázó csapatai Magyarországot fosztogassák. Összeszedvén tehát seregeiket Zalánkeménynél gyülekeztek, itt aztán tanácsban megtárgyalták a dolgot, és elhatározták, hogy az áruló Fehérvárt ostromzárral kell körülvenni és megvívni. Ezután felszedvén táborukat a Száva folyó vidékére vonultak, Nándorfehérvár irányába. Jött is a parancs a királytól és a hercegtől, hogy a magyarok összes hadai, amilyen gyorsan csak lehet, keljenek át a Száva folyón Bulgáriába. A görögök és bolgárok gyors járatú hajókon hajózva gépeikkel kénes tüzet fújtak a magyarok hajóira, felgyújtották a hajókat a vízen. A magyarok hajóinak sokasága azonban elborította a folyót, legyőzte a tüzet hányó görögöket. Miután a görögök és bolgárok megfutamodtak, a magyarok átkeltek és elfoglalták a bolgárok határait. A király és a herceg pedig hétfőn átkelt a Száván, és amikor reggel lett, elrendezték hadsoraikat, és csapataikból szakaszonként egymáshoz illesztett pajzsokkal ostromfedelet alkotva általános ostrom alá vették a várost. A görögök és a bolgárok attól félve, hogy az ostromzár veszélyt hoz rájuk, titokban kibocsátott követek

útján arra kérték a besenyőket, hogy jöjjenek félelem nélkül segítségükre, mivel nem a király, sőt nem is a herceg ostromolja városukat, hanem csupán Vid ispán rohanta meg őket a bácsmegyei vitézekkel. A besenyők tehát e csalárd szavaktól félrevezetve a segítségükre jöttek nagy sietve, mivel a zsákmányolás vágya csalogatta őket, és remélték, hogy Vid ispán legyőzésével el is nyerik a zsákmányt. Vadul rárontottak a soproni csapatokra, amelyeknek vezére egy Ján nevű ispán volt. Ez azonban a besenyők rohamait vitézül és bátran visszaverte a soproniakkal, és igen sokat nyomban kardélre hányt közülük, a megmaradtakat pedig fogságba vetette. A besenyők fejedelme, név szerint Kazár, alig tudott futva menekülni a magyarok keze közül néhány emberével. A király és a herceg tehát ennek a Ján vitéznek királyi bőkezűséggel királyi ajándékokat adtak és méltó köszönetet mondtak azért, hogy mint valami csiszolt kő az agyagkorsót, összetörte a besenyőknek sok ezreit, mielőtt még a király és a herceg a reggeli mellől felkeltek volna seregükkel. A király pedig, és a hercegek, Géza és László, egy sziklára telepedtek, amely a városhoz igen közel volt, és a magyarok kezdték bemutatni nekik a fogoly besenyőket, a megöltek fejét, a lovakat meg a felszerelésüket. Szerdán reggeltől dél közeledtéig nem jutottak a végére. Azért rendezték meg ezt, hogy az ostrom alá vett görögök és bolgárok láthassák, hogy a magyarok kegyetlenül leöldösték a besenyőket, akikben ők reménykedtek, és megrettenve adják meg magukat városukkal együtt a királynak és a hercegeknek. Azután a király és a hercegek a város ostroma szempontjából alkalmasabb helyeket kiszemelve, meghagyták az ácsoknak, hogy nyolc fatornyot ácsoljanak, a falak magasságánál kétszerte magasabbakat, hogy a katonák a város közepéig lődözhessék az emberekre a köveket és nyilakat róla. A tornyok között pedig ugyanannyi faltörő kost állítottak fel, a falak lerombolására; a tornyokhoz szolgáló bejáratok védelmére pedig hosszú védőtetőket és egyéb hadi szerszámokat szerkesztettek. Így aztán néhány helyen egész az alapokig lerombolták a falakat, de a várost mégsem tudták elfoglalni, mivel igen bátor harcosok védelmezték. Két hónapig ostromolták a várost, gyakran összecsaptak a városból kitörő mohamedánokkal, némelyeket megöltek, másokat pedig megfutamítottak közülük.

Az ostrom harmadik havában azután egy magyar lány, akit egykor fogolyként hurcoltak oda, egy szerdai napon felgyújtotta a várost. Igen erősen fújt a keleti szél, és az összes épületeket elborította a tűzvész. A magyarok serege berontott a városba azon a részen, ahol a falakat a faltörő kosok már lerombolták, és kegyetlenül öldösték a görögöket, mohamedánokat meg bolgárokat. Azok pedig, akik még életben maradtak, Nikotásszal, a vezérükkel a felső várba menekültek. A magyarok tehát a város elfoglalását követő napon, amikor már a tűz lecsillapodott, felkutatták a görögök besüppedő vermeit, és sok aranyat, ezüstöt, drágakövet és ragyogó gyöngyöt, szinte felbecsülhetetlen kincseket hoztak elő belőlük. Nem is volt senki a magyarok közül, aki meg ne gazdagodott volna. A várba zárkózottak azt kérték a királytól és a hercegektől, hogy hagyják meg életüket és szabadságukat, a várat pedig és minden egyebet vegyék birtokukba. Mivel a király és a hercegek hitük zálogául kezet adtak rá, hogy nem bántják többé őket, lejöttek mindazok, akik a várban voltak. Ámde Nikotász vezér, amikor kezében Isten szentséges anyjának, az örökké szűz Máriának egy ezüst ikonját tartva nagy sokasággal kivonult, Géza herceg hatalmába adta magát. Tudta ugyanis, hogy Géza herceg Istennek tisztelője, és hogy a foglyokat és bajbajutottakat könyörületes szívvel pártfogolja. Salamon király keze alá pedig csak kevesen jöttek, mivel tudták, hogy keményszívű, és mindenben Vid ispán elvetemült

tanácsaira hallgat. Ez a Vid kárhozatos volt Isten és az emberek előtt. Amikor pedig a király látta, hogy legtöbben a herceghez menekülnek, hozzá pedig csak kevesen, nagyon méltatlankodott, és azokat, akik adott szavukra jöttek ki a várból, három részre akarta osztani, és abból két részt akart magának megtartani, és csak a harmadikat akarta átengedni a hercegnek. De a herceg nem nyugodott bele.

Salamon király és a hercegek viszályáról

Eközben a görögök császára, hallván Géza nemeslelkűségét, követeket küldött hozzá, hogy kössenek békét és szilárdítsák meg barátságukat. A herceg pedig visszaküldte hozzá az összes foglyokat, és mindazokat, akik a várból hozzá menekültek. Salamon királyhoz pedig egyáltalán nem küldött követet a görögök királya. Ezért Salamon királyban mind jobban és jobban fellángolt az irigység tüze Géza herceg ellen. Vid ispán is megátalkodottan ösztönözte a királyt, hogy űzze el a herceget, és hercegségét követelje az ő számára. És azt mondogatta, hogy ezt könnyen meg lehet tenni, mivel a király sokkal több vitézzel rendelkezik, mint a herceg. Azt is sugalmazta, hogy a dolgot nem kell halasztgatni, hanem inkább siettetni. Azzal a közmondással vezette félre a királyt, hogy: amint két éles kardot nem lehet egy hüvelyben tartani, ti sem uralkodhattok közösen ugyanabban az országban. A király tehát Vid ispán mérgezett szavaitól szíven találva, gyűlöletre és haragra lobbant. Ettől kezdve tehát kereste az alkalmat, hogy Géza herceget tőrbe ejtse, vagy haddal legyőzze. A király azonban titkolta szándékát, és színlelt barátsággal elbocsátotta a herceget, hogy csak menjen a hercegségébe.

A király álnokságáról, a hercegeknek a király elleni két hadjáratáról és győzelmükről

Ezután a király követet küldött mindkét herceghez, hogy jöjjenek mindketten seregükkel a királyhoz, és induljanak haddal a görögök vára, Nis ellen. A király ravasz módon elveszejteni szándékozott őket, hiszen ha mindkettőjüket gyanútlanságukban elfoghatta volna, nem lenne többé semmi gondja. A hercegek azonban megsejtvén a király tőrvetését, óvatosan gondoskodtak biztonságukról. László a sereg felével visszamaradt a Nyír vidékén, Géza pedig a királlyal elindult. Nem is mertek semmi rosszat tenni ellene, mivel nem kételkedtek benne, hogy László erős kézzel bosszút áll majd testvéréért. Eközben Nis lakói a királynak és a hercegnek sok pénzt ajánlottak fel, aranyat, ezüstöt és drága szöveteket bőségesen, és a békét megkapták tőlük. Ezután a király és a herceg visszatért és Keve váránál elvált egymástól. László testvérének tanácsára Bihar várából Oroszországba ment segítséget kérni barátaitól, hogy a király mesterkedései ellen megvédjék magukat. Ugyanis mindenki előtt ismeretes volt már a király és a hercegek közötti rossz viszony és viszálykodás.

Ezután összegyűjtvén seregeiket, többször követeket küldtek egymáshoz, végül pedig a király és a herceg Esztergomba ment, és itt egyezség alapján mindketten csupán nyolc, a püspökök és a főemberek közül való ember kíséretében a városhoz közel fekvő szigetre

hajóztak, hogy tárgyaljanak. Itt sokáig vádolván és mentegetvén önmagukat, megkötötték a békeszerződést, és Géza visszatért a hercegségbe. Ebben az időben az Úr születését a király abban a helységben ünnepelte, amelyet Ikervárnak hívnak. Ezután Zalába ment, és itt Marchart, a németek vezére, és Vid arra ösztönözte a királyt, hogy támadja meg a herceget. A király, aki az álnok Vid tanácsának tejét szívta és kiaszott tőle, megindította seregét a herceg ellen. A herceg pedig Igfán erdejében vadászgatott, és amikor meghallotta, hogy a király ellene vonul, akkor a testvérét, Lászlót Csehországba küldte – mert Oroszországból már visszatért –, hogy kérje meg Ottó fejedelmet, nővérüknek a férjét, hogy szorultságukban segítse meg őket. Géza pedig összeszedve seregét Kemejnél találkozott Salamonnal. A herceg főemberei, sőt inkább árulói, titokban hírvivőket küldtek a királyhoz, mondván, hogy ha a király őket méltóságukban megtartja és kegyébe fogadja, az ütközetben cserbenhagyják a herceget és mindnyájan a királyhoz állnak. A király megnyugtatta őket, esküt is tett rá, és azután biztonságosan átkelt a Tiszán a herceg ellen, és le is győzte, hiszen segítői csalárdul cserbenhagyták. De az árulók közül, akik futást színleltek, alig egynéhányan menekültek meg; bárcsak egy se menekült volna meg közülük, akik jótevő urukat a legelvetemültebben elárulták. Géza herceg pedig, bár seregének legnagyobb része cserbenhagyta, mégsem rettent vissza, és csupán egy csapattól kísérve Salamon harminc csapata ellen a legdühödtebb csatát vívta. Miután pedig minden vitéze elpusztult, abbahagyta a harcot, és Kotajdnál átkelt a Tiszán. És amikor már Vácon túl lovagolt, szembetalálkozott testvérével, Lászlóval és Ottó herceggel, nővérük férjével, aki az ő megsegítésére jött. A király és a herceg pedig nagyböjt előtt vívták meg Kemejnél az ütközetet, szerdai napon ama vasárnap után, amikor ezt éneklik: Exsurge. Ebben az ütközetben Opos, Márton fia a Vecellin nemzetségéből, a dicső vitéz, párviadalban legyőzte a herceg Péter nevű vakmerő vitézét, aki gesztenyeszín lován ülve a többiek előtt vonult, ragyogó páncélban, aranyos sisakkal tündökölt, és viadalra hívta a vitézeket. Salamon seregéből egyedül Opos ugratott oda az említett vitézhez fakó lován, csuklyás páncélban, és lándzsájának csapásával villám módjára áttörvén a páncélját, Péter szívének kellős közepébe szúrt. Az ütközetben pedig akkora pusztítást vitt véghez Opos sűrű kardcsapásaival, hogy a sűrű csapások ide-oda osztogatásától jobbja megmerevedett. Salamon király pedig, de még inkább a németek bámulták Opos erejét és vakmerőségét az ütközetben. A király pedig a győzelmet elnyerve Kotajdnál átkelt a befagyott Tiszán, és Péterfia tanyáján szállt meg, és itt hallotta, hogy Géza találkozott László és Ottó hercegekkel, akik a harcosok nagy sokaságával jöttek megsegítésére. Vid pedig, a kárhozatos e szavakkal buzdította a királyt: „Seregét a minap összetörtük, az előkelőbbeket leöldöstük, őt magát rémületbe ejtettük; most a szolgákat összeszedte, az aratókat egyesítette, és magát azok csapatával körülvette. Semmit sem kell kételkednünk, felfaljuk őket egy szempillantás alatt. A csehek csapatát pedig én magam fogom a korai halál veszedelmébe dönteni a bácsmegyei csapatokkal, míg többi bajtársaim pihennek." A király tehát bízva Vid szavaiban, seregével sietve felvonult, és szerdán megszállt a Rákosnál. A hercegek, Géza, László és Ottó, meg a velük levő egész magyar had, szintén megszállt Vác környékén. Itt pedig egy nagy erdő volt, és senki sem lakott benne, csak egy Vách nevű szent életű remete, róla nevezte el azután Géza herceg az itt alapított várost. Midőn tehát az említett sereg itt várta a felvonuló Salamont, a hercegek egy reggel, lóháton tanácskoztak azon a helyen, ahol most Szent Péter apostol kőből való kápolnája van. Arról tanakodtak, hogyan fognak megütközni. És amikor itt álltak, boldog László fényes nappal látomást látott az égen, és így szólt Géza herceghez, a testvéréhez: „Láttál valamit ?" Felelte az: „Semmit." Hozzátette még László:

„Amíg itt álltunk és tanácskoztunk, íme, az Úr angyala leszállt az égből, arany koronát hozott a kezében, és a te fejedre helyezte. Bizonyos vagyok benne, hogy nekünk adatik a győzelem, és Salamon számkivetve, leverve fut ki az országból. Az országot és a koronát pedig neked adja át az Úr." Géza erre így szólt: „Ha az Úristen velünk lesz, és megőriz bennünket ellenségeinktől, és ez a látomás beteljesedik, akkor itt, ezen a helyen a Szentséges Szűz Máriának, az ő anyjának a tiszteletére templomot fogok építtetni." Ezt mondva felszedték a tábort, és megszálltak azon a birtokon, amelyet Cinkotának neveznek. Egy Mogyoród nevű hegy feküdt a két sereg közt, és csütörtökön hajnalvirradatkor akartak megütközni, de a keletkező köd sűrű homálya megakadályozta őket benne. Az erre következő éjszaka lovuk gyeplőjét kezükben tartva várták a napkeltét. A pénteki nap hajnalán aztán a király elrendezvén csapatait átlovagolt a mogyoródi hegy csúcsán, és meghagyta a málhásoknak, hogy a hegy oldalában maradjanak, hogy amikor az ellenség meglátja a csoportjukat, ne málhásoknak tartsa őket, hanem oda állított őrségnek. De a hercegek is elrendezték kora reggel hadaikat. László herceg pedig a saját hada előtt, egy magas lovon ülve körbejárt, hogy embereit buzdítsa, és lelkesítse. És amikor megérintett egy tüskebokrot lándzsájával, egy gyönyörű fehér menyét csodálatos módon lándzsájára telepedett és végigfutva rajta a keblére futott. Amikor pedig ütközetre került a dolog, Vid ispánt és a bácsmegyei sereget a csehek mindjárt az első összecsapáskor irgalmatlanul leterítették. László herceg pedig felcserélte jelvényeit Géza herceg zászlójával, tudva, hogy Salamon merészebben fog a Géza jelvényeit viselő csapatra támadni, mert azt hiszi, hogy ez annak a Gézának a csapata, akit a minap legyőzött. László herceg ugyanis meg akarta őrizni bátyját, Géza herceget, Salamon támadásától, és ezért a csata első rohamait maga ellen akarta irányítani. A király tehát, amikor László csapatához érkezett, és felismerte a herceget, a félelemtől megrémülve meghagyta a zászlótartóknak, hogy vigyék a zászlókat Géza herceg csapatai felé. László pedig látván, hogy a király félelmében kitér előle, mindenkit megelőzve maga rontott rá a király csapataira, és minden vitéze támadást intézett ellenük hátulról. Szemközt meg Géza herceg rohanta meg embereivel nagy hevesen őket. László vitézei rettenetesen csengő kardjukkal kegyetlen és véres halálba küldték Salamonnak a katlanban vissza-visszatekingető hadait. Szemközt pedig Géza vitézei kínálgatták őket a rettenetes halál poharával. Hullanak a németek, futnak az olaszok, és nem találnak utat a menekülésre, és összerogynak a magyarok szeme előtt, mint az ökrök a vágóhídon.

Salamon király megfutamodásáról és kiűzetéséről

Salamon király pedig, miután csaknem minden emberét leölték, megfutamodott, és Szigetfőnél átkelve a Dunán, Márton-fia Opossal végre elért Mosonyba, anyjához és feleségéhez. A hercegek serege reggeltől egészen estig üldözte őt és embereit. Mert az említett ütközetben nemcsak a németek és olaszok hullottak el, hanem azt mondják, Magyarország katonaságának nagyobb része is odaveszett. Géza és László hercegek pedig, miután az isteni végzés a győzelem diadalával felmagasztalta őket, a megöltek holttestei felett háromszor zengtek dicsétetet az Istennek. László herceg pedig, aminthogy mindig különösen kegyes volt, amikor látta a megölteknek annyi ezrét – bár ellenségei voltak –, szíve mélyéig megindult rajtuk, és keservesen megsiratta őket, nagy jajgatással tépte arcát és haját, miként az anya fiainak temetésén. Utóbb aztán ezeknek a zsákmányából

épült a mogyoródi egyház. Marchart pedig, a németek vezére, és Szvatopluk, a szlávok vezére, miután katonáik megölettek és ők maguk súlyosan megsebesültek, fogságba estek. A csehek hercegét, Ottót pedig, aki életét kockára tette barátaiért, a hercegek bőségesen megjutalmazták, és Ottó visszatért hazájába. Mivel most már belátta Salamon király, hogy az Úr nem segíti őt a háborúban, még azon az éjszakán sietve bevette magát Mosonyba és Pozsonyba. A várakat már előbb megerősíttette. Anyját és feleségét is itt hagyta, amikor az ütközetbe ment; ezért most, amikor az ütközetben alulmaradt, itt vonta meg magát a hercegektől való félelmében.

Salamon legyőzése és megfutamodása után Géza herceget Fehérvár városában a királyi koronával megkoronázzák

Ezután Géza és László herceg seregükkel Fehérvárra mentek. Majd Kapuvárt, Babótot, Fehérvárt és más várakat a legbátrabb vitézek őrségével biztosítva elbocsátották seregüket és Magyarországban laktak. Ekkor Géza, a nagy herceg, a magyarok felszólítására elfogadta az ország koronáját. A koronázás után pedig elment arra a helyre, ahol a látomás történt, és ott testvérével, Lászlóval tanakodni kezdett a Szűz Mária tiszteletére építendő egyház helyéről. És miközben álldogáltak Vác mellett, ott, ahol most Szent Péter apostol egyháza van, megjelent nekik egy hímszarvas, agancsai telve égő gyertyákkal, és futni kezdett szemük előtt az erdő felé, és azon a helyen, ahol most a monostor van, megállott. Midőn a vitézek rányilaztak, bevetette magát a Dunába, és többé nem látták. Ennek láttán boldog László így szólt: „Valójában nem is szarvas, hanem Isten angyala volt ez." És Géza király így szólt: „Mondd meg, nekem, kedves testvér, mit is akar jelenteni ez a sok égő gyertya, amit a szarvas agancsán láttunk?" Boldog László azt felelte: „Nem agancsok azok, hanem szárnyak; nem is égő gyertyák azok, hanem ragyogó tollak, és azért állt meg ott, mert megjelölte a helyet, hogy a Boldogságos Szűznek ne másutt, hanem csakis ott építtessünk egyházat." Hogy azonban az első látomás helye se maradjon épület nélkül, Géza király és testvérei elrendelték, hogy ott Szent Péternek, az apostolok fejedelmének tiszteletére építsenek egy kápolnát. Géza király tehát megalapította a váci egyházat, ellátta sok földbirtokkal és javakkal. Nemcsak ezt az egyházat, hanem a budait is: ennek adta a pesti vámot, három falut Somogyban, és értékes kegyszereket.

Ebben az időben a besenyők egyhangúan arra kérték Géza királyt, hogy ha őket megajándékozza a szabadok jogával, ők egymaguk megfékezik Salamon király támadásait, úgy, hogy az még kijönni se merészeljen Mosonyból és Pozsonyból Magyarország fosztogatására. Géza király pedig megígérte, hogy kérésüket teljesíti, ha ők is teljesítik, amit ígértek. A besenyők tehát Zoltán nevű fejedelmükkel Salamon király ellen lóra keltek. Mikor pedig összecsapásra került a dolog, a besenyők megfutamodtak Salamon király színe előtt, mint ahogy a viasz elolvad a tűz előtt. Sokat levágtak közülük, mások meg a Fertő mocsarában elmerültek, és csak kevesen menekültek meg Zoltánnal együtt futva. Utóbb aztán Salamon király Géza királytól és testvéreitől való féltében, vagyonával és háza népével együtt Stíriába költözött és anyját meg a feleségét Admont kolostorában hátrahagyva, visszatért Mosonyba, azzal a szándékkal, hogy sereget gyűjtve megtámadja a két testvért. Mivel azonban Salamon napról napra gyöngébb lett, emezek pedig szerencsésen

gyarapodtak sikerekben, zavarában a császárhoz folyamodott, segítséget kért tőle, hogy Magyarországra visszatérhessen. És bár Salamon bőven adott pénzt a katonák zsoldjára, a németek és olaszok mégsem jöttek vele a magyaroktól való félelmükben. Salamon szavai a császárt meghatották, és nagy hadsereggel bejött Magyarországra. Élelmet pedig nagy bőségben, hajóval szállítottak a Dunán seregének ellátására, és egyéb szükséges dolgokat is bőségesen. És amikor a császár a Vág folyóhoz érkezett, Salamon három csapatot maga mellé véve Sempte felől Nyitra ellen lovagolt. Az ifjak kirohanva megütköztek vele; majd ezek, majd amazok futottak, és sokáig sebesülés nélkül viaskodtak. Opos vitéz pedig, az ezer közt is kiváló, paripáján ülve, a város kapuja felé rontott és egyet a harcosok közül mint a villám, földre sújtott. A nyitraiak pedig társuk halálán megzavarodva nagy jajgatásba kezdtek, és lándzsáikat Opos ellen hajigálva, paripáját megölték, ő maga azonban bátran szembeszállott velük, és sértetlenül megmenekült. Amikor visszatértek innen a németek, elmesélték a császárnak Opos vakmerőségét és hihetetlen erejét a harcban. A császár pedig magához hívatta őt, dicséretekkel halmozta el, és nyájas szavakkal kedveskedett neki. Aztán megkérdezte Salamon királytól, vajon Gézánál és Lászlónál sokan vannak-e ilyen vitézek ? Salamon pedig dicsérni akarván a magyarokat, azonnal felelt, mondván: „Sokan vannak, még sokkal jobbak is." Erre a császár: „Ha így van a dolog, és ilyen vitézek harcolnak ellened, nem fogod országodat visszaszerezni." Amikor pedig Géza király meghallotta, hogy a császár Vácra bevonult, bölcs tanácsot követve elrendelte, hogy környékezzék meg az aquileiai pátriárkát és nyerjék meg jóindulatát, mert az ő tanácsára hallgat leginkább a császár, de egyszersmind az összes német vezéreket is, sok pénzt ígérve nekik, ha a császárt rábírják, hogy visszaforduljon. A pátriárka és a vezérek az ajándékoktól csábíttatva és az arany utáni vágytól rabul ejtve, különböző koholmányokkal igyekeztek a császárt rávenni, hogy forduljon vissza. A pátriárka azt találta ki, hogy álmot látott, és az álomnak a legnyilvánvalóbban az a megfejtése, hogy a császár egész hadseregét elpusztítja Isten bosszúja, ha nem fordul vissza a lehető leggyorsabban. A vezérek ehhez hasonlóan azt találták ki, hogy isteni intelem figyelmeztette őket, és panaszkodtak a császárnak, hogy úgy sejtik, valamiféle veszedelem fenyegeti mindnyájukat, ha gyorsan vissza nem fordulnak. Az elkövetkező éjszaka pedig a németek vezérei kitanították néhány fondorlatos vitézüket, hogy saját maguk kiáltozva és pajzsukat egymáshoz verve keltsék azt a hitet, mintha lázadás ütött volna ki a seregben. Amikor megtették a vitézek, nagy rémület szállta meg a császárt és az egész hadsereget, mivel sejtelmük sem volt a kieszelt csalásról és álnokságról. Így azon az éjszakán nagy zavargás keletkezett a táborban. Amikor pedig reggel lett, tanácskozásra hívta össze a császár a pátriárkát és a vezéreket, hogy vegyék fontolóra, mit tegyenek. A pátriárka és a vezérek tehát, mivel meg voltak vesztegetve pénzzel, mindenképpen azt tanácsolták neki, hogy forduljon vissza. A császár tehát e ravasz emberektől rászedetve azt színlelte, hogy majd később megsegíti Salamont, és hajóit elrombolván visszatért Németországba.

Salamon király reményében csatlakozva, szomorúan sóhajtozva bevette magát Pozsonyba. És Géza király kezében megszilárdult a királyság, és ettől az időtől fogva nagy királynak, Magnusnak kezdték hívni. László herceg pedig Pozsony várát számos napon keresztül ostrom alatt tartotta. Salamonnak a vitézei pedig a szűkölködéstől hajtva László herceghez mentek; ő pedig királyi nagylelkűséggel és jóságos bőkezűséggel táplálta őket, és megengedte, hogy szabadon visszatérjenek urukhoz. Magnus király pedig ebben az időben

az Úr születését Szekszárdon ünnepelte. Kérésére Dezső érsek ünnepélyes misét mondott, és ékes beszédével a király szívét meglágyította, és a béke javára hajlította. Mikor a misének vége volt, és minden szertartást elvégeztek, a király meghagyta, hogy mindenki távozzék, kivéve a püspököket és apátokat. Ekkor a király könnyek közt leborult, és az érseknek és más egyházi személyeknek, vagyis főpapoknak azt mondotta, hogy vétkezett, mivel a törvényesen megkoronázott királytól elvette a királyságát, és megígérte hogy a királyságot Salamonnak szilárd békefeltételek mellett visszaadja oly módon, hogy ő megtartja jog szerint a koronát, de csak az ország egyharmad részével, amely a hercegi méltósággal jár együtt; a megkoronázott Salamon pedig tartsa meg az ország kétharmad részét, amit azelőtt is birtokolt. A püspökök tehát boldogan hálát adtak az Istennek, hogy a király a Szentlélek kegyelme és látogatása folytán lelkiismeret-furdalást érez, és lelkében megvilágosodott. Ekkor Magnus király hírvivőket küldött Salamon királyhoz, és levelében kifejtette neki a béke föntebb előadott módozatát. Jártak a hírvivők ide-oda, de a különböző felek eltérő véleményen voltak, és a valóságos kibékülés nem mehetett teljesedésbe. Eközben Magnus király súlyos betegségbe esett, és április 25-én, erényektől ékesítve, megtért minden halandók útjára. Hitében katolikus, Isten előtt alázatos és igen keresztény uralkodó volt. Három évig uralkodott, és Vácon temették el a Boldogságos Szűz egyházában, amelyet ő alapított és látott el javadalmakkal.

Szent László királynak, Géza testvérének, első Béla fiának királlyá koronázásáról, életéről és haláláról

Magnus király halálának hallatára Magyarország nemeseinek nagy sokasága gyülekezett össze testvérénél, Lászlónál, és közös egyetértéssel, egybehangzó óhajjal, és egyező akarattal megválasztották egy szívvel-lélekkel az ország kormányzására, sőt valósággal kényszerítették rá buzgó és sürgető kérésükkel. Mindnyájan tudták ugyanis, hogy ő erények teljességével ékes, hogy hitében katolikus, kegyességében kiváló, adakozásban bőkezű, jótékonyságban jeleskedő. Úgy ragyogott, mint felhők közt a hajnalcsillag, mely elűzi az ellenszenves homályt; és mint a hold fénylik teltségének napjaiban, sőt mint a nap, úgy ragyogott ő az ő népe körében, olyan volt, mint a hústól elválasztott tiszta zsír. És az oroszlánokkal meg a medvékkel úgy játszadozott, mint a juhok bárányaival. Vajon nem ölte-e meg az óriást, és nem törölte-e le a gyalázatot Izraelről ? Megfutamította ellenségeit mindenütt és kiirtotta népének ellenségeit. Mert nagy volt ő, sőt a neve szerint a legnagyobb, mert ha nevének jelentését nézzük, Ladislaus annyit jelent, mint „Istentől a népnek adott dicsőség". Laos ugyanis népet jelent, dosis pedig adó vagy adomány vagy adott. Nevének első szótagja pedig kiegészítve: laus, azaz dicsőség.

Miután tehát isteni rendelkezés szerint átvette az ország kormányzását, nem a világi, esendő és mulandó dicsőséget, hanem az égi hazát és az isteni dicsőséget igyekezett kiérdemelni szívének minden vágyával. Isten félelme lebegett szeme előtt mindig, minden ítéletében, de legfőként azokban a bűnügyekben, amelyekben véres megtorlást vagy büntetést ír elő a törvény. Valami isteni sugallattól megvilágosítva tudatában volt annak, hogy nem annyira az uralkodó uralkodik, inkább őfölötte uralkodnak. Ezért minden ítéletében enyhítette a törvények szigorát, mindig az irgalmas szelídséget alkalmazta. Ő volt

a szerencsétlenek vigasza, az elnyomottak támasza, a kicsinyeknek kegyes atyja, az árváknak védőpajzsa. Győzedelmes, nagyra becsült, hírneves országgyarapító volt, nem annyira e nevek értelme, mint inkább tetteinek valósága szerint, mert gyarapította Magyarország államhatalmát. Előbb Dalmáciát és Horvátországot csatolta örök jogon birodalmához. Midőn ugyanis Zolomér király gyermekek nélkül meghalt, felesége, László király húga, akit férjének ellenségei számos jogtalansággal háborgattak, segítséget kért Jézus Krisztus nevében testvérétől, László királytól. A király a sérelemért súlyos bosszút is állt, és Horvátországot és Dalmáciát a maga egészében visszaszerezte neki, majd az előbb említett országokat a saját uralma alá hajtotta. Ezt azonban nem telhetetlenségből tette, hanem azért, mert a törvényes juss szerint is őt illette meg az örökség, hiszen Zolomér király elsőfokú rokonságban állt vele, és nem volt örököse.

Továbbá: Salamon Pozsonyban volt. A főtisztelendő püspökök pedig azon fáradoztak, hogy kibékítsék őket. László király pedig, noha tudta, hogy Salamon szerfölött makacs és összeférhetetlen, mégis a szeretettől legyőzetve és méginkább igazságérzetétől ösztönözve – minthogy Lászlónak nem volt törvényes joga vele szemben, és mindent ténylegesen megtehetett, de nem jog alapján –, uralkodásának negyedik esztendejében kibékült Salamonnal: elegendő jövedelmet biztosított neki a királyi kiadások fedezésére. Az ország fő emberei pedig a háború csapásának eljövendő veszélyeit óvatosan meg akarván előzni, nem engedték, hogy megossza az országot Salamonnal, nehogy az új helyzet még rosszabb legyen az előbbinél. Salamonnak azonban a benne már előbb megfogalmazott harag keserűsége marcangolta megbélyegzett lelkét. Elkezdett tehát dúlva-fúlva, háborgó lélekkel, kelepcéket kieszelni László ártatlan vérének vesztére. De a verembe, amelyet ásott, maga esett bele. László király ugyanis, miután fölfedezte a gazságot, elfogta Salamont, és börtönbe taszította Visegrádon. De Salamon király utóbb kiszabadult a börtönből, Szent István király meg Boldogságos Imre hitvalló testének felemelésekor. Megszökött, és elment a kunok fejedelméhez, akit Kutesknak hívtak. Esküvel fogadta, hogy az Erdőntúli tartományt örök birtokul neki adja, és a lányát feleségül veszi, ha hajlandó László ellen az ő megsegítésére jönni. Kutesk fejedelem hiú reménytől félrevezetve a kunok nagy sokaságával megrohanta Magyarországot, és egészen Ung és Borsova várak vidékéig jutott el. Ennek hallatára László király rájuk rontott, és szétszóródtak a színe előtt, és a kunok sok ezreit hányták a kard élére. Salamon király és Kutesk pedig, mint a karvaly körmétől megtépett tollú kacsák, futva menekültek. Így tehát László király elvette tőlük a zsákmányt; hálaadó imákkal és énekekkel áldották a magyarok az Istent, aki dicsőséges győzelmet adott nekik. Aztán a király egy egyházat építtetett a mindenható Isten tiszteletére.

Salamon királya kunok portyázó csapataival megrohanta Bulgáriát és Görögország határvidékeit, de Görögország császárának a serege irgalmatlanul tönkreverte őket, s csak nagyon kevesen menekültek meg közülük. Salamon király pedig futva menekült néhány emberével, és könnyű vágtában átkelt a Dunán, mivel a folyó be volt fagyva. És amikor egy igen nagy berekhez érkezett, azt mondta embereinek, hogy etessék meg a lovakat, pihenjenek egy keveset. Ő maga pedig letévén a pajzsát, úgy tett, mintha rögtön visszatérne, bement az erdő homályába, és ott hagyta a gyanútlanokat, és nem is mutatkozott soha többé. Annyi csapástól megtörve, meglátogatta őt a Szentlélek, mert a csapásoktól nem lett keményebb, és nem küzdött szabad elhatározásából Isten jogos igazsága ellen, hanem amikor megérezte a nagy irgalommal büntető Isten kezét, vétkeit emlékezetébe idézve följajdult, és – amennyire

emberi ítélettel helyesen meg lehet ítélni – szívének töredelmével és vezekléssel bánta meg bűneit. Valóban boldog kényszerűség, mely a javulásra ösztönöz. Íme Salamon király nemes teste, királyi gyönyörök közt nevelkedve, most porban és hamuban fekszik elcsigázva, és aki azelőtt földi javakért harcolt, csupán az égiekre törekszik már. Mert életének egész hátralevő idejét zarándoklásban és imádkozásban, böjtben és virrasztásokban, munkában és könyörgésekben emésztette fel. Egyszer látták Magyarországon Kálmán király idejében, de rögtön elrejtőzködött, és soha többé nem jött elő. E világból aztán az Úrhoz költözött. Polában, Istria városában temették el. Felesége és anyja pedig Admontban nyugszik.

Ámde László király, aki mindig előbbre törekedett, és erényről erényre gyarapodva, mint a mirrhának, tömjénnek és minden illatszernek illatával felszálló [áldozati] füstcsík, nem csupán Magyarországon, hanem a keresztény világ minden országában elterjesztette édességes illatát. Amikor a német-római császár meghalt, a németek összes hercegei és választófejedelmei, meg az összes bárók és főemberek közösen és egy szívvel-lélekkel arra kérték őt, hogy vállalja el a császárságot. Mivel azonban nem a saját javát nézte, hanem Jézus Krisztusét, serényen elméjében forgatta az isteni szózatot: „Ne lépd át az ősi határokat, melyeket atyáid állítottak."

Tizenkilenc évig és három hónapig uralkodott. Az Úrhoz költözött aztán az Úrnak ezerkilencvenötödik évében július huszonkilencedikén, egy vasárnapi napon. Szentséges teste az ő monostorában, Nagyváradon a legájtatosabb tiszteletben részesül.

Kálmán király megkoronázásáról, aki első Géza királynak volt a fia, aki viszont első Béla királynak a fia volt

Utána Kálmán, Géza királynak a fia uralkodott. Ez Bélát, Álmos herceg fiát – aki viszont Lampért hercegnek, a Beninnek nevezett Béla királynak volt a fia – még gyermek korában némelyeknek a tanácsára anyja öléből kiszakítva megvakíttatta. Csupán azért nem ölette meg, mivel vérségi kapcsolatban állott vele, de megfosztotta szeme világától, hogy ne legyen méltó a Szent Király koronájának viselésére. Ez a Kálmán váradi püspök volt, de mivel testvérei előbb haltak meg, ezért a pápa feloldozta és uralkodni kényszerítette. A magyarok Könyves Kálmánnak nevezik, mivelhogy voltak könyvei, amelyekből, mint püspök, a zsolozsmát olvasta. Ez Dalmátországot, miután Péter nevű királyukat Pétergazdia hegyei közt megölte, Magyarországhoz csatolta. A velenceiek gályáit és hajóit zsoldjába fogadva és nagy pénzen kibérelve, tekintélyes hadat küldött Apuliába. A had kifosztotta Apuliát, és három hónapig maradt ott. Amikor a katonák Monopoli és Brindisi városokat elfoglalták, ezeket a Kálmán királynak fizetendő haszonbér fejében a velenceieknek hagyta, hogy tartsák meg birtokukban. Innét visszatértek Magyarországba. Ezeket a városokat azután a császár küldte pisai zsoldosok visszafoglalták, elűzvén onnan a velenceieket.

Kálmán király pedig tizennyolc évig, hat hónapig és öt napig uralkodott. Az Úrnak ezerszáztizennegyedik esztendejében, február harmadikán, keddi napon költözött el erről a világról. Teste Fehérvárott nyugszik.

Kálmán király halála után fiát, második Istvánt koronázzák királlyá

Utána fia, István követte, aki tizennyolc évig és öt hónapig uralkodott. Az Úrnak ezerszázharmincegyedik évében költözött az Úrhoz. Teste Váradon nyugszik.

Második, Vak Béla megkoronázásáról, aki Álmos hercegnek volt a fia, aki viszont Lampért herceg fia volt, ez meg első Béla királyé

Utána pedig Vak Béla uralkodott. Benne beteljesedett ama prófétai jóslat: „Az Úr feloldja a bilincsbe verteket; az Úr megvilágosítja a vakokat." És ismét: „Gyűljetek tanácsba, és az szét fog szóratni; mondjátok csak a szavatokat, és nem fog megvalósulni." A vak gyermek tehát növekedett Kálmán király fiának, Istvánnak az uralkodása alatt, és annak halála után, április 28-án, egy keddi napon megkoronázták. Négy fia volt, mégpedig Géza, László, István és Álmos. Uralkodása alatt Helena királyné a királlyal és hű báróival tanácsot tartva egyetemes országgyűlést hívott össze az országban Arad mellett. Az említett országgyűlés napján, amikor a király már az ország trónján ült, odajött a királyné a fiaival együtt, leültette őket a király köré. Az egybegyűlt néphez pedig így szólt: „Minden híveink, nemesek, öregek és ifjak, gazdagok és szegények, hallgassatok meg! Mivel az isten mindnyájatoknak megadta természetes látóképességét, hallani szeretném, hogy a ti uratok, a király miért fosztatott meg szemevilágától, és kiknek a tanácsára történt ez ? Mondjátok meg nekem, és ezen a helyen hűségesen álljatok rajtuk bosszút, és ránk való tekintettel vessetek véget életüknek. Mert íme, az Isten a ti királytoknak két szem helyet négyet adott." E szavakra tehát az egész nép rárohant azokra a bárókra, akiknek a tanácsára megvakították a királyt, és közülük egyeseket megkötöztek, másokat pedig megcsonkítottak. Hatvannyolc istentelent azon nyomban legyilkoltak, és összes maradékaikat, mind a férfiakat, mind a nőket, még ugyanaznap lajstromba foglalták. Ezenfelül minden birtokukat a székesegyházaknak osztották ki, ezért neveznek Magyarországon minden szolgáltatásra kötelezett falut a királyok adományának.

Vak Béla tehát kilenc évig, tizenegy hónapig és tizenkét napig uralkodott, és kegyes király volt. Elköltözött pedig az Úrhoz az Úrnak ezerszáznegyvenegyedik esztendejében, február tizenharmadikán, csütörtöki napon. Teste Fehérvárott nyugszik.

Vak Béla király halála után második Géza királyt, az ő elsőszülött fiát koronázzák meg

Utána fia, Géza uralkodott, akit február huszonhatodikán, az Invocavit me vasárnapján, koronáztak meg, atyjának halála után két nap elteltével. Húsz évig, három hónapig és tizenöt napig uralkodott. És négy fiút nemzett: Árpádot, Gézát, Istvánt és Bélát. Elköltözött pedig

az Úrhoz az Úrnak ezerszázhatvanegyedik esztendejében, május harmincegyedikén, szerdai napon. Teste Fehérvárott nyugszik.

Harmadik Istvánnak, második Géza fiának megkoronázásáról és Vak Béla király fiainak, először második Lászlónak, majd negyedik Istvánnak megkoronázásáról

Az ő helyébe Istvánt, az ő fiát koronázzák meg, és ez tizenegy évig, kilenc hónapig és három napig uralkodott.

Az ő uralkodása alatt egy fél évig László herceg, Vak Béla király fia bitorolta a koronát. Elköltözött pedig az Úrhoz az Úrnak ezerszázhetvenkettedik esztendejében január 24-én, vasárnapi napon. Teste Fehérvárott nyugszik.

Utána pedig István, az ő testvére bitorolta a koronát öt hónapon és öt napon keresztül. Február tizenegyedikén, Exsurge vasárnapján koronázták meg, és Gyárfás és Protáz szentek ünnepén, egy keddi napon verték le, Magyarország sok nemese pusztult el akkor. Ezután kiűzték az országból. Zimony várában halt meg az Úrnak ezerszázhetvenharmadik esztendejében, április tizenegyedikén, csütörtöki napon. Teste Fehérvárott nyugszik. Az említett István király, Géza fia, örökös nélkül költözött az Úrhoz az Úrnak ezerszázhetvenharmadik esztendejében, március negyedikén, vasárnapi napon. Az ő teste Esztergomban nyugszik.

Harmadik Béla megkoronázásáról, aki harmadik Istvánnak testvére, második Gézának pedig fia volt

Ezután Béla uralkodott, az ő testvére, aki üldözte a tolvajokat és rablókat, és behozta a kérvény formában történő ügyintézést, ahogy ez a római pápai udvarban és a császári udvarban szokás. Január tizenharmadikán, vasárnapi napon koronázták meg. Huszonhárom évig, egy hónapig és tizenkilenc napig uralkodott. Elszenderült pedig az Úrban az ezerszázkilencvenkilencedik esztendőben, május elsején, keddi napon. Testét a fehérvári egyházban temették el.

Imre királynak megkoronázásáról, aki harmadik Bélának volt a fia, ez meg második Géza fia volt

Utána Imre következett, a fia, és nyolc évig, hét hónapig és hat napig uralkodott. Felesége, Konstancia, Aragónia királyának leánya a pápa tanácsára Frigyes császárral lépett házasságra. Egy fia volt, név szerint László. Elköltözött pedig az Úrhoz az Úrnak ezerkétszázadik esztendejében, november harmincadikán, keddi napon. Teste az egri egyházban nyugszik.

Harmadik László királynak, Imre király fiának megkoronázásáról

Utána László, a fia uralkodott, és megkoronázták augusztus huszonhatodikán, csütörtöki napon. Uralkodott pedig hat hónapig és két napig. Elköltözött az Úrhoz annak ezerkétszázegyedik esztendejében, május hetedikén. Teste Fehérvárott nyugszik.

Második András királynak, harmadik Béla király fiának megkoronázásáról

Utána András következett, harmadik Béla fia. Ezt az Andrást László király halála után a huszonhetedik napon koronázták meg, május huszonkilencedikén, Pünkösd napján. Felesége a Németországból való Gertrudis úrnő volt, akitől Bélát, Kálmánt, Andrást és Boldogságos Erzsébetet nemzette. De fájdalom, az említett úrnő, kétségtelenül az emberi nem ősellenségének a tanácsára, Bánk bánnak, ennek a nagyságos főembernek a feleségét erőszakkal kiszolgáltatta egyik idegenből jött testvérének, hogy vele csúfot űzzön. Emiatt ez a Bánk bán, aki a Bor nemzetségből eredt, kardját a királyné vérével irgalmatlanul bevérezte, és rettenetes sebet ejtvén rajta, az Úrnak ezerkétszáztizenkettedik évében megölte. Teste a szürke barátok pilisi monostorában van eltemetve. Halála miatt siralmas szó hangzott egész Pannóniában, és Bánk bán egész nemzetségében kárhozatos és rettenetes vérontás következett.

Ezután András király a pápa parancsára meglátogatta a Szentföldet. Ezt a parancsot akkor kapta, amikor még herceg volt, amiként a fogadalomról és a fogadalom teljesítéséről ez áll a Decretalesben: „Jóllehet mindenkinek szabad az elhatározása." Ugyanis ő apjának fogadalmát teljesítette, és váltotta be. És itt a Szentföldön Babilónia szultánjával szemben a keresztények hadseregének kapitányává és vezérévé teszik meg, és ezután dicsőséges győztes lesz. Három hónapig időzött ott. Végre a királyi kincstárat elzálogosítva megszerzi különböző szentek ereklyéit, tudniillik Szent István első vértanú koponyáját, Boldogságos Margit szűz és vértanú koponyáját, Boldogságos Tamás apostolnak és Szent Bertalannak a jobb kezét, valamint Áron vesszejéből egy darabot, és egyet azon vödrök közül, amelyekben Krisztus a vizet borrá változtatta, meg még sok más dolgot, amit össze tudott akkor szedni. És visszatért Magyarországba a szentek drága kincsével, és országát virágzó állapotban találta. Ezt azonban nem a saját érdemeinek, hanem azon szentek érdemeinek tulajdonította, akiknek ereklyéit magával hozta. Ekkor Ega fia Benedek, a királyné kancellárja, az egyház összes főpapjait összeterelte a király fogadására. Ma pedig ezeket a szent ereklyéket leginkább azok az egyházak tartják birtokukban, amelyeknek főpapjai a megérkező király elé mentek. Kilenc év elteltével aztán a király Erzsébetet, nemes lelkű leányát egy nemes férfiúhoz, Thüringia jeles őrgrófjához, Lajoshoz adta hozzá. Ez sok évvel azután, őhozzá hasonlóan, keresztes vitézként áhítatosan Jeruzsálembe ment, és ott Krisztushoz költözött. Ünnepét Jeruzsálemben ájtatosan megünneplik. András király pedig az Úrnak ezerkétszázharmincötödik esztendejében, uralkodásának harmincadik évében költözött az Úrhoz. Teste Váradon, Szent László lábánál nyugszik.

Negyedik Béla királynak, második András király fiának megkoronázásáról és szerencsétlenségéről

Utána fiát, Béla királyt koronázták meg, október tizennegyedikén, azon a vasárnapon, amikor ezt éneklik: „Adj, Uram, békét!" Fehérvárott tették, Szent Péter székesegyházában, amelyet ő szenteltetett fel. Kálmán herceg, a testvére, vitte oldala mellett a királyi kardot tiszteletből, és Dániel, a ruténok fejedelme vezette a lovát nagy tisztelettel. Harmincöt évig uralkodott.

A tatárok első bejövetele Magyarországra

Ennek a Béla királynak az idejében, az Úrnak ezerkétszáznegyvenegyedik esztendejében a mongolok, vagyis a tatárok ötszázezer fegyveressel megrohanták Magyarországot. Béla király a Sajó folyó mellett megütközött velük, és csatát vesztett. Ebben az ütközetben Magyarországnak csaknem egész katonasága elpusztult. Amikor pedig Béla király a tenger felé menekült, a tatárok egészen a tengerig üldözték őt kegyetlenül. A tatárok pedig három évig maradtak Magyarországon. És mivel ezekben az időkben a magyarok nem tudtak vetni, a tatárok kivonulása után még sokkal többen pusztultak el éhhalál következtében, mint ahányan fogságba hurcoltattak vagy kard által vesztek el.

Ezután Béla király visszatért a tengerparti vidékekről, és a magyarok nemzete Harcias Frigyest, Ausztria hercegét, Bécsújhely előtt megölte: az arccsontját döfték keresztül. Jóllehet a herceg elesett a háborúban, Béla király mégsem aratott diadalt a magyarokkal együtt. Ezután a király az Úrnak ezerkétszázhatvanadik évében nagy számú hadat gyűjtött a csehek királya, Ottokár ellen, Morvaország táján, fiával, Istvánnal és a kunok vezérével, Alpárral együttesen. De csatát vesztett Hainburg környékén, és megfutamodott július tizenharmadikán. Béla király ugyanis békés ember volt, a hadban és ütközetben pedig a legkevésbé sem szerencsés.

Ugyancsak az ő idejében, az Úrnak ezerkétszázhatvanharmadik esztendejében a köznép korbáccsal csapkodva magát, tömegesen futkosott szerteszéjjel.

Meghalt pedig az Úrnak ezerkétszázhetvenedik esztendejében, május harmadikán, pénteki napon, a szent kereszt feltalálásának ünnepén, a budai szigeten, és testét Esztergomban temették el a minorita barátoknak a Boldogságos Szűz tiszteletére épített egyházában, amelyet maga Béla király úr kezdett el építtetni még életében költséges és szép munkával. Itt nyugszik boldogan a királyné úrnővel, sorsának társával, név szerint Máriával, a görög császár lányával, és kedves fiával, Béla herceggel együtt. Erényekkel teljes férfiú volt, akinek emlékezete, mint az édességes méz, olyan édes mind a mai napig minden magyar és más nemzetbeli szájában. Testét Fülöp esztergomi érsek a jog ellenére kiásatva az említett egyházból elvitette, és jogtalanul a saját székesegyházában temettette el. Eljárása miatt a pápa előtt igen hosszú ideig folyt a per, és a minorita barátok érdemesültek rá, hogy a testet a legnagyobb tisztelettel visszanyerjék és a Szűz oltára előtt még nagyobb dicsőségben eltemették. Ezeket a szép verseket lehet ott olvasni. Nézd ezt a kedves dolgot: hárman veszik körül a Szűz oltárát, Király, herceg, királynő: legyenek háromszorosan boldogok.

Míg lehetett, míg a te hatalmad, Béla király, erős volt, A csalárdság elrejtezett, a béke szilárd volt, tisztesség uralkodott.

Ötödik István királynak, negyedik Béla király fiának megkoronázásáról

Utána, az Úrnak ezerkétszázhetvenegyedik esztendejében egész Magyarország felett az ő fia, István kezdett uralkodni. Ez Ottokárt, a csehek királyát, aki a csehekkel, osztrákokkal, brandenburgiakkal és más vegyes hadinéppel erőszakkal jött be Magyarországra, túl a Rábca folyón vitézül legyőzte, és megfutamította. Azután Bodonyt, a bolgárok városát és a bolgárokat győzte le, és királyukat arra kényszerítette, hogy szolgáljon neki. Két évig uralkodott és uralkodásának harmadik évében halt meg a nagy szigeten, és a Boldogságos Szűz egyházában temették el a budai szigeten, a beginák lakóhelyén.

Negyedik László királynak, ötödik István fiának megkoronázásáról

Utána fia, László következett, és ugyanabban az évben koronázták meg, amelyben apja meghalt, tudniillik az Úrnak ezerkétszázhetvenharmadik esztendejében. Ez a László király az Úrnak ezerkétszázhetvenhatodik évében a császár segítségével Morvaország táján megölte a már említett Ottokárt egy ütközetben.

Utóbb aztán, az Úrnak ezerkétszázhetvenkettedik esztendejében, amikor Oldamir, Kunország fejedelme összegyűjtvén a kunok hadát a Hódnak nevezett tó környékén ellenségesen be akart törni Magyarországra, hogy uralma alá hajtsa, László király, mint bátor Józsué, nemzetéért és országáért harcra szántan felvonult ellene. Seregében Tamás-fia Loránd, a serény vitéz, lándzsát tört a kunok elleni vitéz rohamában, és nagyon sokakat dicséretesen levert és leterített. Majd amikor az ellenfelek között megkezdődött a vitéz ütközet, hirtelen és váratlanul, isteni kegyelemből a pogányokat szembe verő nagy zápor kerekedett, és akik íjaikban és nyilaikban reménykedtek, a sűrű zápreső miatt – a próféta szavaival – olyanok lettek, mint a föld sara. És így László király Isten segedelmében bízva győzelmet aratott.

A tatárok második bejövetele Magyarországra

Utóbb aztán a kunok közül azok a kevesek, akik megmenekültek, a tatárokhoz futottak, és ösztönzésükre a tatárok az Úrnak ezerkétszáznyolcvanötödik esztendejében másodízben is bejöttek Magyarországra, és egészen Pestig mindent irgalmatlanul felégettek.

Ennek a László királynak az apuliai Károly király leánya volt a házastársa, de ő megvetvén a házastársi ágyat, kun leányokhoz szegődött, Édua, Köpcsecs és Mandula nevezetű lányokat

meg igen sok másokat is ágyasokul tartott, a szerelmüktől valóban megromlott a szíve, és a bárók meg az ország nemesei előtt gyűlölet tárgya lett. Ezenfelül még ezután, mivel kun módra és nem katolikusként viselkedett, az apostoli szék követeként idejött ellene Fülöp fermói püspök, és elrendelte, hogy hagyjanak fel a szakáll leborotválásával, a hajnak magyar szokás ellenére való lenyírásával, és hagyják el a kun süvegeket, amelyeknek használata szinte szokássá lett már Magyarországon; a királyt átokkal sújtotta, hogy gyűlölje meg a pogányokat, kedvelje meg a keresztény életmódot, és éljen házastársával. De a királlyal semmire se menvén visszatért hazájába.

Röviddel ezután, az Úrnak ezerkétszázkilencvenedik évében, a Margit szűz ünnepét közvetlenül megelőző hétfői napon, Körösszeg várának közelében éppen azok a kunok, akikhez szegődött, de főként Arbuz, Törtel és Kemecse és ezeknek rokonai és cinkosai, akiket a kunok közössége bízott meg vele igen sok tárgyalás és tanácskozás után, az éj csendjében megragadták az alkalmat, sátrában szörnyű sebeket ejtettek rajta és könyörtelenül megölték. Ebben a királyban, mivel örökös nélkül halt meg, kihalt a szent királyok fiága. Halála miatt Myse nádor, aki egykor mohamedán volt, ekkor azonban már elnyerte a keresztség malasztját, urának, az említett László királynak halálát hallván, férfiasan ez óriási gonosztett megbosszulására szánta el magát. A király halála után néhány nap elteltével, testvérével, Lysével, és az említett Édua ágyas édestestvérével, Miklóssal együtt egy napon az említett Arbuz szállására ment, és hajnaltájt az említett Arbuzt és Törtelt elfogta, Arbuzt kétfelé vágatta, Törtelt pedig darabokra szaggatta, más kunokat pedig ugyanezeknek a nemzetségéből és összes hozzátartozóikat, mi több, még a karon ülő vagy bölcsőben fekvő csecsemőket is, akiket csak el tudott fogni, lefejeztette.

László király idejében Magyarország fényes dicsőségéből siralmas romlásra és állapotra kezdett hanyatlani. Belső háborúk támadtak benne, városokat romboltak le, falvakat tettek semmivé felperzselve, a békét és egyetértést végképp lábbal tiporták, a gazdagok elszegényedtek, a nemesek parasztokká lettek a szegénység nyomorában. Ebben az időben a kordét, azaz a kétkerekű kocsit László király szekerének nevezték az ország lakosai, mivel az állandó fosztogatás miatt az igavonó állatok kipusztultak az országban, és az emberek barmok módjára kordéba fogva, az állatok tennivalóit végezték. Mondják, hogy ezt a László királyt Csanádon temették el.

Harmadik András királynak, aki második András király unokája volt, megkoronázásáról

Ennek a királynak a halála után tizennyolc nap múlva, még ugyanezen évben, velencei András herceget megkoronázták. Őt még László király életében behozták Magyarországra. Lássuk ennek az András királynak születését és származását, mi okból érdemelte meg, hogy Magyarország koronáját elnyerje. Második András király, negyedik Béla király és Kálmán herceg atyja, miután első felesége meghalt, vagyis inkább megölték – amint fentebb elmondottuk –, az egyház parancsára átkelt a tengeren a Szentföldre, hogy az Úr sírjáért harcoljon. Itt győzedelmeskedvén, becsülettel, szerencsésen visszatérőben volt; végül Itáliában kötött ki, és egy alkalommal az estei őrgrófnál szállt meg fényesen. Az őrgróf pedig

megtudván, hogy a király özvegy, kiválóan szép lányát gyönyörűen felékesítve odaállította az asztalhoz, a király szeme elé. A király pedig látván, hogy a leány szép és szemének kedves, és mivel amúgy is meg akart nősülni, még aznap házasságot kötött ezzel a kisasszonnyal, és magával hozta Magyarországra. Amikor aztán András király meghalt, ez az úrasszony vissza akart térni szüleihez, összehívta tehát Magyarország főembereit, az érsekeket meg püspököket, nyilvánvaló jelekkel bizonyította, hogy teherben van, így tért vissza Este nevű hazájába, és ott, apjánál egy fiúgyermeket szült, akit a keresztségben Istvánnak neveztek el. Ezt úgy tartották és nevelték, hogy Magyarország királyának a fia. Végre aztán a férfikort elérve, csellel akarta bitorolni nagyapja őrgrófságát, de nagyapja erősebb lévén, messzire elűzte. És így István Spanyolországba menekült, Jakabhoz, Aragónia királyához, akinek a felesége ennek az Istvánnak nővére, András királynak, Magyarország királyának a leánya volt. És itt időzött egy ideig, majd ismét Itáliába ment, és Ravennában a polgárok podestának választották. Innét kiűzetve Velencébe ment. Itt pedig Velence városának egy igen hatalmas és igen gazdag polgára, amikor meghallotta és megtudta, hogy ő valóban Magyarország királyának fia, feleségül adta hozzá a lányát, és minden vagyonának részesévé tette. Ettől a feleségétől volt Istvánnak egy fia, akit Andrásnak nevezett, saját apjának neve után. Ez az András nagybátyjainak – akik végtelenül gazdagok voltak – segítségével és tanácsára még László király életében bejött Magyarországra, mivelhogy herceg volt, és nagyatyjának, András királynak jogán az ország egy része őt illette. Amikor pedig László királyt megölték, az ország bárói őt koronázták meg szerencsésen. Uralkodásának második esztendejében igen nagy hadsereggel legyőzte Ausztriát.

András király sérelmére hogyan küldi a pápa Magyarországra királynak a gyermek Károlyt

Az ő uralkodása alatt az országnak néhány nemese, tudniillik János és Henrik bán, Henrik fiai és mások is igen sokan András király sérelmére, mint mondják, VIII. Bonifác pápától királyt kértek. A pápa helyt adva kérésüknek, egy tizenegy éves gyermeket, név szerint Károlyt, Magyarországra küldött az Úrnak ezerkétszázkilencvenkilencedik esztendejében, még András király életében. Ennek a Károlynak a nemzetségével és származásával a következőképpen áll a dolog: Ötödik István királynak, negyedik Béla király fiának többek között volt egy Mária nevű lánya, akit Sánta Károlyhoz, Nagy Károlynak – aki a Szentszék adományából Szicília királya volt – a fiához adott feleségül. Ennek a Sánta Károly királynak István király leányától született egy Martell Károly nevű fia. Martell Károlynak pedig Rudolf császár Klemencia nevű lányától született egy fia, akit előbb – szülőföldjén – Karobertnek, mintegy Károly Róbertnek neveztek. Magyarországon azonban elhagyván a Róbert nevet, Károlynak hívták őt a magyarok. Hogy ez a Károly uralomra juthasson, és András király ellenében a hatalmat elnyerhesse, az említett pap egy és más követet küldött oldala mellől András király ellen Károly érdekében. Ezek azonban semmit sem tudtak elérni, és visszatértek hazájukba.

Eközben, az Úrnak ezerháromszázegyedik esztendejében, néhai Szent Félix ünnepén András király a budai várban elnyugodott az Úrban, és eltemették Szent János evangélista egyházában, a minorita barátoknál.

András király halála után Lászlót, vagyis inkább Venceszlávot, Csehország királyának fiát Károly ellen Magyarországra hozzák és Fehérvárott tisztelettel megkoronázzák

Azután, amikor meghalt András király, az ország bárói még ugyanebben az évben nagyhamar két pártra oszlottak, úgyhogy Máté, Amadé és Ugrin, az ország leghatalmasabb főurai, és még igen sok nemes a gyermek Károly pártjára állt, és őt szóval, de nem tettel királynak nevezte. Azonban a Porchnak nevezett István-fia Domonkos, néhai András király tárnokmestere, Miklós fia Demeter, Henrik-fia Henrik, ezek a nagyságos főurak János kalocsai érsekkel, András egri püspökkel, Imre váradi püspökkel, Hab váci püspökkel, Antal csanádi püspökkel, Miklós boszniai püspökkel, és Jakab szepesi püspökkel – aki élete fogytáig kapta ezt a püspökséget – július havában Csehország felé vették útjukat Venceszláv királyhoz, hogy fogadja el Magyarország kormányzását, mert ha a Szentszéktől adott királyt fogadják el, a szabad ország elveszíti szabadságát. Csehország királyához pedig azért irányították lépéseiket, mivel Ottokár királynak, akit – mint fentebb elbeszéltük – László király megölt, felesége Anna úrnőnek, negyedik Béla király leányának volt a leánya, ettől született Venceszláv nevű fia, aki atyja halála után sok évig uralkodott Csehországban. Ez a Venceszláv nem akart idejönni, de Rudolf császár leányától született és ugyancsak Venceszláv nevezetű fiát odaadta a magyaroknak természetes királyukként egy Göding nevű faluban, a Morva folyónak Csehország felé eső partján, ahova az említett nemesek és püspökök összejöttek. Ezek pedig egy szívvel-lélekkel elfogadták őt, írásos szerződést is készítettek róla, és esküvel is megerősítették. Ezután harsogva hirdették: „Téged, Isten, dicsérünk", és Székesfehérvár városába mentek; itt János kalocsai érsek a többi fentebb megnevezett püspökkel együtt tisztelettel megkoronázta Venceszlávot, az esztergomi érseki szék akkor ugyanis üresedésben lévén. Innen Budára jöttek, és itt János érsek elszunnyadt az Úrban, és Jakab szepesi püspök is békében elnyugodott, és Szent János egyházában a minorita barátoknál temették el őket. Ezután, amikor az említett király, akit a magyarok Lászlónak hívtak, Budán élt már, a bárók egyetlen várat, semmiféle királyi jogkört, semmiféle hatalmat vagy tisztséget nem adtak neki, éppen úgy, mint a gyermek Károlynak sem, hanem az ország egyik része Károlyt, a másik része Lászlót nevezte királynak, de csupán névleg, és nem a királyi hatalom valóságában. Ekkor Venceszláv király, az újonnan megkoronázott László apja, látván és megfontolván a magyarok kendőzött ravaszságát, az Úrnak ezerháromszázharmadik esztendejében Pannóniába jött nagy hadsereggel, egy ideig a Duna mellett, Pest környékén táborozott, László fiát az ország Koronájával együtt magához vette, elfogatta Wernher-fia Lászlót, a budai bírót vagyis kormányzót, és egynémely másokat is, majd békésen visszatért országába. Ugyanebben az időben Miklós, domonkos rendi szerzetes és egyben ostiai bíboros püspök, az apostoli széknek hatalmazottjaként Magyarországba jött Károly érdekében. Sok napig Budán tartózkodott, de belátta, hogy semmit sem érhet el, és visszatért a pápai udvarba. Itt, amikor VIII. Bonifác meghalt, megválasztották pápának és Benedeknek nevezték. Visszautazásakor valamiért egyházi tilalom alatt hagyta Buda várának polgárait. A papok és a plébánosok az egyházi tilalmat szigorúan megtartották, de támadtak álpapok és hitszegők, akik a népnek nyilvánosan istentiszteletet tartottak és az egyházi szentségeket a nyilvánosan tilalom alá vetetteknek

kiszolgáltatták. Sőt a rosszat még elvetemültebben rosszal tetézve, összehívták a népet, és mécsest gyújtva hangos szóval kihirdették, hogy a pápa, Krisztus helytartója, Magyarország összes püspökei meg érsekei és szerzetesei együttesen ki vannak közösítve az egyházból. Ez akkor történt, amikor Budavárát egy bizonyos Petermannak nevezett bíró kormányozta, akit Venceszláv király tett meg bírónak, az elfogott bíró helyébe.

Ottót, Bajorország hercegét hogyan hozzák be Károly ellenében, hogyan koronázzák meg, fogják el és űzik ki

Eközben pedig Henrik fiai és némely más nemesek Ottót, Bajorország hercegét hozták be Magyarországra. Ez bejövén az országnak Venceszláv által elvitt koronáját visszakérte, és azt magával hozva az Úrnak ezerháromszázötödik esztendejében Székesfehérvár városába ment, hogy itt törvényesen királlyá koronázzák. Benedek veszprémi püspök és Antal barát, csanádi püspök fel is kente őt királlyá, és a mondott királyi koronával megkoronázta. Innen Budára indult, és egy ünnepnapon, királyi díszben, a szent koronával a fején nagy számú nép kíséretében lóháton végigvonult, hogy mindenkinek bizonyítsa, hogy ő a törvényes király. Nem sok idő múlva jónak látta, hogy Erdély földjét is meglátogassa Tamás-fia Beke kíséretében, de László vajda elfogta, és sok napon keresztül megbilincselve a várában tartotta. Ilyen szerencsétlen sorsra jutott, utána pedig kiűzték Magyarországról. Azt sem szabad elhallgatnunk, hogy amikor az említett Ottó herceg a szent koronát Magyarországra hozta, ellenségeitől való féltében esztergályos mesterséggel egy csobolyóba záratta. Amikor pedig emberei kíséretében az éjszaka csendjében lovagolt az országúton, amerre igen sok utas járt, a csobolyó a nyereg szíjairól – mert oda volt kötözve, mint valami boros kulacs – eloldódva leesett, és senki sem vette észre. Utóbb aztán, hajnal virradtával észrevették, hogy nincs meg az értékes kincs, és amilyen sebesen csak tudtak, megrémülve visszafelé vágtattak nagy sebesen. A koronát a sok járókelő között, az országút közepén, senkitől fel nem fedezve megtalálták. Talán az éjszakai első őrváltáskor veszett el, és annyi bizonyos, hogy másnap estefelé találták meg. Valóban csodálatos és el nem hallgatható rendkívüli eset! Mert mit értsek azon, hogy a korona elveszett – ha nem azt, hogy az a herceg nem viselhette élete végéig a koronát; elvesztette a fejéről a koronát és a velejáró tisztséget. Hát az mit jelent, hogy senki sem találta meg, csak azok, akik vitték – ha nem azt, hogy Magyarország nem veszítheti el angyal adta koronáját. Ennek megtörténte után, ugyanezen események idején, Wernher-fia László mintegy három év után kiszabadult Venceszláv király fogságából, és Csák-fia Jánossal, szűz szent Petronella napja után való csütörtökön, az éjszaka csendjében belopódzott Buda várába, azon a kapun, amely a zsidók zsinagógája mellett van, és egynéhány budai polgárt, ellenségeit és árulóit hirtelen megrohanta, és legyilkolta. Petermann pedig, a városbíró meztelenül futva is alig tudott elmenekülni. A polgárok közül kettőt, tudniillik Hermann Márkot és Márton mestert, akik a tizenkét esküdt polgár közül valók voltak, ló farkára kötve kegyetlenül végigvonszoltatta a város utcáin és terein, csontjaikat tűzzel megégettette, javaikat lefoglalta, és birtokába vette. Ezenfelül az említett hitszegő papokat, kezükre-lábukra bilincset rakva elküldte Tamás esztergomi érsekhez. Ezeket aztán az érsek börtönbe vetette, ott adták ki gyászos lelküket.

Ottó elűzése után Károlyt királlyá fogadják és megkoronázzák

Minthogy a gyermek Károly az ország támogatása nélkül időzött itt Magyarországon, Gentilis barát, a Hegybeli Szent Mártonról címzett bíboros áldozópap a minorita barátok rendjéből a pápa teljes felhatalmazásával Pannóniába jött az Úrnak ezerháromszáznyolcadik esztendejében. Egy évet békében töltött itt el, de az Úrnak ezerháromszázkilencedik esztendejében rettenetes határozatot hirdetett ki: az ország nemeseit átokkal sújtotta, a szegényeket és gazdagokat pedig egyetemesen a legszigorúbb egyházi tilalom alá vetette. Ezt azokkal a nemesekkel tette, akik a fentebb említett Károly királynak a királyi és királynéi jussokat nem akarták megadni, és még csak királynak sem nevezték. László erdélyi vajdát pedig külön kiközösítéssel sújtotta, mert jogtalanul magánál tartotta az ország koronáját, amelyet Ottó hercegtől elvett, foglyul ejtvén őt; továbbá, mert ez a László vajda a leányát Szerbia királyához, István szakadár fiához adta nőül. Amikor emiatt az említett nemesek a holtak testét a temetőkön kívül látták heverni, keserű lélekkel és megzavarodva, az Úrnak ezerháromszáztizedik esztendejében összegyűltek Pest környékén a Rákos mezején, a már többször említett Károlyt elfogadták királyuknak, és Fehérvárra sietve, Szent István király nyolcadán, csütörtöki napon örömmel és ünnepélyesen megkoronázták a László vajdától visszaadott szent koronával.

Közben történt események

Ugyanebben az évben IV. Kelemen pápa Szent János keresztesei által felbecsülhetetlen kincset gyűjtetett bölcsen össze a világ keresztény népei között a Szentföld megvívásáért indítandó általános hadjáratra; az említett kereszteseknek azt a különös kegyet adta, hogy azokat, akik pénzt adnak, minden bűnüktől tizenöt egész esztendeig felmenthessék. De utóbb ebből a nagy kincsből semmi eredményt nem láttunk ténylegesen.

Az Úrnak ezerháromszáztizenkettedik esztendejében, amikor Károly király a Sárosnak nevezett királyi várat – amelyet Máténak, ennek az igen hatalmas főembernek megbízásából Miklós-fia Demeter tartott a birtokában – saját haderejével ostrom alá vette, ez a Máté, Trencsényi Péter fia, ezerhétszáz lándzsás zsoldoskatonát és a maga minden erejét is a király ellen küldötte Demeter megsértésére, hogy a királyt a vár alól elkergesse túlerejével. Seregének vezéreivé pedig az említett Demetert és a Szépnek vagy Nagynak nevezett Abát tette meg. Amikor a király jövetelükről hallott, azt hitte, hogy nem tud nekik ellenállni, és a Szepességbe vonult vissza. A szepesiek pedig hűségesen adtak neki lovas és gyalogos katonákat, és segítségükkel a király nagy merészen megtámadta ellenségeit. Ezek pedig időközben a Kassának nevezett várost kezdték ostromolni Amadé nádor halála miatt, akit Kassán a kassai németek vagyis inkább szászok ártatlanul megöltek. Amikor a kémek jelentették a király jövetelét, ezek bátran ott hagyva a várost, a király serege elé vonultak. És mind a király, mind ők nagy sietve siettek a csatára alkalmasabb terep felé, és ezt a terepet ők foglalták el előbb. A király ezalatt a Hernád környékén egy völgyben seregével együtt előbb a gyónás szentségében részesült, és a feloldozást elnyervén magához vette az Úr

testének szentségét a fentebb említett keresztesektől; és minden tekintetben felkészültek a halálra. A békének legkeményebb ellenségei pedig harci fegyvereiket felöltve egy hegynek a csúcsáról az említett völgybe leszálltak a király ellen harcra készen, és a mondott hegynek az oldalán, Szent Vid és Modestus ünnepén, egy pénteki napon, igen kemény ütközetet vívtak, a tatárok ideje óta nem volt ilyen Magyarországon. Ebben az ütközetben a király kíséretéből a Porchnak nevezett István-fia Kakas, Bagyon-fia István, Tamás-fia László, Aladár-fia Jakab, Péter-fia Mihály, Györke fiai, Györke és Mihály, meg Péter beregi várnagy, mind előkelő nemes, elesett. Györke a király zászlójával esett el, mint zászlótartó. Amikor a zászló lehanyatlott, a király a keresztesek zászlója alatt harcolt. A másik oldalon pedig Miklós-fia Demeter és Aba, a sereg két vezére, és Amadé két fia, a halál nyilától megsebesítve elesett, nagyon is korán, és mások is, nagyon sokan halálosan megsebesítve ugyanott és más helyütt a halálnak lerótták adójukat. És jóllehet a király oldalán többen estek el, mégis a király nyerte el dicsőségesen a győzelmet. Hisszük és valljuk, hogy ezt az Isten tette.

Az Úrnak ezerháromszáztizenhetedik esztendejében Mária úrasszony, a király úr első házastársa, aki lengyel származású volt, és Kázmér herceg leánya, Szent Lucia ünnepe után a harmadik napon, Temesváron élete folyását boldogan bevégezte, és Székesfehérvárott Boldogságos Szűz Mária egyházában a föld kebelébe tették.

Az Úrnak ezerháromszáztizennyolcadik esztendejében a király úr feleségül vette Beatrix úrasszonyt, a római király leányát, a cseh király nővérét, a luxemburgi tartományból, de ő még ugyanezen esztendő leforgása alatt elszenderült az Úrban, és Váradon a székesegyházban temették el. Ugyanebben az évben a Boldogságos Szűz fehérvári egyházát, amelyet gyakran pusztított és károsított a tűzvész, a király elkezdte ólomlemezekkel befedni, és gyönyörű boltozattal díszíteni, s azonfelül még szilárd oszlopokkal is megerősíteni.

Az Úrnak ezerháromszázhuszadik esztendejében Károly király feleségül vette Lászlónak, a lengyelek királyának Erzsébet nevű leányát, és tőle az Úrnak ezerháromszázhuszonegyedik évében fia született, név szerint Károly, de ő gyermekként, még ugyanabban az évben meghalt, amelyikben született, és Fehérváron temették el.

Az Úrnak ezerháromszázhuszonnegyedik évében Visegrádon, Szent Remigius ünnepén, ugyanettől a királynétól született a királynak egy fia, név szerint László.

Az Úrnak ezerháromszázhuszonötödik esztendejében kezdte meg a király úr a minorita barátoknak a lippai egyházat építeni az új szent, Boldog Lajos toulouse-i püspök és hitvalló tiszteletére, aki atyjával egy test-vér volt, tudniillik Szicília királyának és Mária királynénak, István magyar király leányának, negyedik Béla unokájának elsőszülött fia, aki a minorita barátok fogadalmát tette le, és azok öltözékét vette fel. És a szentély alapját Szent Ferenc átvitelének az ünnepén rakták le.

Az Úrnak ezerháromszázhuszonhatodik esztendejében, március ötödikén ugyanezen királynak fia született, akit rokonának, ama szent hitvallónak a nevéről Lajosnak nevezett el örömében.

Az Úrnak ezerháromszázhuszonhetedik esztendejében, a Virágvasárnap előtti szerdán a Boldogságos Szűz székesfehérvári egyháza, bár a tűzvész ellen ólommal volt fedve – ahogy fentebb említettem –, mégis siralmasan leégett, és a lemezekké kalapált ólom a heves tűz miatt folyékonyan lecsurgott a tetőről, mint a viasz, kivéve egy harangtornyot, amely a

sekrestye fölött van. A szenteknek nagyszámú ereklyéi vannak benne, ott őrzik őket. Senki sem kételkedhet abban, hogy ez a torony az ő érdemeik miatt maradt meg. Mindamellett utóbb a király ismét ólommal fedette be ezt az egyházat.

Ugyanezen évben Szent András apostol napján született egy fia, Andrásnak nevezték el.

Az Úrnak ezerháromszázhuszonkilencedik esztendejében meghalt a fia, László, és Fehérvárott bízták a föld kebelére.

Felicián vadságáról

Ugyanezen időkben, amikor Magyarország az óhajtott béke nyugalmát élvezte, és sehonnan sem háborította az ellenség, a béke megbontója, a gyűlölség magvetője, az ördög egy öreg és már őszbe vegyült hajú vitéznek, név szerint Feliciánnak a Zách nemzetségből, azt a gondolatot ültette a szívébe, hogy urát, Károly királyt és úrnőjét, Erzsébet királynét meg két fiukat, Lajost és Andrást egy napon ölje meg kardjával. Ezt a Feliciánt Trencsényi Máté egykori nádor emelte fel, azonban ez végül is ott hagyván Mátét, a király mellé állott. A király őt királyi kegyébe fogadta, szabad bejárása volt hozzá, és a király ajtaja zár nélkül nyitva állt előtte. Amikor aztán a király a királynéval és említett fiaival az Úrnak ezerháromszázharmincadik esztendejében, április tizenhetedikén, a Húsvét nyolcada utáni szerdán Visegrád-Váraljai palotájában reggelizett, Felicián titokban besurranva odaállt a király asztala elé, és éles kardját kirántva a hüvelyéből, veszett kutya módjára egyetlen heves támadással könyörtelenül le akarta vágni a királyt, a királynét meg a fiaikat. De mivel az irgalmas Isten irgalma megakadályozta benne, nem tudta végrehajtani, amit akart. A király jobb kezén könnyű sebet ejtett ugyan, de fájdalom, a kegyelmes királyné jobb kezének négy ujját, amelyet könyörületes szívvel szokott a szegények, nyomorultak és elesett emberek felé nyújtani alamizsnálkodáskor, azon nyomban levágta. Ezekkel az ujjakkal varrt számtalan egyház számára különféle kelengyéket, és ezekkel küldött fáradhatatlanul az oltárokra és a papokra drága bíborból varrt díszruhákat meg kelyheket. Amikor az ott álló királyi gyermekeket is meg akarta ölni, a gyermekek nevelői, tudniillik Kenezicsi Gyula fia Miklós, meg János nádor-fia Miklós közbevetették magukat, és bár az említett gyermekek megmenekültek, az ő fejüket halálos csapás érte. Ekkor a Patak megyei Sándor-fia János, egy derék jellemű ifjú, aki a királynénak al-étekfogója volt akkor, rárohant Feliciánra, mint valami vérengző vadállatra, és szíjas tőrével vitézül a nyaka és a lapockája közé sújtva keresztüldöfte, és földre terítette. Utóbb innét is, onnét is berohantak a király bajvívó vitézei és rettenetes kardjukkal darabokra szabdalták a nyomorultat, olyanná tették kardjaikkal, mint valami szörnyszülöttet. A fejét Budára küldték, két kezét és két lábát pedig más-más városokba indították útnak. Végezetül egyetlen serdülő fiát és hűséges szolgáját, akik futásnak eredve sem tudták megmenteni életüket, ló farkára kötve megölték, holttestüket a kutyák rágták szét az utcákon csontjaikkal együtt! Bizony, méltó dolog is volt, hogy Feliciánt, aki sok keresztényt vadállat módjára megcsonkítva megfosztott tagjaitól, magát is Isten igazságos ítélete folytán megfosszák összes tagjaitól, és hogy az, aki fáradhatatlan kínzója volt a szegényeknek, az emberek közönséges halálából kirekesztve kutyához illő, hirtelen halállal haljon meg, mint valami kutya a kutyák sorsában részesüljön. Klára nevű

leányát is, ezt a gyönyörű szüzet kivonszolták a királyi udvarból, orrát meg ajkait csúful megcsonkították, úgyhogy a fogai kilátszottak, és mindkét kezének nyolc ujját levágták, úgyhogy csak a hüvelykujjai maradtak meg, majd sok város utcáin és terein végighurcolták lóháton, és kényszerítették a félhalott szerencsétlent, hogy e szavakat kiáltsa: „Így lakoljon, aki hűtlen a királyhoz!" Feliciánnak a másik, idősebb leányát, név szerint Szépát, aki egy Kopaj nevű nemesnek volt a hites felesége, Léva vára előtt, a vár várnagyának, a király familiárisának, Becsei Imrének parancsára lefejezték, és maga Kopaj is a fogság bilincsében fizette meg a halál adóját. Ennek a fiait pedig egy tengeri szigetre szállították, hogy sohase lássák viszont szülőföldjüket. Végül magának Feliciánnak a nemzetségéből sok nemest felkoncoltak. A boldogtalan Felicián tehát így esett a felségsértés vétkébe, az országot felbolygatta, saját magvát kiirtotta, nemzetségét hírhedtté tette, és elvesztette, kutyáknak lett eledele; e világból szabadulva megkötözték s eltemették a pokolba; szájára vette a világ, s lett a hűtlenek számára tanulság. Hogy ilyen rettenetes dolog valaha is megeshetett, alig hiheti az ember. Addig, amíg ez meg nem történt, Károly király kedvező szelekkel hajózott, és a tengernek tarajos vizeit kívánsága szerint szántotta. De a forgandó szerencse elfordította már tőle az arcát, búcsút mondva hátat fordított neki, mert mindenfelől háborúk támadtak, serege vereséget szenvedett. Lábának-kezének fájdalma is szerfölött gyötörni kezdte.

A király hadáról Bazaráb, az oláhok vajdája ellen

Mert ugyanabban az évben, amelyben a méltatlan emlékezetű Felicián elpusztult, tudniillik az Úrnak ezerháromszázharmincadik esztendejében a király nagy hadsereget gyűjtött össze, de mégsem az egész haderejét, mivel különböző hadi vállalatokra igen sok harcost küldött országának határvidékeire az ország ellenségei ellen; ő maga szeptember havában Szörényen át Bazarábnak, az oláhok vajdájának a földjére kelt át – ez a föld olyan nép számára, mely hozzá nem szokott, lakhatatlan –, Tamás erdélyi vajdának és Miklós-fia Dénesnek, Ivánka unokájának ösztönzésére, hogy Bazarábot erről a földről elkergesse, vagy pedig földjét az ösztönzők egyikének adja át birtoklásra, bár ez a fejedelem mindig hűségesen megfizette a királyi felségnek azt az adót, amelyre kötelezve volt. Mikor pedig a király Szörényt és ennek a várát elfoglalta, mindent az említett Dénesnek adott át a báni méltósággal együtt. Mikor ez megtörtént, Bazaráb ezt üzente a királynak tisztes követek útján: „Mivel te, uram királyom, fáradoztál a sereg összegyűjtésével, fáradságod kárát hétezer ezüst márkával fogom megtéríteni. Békésen átadom neked tartozékaival együtt magát Szörényt is, amelyet erőszakkal kaparintottál kezedbe. Ezenfelül az adót, amellyel tartozom a koronádnak, híven megfizettetem neked minden évben. Fiaim közül is egyet udvarodba fogok küldeni, saját pénzemen és költségemen, hogy neked szolgáljon: de fordulj vissza békében, és személyedet óvd meg a veszélyektől, mert ha tovább jössz, nem kerülheted el a veszélyeket." Ennek hallatára a király fönnhéjázó elmével e szavakban tört ki, mondván a követeknek: „Így mondjátok meg Bazarábnak! Ő az én juhaim pásztora, rejtekéből a szakállánál fogva húzom elő!" Ekkor egy hűséges báró, név szerint Dancs, Zólyom és Liptó ispánja, így szólt a királynak: „Uram, nagy alázattal és a te tisztességedet gyarapítván beszél hozzád Bazaráb, viszonozd ezt leveledben a királyi jóság jóindulatával és a kegyelem teljes szeretetével." De a király csak elismételte fentebb mondott nagyon durva és fenyegető szavait. A józan tanácsot félretéve, máris tovább indult harcra készen. De

mivel a neki és embereinek ismeretlen földön, a havasok és erdős hegyek között nem tudott élelmet szerezni, egyszerre szenvedni kezdtek az éhségtől a király, a katonák, de még a lovak is. Emiatt fegyverszünetet kötöttek Bazarábbal; és az hitét adta, hogy engedelmeskedik a királynak, továbbá, hogy biztonságos visszatérést enged a királynak és embereinek, meg hogy megmutatja a helyes utat; a király gondtalanul visszaindult, bízván a hitszegő szakadár hitében. Olyan útra érkezett egész seregével, amely körbe futott, mindkét oldalán meredek partok zárták körül, és elöl, ahonnét kezdve a szóban forgó út már szélesebb lett, az oláhok több helyen erős torlaszokkal rekesztették el. A király és az övéi pedig még csak nem is gondoltak semmi ilyesmire. A partokon fönt az oláhok megszámlálhatatlan sokasága futkosott, dárdákat dobáltak a király seregére, amely a mélyutak fenekén volt; nem is lehet ezt útnak nevezni, hanem valami szűk hajónak. A zsúfoltságban mindenfelé hullottak a legderekabb lovak a vitézekkel együtt, hiszen a meredek fal miatt egyik oldalon sem tudtak az út partjaira felkapaszkodni az oláhok ellenében, és továbbhaladni sem tudtak, a menekülésre sem volt módjuk az elébük rakott torlaszok miatt; teljességgel olyanok voltak, mint a varsában vagy hálóban megfogott halak: hullottak az ifjak és öregek, főemberek és hatalmasok válogatás nélkül. Ez a szerencsétlen állapot péntektől hétfőig tartott; ezekben a napokban a válogatott vitézek is úgy ütődtek ide-oda, mint ahogyan a bölcsőben ringatják és rázzák a csecsemőket, vagy mint a nádszálak, amelyeket a szél ingat. Igen nagy volt itt a pusztulás és a katonáknak, főembereknek és nemeseknek megszámlálhatatlan sokasága esett el Szent Márton vigiliáján, pénteken és az utána következő hétfőn. Ezeknek nyomorúságos sorsát Temesvár várában, melyet állítólag ugyanez a király alapított, az ifjú és idős úrasszonyok szolgálóikkal együtt megsiratták, és azon a napon és abban az órában megzavarodott a boldog Pannónia. Ó, a fájdalom kínálgatta őket keserű poharával, és még az emlékük is siratni való. Mert elesett itt három prépost, tudniillik: András mester, a fehérvári egyház prépostja, e nagyon tiszteletre méltó férfiú, aki egyben a királyi felség alkancellárja volt és a király pecsétjével együtt pusztult el; továbbá Mihály pozsegai prépost és Miklós gyulafehérvári prépost. Aztán András sárosi plébános és Péter testvér, a prédikátorok rendjéből, ez a tisztes férfiú: valamennyien kiürítették a rettenetes halál poharát, agyvelejükbe irgalmatlanul faékeket vertek. Néhány más papot is megöltek, a király káplánjait. Végül a kunoknak is felbecsülhetetlen és igen nagy sokasága hullott el. Valamennyiüknek, mind az egyházi férfiaknak, mind a világi nemeseknek holtteste a küzdelem helyén várja az általános feltámadás idejét. És kedveseik semmi módon nem tudták visszaszerezni szeretteiket az ellenségtől, rohamaik miatt. Az oláhok sok foglyot hajtottak el, sebesülteket is, sértetleneket is, és a szétmorzsoltakról leszedték a sok fegyvert és drága ruhákat, elszedték a pénzt, aranyat, ezüstöt, drága edényeket és öveket, meg sok erszényt garasokkal-forintokkal, sok lovat nyereggel és zablával; mindezt elvitték és átadták Bazaráb vajdának. A király pedig elcserélte címeres fegyverzetét Dénes-fia Dezsővel, ezt pedig – mivel azt hitték róla, hogy ő a király – kegyetlenül legyilkolták. A király kevesedmagával tudott megmenekülni néhány hű emberének védelme alatt. Ezek úgy állottak körülötte, mint valami kőfal: Dancs mester a fiával, Lászlóval és a király kíséretében való más vitézekkel, továbbá Márton mester, Berend fia; ezek a zápor zuhogásaként zúduló kardcsapásokat és nyíllövéseket felfogták, hogy a király életét megmentsék a halál rohamától. A hadsereg körül hullottak az oláh ebek, mint a legyek, elvesztették a kenet kegyelmét, mivel keresztény népet és Krisztus felkent papjait öldösték irgalmatlanul. Ezeknek a magyarok által leölt oláhoknak a számát csak a

pokolnak pontos számadója tudná összeszámlálni. A király pedig ilyen szerencsével eljutott Temesvárra, és azután haladéktalanul Visegrádra ment.

Mivel a magyarok mindenütt kemény és vitézi ütközeteket vívtak, azért történt meg ez velük, hogy a sok győzelem miatt ne bízzák el magukat, vagy hogy talán előbbi elbizakodottságuk miatt megfenyítve tanulják meg az alázatosságot, és hirdessék, hogy az isteni szeretet kegyelmét csak az atyai fenyítés korbácsa által lehet gazdagon kiérdemelni, mert az Atyaisten azokat fenyíti, akiket szeret.

Az Úr ezerháromszázharminckettedik esztendejében, Szent István király ünnepén fia született a királynak; Istvánnak nevezték el.

Az Úr ezerháromszázharmincharmadik esztendejében elindult a király Visegrádról hatéves András fiával együtt július havában, és derék vitézi kísérettel Zágrábon keresztül a tengeren túlra indult azzal a céllal, hogy fiát a pápa úrnak, tudniillik XXII. Jánosnak akaratából, és a legdicsőségesebb Róbertnak, Szicília királyának sürgetésére és kérésére Szicília királyává koronázza. A király kíséretében volt Csanád esztergomi érsek, András váradi püspök, Longobard Jakab orvos, csanádi püspök és a fent említett Dancs mester, meg igen sok nemes az országból. A király visszatért március havában épségben, és azok is mindnyájan jó egészségben, akik elkísérték. Fiát azonban ott hagyta, de nem megkoronázva – ahogy szerette volna –, hanem nagybátyjának, Róbert királynak gyámsága és védelme alatt. Ez a Róbert Szicília királya volt, nagy tudományú és szent életű férfiú, aki elaggott korára való tekintettel le akart mondani a világról és a királyi méltóságról, hogy ájtatos elmélkedésnek élhessen; azt akarta, hogy az említett fiú kövesse őt a királyi méltóságban. De időközben alaposabban megfontolván a dolgot, nem akart még életében leköszönni a királyi méltóságról: ám halála után nyerje el az ország koronáját a jog szerint őt követő fiú. Róbert király örököse ugyanis igen korán engedett a halál követelésének.

Az Úr ezerháromszázharmincötödik évében, Szent Márton ünnepe körül János cseh király és fia, Károly, meg a lengyelek királya Magyarországra, Visegrád várába jött Károly királyhoz, hogy ott örök békeegyezséget kössenek. Ez meg is történt. A cseh király ebédjére Magyarország királyának bőkezűségéből mindennap kétezerötszáz kenyeret adtak, és a királyi étkekből is bőségesen; a lovaknak pedig egy-egy napra huszonöt mérő abrakot. A lengyel király ebédjére pedig ezerötszáz kenyeret és élelmiszert bőségesen; borból száznyolcvan hordót mértek ki. Magyarország királya különböző drága ékszerekkel is megajándékozta a csehek királyát, úgysmint ötven ezüstkorsóval, két tegezzel, két övvel, egy csodálatos sakktáblával, két felbecsülhetetlen értékű nyereggel, egy szíjas tőrrel, amely kétszáz ezüst márkát ért, meg egy csodálatos munkával kidolgozott gyöngykagylóval. Mivel Lengyelország királya adófizetője volt a cseh királynak, s mivel Károly, Magyarország királya feleségül bírta a lengyel király nővérét; Magyarország királya, Károly ötszáz márka legfinomabb aranyat adott neki, hogy megváltsa őt a cseh királynak fizetendő adózástól. Elhatározták itt azt is, hogy ha e királyok közül bármelyiket, vagy országukat valami ellenség támadná meg, a többiek kötelesek segítségére és támogatására sietni. És ezt egymás között nagy eskükötéssel is megerősítették.

Közben történt események

Az Úr ezerháromszázharmincnyolcadik évében, Péter és Pál apostolok ünnepe táján, Lothka úr, a rutének fejedelme, vitézeinek válogatott népével Visegrádra jött Károlyhoz, Magyarország királyához és teljes baráti hűséget fogadott neki.

Közben történt események

Az Úr ezerháromszázharminckilencedik évében, Kázmér, Lengyelország királya július havában Visegrádra jött Károlyhoz, Magyarország királyához, országa püspökeinek és báróinak kíséretében, és ezeknek egyetértésével és akaratából Lengyelországot szabad elhatározással Lajos úrra, Károly királynak és nővérének a fiára hagyta, mivel neki nem volt fia. Erről kétséget nem hagyó oklevelet is készítettek.

Közben történt események

Az Úr ezerháromszáznegyvenedik évében, három egymás után következő évben, azaz negyvenegyben és negyvenkettőben is mérhetetlen tömegű sáska jött be a Szerémségen keresztül Magyarország minden vidékére. Csapatosan vonultak repdesve és a földön mászva, és hatalmukba kerítettek mindent, ami zöld: fákat, vetéseket és legelőket, kivéve a szőlő leveleit. A három év elteltével szétoszoltak és a környező országokba, Lengyelországba, Csehországba és Ausztriába vonultak, egészen Itáliáig és Franciaországig, és aztán elpusztultak.

Károly király haláláról

Jaj, hogy e világ dísze és dicsősége az idők kezdetétől fogva nem marad meg ugyanabban az állapotban, hanem állandóan változik, forgandó, mulandó, és a megsemmisülés felé tart, tova haladva, miként az elfutó patakvíz. Mert széthullik, és földdé válik minden, arni csak van e kerek világon a föld mélyétől kezdve az ég boltozatáig. És mivel a kegyetlen halál semmit sem kímél, nem a béke ösvényén jár és semminek sem irgalmaz: elhullik az emberi élet a tőle való félelemben; még virulni látszik, mint a virág, majd egyszerre elszárad. Ó, Halál! Te, aki a sárból gyúrt ősatyánk vétke miatt, azáltal hogy ők az ördögi csalárdság megfontolt gonoszságának ösztönzésére beléharaptak a kárhozatos almába, behoztad a bűn mérgét a világba, elárasztván a kígyó mérgével, te rettenthetetlen, te félelem nélküli és tiszteletet nem ismerő, te, vétek csalárdságával töltekezett, ennek az ősatyának a fiait is elragadtad, és felfaltad, és így kerestél magadnak utat a világba mindjárt a kezdetek kezdetén: csoda-e, hogy telhetetlen falánkságoddal és rabló útonállásoddal nem telsz el, és tovább nyeldekled a holtak testeit? És miért örülsz, örvendezel a holtak undok tetemének, miért nem az élőknek? Mert nem lakodalmas házba és a vigasság ünnepére, hanem inkább a gyász helyére sietsz te, amúgy vaktában sietve; nem félsz belépni sem a szegények kunyhójába,

sem a királyok udvarába vagy palotájába – minden bejelentés nélkül; nem rettensz vissza tőle, hogy az igaz szeretetben házassági kötelékkel kölcsönösen egymáshoz kötött házastársakat az elválás bilincsbüntetésébe verjed, s hogy fiút az apától, apát a fiától elválassz. Nemde megmutattad, milyen keserű, milyen kemény, kegyetlen s könyörtelen vagy, amikor az Úrnak ezerháromszáznegyvenkettedik évében, az apostolok szétoszlása után következő napon, július 16-án nem riadtál vissza attól, hogy rókaravaszságú fortélyoddal titokban és láthatatlanul be ne lopózz a mérhetetlen magasságú legerősebb várba, megvíhatatlan falai közé, melyeken sem erő, sem e világ hatalma nem tudott semmi módon úrrá lenni; és nem féltél ellenséges fegyverekkel a leghatalmasabb uralkodónak, Károly úrnak, Isten kegyelméből Magyarország királyának életére törni, akinek erejét a Magasságbéli rendelkezés folytán rettegve rettegte Dalmácia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Galícia, Lodoméria, Kunország, Bulgária és az egész Magyarország, meg Salerno és a Szent-Angyal-Hegy, meg más országok is, úgysmint Lengyel- és Csehország, meg Ausztria és más környező országok; te azonban negyvenkét évig és nem tovább hagytad őt az Élet szolgálatában uralkodni, és a te megszokott csalárdságoddal, a mi boldog emlékezetű, kegyes, híres-neves és hatalmas királyunkat, országa népeinek szeme láttára és nyíltan – nem kincseitől és drága ruháitól, vésett köveitől, és drága, tündöklő, aranyba és ezüstbe ékesen befoglalt gyöngyeitől, hanem az életadó lélektől fosztottad meg, s vitted el őt közülünk kegyetlenül; fényes érdemeit semmivé, árnyékká tetted, őt magát földdé, hogy elföldeljük. Országának népei még legutóbb is látták, milyen kegyes és magasztos, mint Libanon cédrusa – és íme, elmenvén és keresvén őt országának népei, már nem is élt! Ennek okából, a te nagy és elvetemült tetted miatt a katolikus hit valóban igaz és szeretett követőinek, s a hit ösvényeihez ragaszkodóknak az a kegyes kötelessége, hogy Károly király urat megsirassák, és – fájdalom – siralmasan meggyászolják. Micsoda siralomban, micsoda siránkozásban vannak itt a főpapok, főnemesek, bárók és nemesek, hajadonok és úrasszonyok, minden rendű és rangú emberek, de különösen Erzsébet úrasszony, a felséges királynő és kedves hitvestárs, meg Lajos, mostani királyunk, és István herceg, a megholt fiai! Micsoda sírás, jajgatás és jajongás tört ki halálának napján! Ó, ha valaki látta volna – és gondolatban előre is látni lehetett volna –, hogy a felséges királyné úrasszony orcája, ami maga volt a kimondhatatlan öröm és vidámság, a keserű könnyektől mily szörnyen elváltozott, hogyan áztatta arcát a király halála óta szeméből szüntelenül, vízesés módjára földre hulló könnypatak. Hangos orgonahangja és búgása országa népeinek sírásával együtt az égboltozat csúcsáig felhatolt, még az eget is mintegy részvétre bírta, sőt a Nap is – úgy látszott – gyönyörű színű sugarait igen-nagyon homályba vonja. A következő napon aztán az említett királyné úrasszony rendelkezésére összegyülekeztek az érsekek, püspökök, prelátusok, bárók, papok, barátok és az egész papság, és könnyező menetben elindulván a mondott várhoz érkeztek. Ragyogó sokaságuk – mint mondottuk – könnyek közt kesergett, majd a király drága fejét királyi méltóságához illően arany koronával ékesítették, felséges testét skarlát köntösbe öltöztették, lábára drágakövekkel kirakott csizmát húztak, s rá méltóságát megillető arany sarkantyút illesztettek, majd a mondott bevehetetlen várból nagy siránkozás kíséretében levitték Visegrád városába, a Boldogságos Szűznek ott épült plébániatemplomába. Elsiratta őt a város egész népe nagy-nagy siratással. Az isteni oktatás és az ünnepélyes mise végeztével a testet egy bárkán lefelé szállították a Duna vizén a híres-neves Buda városába. A főpapok, bárók és nemesek tömege előtt ott haladt a hadi lobogó, sírva, a híres-neves erős karú Tóth Lőrinc vitéz, aki a király úr életében reá háruló tisztsége miatt a királyi lobogót vinni szokta, ahogy illik. Itt,

a híres-neves már említett város minden polgára, minden pap, barát és szerzetes férfiú, és a város minden lakosa gyászolva, könnyező szemmel, és gyászruhába öltözve körmenetben vonult a király holtteste elé, egészen a Dunáig. És amikor már bevitték a mondott városba, a király teste fölött szüntelenül zsoltárokat énekeltek, és egyéb ájtatosságokat végeztek, ahogy ez szokás a megholtakért, és egész éjszaka nem szűntek meg könyörgéseket mondani énekelve a felséges Teremtőnek. A király halálát követő harmadik napon aztán, még ugyanebben a városban, az alatt az idő alatt, míg az előírt módon a vallási ájtatosságokat, vagyis a megkezdett szertartásokat és az ünnepélyes miséket végezték, az egyház ajtaja előtt állt Károly király úr három díszlova bíbor takaróval ékesítve, s rajtuk a király úr fegyverzetébe öltözött derék vitézek. Az első lovon ülő vitéz a királyi méltósághoz illő lovagi tornafegyverzetbe volt öltözve, a másik meg dárdaökleléshez volt felszerelve, a harmadik – legpompásabb – lovon ülő pedig a királyi méltóságot megillető harci fegyverzetben, a hadba vonulásra felvértezetten. A három lovon ülő három vitéz sisakján a hadi jelvény egy struccmadárforma volt, arany koronával ékesítve; ilyen jelvényt szokott viselni a király úr, míg élt. Minden lószerszám, kengyel, zabla, kantár meg más idetartozó dolog aranyozott ezüstből volt a királyi méltósághoz illően, és a bőrhevederek és gyeplők és más efféle dolgok a szügyelőkkel és farmatringokkal együtt selyemanyaggal voltak bevonva. A három lovat és a vitézeket gyönyörű hímzésű bíbor, sok gyöngy és drágakő borította, és testestől-lelkestől a király úrhoz voltak hasonlatosak ezeken a lovakon, úgyhogy amikor a mindenféle rendbéli emberek arra mentükben megpillantották őket, és meglátták az említett királyi jelvényeket, sírásban törtek ki, és hangos üvöltésükkel az eget ostromolták, mivel a király úr az említett jelvények és lovak birtokában mindaddig szerencsésen kormányozta a magyar birodalmat. A szent oktatás és az ünnepélyes misék befejezése után, nem egynémely más, régen elhalt királyok módjára, akiket más írásos művek tiszteletre méltó tekintélye boldog emlékezetűeknek mond, azaz nem letakart arccal, és néhány napig titokban őrzött testtel – mert egyes esetekben egynémely király halálakor állítólag ez a helytelen szokás kapott lábra –, hanem nyíltan, mindenki jelenlétében és nyilvánosan, mindenki szeme láttára szállították a mondott testet Fehérvárra, hogy ott eltemessék. Az ő testének szállítása közben, bármely faluteleplüléshez érkezett is a holttest, mindenki, a férfiak és az asszonyok is könnyek közt és sírva gyászolták, s keserűségükben hangos jajgatásukkal az eget verdesve kiáltoztak. És amikor Fehérvárhoz érkezett a mondott felséges test a fentebb említett módon, a város prelátusai, papjai, egyházi emberei és a többi nemesek és polgárok sietve eléje vonultak a városon kívül, és keserű szívvel megszemlélvén az éltető lélektől megfosztott testet, ennek láttán mondhatatlan sírásban törtek ki, és bevitték a városba. Ezek a papok és egyháziak egész éjszaka himnuszokat és zsoltárokat énekelve Istennek, virrasztással töltötték a hosszú-hosszú éjszakát. És amikor felvirradt a nappal, és megkezdődtek az ájtatosságok és az ünnepélyes misék, Károly király már említett három lova a már említett módon díszes szügyelőkkel és bíbor takaróval ékesítve ott állt a monostor ajtaja előtt, mint már mondottuk, s hátukon az említett derék vitézek a király úr fegyverzetébe öltözötten várakoztak, míg a megkezdett szent szertartásokat és az ünnepélyes miséket azon a napon az előírt módon végezték. És amikor végre az ájtatosságokat méltóképpen elvégezték, s az aznapon tartandó szertartásokat befejezték, a főmonostorban, ott ahol szentséges István királynak, és fiának, Imre hercegnek különféle erényekkel és csodatételekkel fényeskedő teste boldogan nyugszik az Úrban, s könyörületes szívvel a legnagyobb jótéteményekben részesíti a bizalommal hozzá könyörgőket – ott, a nagy oltár mellett temették el a király testét az őt megillető

királyi ruhában az említett és felsorolt urak és egyházi ruhába öltözött érsekek, püspökök, prelátusok és apátok közreműködésével. Egy szívvel-lélekkel siratta őt mindenki, gazdag és szegény egyaránt, úgyhogy a márványkövek a sűrű könnyhullatástól teljesen átnedvesedtek. A nagy jajgatással siránkozó körülállók valamennyien berekedtek, s szemük a sok-sok könnytől csaknem elvesztette természetes látóképességét. Ekkor a Krisztusban tisztelendő atya, Csanád esztergomi érsek úr a körülállóknak a király úr halála miatt aggódó lelkét és jámbor szívét üdvös és kegyes beszédével illendőképpen megenyhítette. Ami ennek a siránkozásnak és elmondhatatlan szomorúságnak a megnyilvánulását illeti – úgy hiszem, hogy azok, akik még nem láttak királyt temetni, a fájdalom keserűségéről és a könnyek hullatásáról, mivelhogy nem vettek részt benne, tájékozatlanok lesznek és maradnak is. De hát minden húsba és bőrbe öltözött teremtmény, mint előbb már érintettük, a sárból alkotott ősszülő bűnbeesése miatt, halandó lett; vétkével minden utódára rászabta a halál törvényét, egyetemlegesen és megváltoztathatatlanul, annyira, hogy a Magasságbeli saját fiának sem kegyelmezett, noha isteni természettel volt felruházva, hanem odaadta őt is mindnyájunkért. Ezért tehát senki sem háboroghat, és senki sem szállhat szembe a Teremtővel a halál elkerülhetetlen és megváltoztathatatlan ténye miatt, mivel az Úr ellenében sem bölcsesség, sem tudás, sem bátorság, sem megfontoltság meg nem állhat; inkább béketűréssel kell elviselnünk a halál súlyos csapását, mivel csak azt vette vissza az Úr, amit adott, s ami azon a napon úgyis feltámad Őbenne. Akkor az említett főmonostor a többi egyházakkal egyetemben megszámlálhatatlan értékű királyi ajándékban és óriási mennyiségű fogadalmi adományban részesült. Végezetül a három díszparipa a fegyverekkel és takarókkal és minden díszes felszereléssel együtt, meg egy ringó kocsival vagyis királyi hintóval – amelyen rajta volt az aranyozott és gyöngyökkel díszített királyi címer, fölül egy struccmadárféle, hasonlóképp aranyozott ezüstből készült hét gömb alakú gombbal –, meg az említett számlálhatatlan mennyiségű pénzzel együtt az említett monostornak jutott és adatott ajándékként, és adományul az elsiratás és a mondhatatlan keserűségű meggyászolás emlékezetére, hogy a mondott király úr emlékezetét felidézzék az utókorban. A temetés napján ugyanott történt, és átengedett adományozás és felajánlás igen nagy mennyiségét jelen írásunkban nem tüntetjük fel részletesen, hogy hosszadalmas felsorolásuk ne untassa az írók tollát és az olvasókat. Ezután pedig Lengyelország híres-neves királya, Kázmér, a király rokona, meg Morvaország őrgrófja Visegrádra jöttek, és gyászba borult lélekkel fényesen megrendezték a hatalmas király halotti torát. Végül harminc nap elteltével, a Szent Szűz mennybemenetelét megelőző szerdai napon, hogy Károly király halálának harmincad-gyásznapját ünnepélyes misével a felséges Úristennek, mindenek teremtőjének a tiszteletére – mint föntebb mondva volt – megüljék, a főpapok és püspökök igen sok báróval együtt Fehérvárra mentek, ahol Károly király úr teste az Úrban elnyugodva ünnepélyesen el volt temetve; és ott Fehérvárott, meg Visegrád városában a királyné úrasszony kedves fiával, az akkor királlyá koronázott Lajossal, meg a többi főpappal, püspökkel, pappal és báróval meg sok-sok keresztény hívővel együtt a legnagyobb áhítattal megtartották a gyászünnepséget. És az országnak minden népe országszerte ugyanolyan ünnepélyes áhítattal és ünnepélyes misékkel ülte meg és teljesítette a halotti ájtatosságot. Kérjük tehát egy szívvel-lélekkel a mindenható Istennek kegyelmét Károly király úr számára, hogy lelke fölött kegyelmesen ítéljen, és bocsásson meg neki, és lelkét az összes szentek és hitvallók gyülekezetébe, István és László királyok társaságába kegyeskedjék helyezni, hogy amiként a jelen világban királyi dicsőségben élt, a túlvilágon is együtt örvendezhessen az angyalokkal.

Mértékes versek Károly király haláláról

Te legfőbb király, Krisztus, aki az emberi életnek végcélja vagy,
Légy tehát kegyelmes te egymagad, hozzánk, mindnyájunkhoz,
Szüntesd meg vétkünket, töröld el bűnünket,
És Károly királyét is, aki ezekben a hónapokban távozott el:
Augusztus elseje előtt, amikor a Nap a Rák csillagképében van,
Amaz ünnepen, amely az Apostolok Szétoszlását követi, az első
Napon töltötte be a lelke amaz évszámot,
Amelyet mindenki valóban megfizet: a király, a herceg és a paraszt.
A holttestet rövid ideig tartják, mondom,
Nem hosszabb ideig, mint három napig.
Így pénteki napon az urat eltemetik az árnyak közé.
Kegyelmébe fogadott bennünket az Isten: Lajos kapta a királyságot,
Az ezerháromszázadik nevezetes év
Betelvén végzi itt a negyvenkettőt.
A királyok felséges királya is tudja, hogy ő a menedékünk.

Károly király fiának, Lajos királynak megkoronázásáról, sok hadjáratáról, életéről és haláláról

A dicsőséges uralkodónak, Károly király úrnak a halála és eltemetése után, a rákövetkező legközelebbi vasárnapi napon, nagy ünnepélyességgel és Szent István királynak dicsőséges koronájával megkoronázták a fiát, Lajos herceget, Székesfehérvár városában, a főurak, főnemesek, bárók, lovagok és Magyarország nemesei közösségének egybehangzó akarata és pártfogása mellett, anyjának, Magyarország királynőjének, Erzsébet úrnőnek, továbbá Tamás erdélyi vajdának és Villermus Domonkos nádornak a jelenlétében. És miután a többi, már említett bárók és az ország nemesei összegyűltek, a koronázást Csanád esztergomi érsek úr végezte Miklós egri, László pécsi, Péter szerémi, Vid barát nyitrai és Lőrinc boszniai püspök urak segédletével. És így atyja után ő következett a természetjog folytán őt megillető királyi trónuson. És bár ifjúsága virágában kezdett el uralkodni, a derék jellemű ifjú az érettséget többre tartva az ifjúságnál, növekedvén elsajátította a bölcs gondolkodást, és egyre gyarapodott az erényekben. Emlékezetébe idézte, hányan hangoztatták derék férfiak, hogy a hazáért a vérüket is kiontják, s nem is haboztak kiontani, hogy haláluk után az utókor szemében dicsőséget nyerjenek. Ezen gondolkozni kezdett, és lelkében azt vizsgálgatta, hogy Isten segítségében bízva, hogyan és mi módon állíthatná helyre és szerezhetné vissza országa jogait, amelyeket a határ menti szomszédok és fejedelmek kisajátítottak maguknak,

és amelyeket a lázadók és hitszegők a szent korona sérelmére vakmerő bátorsággal az ország fennhatósága alól kivonva bitoroltak.

A király első hadjárata az erdélyi szászok ellen

Eközben történt, hogy az országban az erdélyi részeken egyik-másik szász nemzet lázongani kezdett, és megtagadta a szokásos adó és királyi jövedelmek fizetését. A király tehát nagy sereget mozgósítva, báróival, lovagjaival, nemeseivel és országa népeivel személyesen indult oda, hogy megtörje vakmerőségüket, és miután megfékezte és az engedelmesség útjára visszavezette őket, dicsőségesen és diadallal tért vissza.

Sándor havasalföldi vajda engedelmeskedéséről

Amikor pedig a király az említett vidéken tartózkodott, egy fejedelem vagyis hatalmas báró, a fennhatósága alá tartozó Sándor havasalföldi vajda, aki a fenti Károly királynak, atyjának idejében a hűség útjáról letérve fellázadt, és hosszú ideig kitartott lázadása mellett, Lajos király kegyességének és hatalmának hírét hallván, önmagától és személyesen eljött e vidék határára, és a királyi felség lábaihoz földre borulva megtért, és visszajött az engedelmességre és a köteles hűségre. Ünnepélyes ajándékokat és ékszereket ajándékozva elismerte a király és a szent korona fennhatóságát, és így örömmel és vidáman visszatért otthonába, és attól az időtől fogva megmaradt hűségében.

Erzsébet királyné zarándokútjáról

András király Apuliában még mindig nem gyakorolta a királyi hatalmat. Ennélfogva Erzsébet úrasszony, Magyarország királynője és az említett királyok anyja, mivelhogy Károly király halála után fogadalmat tett a szent apostolok ereklyéinek meglátogatására, és Péter és Pál szentegyháza küszöbének megtisztelésére: fogadalmát nem vonta vissza, és nem riasztotta vissza tőle sem női mivolta, sem az utazás hosszú fáradalma, és nem keltett benne félelmet a tengeri út sokféle veszedelme, hanem férfias lelkülettől sarkallva, és az isteni oltalomban bizakodva és égi vágytól lobogva, a Szentháromság ünnepén, az Úrnak ezerháromszáznegyvenharmadik évében Visegrádról útnak indult Itália felé. Díszes háznéppel, és az úrasszonyok, nemes leányok, bárók, lovagok és kísérők sokaságával, sok és nagy pompával indult el, és vonult tova, királyi felségéhez illően. A kiadásokra huszonhétezer márka tiszta ezüstöt és tizenhétezer márka legfinomabb aranyat vitt magával. Fia, Lajos úr, Magyarország királya pedig még utánaküldött négyezer márka válogatott aranyat. Mintegy fél mérő forintos is volt vele, meg sok-sok apró dénár az országból kivezető kapuig. A királynőnek a velenceiek is nagyon tisztes és hasznos szolgálatot tettek, mert két gályával álltak szolgálatára saját költségükön, a mondott úrasszonynak a tengeren való átkeltekor, nagy figyelmesen. Átkelvén a tengeren, nagy békességgel megérkezett Apuliába. Itt eléje ment a fia, András király, hitvesével, Johanna királynő úrasszonnyal, és Erzsébet királynő

úrasszonyt nagy ünnepélyességgel és pompával fogadták, úgy kísérték Nápolyba mindenki örvendezése mellett, szent Jakab apostol vigiliáján. Amikor tehát Magyarország királynője már ott volt Nápolyban, tanácsot tartván, Miklós nádorispánt, Pál királyi udvarbírót, Veres Tamást, Vid barátot, a nyitrai püspököt, Péter-fia Tamást meg a beneventói érseket és igen sok más nemest ünnepélyes követségben az apostoli székhez küldte azzal a kéréssel, hogy a pápa úr adja áldását, és koronáztassa meg a királyi koronával András királyt. Eközben Erzsébet királynő úrasszony az istennek és a szenteknek tett fogadalmát teljesíteni akarván, a szent kereszt feltalálásának ünnepén elindult Nápolyból egész háza népe, meg a nápolyi érsek és Apulia sok nemese kíséretében, és Róma felé vonult, hogy meglátogassa szent Péter és Pál apostolok küszöbét. A városokon és várakon teljes nyugalomban és békével vonult át, és senki nem merészkedett erőszakosságra, sem jogtalanságra az övéi ellen. Amikor pedig ama föld lakói meghallották, hogy Erzsébet királyné, mint a fényességes csillag, ragyog erényeivel, tisztes erkölcsével és szüntelen jámborságával, s hogy az övéi teljes tisztességben vonulnak arra, kifutottak az utcákra és terekre, hogy láthassák, és alaposabban megnézhessék. És amikor csodálattal és örvendezve látták, egy szívvel-lélekkel dicsérték az Istent, hogy ilyen nemes úrasszony és ilyen fényességes királynő, elhagyván országát és otthonát, a világ végéről eljött, akárcsak Sába királynője, hogy kérje és kiérdemelje a Megváltó kegyelmét. Mikor pedig néhány nap múlva szerencsésen megérkezett Rómába, az egész város megmozdult megérkezésének hírére, és a Tiberis egyik partján ama híres Colonnák, a másik parton meg az Ursinik fogadták a királynét a legnagyobb tisztelettel. A többi nép pedig, a polgárok apraja-nagyja, az asszonyok és a leányok arra futottak, amerre a királyné elvonult, és hangos szóval kiáltozták: „Éljen Magyarország királynéja!" És visszhangzott a föld a kiáltozásuktól. És úgy látszott, hogy az egyébként szokatlan esemény következtében az egész néptömeget valami lelki ujjongás tölti el az ő látása miatt. Amikor aztán Szent Péter apostol szentegyházának ajtaja elé ért a királyné, az egész pápai udvar fogadta körmenetben vonulva eléje nagy pompával és tiszteletadással. Végül a királyné Szent Péter apostol oltárán és ereklyéi fölött elhelyezte felajánlásként ünnepélyes ajándékait: kelyheket, papi díszruhákat és forint-pénzt királynői fenségéhez illően. Még számos monostort, templomot és szent helyet meglátogatott, és mindezeket bőséges ajándékokkal és kegyes adományaival tisztelte meg. Kétszer is megengedték, hogy Krisztus képmását, vagyis Veronika kendőjét, felmenvén a lépcsőn, közelebbről is megnézze: áhítatosan oda járulván, a legnagyobb tiszteletadással és alázattal imádkozott előtte. Ezeknek elvégzése és befejezése után búcsút véve, szent Ferenc nyolcada napján, nagy ujjongás és öröm közepette visszatért Nápolyba, mivel áhítata példaként ragyogott mindenki számára. Amikor tehát a királyné már Nápolyban volt, és látta, hogy a menye, Johanna úrnő, gőgös és nagyravágyó, a világi hatalmat a szokásos emberi mértéken felül sóvárogva jár-kel, és férjének, András királynak nem adatja meg a királyt megillető tiszteletet, hanem minden erejével sőt még azon is túl törekszik rá, hogy a koronától és a királyi méltóságtól megfossza – ahogy ezt utóbb az események igazolták is –, szíve összeszorult, és a fájdalom éles tövise járta át. Mikor aztán a követek és hírnökök Avignonban hosszú ideig késedelmeskedtek a pápa úr ravaszkodása miatt, aki nem akarta beleegyezését adni András király megkoronázásához, a királynő úrasszony és tanácsa helyesebbnek látta inkább hazatérni, mint hiába, céltalanul és unalomban ott időzni. Ezért az Úrnak ezerháromszáznegyvennegyedik évében, fiát, András királyt épségben és egészségesen Apuliában hagyván, szent Mátyás apostol ünnepe táján elindult Nápolyból egész kíséretével együtt Magyarország felé. Bariban pihenőt tartott,

szent Miklóshoz imádkozott, és megtisztelte őt ajándékaival és adományaival, majd nagyböjt közepe táján Manfredoniába érkezett, és hajók meg gályák hiányában húsvét ünnepét itt kényszerült ünnepélyesen megülni. Másnap aztán megérkezett négy gálya, amelyet András király küldött anyjának, Magyarország felséges királynéjának a szolgálatára. Ő meg beszállva minden holmijával és kíséretével együtt, több más hajó kíséretében áthajózott az Adriai-tengeren, és az Úr engedelmével megérkezett Visceniába.

A királyné tehát Apuliából visszatért Magyarországra a fentebb említett időben, és elutazásának évfordulóján érkezett haza Visegrádra, és itt a fiai, Lajos úr, Magyarország királya és István herceg úr, meg az ország főnemesei nagy ujjongással és örömmel fogadták. Ezalatt Lajos király úrnak és anyjának, a királyné úrasszonynak követei VI. Kelemen pápa úr elé terjesztették a Consistoriumban András királynak egyházjogi és világi törvények szerinti bizonyítékait, és más választott bírák előtt az összes törvények alapján bebizonyították, hogy Szicília királysága a királyi örökösödési jog alapján teljességgel András királyt illeti meg. Sokat fáradoztak, mégsem értek el semmi eredményt a dologban; és mivel az említett követek az igazság útján – ahogy akarták –, nem tudták elvégezni, amit rájuk bíztak, de tudták, hogy az ajándékok és az adományok a bölcsek lelkét is lépre csalják, azért Lajos úr és az anyakirályné asszony tudta nélkül megígérték, és esküvel kötelezték magukat, hogy a pápa úr kincstárának negyvennégyezer márka aranyat fizetnek, ha András király Szicília királyságának kormányát elnyeri. Amikor ez a jelentés Magyarországra érkezett, és az egyezség a király úr és a királyné asszony elé került, nem kevéssé nyugtalanította őket, hiszen megértették, hogy a királyság fölötti jogot, amely Isten és az Igazság szerint is őket illeti, pénzen kell megváltaniuk. De hogy gonosz és rosszindulatú embereknek ne adódjék alkalmuk és okuk rá, hogy bármely tekintetben is helytelenül megítéljék, és ócsárolják őket, mondván, hogy kapzsi módon és nyereségvágyból tartanak igényt a királyi méltóságra, megengedték az említett pénzösszeg kifizetését, nehogy a követekre a hazugság vétkének a bélyegét is rásüssék. Szétfutottak tehát az adószedők minden vármegyébe, a királyi és királynői falvakba az egész ország területén, és a mondott pénzösszeget teljes egészében behajtották, és a behajtott összeget megbízható követek útján VI. Kelemen pápa úr kincstárába hűségesen beküldötték, abban a szilárd reményben, hogy az András király megkoronázását illető ígéretet haladék nélkül teljesíteni fogják.

Miközben a többször említett követek Avignonban a rájuk bízott ügy végrehajtásával voltak elfoglalva, azalatt Lajos úr, Magyarország híres-neves királya az Úr ezerháromszáznegyvenötödik évében illő kísérettel Csehországba ment apósához, akinek leányát, név szerint Margitot már megkapta feleségül. Itt már említett apósával, a csehek öreg királyával és annak fiával tanácsot tartva vitéz és erős sereget gyűjtöttek, és a Boldogságos Szűz Mária ünnepe táján egy közönséges nap alatt a befagyott jégen átkeltek a tengeren a pogány litvánok ellen. Tűzzel-vassal akarták földjüket elpusztítani, de déli szél kerekedvén olvadni kezdett a jég, és a késedelmeskedés veszéllyel fenyegette őket. A lehető leggyorsabban visszavonultak tehát, és eredménytelenül és üres kézzel tértek vissza.

A tatárok elleni hadjáratról

Ugyancsak amikor a tatárok hadinépe Magyarország ellen dühöngve az erdélyi rész határvidékeit és a székelyeket már több ízben is megtámadta, a király egy serény és harcias férfiút, Lack-fia András erdélyi vajdát küldte a tatárok ellen az erdélyi nemesek és erős hadinép élén. Ezek erőszakosan behatoltak arra a földre, ahol a tatárok laktak, és amikor Athlamos nevű fejedelmük vezetése alatt nagy tatár sereg vonult ki ellenük a harcmezőre, leverték a szembeszegülőket, fejedelmüket lefejezték, és sok zászlót és tatár foglyot küldtek a királyi felségnek Visegrádra. Ezután is a székelyek gyakran megrohanták a tatárokat, és nagy zsákmánnyal tértek vissza hazájukba. Akik életben maradtak a tatárok közül, azok a távol fekvő tengerparti részekre menekültek a többi tatárokhoz.

A horvátok elleni hadjáratról

Végül közös tanácsot tartva főuraival, lovagjaival és báróival, elhatározta, hogy hadat indít a hűtlen és lázadó horvátok, Cirjék fia Gergely és Nelipic ellen, akik Horvátországot, Dalmáciát és Szlavónia nagy részét bitorolva, a szent korona sérelmére hatalmuk alatt tartották. Elindult nagy hadsereggel, és más országok fejedelmeivel, különösen a nagyságos és hatalmas István fejedelemmel, a bosnyák bánnal együtt. Bihács városáig nyomult előre, és annak közelében, a Galgócfő nevű patak forrásánál tábort ütött. E helyen hosszabb ideig pihent seregével, és nem vonult innen tovább, úgyhogy a bitorlók és lázadók, Cirjék fia Gergely, és Nelipic-fia Iván, atyjának halála után kénytelenek voltak a szent korona engedelmességére térni. És midőn megesküdtek, hogy hívek maradnak, a király egynémely vár visszaszerzése után hazatért seregével. Ám Cirjék fia Gergely újból fellázadt. Lajos király másodízben báróit és lovagjait küldte ellene hatalmas sereggel, akik e lázadó vakmerőségét megtörve, visszatérítették Horvátországot a királyi fenség fennhatósága alá, a lázadót pedig kényszerítették, hogy engedelmeskedjen, és hogy kegyelmének alávesse magát, azokkal együtt, akik vele tartottak. Ezután vidáman visszatértek hazájukba.

A velenceiek elleni hadjárat Dalmáciában

Ezt követően, idő múltával nagy hadat indított a király Dalmátország megvívására, amelyet a velenceiek már hosszú idő óta elfoglalva tartottak. A környező országrészek számos fejedelmének, a bároknak és lovagoknak, meg országa népeinek kíséretében eljutott Zára városáig, amely már előbb visszatért a királyi felség iránti engedelmességre. A velenceiek a várost német, francia és olasz zsoldosokkal ostrom alá fogták, és vele szemben egy Székács nevű erődítményt építettek, és azt fegyveres hadinéppel és különféle hadigépekkel megrakva, a legnagyobb erővel ostromolták a várost mind az erődítményben felállított hajítógépekkel, mind a tenger felől, a gályákról. A király pedig seregével az erődítmény körül a mezőn telepedett meg, és hajítógépeket meg egyéb különféle hadigépeket állított, és szerelt fel, és erős ostrom alá vette velük a velenceiek erődítményét, így akarta megszüntetni Zára városának ostromát. A király vitézei és hadi népei állandó rohamokkal zaklatták az

ellenséget, és kemény csatákat vívtak. De mivel az ellenség bezárkózott az erődítménybe, és hajítógépeik lövései a király hadinépéből sokakat megsebesítettek, a király hadinépe egészen a falakig nyomult, és visszafizette nekik a kölcsönt. De amikor alkalom adódott, a velenceiek hadinépe is hirtelen és észrevétlen kirontott az erődítményből, és összecsapott a király vitézeivel és hadinépével; mindkét részről sokan estek el. A király részéről itt, ebben a csatában esett el Tóth Lőrinc fia: Bertalan és a német Harsandorfer, két serény vitéz. A király serege vitézül iparkodott megvenni az erődítményt, de az szerfölött meg volt erősítve, és nem boldogultak vele. Ezt látva a király seregével együtt hazatért, emberben és hadianyagban nagy veszteséget szenvedve. A velenceiek hadinépe pedig folytatta az ostromot mind az erődítményből, mind a tenger felől a gályákról, és néhány városi árulása miatt el is foglalták a várost. Sok polgárt és nemest kivégeztek vagy különféle kínzásoknak, gyötrésnek és büntetésnek vetettek alá; sok férfit, nemes asszonyt és leányt fogságra vetettek, és elhurcoltak Velencébe. Nem féltek az Istentől, nem tekintettek sem az életkorra, sem a nemre: asszonyokat és leányokat meg más foglyokat személy szerint kiválogatva éhséggel és szomjúsággal gyötörtek kegyetlenül, csupán nyomorult életüket hagyták meg, de utóbb kínzások közt ezeket is lassanként elpusztították a börtönökben. A király emiatt mélységesen bánkódott és szilárdan elhatározta, hogy mihelyt alkalom kínálkozik, bosszút fog állni.

András király haláláról

Ezután rövid idő elteltével – mivelhogy úgyszólván semmi sem marad változatlan és állandó, hanem fut az idő s mindig sok változást rejt magában, amit nem lehet egykönnyen előre látni és előre megjósolni, és nincs semmi, ami a változandóságot ne érezné: háború is a béke kellős közepén támad –, így esett meg ez a siralmas és borzalmas szerencsétlenség: a néhai hírneves fejedelemnek, András úrnak, Jeruzsálem és Szicília királyának, Lajos magyar király édes testvérének a halála. Az András király udvarában tartózkodó Johanna asszony megbízásából az elvetemült Corrardo de Catanzo és más felségárulók gyilkolták meg és veszejtették el Aversa városában – pusztult volna a föld színéről! Nagy gyász és siralom támadt Magyarországon. De a felségárulók is megkapták vétkük büntetését és istentelen felségárulásuk jutalmát. Novelli hatalmas és nagyságos grófja, a király rokona és hűséges embere kocsira kötöztette, és végighurcoltatta őket városának összes utcáin, testüket tüzes vasfogókkal tépette, gyötörte, szabdalta, és a legrútabb halállal és különleges halálbüntetéssel pusztította el őket. Testvérének szerencsétlen halála miatt Lajos király elmondhatatlan heves fájdalommal és vérző szívvel bánkódott, bánatában bosszúra gondolt, és azt kezdte elméjében forgatni, hogy ilyen istentelen gonoszság ne maradjon büntetlenül. Először Tóth Lőrinc fiát Miklóst – kit utóbb Kontnak neveztek – küldte oda, hogy tárgyaljon ama vidék főuraival, grófjaival és báróival. Ő pedig Aquilába, ebbe a híres városba érkezve, a város kormányzójával, Lallóval, egy bölcs férfiúval, aki András király halála miatt nagyon búsult, tárgyalásokat folytatott, és megnyerte az ügynek a vezetése alatt álló kis államot, majd tovább ott időzvén, Lallóval együtt igen sok más embert is Magyarország királyának hűségére térített és buzdított, és erről a királyt levélben és követek útján értesítette.

A Nápoly elleni hadjáratról

A király erős sereget gyűjtött és Itália vidékein keresztülhaladva Nápoly városa felé sietett. Átvonulása alatt a városállamok urai és a városi tanácsok minden városban nagy tisztelettel fogadták, és bőkezűen megvendégelték. E városok urai közül Malatesta de Malatestis, Francesco di Forlì, Filippo di Mantova és még néhányan tekintélyes fegyveres hadinéppel kísérték egészen Nápolyig, a király pedig lovagi címmel és lovagi övvel tüntette ki őket.

Johanna királynőnek és férjének, Lajosnak meneküléséről

A király jövetelének hírére Johanna királynő Tarantói Lajossal, a férjével, aki királyként viselkedett, titokban elmenekült, és a királytól való félelmében három gályán a tengeren át Provence felé, Avignonba igyekezett. Lajos király pedig bevonult Nápoly városába; nagy ünnepélyességgel és örömmel fogadták. Ettől kezdve a „Magyarország, Jeruzsálem és Szicília királya" címet használta. Itt tartózkodása alatt kutatni kezdte, kik voltak bűnrészesek és vétkesek testvérének, az említett András királynak a meggyilkolásában, és elfogatta az alábbi kiskirályokat: Durazzo hercegét két testvérével, Lajossal és Róberttal együtt, de még másokat is, tudniillik Taranto fejedelmét, és Johanna királynő említett férjének, Lajosnak a testvérétől származó gyermek Fülöpöt. A durazzói herceget mint vétkest lefejeztette Aversa városában, András király palotájában, amelyben akkoriban lakott, és ahol András királyt megölték és meggyilkolták. A többi királyocskákat András király fiával, a gyermek Károllyal együtt Magyarországra küldte megbízható bárók és vitézek kíséretében. Mivel ezek elmulasztották megbüntetni a felségsértés bűnében vétkeseket, feltehető volt róluk, hogy valamelyest ők is egyetértettek a gaztettel, hiszen aki a nyilvánvaló gaztettel nem száll szembe, nem mentesülhet a titkolt bűnrészesség gyanújától. Visegrád várába vitték őket fogságba. Nagy tapintattal és tisztelettel, jól és bőven tartották őket, ahogy a királyi felség hozzátartozóihoz illik.

A király Magyarországba való visszatéréséről

Lajos király végül is vissza akart térni nagy számú hadinépével együtt Magyarországra, és ezért saját felségének képviseletében ott hagyta a nagyságos és tekintetes Lack-fia István erdélyi vajdát országos főkapitánynak, a német Wolfhardi Wolfhardot pedig Nápoly városkapitányának, ő maga pedig visszatért Magyarországra.

István vajda ütközetéről és győzelméről

A király eltávozása után egynémely nápolyiak, odavaló vitézek és kapitányok lázadást szítottak, az említett Wolfhard kapitányt elűzték, és gőgös elbizakodottságukban felkeltek, hogy magát István vajdát is elűzzék. Aversa és Nápoly között ütköztek össze és elkeseredett

csatát vívtak. Isten akaratából István vajda a király úr seregével győzelmet aratott, sok grófot, bárót, lovagot, nemest és nápolyi polgárt fogott el, és egyeseket megölvén, hatalmas zsákmányra tett szert. A zsákmányt a király hadinépe között bőkezűen szétosztotta. A foglyokat nagy pénzösszeg lefizetése ellenében szabadon bocsátotta, és győzelmében bizakodva, nyugodtan ott maradt az országban.

István vajda hadáról és ütközetéről Nápoly környékén Lajosnak hadi népével

Ennek utána [Tarantói] Lajos pártja, mivel István vajdát ki akarta űzni az országból, nagy sokaságot gyűjtött össze zsoldos hadinépéből, és szövetségbe vonta a hűtleneket Szicília említett királyságából is, Nápoly városa előtt felállította a hadsorokat; harcba bocsátkoztak, és megfújván a harci kürtöket, megkezdték a támadást. És bár Tarantói Lajos sokkal több hadinéppel rendelkezett a maga seregében, és bár mindkét részről egyformán ellenséges indulattal bocsátkoztak harcba, István vajda mégis a hűség lelkesedésétől vértezetten – mivel inkább akart halála után hírneves dicsőséghez jutni, semmint hátat fordítani az ellenségnek –, győzelmet aratott, ahogyan kívánta. Ebben az ütközetben István vajda igen sok főurat, grófot és hatalmas lovagot ejtett foglyul, és ennek megfelelően igen sokszor leverte Lajos seregeit, igen sok várost elfoglalt, Lajos hívei között nagy öldöklést, embereiben nagy pusztítást vitt véghez. A leghatalmasabb nemeseket Magyarország királya iránti hűségre kényszerítette, és az ő szolgálatába állította, ahogy ez, más tetteivel és szolgálataival egyetemben írásba van foglalva a királynak abban az oklevelében, amelyet szolgálatainak jutalmazására a Dráva és a Mura között fekvő Asztrag és Csáktornya nevű várak adományozásáról kiállított neki. De ez említett ország hadinépe, sőt a lakosok is élve megnyúzták, és más kínzásokkal kegyetlenül gyötörtek mindenkit, akit csak elfogtak a magyarok közül.

Johanna királynőnek és Lajosnak a visszatéréséről

Időközben azonban Johanna királyné és férje, Tarantói Lajos visszatért Nápolyba, és az országot saját hatalma alá akarta hajtani. Ekkor István vajda Magyarország királyát fegyverbe szólította, hogy az országot megvédelmezze ellenük.

Lajos király második bevonulása Apulia királyságába

A király úr pedig minden késlekedés nélkül, be sem várva seregének összegyülekezését, egyetlen gályán csekély kísérettel és néhány bárkával hirtelen áthajózott Aquilába egynémely bárójának és lovagjának kíséretében. Ezek voltak a főbbek közülük: Gilét-fia Miklós nádorispán és fiai, János és Domonkos lovagok, és testvérei, Lőkös és Bertalan; továbbá Bebek fiai, István és György; Szécsi Miklós; Tamás vajda fia Kónya; András vajda a testvéreivel; Lack fiai Miklós, Pál és Mihály; a főpapok közül a Krisztusban tisztelendő

atya, Miklós zágrábi püspök úr, akit ott, Aversa városában szenteltek püspökké; meg a tisztelendő férfiú, István budai prépost úr a testvérével, Jánossal, a tekintélyes lovaggal, Kanizsai Lőrinc fiával. A király Manfredonia kikötőjében kötött ki, és békésen, a városi tanács egyetértésével vonult be a városba; Teanót és Barlettát elfoglalta; Bari városát, ahol szent Miklós pápa nyugszik, ostromzárral foglalta el, úgy vonult be oda, és miután a város erődítményekkel megerősített várát újból visszaszerezte, ebben rendezte be szállását, és itt a német zsoldosoknak, szám szerint négyezer sisakosnak – kiknek kapitánya Wolfhard Konrád volt, a már említett Wolfhard testvére – bőven és bőkezűen kiosztotta a zsoldot.

A zsoldosok árulásáról

Eközben pedig a hadinépek Magyarországról is hajón átkelve hozzá sereglettek, és így serege nagy mértékben megnövekedett. Ennek láttára a német zsoldosok – kapitányuknak, Wolfhard Konrádnak és többi tisztjüknek akarata ellenére – árulást követtek el, és támadást intéztek a király és magyarországi hadinépe, meg a város ellen, mivelhogy ki akarták fosztani és rabolni. A magyarok felkeltek ellenük, és elreteszelték az utcákat és a tereket láncokkal, melyek a falak között a föld alá voltak rejtve; a láncok közé beszorították a zsoldosok nagy tömegét, leöldösték őket, és sokakat foglyul ejtettek közülük; lovaikat, számszeríjaikat, fegyvereiket, vállszíjaikat és minden holmijukat elszedték tőlük, és ha a zsoldosok nem tartottak volna egy városkaput elfoglalva és őrizetük alatt, alig menekülhettek volna meg közülük néhányan. Végül azonban kimenekültek a városon kívülre, és táborukban heverve hírnökök közbenjárására kegyelmet nyertek a király úrtól azzal a kikötéssel, hogy az országból mindnyájan eltávoznak, és nem csatlakoznak a király ellenségeihez. Ezt írásban, okirattal is megerősítették. A király úr mindamellett egyeseket közülük, akik a lázadás szításában ártatlanoknak látszottak, megtartott szolgálatában.

Canosa várának bevételéről

Ezután a király, aki a sereg vonulásakor napokon keresztül állandóan fegyverzetében szokott lovagolni a katonák csapatai között, körülzárta Canosa várát, és ostrommal elfoglalta, vagyis inkább visszavette. De itt, amikor fegyveresen igyekezett felmászni egy létrán, kődobásoktól súlyosan eltalálva lezuhant a várárokba, és testén súlyos sérülést szenvedett. Emiatt a bárók és lovagok szerfölött megszidták, hogy olyasmibe avatkozott, ami nem illik a királyi méltósághoz.

Tarantói Lajos zsoldosainak foglyul ejtéséről

Ezután néhány kis várat foglalt el, és bevonult Lucerába, melynek falai le voltak rombolva. Ennek közelében volt egy igen erős vár, mely hű maradt Lajoshoz, Johanna királynő férjéhez. Mialatt a király ebben a városban tartózkodott, Lack-fia Miklós és Pál, alig ötven magyar íjásszal Tarantói Lajos vegyes hadinépéből százötven fegyveres zsoldost

fogott el, a mezőn vívott harcban. Hátrakötözött kézzel, de lóháton és fegyverekbe öltözötten vezették őket a király elé. A király pedig azon a napon a barátok refektóriumában megvendégelte és ebéddel felüdítette őket, de a következő napon elszedte tőlük lovaikat és fegyvereiket – ahogy ez a zsoldosoknál szokás –, és megengedte, hogy elmenjenek.

Salernónak és más városoknak elfoglalásáról

Ebből a városból tovavonult, és Isten segítségével – aki kedvező szerencsével vezérelte útjain – elfoglalta Salernót és Scafatti várát. Ezután a Nápoly felé eső Somma nevű megerősített várost vette be, ahol sok gyalogos volt.

Aversa városának elfoglalásáról és a király megsebesüléséről ezen város körül

Innét elvonulva Aversa városát vette ostrom alá, amelynek falai még nem voltak teljesen befejezve, de ostromgépek védelme alatt napról napra tovább építették, és már-már befejezték. Itt a király, elmozdítván István vajdát, seregének vezérévé Kont Miklóst, ezt a tanácskozásokban bölcs férfiút tette meg. Ez a dolog sokaknak nem tetszett, és István vajdát is elkeserítette, s ez nagyban zavarta a király ügyeinek előmenetelét.

Amikor pedig a király hozzákezdett seregével a város ostromához, s maga is részt vett a harcban, egy számszeríj nyilától életveszélyesen megsebesült a lábán, és Isten segítségében bízva és az orvosok kezelése ellenére is alig menekült meg a haláltól. Az ostrom jó három hónapig tartott, és Tarantói Lajos német zsoldosai mindennap váratlanul és hirtelen kitörtek a városból, és rohamot intézve ütközetet vívtak a király német és magyar hadinépével, és mikor már mindkét részről sokan megsebesültek, ismét visszafutottak a városba. Az ostrom elhúzódása miatt a városban elfogytak az élelmiszerek, az éhség miatt sokakat kiűztek a városból. Ezeket a sereg elfogdosta. A zsoldosok sem tudtak tovább kitartani, és így személyük és vagyonuk bántatlanságának kikötése után feladták a várost az igen erős várral együtt, amelynek Pignataro Jakab volt a kapitánya és várnagya. A király úr a várba, a hadsereg pedig a városba vonult be. Ezen a helyen a király a vele levő bibáróknak, lovagoknak és nemeseknek sok földadományt adott földbirtokban Magyarországon, egyiket a másik után. A megadományozottak serénykedése és szolgálatai a nekik adott adománylevelekben vannak elbeszélve. Végre a király a várban töltött idő alatt jól megerősödött és egészségének visszanyerése után Lack-fia András vajdát, ezt a merész és harcias férfiút személyének képviseletében az ország főkapitányává tette meg, Drugeth Miklóst, Vilmos nádorispán testvérét Salerno városának kapitányává és a Jeruzsálemi Szent János Rend lovagját, Moriale [Moniale] fráter vránai perjelt pedig Aversa városának a kapitányává. Ez utóbb hűtlenül járt el, mivel a várost a várral együtt visszaadta Johanna királynénak. A király tehát hátrahagyva őket, a jubileumi szentév miatt áhítatos buzgalomtól lobogva elindult Róma felé Capua városán keresztül, amelynek kapujára egy díszes művű igen magas torony van építve. Elhaladt Monte Cassino alatt, amelynek falai földrengés következtében leomlottak. Aztán tovavonult Campanián keresztül.

A királyt megtisztelik a rómaiak

Nos, a tribunus a rómaiakkal, az előkelők közül mintegy száz személlyel, külön erre az alkalomra készített bíbor-posztó ruhákba öltözve, trombitákkal és különböző fajtájú zeneszerszámokkal ünnepélyesen eléje vonultak négy francia mérföldre, nagy tisztelettel fogadták, és bevezették Róma városába, melynek utcáit gyönyörűen beborították, és feldíszítették szőnyegekkel. A rómaiak urának is megválasztották, de a király azt vonakodott elfogadni. A pápa úr palotájában szállásolták el. A tribunus pedig mindennap meglátogatta őt, a római előkelőkkel együtt, és tisztelgett előtte; nagy örömmel meghívták palotájukba lakomákra. A király pedig mindennap Szent Péternek, az apostolok fejedelmének bazilikájában hallgatott misét, és mindennap megmutatták neki az Úr arckendőjét a zarándokok és az ott összesereglett népsokaság nagy vigasztalására. Miután a király több napot töltött ájtatoskodással, a pápa úr felhatalmazására feloldozást nyert, és Szent Péter oltárára négyezer aranyforintot ajánlott fel, és adott ajándékba.

A királynak Magyarországba való visszatéréséről

Ezután seregével visszafelé indult Itália tartományain keresztül, és minden városban örvendezve fogadták; ilyen megtiszteltetések közepette érkezett Veronába. Itt német zsoldosokból álló hadinépét elbocsátotta, és Wolfhard meg Konrád kapitányok kíséretében – mivel zsoldjuk még nem volt teljesen kifizetve, a király terhére történt kiadások teljes elszámolására – örvendezve visszatért Magyarországba. Innét aztán megküldte nekik hiánytalanul a zsoldjukat, a kapitányokat pedig magához hívatta és szolgálataik megjutalmazására bőséges királyi adományokkal tüntette ki őket. Tetteik és szolgálataik a nekik adott oklevelekben vannak előadva.

Szicília királyságáról való lemondás a pápa úr javára

András vajda, az országos főkapitány, és Drugeth Miklós, Vilmos nádorispán testvére, Salerno városának kapitánya más előkelő lovagokkal és a király úr nagyszámú hadinépével mintegy három évig tartózkodott az országban és azokon a vidékeken, és a királynak minden dolga szerencsésen sikerült; számos ütközetet vívtak, [Tarantói] Lajos hadinépét sokszor leverték, és úgyszólván megsemmisítették, úgyhogy azok az erődítményekbe és várakba zárkóztak. András vajda tetteiről és hadakozásairól, amelyekre a rövidség okáért ezúttal nem térek ki, a neki adott birtokadományozó oklevélből bárki meggyőződhet, aki azt akarja, hogy mindenről hiteles tudomást szerezzen. Ekkor ötödik Ince pápa úr először követét, a Krisztusban főtisztelendő atyát, a szent Cecília egyházáról címzett Guidó bíboros áldozópap urat mint különleges megbízatású legátust, majd több alkalommal ünnepélyes követeket küldött az említett kiskirályok kiszabadítása érdekében a királyhoz, és utóbb ugyancsak követe, Bertalan egyházjogi doktor úr útján üdvös intelmekkel atyailag sürgette a királyt, hogy hívja vissza hadinépét abból az országból. A pápa kérésére a király, mint alázatos és engedelmes fia, követei útján, tudniillik János választott veszprémi püspök, a

kánonjog licenciátusa, meg mások közvetítésével a pápa kezére adta az említett országot, várakat, városokat, erődítményeket és azokat a területeket, amelyeket hatalmában tartott, de fenntartotta magának az országra való jogát, amely meg is illette. Az említett kiskirályokat is, akiket fogságban tartott, szabadon bocsátotta, és szabad menetlevéllel Velencébe küldte őket tisztelettel, hogy megtérhessenek hazájukba. Nagy örömmel hajóztak át a tengeren Nápolyba, ott pedig nagy ünnepélyességgel és tisztelettel fogadták őket, és visszahelyezték mindet szabad birtokaikba, fejedelemségeikbe és hercegségeikbe. Nem hallgatom el azt, hogy a megtörtént események sorát nem tudtam érthetően és világosan, évekre és napokra elkülönítve előadni, mivel ebben az azóta eltelt időköz akadályozott; egyes dolgokat magam tapasztaltam, másokról meg hitelt érdemlő emberektől értesültem, akik ismerték az eseményeket. Amikor illendően mentegetem magam, adassék meg nekem a bocsánat, mivel elegendő az események sorát elbeszélnem. A többi megírni és elbeszélni valót azokra hagyom, akik többet tudnak írni és elmondani a király szerencsés, vagy szerencsétlen kimenetelű viselt dolgairól, mint ami itt meg van írva.

A velenceieknek a királyhoz intézett követelése Dalmácia visszaadásának tárgyában

Ezeknek az eseményeknek az elmondása után szükséges visszatérnünk a Dalmáciáról és a tengerparti városokról megkezdett tárgykör előadásához. Mivelhogy a király az országhoz tartozó és a szent koronának alávetett fejedelemségeket, birtokokat és domíniumokat meg akarta őrizni, és az elbitoroltakat régi állapotukba visszaállítani, azért ünnepélyes követek, levelek és külön hírnökök útján, mint a béke buzgó híve, többször is megkereste és intette Damdulo [Dandolo] András dogét, és Velence városának tanácsát, hogy adják vissza neki és a szent koronának Dalmátországot, amelyet nagy részében, és a tengerparti városokat, amelyeket pedig teljes egészében elfoglaltak és birtokukban tartottak. Ezt azonban a doge úr és Velence városának tanácsa megtagadta, és ellenezte, és elhatározta, hogy szembeszáll a királyi felséggel.

Az ellenük indított hadjáratról

Ennek okáért a király a doge és Velence városának tanácsa ellen a jogtalanság miatt súlyos panaszt emelt szomszédainál, a tanácsuraknál, fejedelmeknél, hercegeknél és őrgrófoknál, hogy ne legyen az a látszat, hogy jogtalanul és igazságtalanul támadja meg őket. Az ellene és országa ellen elkövetett jogtalanság megbosszulására és elhárítására, és hogy erővel visszaszerezze országának felségjogait, melyeket amazok hosszú idő óta bitoroltak, megindult Itália felé a doge és Velence városának tanácsa ellen saját hadinépével, meg az őt támogató s neki segítséget nyújtó idegen, német grófokkal és lovagokkal. Ezeket a németeket nagyon szerette, a nyelvüket is értette, és bőkezűen gondoskodott zsoldjukról és ajándékokról, s ezért szívesen sereglettek hozzá, s hű szolgálatokat tettek neki. Átvonulva a velenceiek területén és birtokaikon, Serravalle vára közelében elfoglalta Coneglianót, majd innen Cervetri városához ment, megszállta, és a birtokában lévő várakat és földeket,

nevezetesen Asolót Roccanervivel – ahol egy apátság van –, Crispiniacumot, Kewerdet, Gorgoniát és Forgoniát és még sok más helyet is elfoglalt, és hadinépeket helyezett el bennük. És így a tiszteletreméltó Miklós esztergomi érsek úr testvérét, a tekintetes Tamás lovagot hátrahagyván hadinépe kapitányának, ő maga pedig fegyveresen visszatért Magyarországra.

Castelfranco várának ostromáról

Utóbb aztán a már említett Kont Miklóst, ezt a nagyságos és hatalmas férfiút, Magyarország akkori nádorispánját küldte arra a vidékre. Ez nagy hadsereggel ostrom alá vette a doge és Velence városa Castelfranco nevű várát, és – bár több napot töltött el itt – mégsem ért el semmi eredményt, mivel a vár jó erődítményekkel volt ellátva és fegyveres hadinéppel jól megrakva; visszatért tehát Magyarországra, és csak a mondott Tamás lovag maradt ott. Ez a Tamás lovag és a király hadinépe először Treviso városának kapuja előtt, másodízben pedig az ennek közelében elterülő mezőn ütközött meg és vívott harcot a velenceiek fegyveres hadinépével; legyőzte őket és sok foglyot ejtett. Harmadízben a Brenta folyónál, ott, ahol már hajózható – a folyó mély vize miatt nagy veszélyek között – lóháton átkeltek a folyón, és kora reggel hirtelen rárontottak a velenceiek német zsoldosaira. Legyőzték a zsoldosokat és foglyokat ejtettek. Ezeket, miután zsoldos szokás szerint elszedték tőlük lovaikat és fegyvereiket, szabadon bocsátották. Ebben a folyóban elmerült Csel-fia Jánosnak testvére, Pál lovag, néhány más magyarral együtt. A király pedig visszarendelte Tamást, és helyébe Hem-fia Benedek lovagot küldte oda. Amikor Benedek lovag oda érkezett, sok ütközetet vívott egymás után a velenceiek hadi népével, és le is győzte őket. Majd ismét az említett Tamás ment oda, és a várakat és megszerzett területeket mindaddig vitézül és szilárdan megtartotta a király uralma alatt, amíg Zára városának bevételével és visszaszerzésével a király hatalma meg nem szilárdult a tengerparti részeken és Dalmáciában. Zárát egy Elderbach nevű serény német lovag foglalta el, és vívta meg a király hadinépével. Egy éjszaka megmászta a város falait, igen kemény csatát vívott a velenceiek német és francia fegyveres hadinépével, maga is halálosan megsebesült, és befejezte földi életét, miután legyőzte, és megfutamította a velenceiek ispánját, vagyis oda kinevezett kapitányát hadinépével együtt. Miután a király visszanyerte teljes rendelkezési jogát Dalmátország és a városok felett, nem akarta a velenceiektől elfoglalt birtokokat továbbra is megtartani; visszaadta és békésen átengedte nekik a várakat és elfoglalt birtokokat, visszarendelvén onnan hadinépeit, azzal a kikötéssel, hogy Velence dogéja és tanácsurai esküt tesznek rá, hogy a király által visszaadott területeken senkit sem bántanak vagy büntetnek meg a király iránt tanúsított hűsége miatt. Utóbb azonban a velenceiek ama területek, s különösen Conegliano lovagjait, városi vezetőit és előkelőit esküjük megszegésével – a király nemtetszése ellenére – lefejezték, kivégezték, és vagyonukat elkobozták. Ezenkívül – még amikor tartott a háború köztük és a király között – Marino nevű dogéjukat több tanácsúrral együtt Velencében a dogepalotában felakasztották, azzal vádolván őket, hogy a királyhoz pártoltak. Igen sok trevisóit megöltek, és száműzetésbe küldtek puszta gyanúsítgatás alapján. E területek visszaszolgáltatása után Treviso városa végül is szerződés útján Lipótnak, a király rokonának, Ausztria hercegének kezére jutott, és neki vetette alá magát. Lipót herceg a város feletti uralmat elfogadván, egy

ideig megtartotta, végül azonban hasonlóképpen szerződés útján Padova urának, Francesco de Carrariának adta át tulajdonul, meghatározott kikötések alapján kivonva hadinépét.

A litvánok elleni hadjáratról

Egyébként személyesen indult el saját hadseregével, és saját lovagi népével meg más hozzásereglő népekkel a litvánok ellen, akik rátámadtak a keresztényekre, de leginkább a királyságához tartozó Oroszországra. Területüket és birtokaik nagy részét elpusztította, és fejedelmüket elfogta, de mikor ez nyomban hűséget és engedelmességet fogadott neki, szabadon bocsátotta, és szerencsésen visszatért Magyarországba.

Hadjárat Oroszországba

Utóbb még egy ízben indult erős saját és külföldi hadinéppel a magyar szent koronának alávetett Oroszországba, hogy megvédelmezze ezt az országot a litvánok ellen. És miután megfutamította az ellenséget, győzelmében bizakodva az ország kormányzására nagy hatalmú férfiakat nevezett ki vajdának, illetve kapitányoknak, először Péter bánt, meg a Krisztusban tisztelendő atyát, Imre egri püspök urat és Zudar Györgyöt, utána meg a testvéreit, ezek után Bebek Imrét és ő utána Kapoly Jánost; mindezek jól és dicséretre méltó módon megvédték az országot, és megtartották a szent korona fennhatósága és a király úr kormányzása alatt.

Háromszori hadjárat a pápa úr megsegítésére

A boldog emlékezetű Ince, Gergely és ötödik Orbán római pápák kérésére elküldötte először Lack-fia Miklóst, aki sok várost, mezővárost és várat visszahódított a római szentegyház hűségére, meghódoltatta a lázadókat és az apostoli szék legátusának, Egyed kardinális úrnak a hatalma alá adta őket; őutána Móric-fia Simont küldötte el, de ez semmi eredményt sem tudott elérni, s ezért a királyi felség haragját vonta magára; őt követően pedig, Orbán pápa úr idejében Péter bánt küldte el, hogy Bologna városát megvédelmezze Milano urai, Barnabo és Galeazzo ellenében, akik ezt a várost megtámadták. Ez a Péter bán a várost megtartotta, és megvédelmezte a pápa úr számára, és dicsőséggel tért vissza Magyarországra.

Ausztria hercegének haddal való megsegítéséről

Utóbb aztán Ausztria hercegének, az öreg Albertnak a megsegítésére elküldötte Lack-fia Pált nagy sereggel, hogy ostrommal bevegye Thorgau városát. Ezt hosszú ostrom után el is foglalta, és a herceg uralma alá hajtotta.

A bosnyák földre vezetett hadjáratról

A bosnyák földre, amely szintén a királyi koronának volt alávetve, némely lázadók vakmerőségének a megtörésére elküldte a nagyságos férfiút, Kont Miklóst, az ország nádorispánját, és a Krisztusban tisztelendő atyát, Miklós esztergomi érsek urat, országának néhány más bárója és lovagja kíséretében, nagy hadsereggel. Ezek benyomulva ostrom alá vették Zbornik várát, de elfoglalni nem tudták, és sok embert és hadianyagot elvesztve távoztak onnan. E hadjárat alkalmával az egyik éjszakán az érsek és kancellár úr sátrából a király úr hiteles kettős pecsétjét Beliál valamely fiai titokban ellopták, és bizonyos idő elteltével – miként később hitelesen kitudódott – Besztercében maguk a tolvajok összetörve eladták egy aranyművesnek. A király azonban e véletlen szerencsétlenségből megesett dologgal nem sokat törődött: másik hiteles pecsétet készíttetett, azt adta oda az érsek és kancellár úrnak. Az elveszett másik pecséttel kiadott kiváltságleveleket és okleveleket ezzel a pecséttel erősítette meg.

A bulgáriai hadjáratról

Nemde Bulgária is a magyar szent koronának van alávetve? Ide is benyomult hát nagy haderővel, és elfoglalva Bodony városát, az országot saját hatalma alá igázta, Strachmer nevű fejedelmét pedig, aki magát a bolgárok császárának neveztette, elfogta és Magyarországba küldötte. És miután bizonyos ideig a zágrábi püspökség Sonmech nevű várában hozzá illő és tisztes őrizet alatt tartotta, visszaküldte őt örömmel Bodonyba, hogy kormányozza az országot őfelsége nevében és fennhatósága alatt, bizonyos feltételek és szolgáltatások mellett. A fejedelem azután – miként megígérte – meg is őrizte őfelsége iránti hűségét és engedelmességét.

A Károly császár elleni hadjáratról

Ugyancsak személyesen indult Morvaország tartományai felé, Károly császár úr, a híres-neves uralkodó ellen, nagy sereggel és haderővel. Levélben üzent hadat a császárnak és bevonult Trencsén városába, serege pedig a környező mezőn és réteken telepedett meg. De közben, mikor seregével megindult volna, hogy megrohanja Morvaországot, a császár nevében megérkezett Trencsénbe a schweidnitzi herceg bizonyos más bárók és lovagok kíséretében, hogy a békéről tárgyaljon. Fegyverszünetet kötöttek tehát, és a béke megkötésére Kont Miklós nádorispán és Bebek István országbíró ment a császárhoz néhány lovaggal Brünnbe, ahol a császár nagy serege és számos lovagja összegyűlt. Minthogy közben a király serege szétoszlott, békekötés nélkül tértek vissza.

A Morvaország elleni hadjáratról

Ezután László urat, Oppeln hercegét és Péter bánt elég erős hadinéppel Morvaországba küldte. Ezek ott gyújtogattak, és igen nagy károkat okoztak, majd visszatértek hazájukba.

A Lengyelország elleni hadjáratról

Idő haladtával, miután nagybátyja, Kázmér, Lengyelország királya meghalt, hatalmas hadsereggel benyomult Lengyelországba, ahol nagybátyja után, az örökösödés jogán szerencsésen királlyá koronázták.

A Havasalföld elleni hadjáratról

A havasalföldi területeket, amelyek a szent koronának voltak alávetve, szintén személyesen támadta meg Bulgária felől. Másrészt meg a Székelyföld felől erős hadsereggel és Erdély nemeseivel és a székelyekkel oda indította Miklós erdélyi vajdát Móric-fia Simonnal és más hatalmas lovagokkal együtt Havasalföld vajdája, a királyi felség ellen fellázadt Lajk ellen, hogy támadják meg a havasalföldi vidéket. Lajk ekkor a Duna mellett telepedett le nagy seregével, Bolgárországgal szemközt, hogy őrködjön, és megakadályozza a király benyomulását. Miklós vajda pedig a mondott seregével átkelt a Jalomica folyón, az erődítményeket és sáncokat, amelyeket az oláhok emeltek, haderejével bevette, és harcba bocsátkozott, és kemény csatát vívott Lajk vajda nagy számú seregével, melynek kapitánya a dombrovicai várnagy, Oláh Dragomér ispán volt. Győzelmet aratott, sok embert legyilkolt, és a kapitányt futásra kényszerítette. De aztán – mivel gyakran megfeledkezett a biztonság miatti aggodalmas figyelemről, és az ütközettől kimerülten, a forgandó szerencsétől sodortatva, meggondolatlanul előrenyomult, csapdák, sűrű tüskebozótok és nagyon szűk szakadékok közé szorult, az erdőkből és a hegyekből az oláhok nagy sokasága rohanta meg; ott lelte halálát alvajdájával, Péterrel, a tekintélyes férfiúval, meg a Vasnak nevezett Dezsővel és Vörös Péterrel, Küküllővár várnagyával, Székely Péterrel és Lászlóval, ezekkel a harcias férfiakkal és igen sok vitézzel és előkelő nemessel együtt. És amikor a sereg magyar hadinépe hátat fordított és futásnak eredt, a mocsaras, ingoványos, csapdákkal tele és körülzárt vidéken sokakat megöltek közülük az oláhok, alig néhányan menekültek meg, sok embert és hadianyagot vesztettek. Miklós vajda holttestét nagy küzdelem árán kimentették az oláhok keze közül, és Magyarországra hozták, hogy Esztergomban a boldogságos Szűz Mária klastromában eltemessék. E kedvezőtlen eset megtörténte után, amikor a szerencse ismét kedvezőre fordult, Garai Miklós macsói bán, ez a serény és harcias férfiú a király hadseregét mellvédekkel és tornyokkal felszerelt hajókon bátor kézzel átszállította a Dunán Lajk vajda harcosainak és íjászainak, a záporként nyilazó oláhoknak támadása ellenére. Erre az ellenség megfordulva futásnak eredt, és úgy elpárolgott, mint a füst. A hadsereg többi része Szörény felől nyomult be az országba, és el is foglalta. A király ekkor először felépítette Szörény várát, néhány év múlva pedig Brassóban, a havasalföldi határnál az igen erős Törcs-

várát építette fel, fegyveres hadinéppel, könnyű angol fegyveresekkel és számszeríjászokkal erősítette meg a várőrséget, és meg is tartotta birtokában.

Különféle hadjáratai ellenségei ellen

Csaknem minden évben vagy minden harmadik évben hadat indított ellenségei és a lázadók ellen; leggyakrabban a rácokkal és a moldvaiakkal szemben kellett elővigyázatosnak lennie. Rácország körül leginkább Osl-fia Domonkos macsói bán, Szemerével, a helyettes bánnal, később meg Garai Miklós, ez a nagyon tevékeny, serény és a háborúban nagyon körültekintő férfiú, aki ifjú korában lett bán, fáradozott azon állandóan, hogy ezt az országot a királyi fennhatóság hatalma alatt megtarthassák. Maga a király bölcs és igen bőkezű volt, sok háborút viselt szerencsésen, és sok mindent visszaszerzett országának. Hadi dicsőségén kívül a tudományokban való jártassága miatt is híres volt, nagy kitartással foglalkozott a csillagászattal, és erényeinek tökéletessége még a barbároknál is nagyon kedveltté, nevét sok nemzet előtt dicsővé tette. Jámbor volt a katolikus hitben, a szegényeknek szívesen adott, tiszteletben tartotta az egyház jogait, és bőven megjutalmazta az egyház szolgálatait.

Az uralkodása alatt történt eseményekről

Miután pedig a bölcs mondása szerint a jócselekedeteknek dicső a gyümölcse és tiszteletre méltó az emléke, azért méltán és nem érdemtelenül feljegyezzük ide mindazt, ami az ő idejében, az ő gondoskodása mellett, jámbor igyekezete jóvoltából végbement.

A zsidók kiűzéséről

Mivel katolikus hitre akarta téríteni a zsidókat és meg akarta nyerni őket Krisztusnak, a hit buzgó terjesztője lévén: amikor tervét a zsidók megátalkodott makacssága miatt nem tudta megvalósítani, az összes zsidókat elbocsátotta egész Magyarországon, és elrendelte, hogy űzzék ki őket. Javaikat és a kamatszedés falánkságából felhalmozott vagyonukat megvetette, mint a sarat, nem akarta sem birtokába venni, sem lefoglalni. A zsidók valamennyien kivonultak Magyarországról, és szétszóródtak Ausztriában és Csehországban.

A pálos remeték szerzetesrendjéről és a rend áttelepítéséről

Végül szent Pál első remete szerzetesrendje, a remetebarátok rendje virágozni és gyarapodni kezdett Magyarországon. A mondott rend ősatyjának, szent Pálnak testét Velencéből Magyarországra hozták, és Buda mellett, Szentlőrincen, a remeték klastromában, a hegytetőn helyezték el ünnepélyesen. E helyen tisztelik e szent atyának érdemeit, nagy néptömeg szokott itt összegyűlni Isten dicséretére. Először ugyanis a királynak boldog emlékezetű atyja, Károly király hozta be a mondott rend szerzeteseit, de kevés gyülekezetük

és rendházuk volt, úgysmint a szentlőrinci, a pilisi erdőben pedig a szentkereszti, szentléleki és szentlászlói rendház. Más helyeken is laktak remete néven kóborló világiak.

Kolostor alapítása a remeték számára Nosztrán

Lajos király az említett rend számára díszes mívű kolostort építtetett Nosztrán.

Kolostor alapítása a kartauziak számára Lövöldön

Egyébként a kartauzi barátok rendje számára Lövöldön, a Bakonyban épített kolostort, és bőségesen ellátta javakkal.

Két kápolna alapításáról

Egy szép és csodálatos mívű kápolnát építtetett Aachenban, egy másikat meg Mariazellben a boldogságos Szűz tiszteletére; bőségesen és bőkezűen ellátta javakkal, és drága felszereléssel ékesítette: az istentisztelethez szükséges edényekkel, kelyhekkel, könyvekkel és különböző egyházi ruhákkal és egy-egy színarany kehellyel. Bőkezűségével és példaadó cselekedetével sok bárót, lovagot, nemest és a főpapok közül is egyeseket rávett hitbeli buzgalmának követésére. Ezek aztán földeket adományoztak a remeték említett rendje számára, kolostorokat építettek, és javakkal is ellátták Isten dicsőségére és Szent Pál tiszteletére.

A kunok megtérítéséről

Boldogságos István király példájára, akit az isteni gondviselés választott ki arra, hogy Magyarországon az új hit alapjait lerakja, s aki az apostolokat követve a hivők szívét mennyei lelki esővel öntözte: ugyanígy Lajos király is, az Úr nevének dicsőségére, hogy terjedjen a keresztény vallás, az Apostoli Széknél jámboran sürgette ezt, és fáradozott rajta. A tatárok vallását követő kun népnek a katolikus hitre való térítéséről is gondoskodott. E népnek, amely már oktatást nyert a keresztény hitben, az Apostoli Széktől nyert felhatalmazás alapján a minorita rendű barátok látták el lelki gondozását, gyakorolták a plébánosi jogokat és kiszolgáltatták nekik az egyházi szentségeket. Így napról napra erősödtek a hitben.

A bosznIai patarénusok megtérítéséről

A boszniai patarénusokat, akik nagyon elszaporodtak és különféle tévtanokba bonyolódtak, a király támogatásával Peregrinus boszniai püspök úr, e nagy jámborságú és tudományú minorita rendű férfiú, megtéríti és megkereszteli.

Szlávok megkereszteléséről

A lippai kerület szlávjai, ez a kemény nyakú nép szintén megtért, és megkeresztelkedett. A katolikus papok Szent Jeromosnak, az egyház tanítójának a fordítása szerint részesítették őket az anyaszentegyház egyházi oktatásában, de most, mint beszélik, hitüket elhagyták, visszaestek régi tévelygésükbe, és még sokkal rosszabbak lettek.

Bogdán vajda Moldvába való visszaköltözéséről

Az ő idejében a máramarosi oláhok vajdája, Bogdán, maga köré gyűjtötte e vidék oláhjait, visszatért titokban a magyar korona alá tartozó Moldva földjére, amely a tatárok szomszédsága miatt hosszú idő óta lakatlan volt már. És bár a király gyakran támadt rá haddal, az e területen lakó oláhok száma nagyra nőtt, országgá gyarapodtak. A vajdák pedig, akiket az ország oláhjai választanak, a magyar király hűbéreseinek vallják magukat, hűbéri szolgáltatásra vannak kötelezve, és arra, hogy a szokásos adót megfizetik.

A pestisjárványról, éhínségről és földrengésről

Uralkodása idején egyes helyeken, sőt egész Magyarországon és más szomszédos országokban is pestisjárvány volt. Nagy méreteket öltött az éhínség is különböző időkben, az időjárás szárazsága és a levegő forrósága miatt, meg azért is, hogy a sáskák és az egerek a búzakalászokat és a többi vetést is lerágták. Több ízben nagy földrengés is volt egyes helyeken.

Az udvarnokok és más, szolgáltatásokra kötelezett népek mentesítéséről

Az ő idejében sok udvarnok és a királyi udvar szolgálatában álló, és különféle szolgáltatásokra kötelezett ember mentesült, és felvétetett az ország nemeseinek gyülekezetébe; mivel háláját mindenkivel szemben birtokok adományozásával mutatta ki, és mert bőkezű és kegyelmes volt mindenkihez, mindenki módfelett szerette.

A király feleségeiről és gyermekeiről

Úgy gondolom, azt is érdemes elmondani, hogy az említett Lajos királynak, mint ismeretes, két felesége volt. Az első a hírneves Margit, a fényességes Károly fejedelem úrnak volt a leánya, aki akkor Morvaország őrgrófja volt, és aki utóbb császári méltóságra emeltetett. Ez gyermektelenül halt meg. Második felesége, a nemes Erzsébet úrnő az említett István bánnak volt a leánya; három leánya született tőle, tudniillik Katalin, Mária és Hedvig. Katalin korai halállal halt meg még gyermekkorában. És mivel a királyi nemzetségből származó sarjadékoknak olyan fényes házasságot kell szerezni, hogy a belőle származó utódok a fényes származás rangjával ékeskedve tündököljenek : fényes nemzetségének emelésére Máriát a fenséges fejedelemmel, Zsigmond brandenburgi őrgróffal jegyezte el házassági szerződéssel, amikor még mindketten gyermek korúak voltak. Zsigmond császári nemből, császári fényben ragyogó atyától származott. Előzőleg a király megtanácskozta az ügyet a felséges királyné asszonyokkal, anyjával és feleségével, továbbá a főpapokkal és az ország báróival, majd a császárnénak, Zsigmond anyjának és Csehország bároinak jelenlétében, Nagyszombatban nagy ünnepélyességgel és vigassággal megülték az eljegyzést. Zsigmondot neveltetés végett magánál tartotta; most a királyi trónra emelve, feleségével együtt uralkodik. Hedviget pedig atyjának halála után Lengyelország királynőjévé koronázták. Utóbb aztán Lengyelország főurai, bárói és nemesei Jagulához, a litvánok hatalmas fejedelméhez adták őt feleségül, amikor ez testvéreivel együtt megtért a katolikus hitre, és megkeresztelkedett. Ezt a Jagulát azután ünnepélyességgel Lengyelország királyává koronázták, és Lászlónak nevezték el; hasonlóképp boldogan együtt uralkodik a feleségével abban az országban.

Az ország kormányzásáról, békéjéről és nyugalmáról

Midőn a király az ezután következő időkben hatalmának teljességében uralkodott az ország trónján, minden boldogságát Istenbe helyezte – mivel tőle származik minden –, és egész uralkodását és kormányzásának minden gondját neki rendelte alá. Az igazság őreként, nem kénye-kedve és saját akarata szerint kívánt uralkodni; semmit sem akart megfontolás nélkül és törvény ellenére tenni, mivel a rátermett ész körültekintéssel, uralkodói bölcsességgel az erény jóvoltából uralkodik, az ország kormányzásában körültekintő megfontolás és törvény szerint jár el. Erős volt a származása alapján őt megillető kormányzásban, nem is emberi indulatból, hanem inkább isteni sugallatra, vágyait és törekvését arra irányozta, hogy királyi szent elődeinek és atyjának nyomdokait követve – kikben a legteljesebben és a legtökéletesebben élt a hit lelkesedése és a keresztény vallás – megőrizze országait, meg a hatalmának alávetett területeket és népeket szabadságjogaikban, szokásaikban és törvényeikben, jó békességben és nyugalomban. És győzelmesen megvédelmezte őket, kiváltképp azokat, akiket ő nyert meg az Úr számára a hitnek, az ellenség, különösen a pogányok áskálódásaitól és támadásaitól. Országának egyházait is megtartotta jogaikban és kiváltságaikban, és gyarapította világi javakban.

Lajos király elmélkedő életéről

Miután pedig fontolóra vette, és meggondolta, hogy országai és birtokai körös-körül mindenfelé békességben és nyugalmas állapotban virulnak, eltökélte magában – noha gyermekkora óta szerfölött szerette megszokásból és szórakozásként a vadászatot –, hogy mégis félretéve a földi dolgokkal való foglalatoskodást és gondokat, melyeket bűn nélkül intézni nehéz dolog, a test vágyait megfékezve és maga alá gyűrve csak az Isten parancsainak engedelmeskedik, hiszen minden, ami testi, olyan, mint elszáradó fű, és minden földi vágy olyan, mint a mező virága: félrevonult az emberi sokaság nyüzsgésétől és az ájtatos elmélkedő életet választotta magának, hogy szívvel-lélekkel és teljes áhítattal élhessen a jámbor cselekedeteknek, és imádkozásba merülhessen. Ebben állhatatosan meg is maradt.

Lajos király haláláról

Végül itthagyta e küzdelmes életet, és az örök élet után vágyakozva a zsoltáríró ama mondása szerint: „Jó nekem az Úrhoz szegődnöm, és Uramba, Istenembe helyezni reménységemet" – az Úr hívására eltávozott ebből a világból szeptember havának tizenegyedik napján. Kevéssel ezelőtt egy csodálatos üstökös tűnt fel. Halála miatt akkora gyász támadt az országban, hogy szinte mindenki megsiratta. Eltemették Székesfehérvár városában, abban a kápolnában, amelyet ő építtetett a Boldogságos Szűz káptalani temploma oldalán, az Úr ezerháromszáznyolcvankettedik évében. Negyven évig és huszonkét napig uralkodott.

Máriának, Lajos király lányának megkoronázásáról

Lajos király halála után a királyi koronával megkoronázták lányát, Mária úrnőt, akit házastársul adtak Károly császárnak és Csehország királyának a fiához, Zsigmondhoz. Ez a Mária úrnő talán négy évig uralkodott, és az uralkodás jogát átadta férjének, Zsigmondnak, és beleegyezett abba, hogy Zsigmondot még az ő életében Szent István király koronájával megkoronázzák. Nemsokára meghalt, és a váradi egyházban temették el. Ebben a Mária királynéban kihalt Magyarország szent királyainak törzse mindkét nemben.

Zsigmond királynak, Károly császár és cseh király fiának a megkoronázásáról

Zsigmond királyt, a császárnak és Csehország királyának fiát Magyarország főpapjainak, báróinak és nemeseinek közös egyetértésével és akaratából királlyá választották, és életének huszadik évében megkoronázták. Összesen negyven évig és kilenc hónapig uralkodott. Mária úrnőnek a halála után, aki gyermektelenül halt meg, Cillei Hermann gróf leányát, Borbálát vette feleségül. Tőle született egyetlen leánya, név szerint Erzsébet, akit utóbb Albert

ausztriai herceghez adott feleségül. Azután ugyanezt a Zsigmond királyt Csehországnak és a rómaiaknak királyává választották, és végül Rómában császárrá koronázták. Az Úrnak ezernégyszázharminchetedik esztendejében életének hetvenedik évében halt meg, és a váradi egyházban temették el.

Albert király megkoronázásáról

Zsigmond király halála után vejét, Ausztria hercegét, Albertot választották királlyá, Zsigmond leányának, Albert feleségének, Erzsébetnek személye iránti tiszteletből. Az Úr körülmetélésének napján, az ezernégyszázharmincnyolcadik esztendőben koronázták meg. Egy évig és tíz hónapig uralkodott. Egy fia született, név szerint Utószülött László. Meghalt pedig Simon és Júdás előestéjén, az Úrnak ezernégyszázharminckilencedik esztendejében. Székesfehérvárott temették el.

Ötödik László királynak, Albert király fiának a megkoronázásáról, és arról, hogyan hozták be Lengyelország királyát, Ulászlót, hogy megkoronázzák

Albert király halála után Erzsébet királyné, a hitvestársa, áldott állapotban maradt, és nem tudta, fiút vagy leányt fog-e szülni. Időközben a főpapok és bárók Lengyelország királyáért, Ulászlóért küldtek, de még mielőtt behozták volna őt, a királyné fiút szült, Lászlót, és ezért tiltakozott Lengyelország királyának megválasztása ellen, és megkoronáztatta a háromhónapos gyermek Lászlót. Mindamellett behozták Ulászlót, Lengyelország királyát, és egy másik koronával, amelyet Szent István király ereklyéiről vettek le, meg is koronázták. Ezeknek a megtörténte után a királyné László fiát az ország koronájával együtt Frigyes római király és osztrák herceg kezére adta. Ulászló az ország véleményének megoszlása ellenére csaknem négy évig uralkodott, és a törökök elleni háborúban, a tenger mellett, Várna várának közelében pusztult el, az Úrnak ezernégyszáznegyvennegyedik esztendejében. A legkiválóbb erényekkel ékeskedő uralkodó volt: vallásos, kegyes, igazságos és bátor a hadakozásban.

Ulászló halála után, és azalatt, amíg a gyermek László Frigyes római király keze közt volt, Hunyadi Jánost az ország kormányzójává választják

Ulászló után, és amíg a gyermek László Frigyes római király keze közt volt, az ország állapota veszélyesre fordulván kormányzóvá választották a boldog emlékezetű Hunyadi János akkori erdélyi vajdát, aki közel nyolc évig kormányozta az országot, számos ütközetet vívott, legtöbbször megfutamította a törököket, de két alkalommal őt is megfutamították a törökök. Az országot jobb állapotba hozta, mint amilyenben megkapta. Végül az ország

kormányát László király kezébe adta, az pedig Beszterce örökös grófjává tette meg érdemeinek elismerésére. Végezetül, miután a törökök császárát Nándorfehérvár várának vagy erődítményének ostromától elkergette, a szerencsés győzelem birtokában ugyanitt, Nándorfehérvárott meghalt, az Úrnak ezernégyszázötvenhatodik évében. A gyulafehérvári egyházban temették el.

László királynak Magyarországba való visszahozataláról

Lászlót, Albertnak, a rómaiak, Magyarország és Csehország királyának a fiát tizenkét éves korában kiragadták Frigyesnek, a rómaiak királyának keze közül, bár Frigyes Magyarország királyi koronáját visszatartotta. Az ifjú derék erkölcsökkel ékes, szemérmes, hűséges és korához képest bölcs is volt, és még János kormányzósága alatt kezdett uralkodni. Utóbb, amikor Csehországban volt, életének és megkoronázásának tizennyolcadik évében meghalt, és ugyanott, a székesegyházban temették el, az Úrnak ezernégyszázötvenhetedik évében.

Mátyás király megkoronázásáról

László király halála után Magyarország királyává választották a boldog emlékezetű Hunyadi Jánosnak, Beszterce örökös grófjának felséges fiát, Mátyást, az Úrnak ezernégyszázötvennyolcadik évében. Bár a külföldiek, például a lengyelek és csehek és a szent koronának alávetett más lakosok sokat ármánykodtak ellene, Mátyás szembeszállt velük, mint bátor és győzhetetlen oroszlán. Igen erős hadsereggel bevonult Bosnyákországba, és Jajca igen erős várát dicsőségesen kiragadta a törökök keze közül. Azután győztesen visszatérve Magyarországba, Székesfehérvár városában elnyerte Szent István király koronáját, amely Frigyesnek, a rómaiak császárának birtokában volt. Azután hatalmas sereget gyűjtve a moldvai földre vonult be, a szent koronának alávetett tartományba, amely abban az időben fellázadt. Egy elkeseredett ütközetben hírneves és emlékezetes diadalt aratott. Igen sok zászlót hozott innen Budára, híres győzelmének jeleit, és ezeket nagy ünnepélyességgel a Boldogságos Szűz Mária plébániatemplomában tűzette ki, ma is láthatók. Felséges és győzhetetlen urunknak, királyunknak többi nevezetes és emlékezetes tetteit, mivel oly sok van, és mivel ezeket röviden összefoglalni nem lehet, más alkalomra kell halasztanunk, és részletesebben kell majd elbeszélnünk. A jóságos és hatalmas Istent újból és újból kérlelnünk kell a mi felséges és kedves urunkért, hogy kegyeskedjék őt nyugalmas békében, az igazság megtartásában, övéinek szeretetében, az ország gyarapítására hosszantartó életben sértetlenül megőrizni és gyarapítani.

Befejeztetett Budán az Úrnak mcccclxxiii évében Pünkösd vigiliáján, Hess András által.

Protáz napja előtti napon halt meg Lajos király.

Zsigmond király, elfognak: felvirradt Vitális mártír törvénynapja.

Zsigmondtól a jogart a Fogantatás bosszuló napja vette el.

Ulászlónak, Lengyelország királyának megérkezéséről:

A galatákat a törökök ellen november tizedik napja övezte fel.Augusztusban lehanyatlik a győztes jogar, mert meghal Albert császár, Simon árva napján.

Koraszülött László király születéséről:

Péter székfoglalásának napja kiváló lelket adott Lászlónak.

Ugyanennek haláláról:

Gonosz Prága! Kelemen étkével pusztítod el, jaj, Lászlót.

Téged Kelemen ragad el alattomosan, László, te tiszta.

János vajda haláláról:

Az égbe csalod Jánost, a fényes csillagok közé.

Mátyás király megkoronázásáról:

Nagycsütörtök övezi fényes koronával Mátyás fejét.

Svegla felakasztásáról:

A Körülmetélés napja volt: Svegla a kereszten függve szenvedett.

Várad pusztulásáról: ép vétkét siratja Várad pusztulása.

Februárban, Dorottya napján a törökök előtt összeomlik a hivő nép.